

จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก
สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ
พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลตรีตัด เดชะชาติ

หน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

นที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

เจ้าภาพขอขอบพระทัย ขอบพระคุณและขอบคุณทุกท่านที่ได้กรุณาให้เกียรติมาในงานพระราชทานเพลิงศพ **พลตรีดัด เดชะชาติ** ในวันนี้ ตลอดจนท่านที่ได้กรุณารับเป็นเจ้าภาพสวดอภิธรรมบำเพ็ญกุศล และทุก ๆ ท่านที่มีส่วนช่วยเหลือในงานพระราชทานเพลิงศพครั้งนี้เป็นอย่างสูง หากมีสิ่งหนึ่งสิ่งใดขาดตกบกพร่อง เจ้าภาพขอกราบประทานอภัย ณ โอกาสนี้ด้วย

เจ้าภาพ

จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พลตรีดัด เดชะชาติ ม.ว.ม., ป.ช.

ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส

วันที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๘

จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

เลขหมู่หนังสือ ๓๙๔.๔

พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. ๒๔๖๖

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ
ให้หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร รวบรวมพิมพ์พระราชทาน
ในงานเฉลิมพระชนมพรรษา ปีกุน ๒๔๖๖

พิมพ์ครั้งที่สอง ๑,๐๐๐ เล่ม พ.ศ. ๒๕๑๘
ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรี ดัด เดชะชาติ

พิมพ์ที่ ห้างหุ้นส่วนจำกัด เทพนิมิตการพิมพ์
670/102 ซอยเทพนิมิต ถนนจรัลสนิทวงศ์ กรุงเทพฯ โทร. 49091 นายธวัช ว่องธวัชชัย ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา

คำนำ

ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีดัด เดชะชาติ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาส กำหนดวันที่ ๒๑ ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๑๙ นางลดาวัลย์ เดชะชาติ ผู้เป็นภริยา ได้มาแจ้งแก่กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร ว่ามีความประสงค์จะขออนุญาตจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เพื่อแจกเป็นอนุสรณ์ในงานนี้ กรมศิลปากรยินดีอนุญาตให้จัดพิมพ์ได้ตามความประสงค์

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เป็นพระราชพิธีสำคัญพิธีหนึ่งสำหรับทุกประเทศที่มีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข ซึ่งถือเป็นเครื่องเชิดชูเฉลิมพระเกียรติยศองค์พระประมุขว่าได้ทรงเป็นพระราชาธิบดีของประเทศนั้นโดยสมบูรณ์แล้ว พระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ไทยนั้นถือเป็นประเพณีสืบเนื่องมาแต่ลัทธิพราหมณ์ ซึ่งพราหมณ์จะเป็นผู้กล่าวคำถวายสิริราชสมบัติและเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ แต่ก็มีพิธีสงฆ์รวมอยู่ด้วย การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกครั้งกรุงรัตนโกสินทร์นี้ อาจกล่าวได้ว่า ยึดถือแบบอย่างที่กระทำกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยายังเป็นราชธานี เพราะปรากฏความในพระราชพงศาวดารว่า เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกได้เสด็จขึ้นผ่านพิภพโดยคำอัญเชิญของบรรดาเสนาอำมาตย์และราษฎรทั้งปวงเมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๕ แล้ว ก็ได้ทรงกระทำพิธีปราบดาภิเษกแต่โดยสังเขปก่อน แล้วจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการผู้รู้แบบแผนราชประเพณีครั้งกรุงเก่า ซึ่งมีเจ้าพระยาเพชรพิชัยเป็นประธานประชุมปรึกษาหารือกับสมเด็จพระสังฆราชและพระราชาคณะผู้ใหญ่ทำการสอบสวนค้นคว้าคัมภีร์และแบบแผนพิธีบรมราชาภิเษกขึ้น ครั้นเมื่อบ้านเมืองว่างศึกสงครามลงแล้วจึงได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกให้สมบูรณ์ตามแบบแผนที่ได้เคยมีมาแต่เก่าก่อนอีกครั้งหนึ่ง การพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในรัชกาลต่อมาก็ได้ยึดถือหลักการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ เป็นแบบอย่าง จะเปลี่ยนแปลงก็แต่เฉพาะสถานที่เท่านั้น เช่น รัชกาลที่ ๑ ทรงทำพิธีบรมราชาภิเษกที่พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท ส่วนรัชกาลที่ ๒ ทรงทำพิธีที่พระที่นั่งในหมู่พระมหามนเทียรทั้งนี้เนื่องด้วยพระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาทนั้น เดิมสร้างเป็นปราสาทเครื่องไม้ ภายหลังจาก

รัชกาลที่ ๑ ทรงทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแล้ว ถูกฟ้าผ่าไฟไหม้ จึงโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างพระ-มหาปราสาทก่ออิฐขึ้นใหม่ในที่เดิม พระราชทานนามว่า พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก เสด็จสวรรคต ก็ได้อัญเชิญพระบรมศพไปประดิษฐานไว้ที่พระมหาปราสาทแห่งนี้ ฉะนั้น พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย จึงทรงทำพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งในหมู่พระมหามนเทียร และในรัชกาลต่อ ๆ มาก็ได้ทรงทำพิธีบรมราชาภิเษก ณ พระที่นั่งในหมู่พระมหามนเทียรสืบมาทุกรัชกาล

จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่ตีพิมพ์อยู่ในหนังสือเล่มนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรวรฤทธิ์ เมื่อครั้งทรงดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมุรธาธร เป็นผู้ทรงรวบรวมไว้ ได้ตีพิมพ์เป็นครั้งแรกในงานเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อปีกุน พ.ศ. ๒๔๖๖ การพิมพ์ครั้งนี้นับเป็นครั้งที่สอง

อนึ่ง ในการจัดพิมพ์ครั้งนี้ เจ้าภาพได้เรียบเรียงประวัติ พลตรี ดัด เดชะชาติ ผู้วายชนม์ให้พิมพ์ไว้ต่อจากคำนำนี้

กรมศิลปากรขออนุโมทนาในกุศลราศีทักษิณานุปทาน ซึ่งเจ้าภาพได้จัดบำเพ็ญอุทิศแด่พลตรี ดัด เดชะชาติ และได้ให้พิมพ์หนังสือนี้แจกจ่ายเป็นกุศลสาธารณประโยชน์ ขออำนาจกุศลทั้งปวงนี้จงเป็นพลวปัจจัยดลบันดาลให้ พลตรี ดัด เดชะชาติ ผู้วายชนม์ ประสบแต่อิฏฐคุณมนุญผลในสุคติสัมปรายภพ สมดังมโนปณิธานของเจ้าภาพทุกประการ เทอญ.

(นายรังสฤษดิ์ เชาวน์ศิริ)
อธิบดีกรมศิลปากร

กรมศิลปากร
๒ ตุลาคม ๒๕๐๘

พฤษภกาษร อีกกุญชรอันปลดปลง

โทหนต์เสน่งคง สำคัญหมายในกายมี

นรชาติวางวาย มลายสิ้นทั้งอินทรีย์

สถิตทั่วแต่ชั่วดี ประดับไว้ในโลกา

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตชิโนรส ทรงรจนา

พระมหากรุณาธิคุณล้นเกล้าฯ

ตามที่ พลตรี ดัด เดชะชาติ ม.ว.ม.,ป.ช. ได้กราบถวายบังคมลาถึงแก่กรรม เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานน้ำอาบศพ และพระราชทานโกศแปดเหลี่ยมพร้อมด้วยฉัตรเบญจาเครื่องประกอบเกียรติยศศพ และพระราชทานพระพิธีธรรมสวดพระอภิธรรม ๓ คืน ตลอดจนเมื่อถึงกำหนดพระราชทานเพลิงศพ ในวันที่ ๒๑ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทาน พระบรมราชานุญาตให้ประกอบการพระราชทานเพลิงศพ ณ เมรุหน้าพลับพลาอิศริยาภรณ์ วัดเทพศิรินทราวาสและพระราชทานผ้าไตร ๕ ไตร ทอดถวายพระสงฆ์บังสุกุลอีกด้วย

ข้าพระพุทธเจ้า นางลดาวัลย์ เดชะชาติ และบุตรธิดา สำนึกในพระมหากรุณาธิคุณหาที่เปรียบมิได้ และหากว่าดวงวิญญาณของ พล.ตรี ดัด เดชะชาติ ได้ทราบเกล้า คงจะมีความปลื้มปีติยินดี และซาบซึ้งในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นพ้น

ข้าพระพุทธเจ้า พร้อมด้วยบรรดาญาติพี่น้องลูกหลานทุกคนขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบถวายบังคมแทบเบื้องพระยุคลบาท ของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททั้งสองพระองค์ ด้วยความเต็มตื้นในพระมหากรุณาธิคุณเป็นล้นเกล้า จะขอจารึกพระมหากรุณาธิคุณไว้ในดวงใจตราบเท่าชีวิตจะหาไม่ และเทอดทูนไว้เป็นเกียรติประวัติอันสูงส่งของวงศ์ตระกูลสืบไป

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อมขอเดชะ

ข้าพระพุทธเจ้า นางลดาวัลย์ เดชะชาติ และบุตรธิดา

กองทัพบก

ขอประกาศว่า

พลตรี ดัด เดชะชาติ

ได้อุทิศชีวิตและเลือดเนื้อ รับราชการทหารมาด้วยความอุตสาหวิริยะ เป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติ จนครบเกษียณอายุ กองทัพบกสำนึกในคุณงามความดีของท่านผู้นี้ จึงขอประกาศเกียรติคุณให้ทราบทั่วกัน

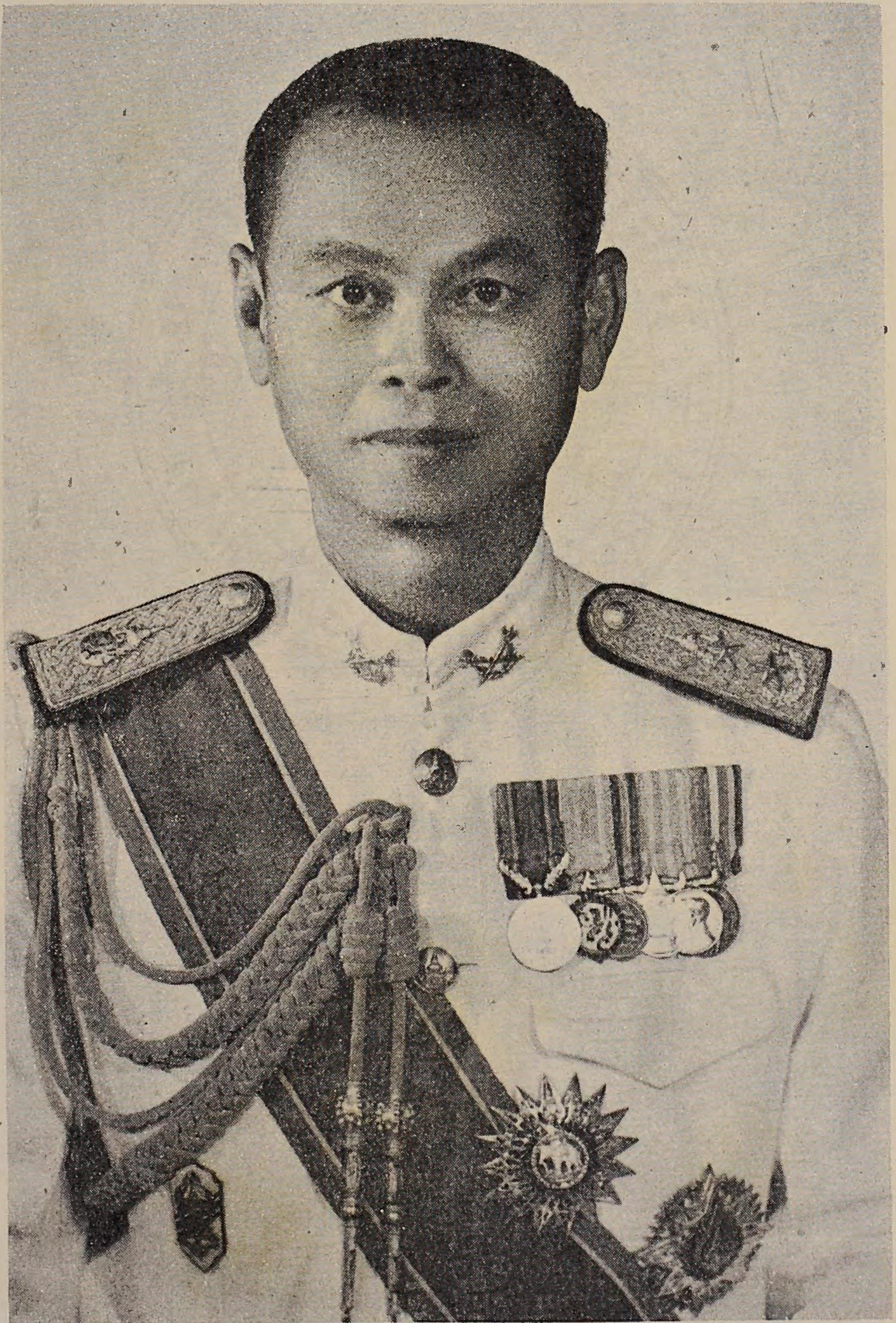
ขออำนาจคุณพระศรีรัตนตรัย โปรดคุ้มครองท่านชั่วนิรันดร

พลเอก

(ประภาส จารุเสถียร)

ผู้บัญชาการทหารบก

๓๐ กันยายน ๒๕๑๐

พลตรี ตัด เดชะชาติ

ชาตะ ๒๑ สิงหาคม ๒๔๕๐

มรณะ ๑๖ มีนาคม ๒๕๑๘

๑๗ มีนาคม ๒๕๑๘ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานโกศแปด
เหลี่ยมพร้อมด้วยฉัตรเบญจาตั้งประดับตามเกียรติยศ ในวันตั้งศพบำเพ็ญกุศล

ภรรยา บุตร ธิดา หลาน และญาติพี่น้อง

ถ่ายเมื่อทำบุญครบ ๗ วัน

ถ่ายร่วมกับ พ.อ. จงศักดิ์ เมื่อวันไปส่งบุตรชาย (นายนิพนธ์ เดชะชาติ) ไปศึกษาต่อใน สหรัฐอเมริกา

สำเนาประวัติรับราชการ

ของ

พลตรีดัด เดชะชาติ

ชื่อตัว ดัด ชื่อสกุล เดชะชาติ

๑๓
เกิด ณ วันที่ ๔ ฯ ๙ ค่ำ ปีมะแม ตรงกับวันที่ ๒๑ สิงหาคม ๒๔๕๐

ภูมิลำเนาบ้านเกิด บ้านวัดบพิตรพิมุข อำเภอจักรวรรดิ จังหวัดพระนคร

ชื่อบิดา ร้อยเอกหลวงทิพภักดี (เย็น เดชะชาติ) ชื่อมารดา ลออง

ชื่อปู่ เดช เดชะชาติ

แรกเข้ารับราชการทหาร

เป็นนักเรียนนายร้อยเลขที่ ๓๐๙๔ เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๕๙ สอบไล่วิชาในกองโรงเรียนนายร้อยทหารบกได้ชั้น ๖ เป็นที่ ๒๔ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙

วุฒิการศึกษาเพิ่มเติมเมื่อเข้ารับราชการแล้ว

สำเร็จหลักสูตรพิเศษ จากวิทยาลัยกองทัพบก ชุดที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒

ขึ้นทะเบียนทหารกองประจำการ

เมื่อวันที่ ๖ พฤศจิกายน ๒๔๖๘ ๒๔๖๘/ท.บ.๑ ก.๓๕๐ เพราะเมื่อเข้ารับราชการ วันที่ ๑ เมษายน ๒๔๖๘ นั้น ยังไม่ได้ขึ้นทะเบียน

ยศทหาร

๒๖	ธันวาคม	๒๔๗๐	เป็น	ร้อยตรี
๒๔	เมษายน	๒๔๗๔	,,	ร้อยโท
๑	เมษายน	๒๔๗๗	,,	ร้อยเอก
๑๙	มิถุนายน	๒๔๘๔	,,	พันตรี
๑	กรกฎาคม	๒๔๘๗	,,	พันโท
๑	มกราคม	๒๔๙๔	,,	พันเอก

๑ มกราคม	๒๔๙๘	เป็น	พลจัตวา
๑ มกราคม	๒๕๐๑	„	พลตรี

ตำแหน่ง

๑๕ สิงหาคม	๒๔๕๙	เป็นนักเรียนนายร้อยในกองโรงเรียนนายร้อยทหารบก
๑ มิถุนายน	๒๔๖๙	เป็นผู้บังคับหมู่ที่ ๒ หมวดที่ ๓ กองร้อยที่ ๓ กองเรียนนายร้อยทหารบก
๑๕ มกราคม	๒๔๖๙	เป็นสิบตรีในกรมยุทธศึกษาทหารบก
๑ พฤษภาคม	๒๔๗๐	เป็นนักเรียนทำการนายร้อยประจำกรมทหารราบที่ ๘
๒๖ ธันวาคม	๒๔๗๐	ประจำกรมทหารราบที่ ๘
๑ เมษายน	๒๔๗๑	ประจำกองโรงเรียนนายร้อยทหารบก
๑ เมษายน	๒๔๗๖	ประจำกองร้อยนักเรียนนายร้อย
๑๖ ธันวาคม	๒๔๗๖	ประจำโรงเรียนนายร้อยทหารบก
๑ เมษายน	๒๔๗๘	เป็นนายทหารฝึกหัดราชการโรงเรียนเสนาธิการทหารบก
๗ เมษายน	๒๔๘๐	ประจำกรมยุทธศึกษาทหารบก
๗ เมษายน	๒๔๘๑	เป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการมณฑลทหารบกที่ ๓
๒๔ กันยายน	๒๔๘๖	เป็นเสนาธิการกรมทหารราบที่ ๘
๑ มกราคม	๒๔๘๙	เป็นเสนาธิการทหารราบที่ ๑๓
๑๑ กุมภาพันธ์	๒๔๙๑	เป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการ กองพลที่ ๓
๙ พฤศจิกายน	๒๔๙๑	เป็นรองเสนาธิการ กองพลที่ ๓
๑๕ มิถุนายน	๒๔๙๓	เป็นหัวหน้าฝ่ายเสนาธิการ กองทัพที่ ๒
๓๐ พฤศจิกายน	๒๔๙๗	เป็นรองเสนาธิการ กองทัพที่ ๓
๒๗ มกราคม	๒๔๙๙	เสนาธิการกองทัพภาคที่ ๓ อีกตำแหน่งหนึ่ง
๑ มกราคม	๒๕๐๐	เป็นเสนาธิการภาคที่ ๓ แต่ตำแหน่งเดียว
๓๐ ธันวาคม	๒๕๐๐	เสนาธิการกองทัพภาคที่ ๓
๑ ตุลาคม	๒๕๐๕	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็น รองแม่ทัพภาคกองทัพภาคที่ ๓

๑๙ ธันวาคม ๒๕๐๖	รักษาราชการรองผู้บังคับการจังหวัดทหารบกพิษณุโลกอีกตำแหน่งหนึ่ง
๑ ตุลาคม ๒๕๐๗	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ประจำกองบัญชาการทหารบก และพ้นจากตำแหน่งรักษาราชการรองผู้บังคับการจังหวัดทหารบกพิษณุโลก
๑ มิถุนายน ๒๕๐๘	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นผู้ชำนาญการกองทัพบก
๑ มกราคม ๒๕๑๐	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้ประจำกองบัญชาการกองทัพบก
๑ ตุลาคม ๒๕๑๐	ออกจากประจำการเพราะรับราชการมาครบกำหนดเกษียณอายุแล้วเป็นนายทหารนอกประจำการรับ บำเหน็จบำนาญ สังกัดสำนักงานปลัดกระทรวงกลาโหม

ตำแหน่งหรือราชการพิเศษ

๖ ตุลาคม ๒๔๙๘	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นราชองครักษ์เวร
๖ ตุลาคม ๒๕๐๑	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นราชองครักษ์เวรสืบต่อไป
๖ ตุลาคม ๒๕๐๔	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นราชองครักษ์เวรสืบต่อไป
๖ ตุลาคม ๒๕๐๗	มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ให้เป็นราชองครักษ์เวรสืบต่อไป

ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์และเหรียญ

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๘	เหรียญบรมราชาภิเษก (เงิน) รัชกาลที่ ๗
๒๑ กันยายน ๒๔๗๗	เหรียญพิทักษ์รัฐธรรมนูญ
๒๐ กันยายน ๒๔๘๓	จัตุรถาภรณ์มงกุฎไทย
๑๙ กันยายน ๒๔๘๔	จัตุรถาภรณ์ช้างเผือก
๗ พฤศจิกายน ๒๔๘๔	เหรียญชัยสมรภูมิ (อินโดจีน)
๑๙ กันยายน ๒๔๘๕	ตริตาภรณ์มงกุฎไทย
๑๙ กันยายน ๒๔๘๕	เหรียญจักรมาลา

๔ ธันวาคม	๒๔๙๑	ตริตาภรณ์ช้างเผือก
๕ ธันวาคม	๒๔๙๙	ทวีติยาภรณ์มงกุฎไทย
๑๐ มิถุนายน	๒๕๐๓	เหรียญรัตนาภรณ์ (ชั้นที่ ๓)
๕ ธันวาคม	๒๕๐๓	ทวีติยาภรณ์ช้างเผือก
๕ ธันวาคม	๒๕๐๔	ประถมาภรณ์มงกุฎไทย
๕ ธันวาคม	๒๕๐๗	ประถมาภรณ์ช้างเผือก
๕ ธันวาคม	๒๕๑๐	มหาวชิรมงกุฎ

ราชการสงครามหรือปราบปรามการจลาจลหรือในเวลามีเหตุฉุกเฉิน

๑. ไปราชการสนามในกรณีพิพาทกับอินโดจีนฝรั่งเศส ได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณ ตั้งแต่วันที่ ๑๘ พฤศจิกายน ๒๔๘๓ ถึงวันที่ ๓๐ เมษายน ๒๔๘๔

๒. ในกรณีฉุกเฉินคราวสงครามมหาเอเชียบูรพา เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๔ มีสิทธิได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณ ตั้งแต่วันที่ ๒๕ มกราคม ๒๔๘๕ ถึงวันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๙

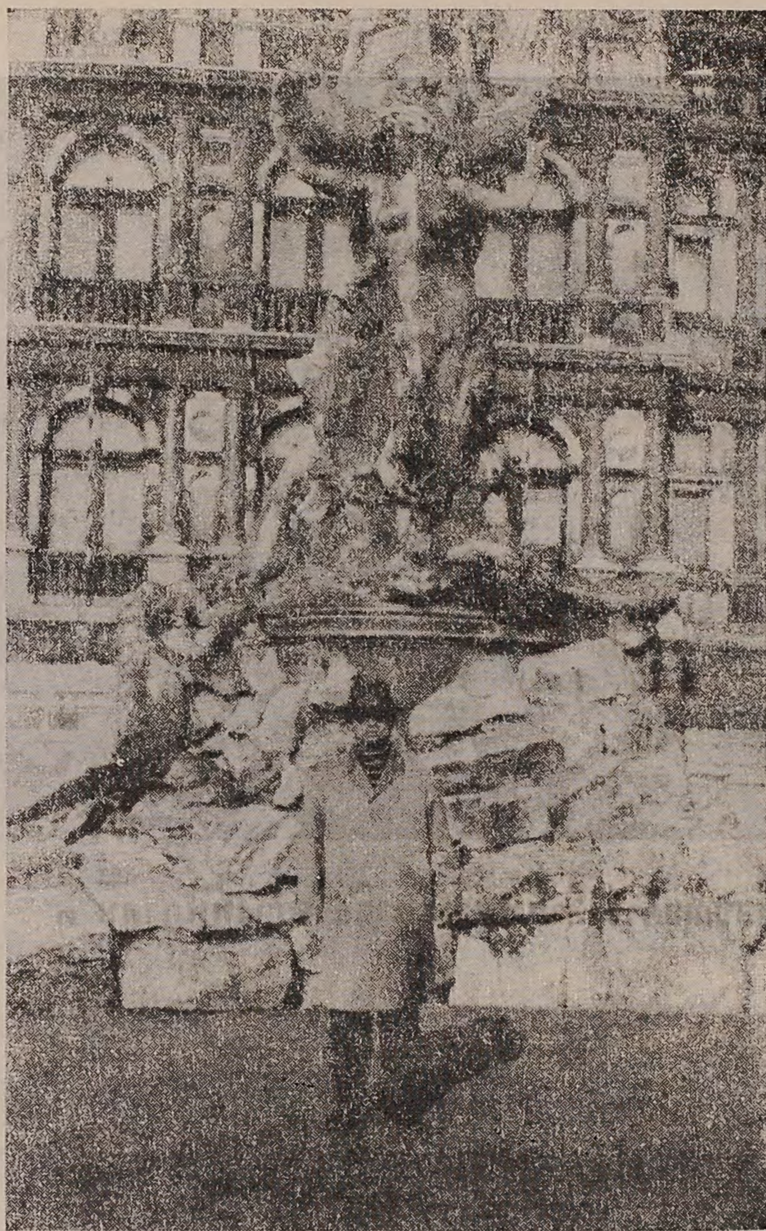
๓. ในคราวประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักร เมื่อวันที่ ๑๖ กันยายน ๒๕๐๐ ได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณ ตั้งแต่วันที่ ๑๗ กันยายน ๒๕๐๐ ถึงวันที่ ๓ ตุลาคม ๒๕๐๐ และในคราวประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วราชอาณาจักรเมื่อวันที่ ๒๐ ตุลาคม ๒๕๐๑ ได้นับเวลาราชการเป็นทวีคูณ ตั้งแต่วันที่ ๒๑ ตุลาคม ๒๕๐๑ ถึงวันที่ ๒๘ ตุลาคม ๒๕๐๘

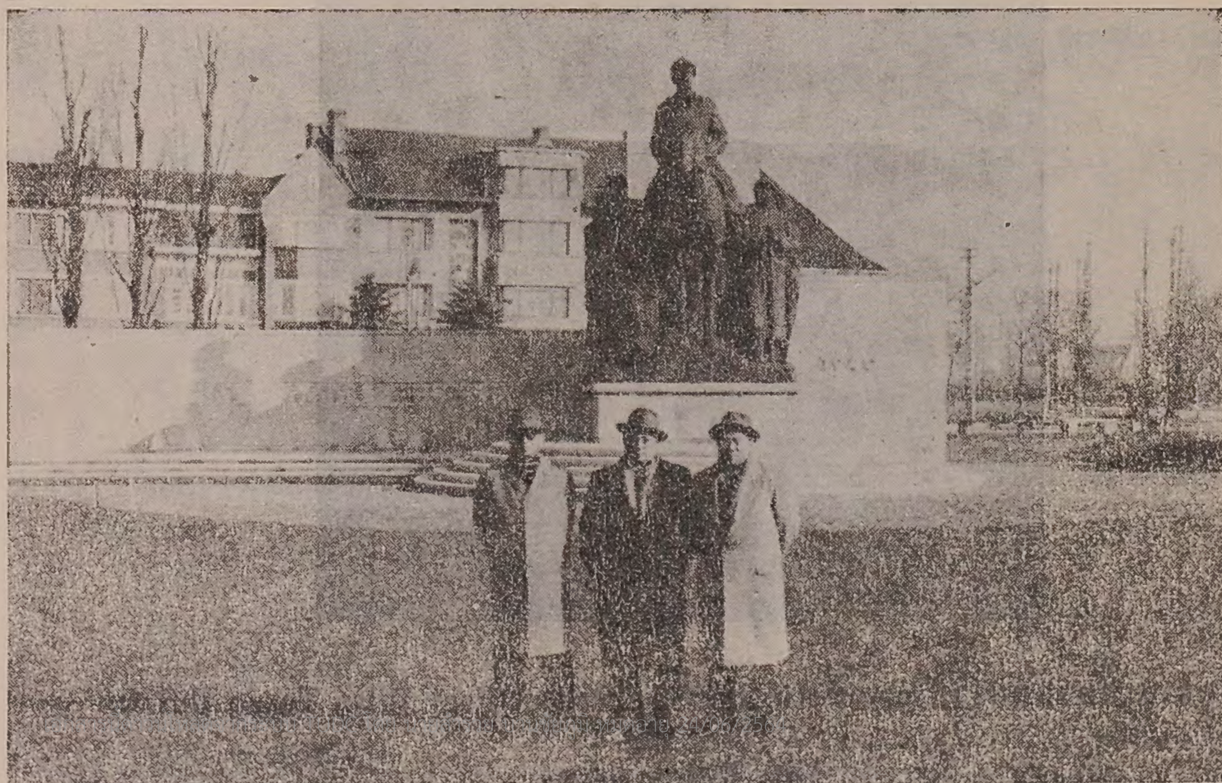

ถ่ายเมื่อขณะดำรงตำแหน่งเสนาธิการกองทัพภาคที่ ๓

ไปดูงานเกี่ยวกับอาวุธใหม่ที่ Air Defense School Fort Bliss Texas U.S.A.
เมื่อ พ.ย. ๒๕๐๓

ไปดูกิจการทหารในยุโรปในคณะนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕

ประวัติครอบครัว พลตรีดัด เดชะชาติ

พลตรีดัด เดชะชาติ เกิด ณ วันพุธ ขึ้น ๑๓ ค่ำเดือน ๙ ปีมะแม จุลศักราช ๑๒๖๙ ตรงกับวันที่ ๒๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๕๐ ที่ใกล้วัดบพิตรพิมุข หมู่ ๖ อำเภอจักรวรรดิ จังหวัดกรุงเทพมหานคร

บิดา	ชื่อ	ร้อยเอกหลวงทิพภักดี	(เย็น เดชะชาติ)
มารดา	,,	นางลออง เดชะชาติ	
ปู่	,,	นายเดช เดชะชาติ	
ย่า	,,	นางแดง เดชะชาติ	
ตา	,,	ขุนนิพนธ์พจนาตถ์	(ดิศ มีพจน์เพราะ)
ยาย	,,	นางนิพนธ์พจนาตถ์	(พุก มีพจน์เพราะ)

มีพี่น้องรวม ๘ คน คือ
๑. นายยน เดชะชาติ (ถึงแก่กรรม)
๒. พลตรีดัด เดชะชาติ
๓. นางสาวอำภา เดชะชาติ
๔. นางสาวอุษา เดชะชาติ
๕. นายยอด เดชะชาติ
๖. นางออมศิริ รุจิรกุล
๗. นายเด่น เดชะชาติ
๘. นาวาอากาศโท ดวง เดชะชาติ

ก่อนที่จะเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ได้ศึกษาภาษาไทยจากสำนักพระครูวินัยธร วัดบพิตรพิมุข เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๖ พออ่านออกเขียนได้ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๘ อายุ ๘ ปี ได้ย้ายไปเรียนที่โรงเรียนประจำจังหวัดสมุทรปราการ เรียนชั้นประถม ๒

ต่อมาได้เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกพระจุลจอมเกล้า เมื่อวันที่ ๑๕ สิงหาคม ๒๔๕๙ เรียนจนจบหลักสูตรชั้นสูงสุดของนักเรียนนายร้อย เมื่อวันที่ ๑๘ กุมภาพันธ์ ๒๔๖๙ เมื่อเรียนจบหลักสูตรชั้นสูงจากโรงเรียนนายร้อยแล้ว ก็ได้ออกเป็นนักเรียนทำการนายร้อยเมื่อวันที่ ๑

พฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ โดยเข้าประจำที่กรมทหารราบที่ ๘ พัน ๓ จังหวัดเชียงใหม่ ขณะที่ประจำกรมทหารราบที่ ๘ พัน ๓ อยู่นั้นก็ได้เลื่อนยศเป็นร้อยตรี เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๔๗๐ และได้สมรสกับนางสาวสละ ประสิทธิ์สรจักร บุตรีพันโท พระประสิทธิ์สรจักร และคุณนายเจียม ประสิทธิ์สรจักร มีบุตรด้วยกันรวม ๗ คน คือ

๑. ส.อ. ดำริห์ เดชะชาติ
๒. จ.ส.อ. ดำรงค์ เดชะชาติ
๓. ร.อ. ประดิษฐ์ เดชะชาติ ร.น.
๔. ร.อ. พิบูลย์ เดชะชาติ
๕. นางดรุณี กังวล
๖. นางดารีรัตน์ ศรีล้านคำ
๗. นางสาวสุดารัตน์ เดชะชาติ

ในปี พ.ศ. ๒๔๘๘ ก็ได้เลิกร้างกับนางสละ เดชะชาติ และในปี พ.ศ. ๒๔๙๓ ก็ได้สมรสใหม่กับ นางสาวลดาวัลย์ จักรแก้ว บุตรีนายหมวก นางเอ้ย จักรแก้ว มีบุตรด้วยกัน ๓ คน คือ

๑. นางธารทิพย์ เดชะชาติ ขณะนี้กำลังศึกษาวิชาเลขานุการที่สหรัฐอเมริกา
๒. นายนิพนธ์ เดชะชาติ ขณะนี้กำลังศึกษาภาษาอังกฤษที่สหรัฐอเมริกาเช่นกัน เพื่อเตรียมเรียนวิชาปริญญาโท สาขา Geography
๓. นางสาวอวยพร เดชะชาติ กำลังเรียนชั้น ม.ศ. ๔ ที่วิทยาลัยเกริก จังหวัดสมุทรปราการ

พลตรีดัด เดชชาติ เป็นคนเรียบร้อย และเป็นคนพูดน้อย แต่ก็ไม่เงียบขรึมจนเกินไป มีเรื่องคุยสนุก ๆ ให้ลูกเมียฟังเสมอ จะไม่ค่อยพูดเมื่ออยู่ในหมู่ท่านผู้ใหญ่ที่เคารพนับถือเท่านั้น ถ้าอยู่ในหมู่เพื่อนฝูงก็คุยบ้าง แต่ส่วนมากก็มักจะเป็นผู้ฟังเสียมากกว่า และเป็นนักฟังที่ไม่ขัดคอเพื่อนฝูง

อีกประการหนึ่งที่ พลตรีดัด เดชะชาติ ปฏิบัติตนไม่เหมือนใคร ก็คือให้เกียรติผู้ที่มีอาวุโสน้อยกว่าเสมอ จะเห็นได้เมื่อเวลาไปในงานสังคมหรืองานสังสรรค์ต่าง ๆ เมื่อได้พบผู้ที่รู้จัก

หรือผู้ใต้บังคับบัญชา ก็ตรงเข้าทักก่อนเสมอ โดยมิได้ถือตนว่า ตนเองอาวุโสกว่าทั้งวัยวุฒิและคุณวุฒิ ลักษณะพิเศษข้อนี้ข้าพเจ้าไม่ค่อยจะได้พบเห็นจากบุคคลอื่นมากนัก

นอกจากจะเป็นคนพูดน้อยแล้ว พลตรีดัด เดชะชาติ ยังเป็นคนมักน้อยอีกด้วย พอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่เท่านั้น ไม่สนใจในกิจการค้าใด ๆ ทั้งสิ้น ตั้งใจปฏิบัติราชการด้วยความซื่อสัตย์สุจริต เพื่อสนองคุณประเทศชาติตลอดมา ทั้งยึดมั่นในพุทธศาสนา และเทิดทูนพระมหากษัตริย์ไว้เหนือเกล้า ฯ ด้วยความจงรักภักดีจนตลอดชีวิต พลตรีดัด เดชะชาติ ถึงจะยังมิได้บวชเรียน แต่ก็ได้เป็นพุทธมามกะที่ดี ปฏิบัติตนตามพระพุทธโอวาทแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาโดยตลอดชีวิต นับว่าพลตรีดัด เดชะชาติ ได้บำเพ็ญตนตามพระธรรมคำสั่งสอนแห่งสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าแล้วโดยสมบูรณ์.

คำไว้อาลัย พลตรี ดัด เดชะชาติ

โดย

พลเอก ครวญ สุทธานินทร์

พลตรี ดัด เดชะชาติ เป็นทหารบก กำเนิดจากโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า ฯ และรับราชการทหารมาด้วยดีจนครบเกษียณอายุ ออกไปใช้ชีวิตบั้นปลายอยู่ไม่นานนัก ก็ด่วนจากบุตรภรรยาและญาติมิตรไปโดยไม่มีวันกลับ ทิ้งความเศร้าสลดและเสียดายไว้แก่ญาติมิตรตามความผูกพันที่ต่างได้มีต่อกันมาเมื่อยังมีชีวิตอยู่ตามสมควร โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภรรยาและบุตรย่อมถือว่า ขาดร่มโพธิ์ทองภายในวงศ์ตระกูลทีเดียว

พลตรี ดัด เดชะชาติ เริ่มป่วยเป็นโรคภายใน ต้องเข้ารักษาตัวที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ฯ เมื่อวันที่ ๑๗ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๘ แพทย์ทำการผ่าตัด เมื่อวันที่ ๒๗ เดือนเดียวกัน ตรวจแล้วลงความเห็นว่า เป็นเนื้องอกในไต การรักษาพยาบาลครั้งนี้เหลือความสามารถของแพทย์ที่จะช่วยเหลือชีวิตได้ พลตรี ดัด เดชะชาติ จึงถึงแก่กรรมลงที่โรงพยาบาล เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ นี้เอง

สำหรับข้าพเจ้า อาลัยคุณดัด เดชะชาติ มากทีเดียว ทั้งรู้สึกเห็นใจภรรยาและบุตรที่ขาดร่มโพธิ์ทอง ดังกล่าวแล้วด้วยจริงใจ

ข้าพเจ้ารู้จักคุณดัด เดชะชาติ มาตั้งแต่เธอเป็นนายทหารประจำโรงเรียนนายร้อย และภายหลัง เข้าศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการทหารบก เป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการตลอดมา คุณสมบัติอันเป็นความดีของคุณดัด เดชะชาติ เมื่อเป็นนายทหารหนุ่มนั้น เขายกย่องกันว่า เป็นนายทหารที่ซื่อตรงและมีวิทยาการดีเยี่ยม

ระยะหลังเราได้ใกล้ชิดกันอีกครั้งหนึ่ง รวมทั้งตัวคุณดัด เดชะชาติ และครอบครัวเมื่อประมาณ พ.ศ. ๒๔๙๓ ข้าพเจ้าย้ายไปเป็นเสนาธิการกองทัพภาคที่ ๒ ที่จังหวัดนครราชสีมา ตอนนั้น คุณดัด เดชะชาติ มียศเป็น พันเอก ตำแหน่ง หัวหน้านายทหารฝ่ายเสนาธิการกองทัพ ครั้นแล้วข้าพเจ้าได้จากตำแหน่งนี้ไปเสียก่อนหลายปี จึงกลับมาดำรงตำแหน่งแม่ทัพกองทัพภาคที่ ๒ อีก

ครั้งหนึ่งได้ร่วมกับคุณดัด เดชะชาติ ที่จังหวัดนครราชสีมาเป็นคำรบสอง ในระยะยาวนานที่เราร่วมราชการกันมา คุณดัด เดชะชาติ ยังคงรักษาเกียรติคุณเดิม คือ ความซื่อตรงและการมีวิทยาการดีเยี่ยมอยู่นั่นเอง แม้จะมีผู้ตำหนิอยู่บ้างว่าชอบสนุกสนาน และชอบดื่มอยู่บ้างก็ดี แต่งานไม่เคยเสียเลย ดังนั้น ผู้บังคับบัญชาทุกคนจึงให้ความไว้วางใจ และนายทหารฝ่ายเสนาธิการที่เป็นผู้ใต้บังคับบัญชาก็เคารพและเชื่อถือ จะเห็นได้ว่าในระยะหลัง คุณดัด เดชะชาติ ได้เลื่อนตำแหน่งและยศสูงขึ้นตามลำดับ คือ

- เป็นรองเสนาธิการกองทัพภาคที่ ๓ จังหวัดพิษณุโลก เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๗
- เป็นเสนาธิการกองทัพ ยศ พลตรี เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๙
- และได้เลื่อนขึ้นเป็น รองแม่ทัพภาค กองทัพภาคที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๐๕
- ภายหลังได้ย้ายเข้าประจำกองบัญชาการกองทัพภาค และตำแหน่งอื่น ๆ ในฐานะเดียวกันหลายตำแหน่ง จนกระทั่งครบกำหนดปลดเกษียณอายุ เมื่อวันที่ ๓๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๑๐ และใช้ชีวิตบั้นปลายให้ความอบอุ่นแก่ครอบครัวอยู่ ณ บ้านพักซอยเสนาสฤษดิ์เดช จังหวัดนนทบุรี

กล่าวโดยสรุป ตลอดชีวิตคุณดัด เดชะชาติ ได้ร่วมงานกับเพื่อนฝูงทั้งหลายในกองทัพบก จะได้รับการยกย่องอย่างเสมอต้นเสมอปลายว่า **เป็นคนตรง – วิชาดี**

ในอวสานแห่งชีวิตที่ภรรยาและบุตรได้ร่วมกันบำเพ็ญกุศล และขอพระราชทานเพลิงศพ พลตรี ดัด เดชะชาติ ในครั้งนี้ ขอเดชะกุศลผลบุญที่ พลตรี ดัด เดชะชาติ ได้ประกอบกรรมดีไว้ทุกด้าน ได้แก่ ด้านการงาน, ด้านสังคม และด้านทางพระพุทธศาสนา ขอจงเป็นพลังส่งให้ดวงวิญญาณของ พลตรี ดัด เดชะชาติ จงไปสู่สุคติภพด้วยเทอญ.

พลเอก [signature]

คำไว้อาลัย

พลตรี ดัด เดชะชาติ เป็นนายทหารรุ่นเดียวกับข้าพเจ้า เราเป็นเพื่อนนักเรียนนายร้อยกันมาตั้งแต่เด็กเริ่มเรียนแต่ชั้นประถมหนึ่งมาด้วยกันและก็ออกรับราชการเป็นนายทหารพร้อมกัน

คุณดัดเป็นคนดีมากรักเพื่อนฝูงและมีความรู้ดี เป็นที่รักใคร่ของผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชาตลอดจนมิตรสหายทุกคน เฉพาะอย่างยิ่งกับข้าพเจ้า เราได้เคยร่วมราชการในหน่วยเดียวกัน คือ ที่โรงเรียนนายร้อย, จังหวัดนครราชสีมา และจังหวัดพิษณุโลก

คุณดัดทำงานด้วยความเข้มแข็ง มีนิสัยสุภาพอ่อนโยน มีจิตใจเยือกเย็นพยายามส่งเสริมความสามัคคีและมีการเสียสละ นับว่าได้สร้างตัวอย่างที่ดีสมควรได้รับการยกย่องสรรเสริญ

แม้คุณดัดจะได้ล่วงลับไปแล้ว แต่คุณงามความดียังคงอยู่ในความทรงจำของครอบครัวญาติมิตร ตลอดจนผู้ที่สนิทคุ้นเคยอย่างไม่รู้ลืม เมื่อได้ทราบข่าวจากครอบครัวของคุณดัดว่า คุณดัดได้จากไปแล้ว ทำให้รู้สึกอาลัยและเสียใจต่อครอบครัวของคุณดัดเป็นอย่างมาก

ขออำนาจบุญบารมีแห่งคุณงามความดีทั้งหลายที่คุณดัดได้กระทำไว้ในขณะที่มีชีวิตอยู่และผลบุญที่ครอบครัวและญาติมิตรของคุณดัดได้ร่วมกันบำเพ็ญกุศลให้ จงเป็นประทีปส่องทางนำดวงวิญญาณของคุณดัดไปสู่สันติสุข ตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพด้วยเทอญ.

พล.อ. ผ่อง บุญสม

คำไว้อาลัย

พลตรีดัด เดชะชาติ เป็นเพื่อนร่วมชั้นเรียนกับข้าพเจ้ามาตั้งแต่สมัยศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ในระยะนั้นเป็นปี ๒๔๖๑ ข้าพเจ้าอายุ ๑๒ ปี ดัดอ่อนกว่าข้าพเจ้าราว ๖ เดือน สมัยนั้นโรงเรียนนายร้อยทหารบกเปิดการศึกษาเป็น ๓ ขั้น คือ ชั้นเตรียม ๓ ชั้น ประถม ๖ ชั้น และมัธยม ๒ ชั้น ดัดและข้าพเจ้าเริ่มเข้าเรียนตั้งแต่ชั้นต่ำสุดของโรงเรียน คือชั้นเตรียม ๑ จำได้ว่ามีนักเรียนในชั้นเตรียม ๑ ประมาณ ๖๐ คน แบ่งเป็น ๒ ห้องเรียน คือ เตรียม ๑ ก. และเตรียม ๑ ข. ดัดและข้าพเจ้าอยู่ชั้นเตรียม ๑ ก. ด้วยกัน มีครูผู้หญิงเป็นครูประจำชั้น สอนเริ่มต้นตั้งแต่ เอ.บี. การกินอยู่ก็รวมกันเป็นพวก ๆ ในความดูแลกินอยู่หลับนอน อาบน้ำแต่งตัวของสตรีสูงอายุซึ่งทำหน้าที่เป็น "ป้าพี่เลี้ยง" ดัดและข้าพเจ้ามี "ป้าพี่เลี้ยง" คนเดียวกัน วันหยุดเสาร์อาทิตย์ นักเรียนรุ่นเด็กทุกคนต้องมีญาติมาคอยรับกลับบ้านในบ่ายวันเสาร์ และนำมาส่งในค่ำวันอาทิตย์

เราทั้งสองรักใคร่สนิทสนมกันมากซึ่งในที่สุดเราก็จบการศึกษาออกเป็นนายทหารพร้อมกันในปี ๒๔๗๐ โชคไม่ดีที่เราทั้งสองไม่อาจเลือกรับราชการในเหล่าเดียวกันได้ ดัดต้องไปอยู่เหล่าทหารราบส่วนข้าพเจ้าไปอยู่เหล่าทหารม้า ในตอนแรก ๆ เราก็ได้พบปะกันบ่อย ๆ เพราะต่างก็อยู่ในกรุงเทพ ฯ ด้วยกัน แต่ไม่นานก็ต้องแยกกันอยู่ต่างจังหวัด ความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนจึงห่างกันไป คงได้พบกันนาน ๆ ครั้งเมื่อมีการนัดเลี้ยงรุ่น

ในตอนปลายของชีวิตราชการ ดัดกับข้าพเจ้าได้มีโอกาสกลับมาร่วมงานในหน่วยเดียวกันอย่างใกล้ชิดอีกครั้งเมื่อปี ๒๕๐๐ ในกองทัพภาคที่ ๓ จังหวัดพิษณุโลก โดยดัดเป็นเสนาธิการกองทัพ ข้าพเจ้าเป็นแม่ทัพ ดัดเป็นผู้ที่เข้มแข็งในการงาน มีความรู้แม่นยำในระเบียบข้อบังคับปฏิบัติหน้าที่เสนาธิการได้อย่างสุขุมรอบคอบเป็นที่ไว้วางใจในทางราชการได้เป็นอย่างดียิ่ง เราร่วมงานกันในกองทัพภาคที่ ๓ มารวมเวลา ๖ ปี ก็ต้องแยกกันอีกเพราะข้าพเจ้าต้องย้ายจากแม่ทัพภาคที่ ๓ ไปเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกที่กรุงเทพ ฯ เมื่อปี ๒๕๐๖

พลตรีดัด เดชะชาติได้จากพวกเราไปแล้วด้วยความอาลัยรักของบุตรภริยาและญาติมิตรซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาของสัตว์โลกที่เกิดมาแล้วก็ต้องตายไม่มีใครจะหลีกเลี่ยงได้ พวกเราที่ยังอยู่ก็ได้

แต่หวังและปรารถนาขอให้เพื่อนจงประสบสุขในภพใหม่นั้นและหากเป็นได้ก็ขอให้เราได้มีโอกาสพบปะเป็นเพื่อนร่วมการงานและสนุกสนานกันเช่นในชาตินี้อีกเถิด.

พลเอก

(ประพันธ์ กุลพิจิตร์)

นายกสันนิบาตเสรีชนแห่งประเทศไทย

๒๓ สิงหาคม ๒๕๑๘

คำไว้อาลัย

แด่

พล.ต. ดัด เดชะชาติ

พล.ต. ดัด เดชะชาติ เป็นเพื่อนร่วมรุ่นของผม เราสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก (ชื่อในสมัยนั้น) ออกรับราชการเป็นนายทหาร เมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๔๗๐ มีจำนวนทั้งหมด ๓๙ คน

"ดัด" กับผมเรียนมาด้วยกันตั้งแต่สมัยเด็ก ๆ (ในสมัยนั้น ทางราชการรับเข้าโรงเรียนนายร้อยตั้งแต่อายุ ๘ ปี) ผมจำได้ว่า เราเรียนร่วมกันร่วม ๑๐ ปี ซึ่งนับว่าเป็นเวลานานพอที่จะทำให้เรารู้จักมักคุ้นกันเป็นอย่างดี "ดัด" กับผมรักกันมาก เพราะ "ดัด" เป็นเพื่อนที่ดีมากคนหนึ่ง "ดัด" เป็นคนใจดีและรื่นเริงอยู่เสมอ ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ใคร ๆ ฉะนั้น จึงเป็นที่รักใคร่ของเพื่อนทุกคน นอกจากนั้น "ดัด" ยังเป็นผู้ที่เรียนหนังสืออยู่ในขั้นดี ไม่เคยสอบตกเลย ฉะนั้น "ดัด" กับผมจึงรักใคร่ชอบพอกันตลอดมา

เมื่อเราออกเป็นนายทหารแล้ว ชีวิตของเราก็เริ่มห่างเหินกันบ้าง เพราะต่างคนต่างก็แยกย้ายไปรับราชการคนละทิศละทาง นาน ๆ จึงจะพบกัน และต่างก็เจริญก้าวหน้าไปตามชาตากรรมของตน รุ่นของเราเป็นนายพลกันมากกว่าครึ่ง รวมทั้ง "ดัด" ด้วย บัดนี้ ยังมีชีวิตอยู่ประมาณ ๑๐ คน ส่วนมากถึงแก่กรรมไปแล้ว ที่ยังมีชีวิตอยู่ก็มีอายุร่วม ๗๐ ปี หรือมากกว่านั้น

ผมได้ทราบว่า "ดัด" เพื่อนรักถึงแก่กรรมด้วยความเสียใจอย่างยิ่ง พวกเราได้เสียเพื่อนที่ดีไปอีกคนหนึ่ง จึงขอถือโอกาสนี้ แสดงความเสียใจมายังภรรยาและบุตรธิดาของ "ดัด" เพื่อนรักด้วยความจริงใจ

ในระหว่างที่ "ดัด" มีชีวิตอยู่ "ดัด" ได้ทำคุณงามความดีแก่ประเทศชาติและราชการมาเป็นอันมาก จนได้รับความดีความชอบตามลำดับ จนได้รับพระราชทานยศเป็นนายพล ทางด้านส่วนตัว "ดัด" ก็ได้ประพฤติปฏิบัติตนเป็นที่รักใคร่ของผู้บังคับบัญชาและผู้ใต้บังคับบัญชามา

โดยตลอด จนครบอายุเกษียณราชการ "ดัด" เป็นเพื่อนที่ดีของพวกเรา นอกจากนั้น "ดัด" ก็เป็นสามีที่ดีของภรรยาและเป็นบิดาที่ดีของบุตรมาตลอดชีวิต

ด้วยกุศลกรรมและคุณความดีที่ "ดัด" ได้บำเพ็ญมา ขอให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของ "ดัด" เพื่อนรัก จงไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้นเถิด

พล.อ. เนตร เขมะโยธิน

๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๑๘

คำไว้อาลัย

แด่

ดัดเพื่อนรัก

ดัดเป็นเพื่อนรักของข้าพเจ้ามาตั้งแต่เด็ก ๆ เรารู้จักกันตอนที่เข้าเป็นนักเรียนนายร้อย ดัดเป็นคนเงียบ ๆ เขาเรียนอยู่ในเกณฑ์ดีคนหนึ่ง เขาเป็นคนเยือกเย็นและแม้จะไม่ค่อยพูดมากนักแต่เขาก็มีเรื่องคุยดี ๆ และขบขันเสมอ เราแยกจากกันเมื่อสำเร็จจากโรงเรียนนายร้อยทหารบก ดัดไปเป็นทหารราบ ข้าพเจ้าไปเป็นทหารปืนใหญ่ แม้กระนั้นเราก็พบกันแล้วแต่โอกาสจะอำนวย เรากลับมาเข้าโรงเรียนเสนาธิการทหารบกพร้อมกันอีก ในปี พ.ศ. ๒๔๗๘ และเราก็ได้เรียนด้วยกันเป็นเวลา ๒ ปี ความสนิทสนมเมื่อเป็นนักเรียนนายร้อยก็กลับมาอีกวาระหนึ่ง ตอนนี้เราเป็นร้อยเอกแล้วจึงสนุกสนานด้วยกันอย่างคนหนุ่ม ๆ ดัดมีคารมสนุกสนานมากขึ้น แล้วเราก็ต้องแยกกันไปทำงาน เมื่อเรียนสำเร็จแล้ว ข้าพเจ้าวนเวียนทำงานอยู่แต่ในกองบัญชาการกองทัพบก ส่วนดัดเขาไปทำอยู่ตามกองทัพ กองพลในหัวเมือง จำได้ว่าเขาไปทำงานอยู่ทางโคราช และข้าพเจ้าก็เคยไปพบเขาบ่อย ๆ เวลาไปราชการ

ตอนสงครามเอเซียบูรพา ข้าพเจ้าเดินทางไปกับท่านผู้ใหญ่หลายท่าน ไปเชียงตุง ได้พบดัดที่นั่น เขาทำงานในกองบัญชาการกองพล ๓ นายทหารฝ่ายเสนาธิการในขณะนั้นมีน้อย ดัดจึงต้องทำงานหนัก แต่เขาก็ทำไปโดยเรียบร้อย เพราะเขาเป็นคนฉลาดและความรู้ดีมีปฏิภาณที่ฉับไว เขาเจริญในราชการขึ้นมาเรื่อย ๆ จนไปเป็นถึงพลตรีในตอนบั้นปลายแห่งราชการ

ก่อนที่จะได้ข่าวมรณกรรมของเขาสัก ๕ – ๖ เดือนได้พบเขาอีกครั้งหนึ่ง และเราได้พูดคุยกันอย่างสนุกสนานเช่นเคย ไม่นึกว่าเขาจะจากไปเร็วไวเช่นนั้น เพราะตอนนั้นเขายังแข็งแรง แม้จะทราบว่าเขาเป็นโรคเบาหวาน มรณกรรมของดัดทำให้ข้าพเจ้าเสียใจเป็นอันมากที่ขาดเพื่อนรักร่วมรุ่นไปอีกคนหนึ่ง ขอให้กรรมอันได้บำเพ็ญมาด้วยดีตลอดที่มีชีวิตอยู่จงเป็นทางนำเพื่อนไปสู่สุคติสัมปรายภพนั้นด้วย

พล.อ. รัศมี รัชนิวัต

คำไว้อาลัย

แด่

พลตรี ดัด เดชะชาติ

พลตรี ดัด เดชะชาติ เป็นผู้คุ้นเคยกับผมมาแต่เด็กสมัยเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบก ตั้งแต่อายุ ๑๕ ปี ผมมีอายุแก่กว่าจึงอยู่ชั้นสูงกว่าคุณดัด ๒ ชั้น คุณดัดออกรับราชการเป็นนายทหาร เมื่อปี ๒๔๗๐ ครั้นต่อมาก็มาร่วมรับราชการอีกครั้งหนึ่งเมื่อมาเป็นนายทหาร คุณดัดย้ายเข้ามาประจำอยู่ ร.ร. นายร้อยทหารบกในตำแหน่งผู้บังคับหมวดในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ เราสนิทสนมกันมาก เพราะอยู่ห้องแถวติดกัน ตอนเช้าก็เดินไปฝึกนักเรียนพร้อม ๆ กัน และคุณดัดก็ได้ไปเรียนที่โรงเรียนเสนาธิการเมื่อปี ๒๔๗๘ ครั้นต่อมาเมื่อปี ๒๔๙๑ เราก็ย้ายมาอยู่ที่นครราชสีมากองทัพที่ ๒ คุณดัดเป็นฝ่ายเสนาธิการกองทัพ ส่วนผมเองมาเป็นผู้บังคับการกรมผสมที่ ๓ เรามีเรื่องอะไรก็ปรึกษาหารือซึ่งกันและกัน เพราะสนิทสนมกันมาแต่เยาว์ ในทางความรู้คุณดัดก็มีความรู้ดี ปฏิภาณรวดเร็ว มีนิสัยโอบอ้อมอารี และมีความขยันหมั่นเพียร นับถือและเคารพผู้ใหญ่ และผู้มีอาวุโสสูง ตลอดจนมีความสนิทสนมเป็นกันเองต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ไม่ถือตัวทำให้ผู้ใต้บังคับบัญชาและผู้ใหญ่รักใคร่ แม้พลาดพลั้งก็ให้อภัยเสมอ ความดีอันนี้ทำให้คุณดัดได้เลื่อนยศขึ้นสูงจนเป็นรองแม่ทัพ ผมรู้สึกเสียใจมากที่คุณดัดได้ถึงแก่กรรมโดยปัจจุบันทันด่วนทั้งๆ ที่มีกำลังกายแข็งแรง แต่อนิจจังไม่เที่ยง คือ เกิด แก่ เจ็บ ตาย

ขอให้วิญญาณอันบริสุทธิ์ของพลตรี ดัด เดชะชาติเพื่อนรัก ซึ่งกระทำความดีมาแล้วแต่หนหลัง จงบรรลุถึงสุคติในสัมปรายภพตามควรแก่คติวิสัยเทอญ.

พล.ท. เฉลิม อินทะกนก

นายทหารพิเศษประจำกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์

สมาชิกวุฒิสภา

คำไว้อาลัย

ข้าพเจ้ารู้สึกเสียใจอย่างสุดซึ้งในมรณกรรมของ พล.ต. ดัด เดชะชาติ ผู้ซึ่งเพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติ และน่ายกย่องสรรเสริญทางด้านจิตใจเป็นอย่างมาก ข้าพเจ้ารู้จักชอบพอกันมาตั้งแต่เป็นนักเรียนนายร้อย จ.ป.ร. แต่ปี พ.ศ. ๒๔๖๘ ซึ่งพล.ต. ดัด เดชะชาติ กำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ ๕ กองร้อย ๓ ข้าพเจ้าอยู่ชั้น ๓ กองร้อย ๒ ในยุคนั้นได้จัดแบ่งการเรียนเป็น ๖ ชั้น เริ่มแต่ ๑ ถึง ๖ อันเป็นปีสุดท้าย พล.ต. ดัด เดชะชาติ ออกรับราชการ เป็นนายทหารราบในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ก่อนข้าพเจ้า ๒ ปี ข้าพเจ้าออกในปี พ.ศ. ๒๔๗๒ เหล่าทหารราบเช่นกัน

ชีวิตของการรับราชการย่อมหมุนเวียนเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลา ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ข้าพเจ้าได้ถูกย้ายมารับราชการในโรงเรียนนายร้อย จ.ป.ร. ตำแหน่งผู้บังคับหมวด ได้พบกับ พล.ต. ดัด เดชะชาติ อีกครั้งหนึ่ง เราได้มีโอกาสพักอาศัยในเรือนแถวนายทหารแห่งเดียวและใกล้ชิดติดกัน และเป็นการเหมาะที่ได้พบปะพูดคุยสนิทสนมแน่นแฟ้นยิ่งขึ้นเมื่อมีปัญหาประการใดก็พยายามช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันตลอดมามิได้ขาด อันนับว่าเป็นนายทหารที่มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ผู้หนึ่งในขณะนั้น ตลอดทั้งเป็นผู้ที่สมควรยกย่องจากบุคคลโดยทั่วไปอีกด้วย

ระหว่างนั้น ทางราชการได้เริ่มเปิดรับสมัครนายทหารเข้ารับการศึกษาในโรงเรียนเสนาธิการ ซึ่งตั้งอยู่ที่บริเวณวังบางขุนพรหม ข้าพเจ้าได้ปรึกษาและตกลงกันจะสอบคัดเลือกเข้าเรียนในสถาบันดังกล่าว สุดท้ายได้สอบผ่านการคัดเลือกไปได้โดยเรียบร้อย และเริ่มเรียนต้นปี พ.ศ. ๒๔๗๘ เรานั่งโต๊ะใกล้ชิดติดกัน ซึ่งก็เป็นโอกาสอันดีที่จะพิจารณาปรึกษาพูดคุยกันเป็นประจำ ในยุคนั้นกำหนดให้นายทหารเข้าศึกษามีจำนวนจำกัดประมาณ ๑๕ นาย โดยใช้เวลาเรียน ๒ ปีเต็ม ครั้นเสร็จการศึกษาในปลายปี พ.ศ. ๒๔๗๙ เป็นชุดที่ ๒๓ เราทั้งสองได้แยกย้ายออกรับราชการในหน้าที่ฝ่ายเสนาธิการตามมณฑลต่าง ๆ ทุกแห่ง แม้เราจะต้องแยกจากกันในวงราชการที่ห่างไกล แต่ทางจิตใจยังระลึกถึงและห่วงใยอยู่เสมอ โดยเฉพาะอย่างยิ่งระหว่างสงครามโลกครั้งที่ ๒ ซึ่งบ้านเมืองกำลังอยู่ในภาวะไม่ปกติ เมื่อเราอยู่ด้วยความปลอดภัยต่างก็รู้สึกสบายใจ ครั้นเสร็จสิ้นสงครามแล้ว พล.ต. ดัด เดชะชาติ ก็ได้ไปมาหาสู่เยี่ยมเสมอมิได้ขาดจนถึงอายุครบราชการ ๖๐ ปี และต่อมาตลอดถึงเวลาก่อนที่จะมรณกรรม ในวาระแห่งชีวิตของ พล.ต. ดัด เดชะชาติ ได้สิ้นสุดลง ด้วยความรู้สึกเศร้าสลดและเสียดายเช่นนี้ ข้าพเจ้าขออัญเชิญคุณพระศรีรัตนตรัย ตลอดดวงวิญญาณของบรรพบุรุษทั้งมวล จงส่งเสริมให้ดวงวิญญาณของ พล.ต. ดัด เดชะชาติ ได้เสวยสุขในสวรรค์ในสัมปรายภพตลอดไป เทอญ

พล.ท. ชิด นาคธน

สิงหาคม ๑๘

คำไว้อาลัย

คุณลดาวัลย์ เดชะชาติ ภรรยา พล. ตรี ดัด เดชะชาติ ขอให้ผมเขียนคำไว้อาลัยให้แก่ พลตรี ดัด เดชะชาติ ในพิธีพระราชทานเพลิงศพ ผมรู้สึกเป็นเกียรติอย่างสูงที่ได้รับเกียรติอันสูงนี้ ถึงหากว่า พลตรี ดัด เดชะชาติกับผมนั้นไม่ได้เป็นนายทหารรุ่นเดียวกันก็ตาม แต่ด้วยเหตุการณ์บางประการ ให้ผมกับ พลตรี ดัด เดชะชาติ ได้ร่วมปฏิญาณด้วยกัน เคยอยู่ในใต้บังคับบัญชาของท่านผู้ใหญ่ด้วยกัน ครอบครัวอยู่บ้านชิดติดกัน ไปมาหาสู่ซึ่งกันและกันคล้ายญาติผู้ใหญ่คนหนึ่ง หากจะมีสิ่งใดผิดพลาดไปในโอกาสนี้ ก็ขออภัยแก่ผมด้วย

พลตรี ดัด เดชะชาติ เป็นนายทหารประจำอยู่โรงเรียนนายร้อยทหารบก ราชดำเนิน เป็นผู้บังคับหมวด ส่วนมากนักเรียนนายร้อยเรียกท่านว่า "หมวด ดัด" เป็นที่รู้กัน ถ้าวันไหน "หมวด ดัด" เป็นนายทหารเวร พวกนักเรียนดีใจกันมาก เพราะท่านใจดี มีความเมตตาแก่นักเรียน ไม่ดุไม่ลงโทษ ปกครองนักเรียนด้วยความเที่ยงธรรม คล้ายพี่กับน้อง ว่ากล่าวตักเตือนอยู่ตลอดเวลา ขยันปฏิบัติงานในหน้าที่

ตอนที่ผู้บังคับหมวด ดัด อยู่โรงเรียนนายร้อย ผมอยู่ห้อง ๔ คืออยู่อีก ๒ ปี ก็ออกเป็นนายทหาร (ห้องหก) ความเคารพต่อหมวดดัดนั้น เป็นสิ่งที่นักเรียนนายร้อยมีต่อท่านมาก ในสมัยนั้น ใครเป็นนายทหารในโรงเรียนนายร้อยทหารบก นับว่าเป็น "หนึ่ง" ในความประพฤติเรียบร้อย จึงต้องยอมยกให้ พลตรี ดัด เดชะชาติ เป็น "หนึ่ง" เช่นกัน

หลังจากได้แยกจากกันจากโรงเรียนนายร้อยไปแล้ว ก็ไม่ได้พบปะกันบ่อยครั้งนัก ได้ข่าวว่า พี่ดัด หรือหมวดดัด เข้มแข็งยิ่งขึ้น ผ่านโรงเรียนเสนาธิการทหารบก เป็นนายทหารฝ่ายเสนาธิการกองทัพ โดยผ่านยศ ร.อ. พ.ต. พ.อ. และพลตรี มาด้วยความลำบากยากแค้น เพราะอะไรจึงว่าลำบากยากแค้น เพราะปฏิบัติงานอย่างเข้มแข็ง อดทน และต่อสู้กับชีวิตในครอบครัวอย่างมากมาย ผมมาพบหมวดดัดอีกครั้งหนึ่ง เมื่ออยู่กองทัพภาคที่ ๒ นครราชสีมา ผมนับถือท่านเป็นรุ่นพี่ จึงเรียก "พี่ดัด" อยู่เรื่อยมา

ในที่สุดมาร่วมกันอีก เมื่อเป็นนักศึกษาวิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ ๔ ซึ่งเปิดการศึกษาที่กระทรวงกลาโหม พลโท ทักษ์ เสนีวงศ์ ณ อยุธยา เป็นผู้อำนวยการรุ่นนี้ (รุ่น ๔) มีนายทหาร–พลเรือน รวม ๖๓ นายด้วยกัน ได้ประกอบพิธีเปิดการศึกษา เมื่อวันพุธที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๔ พลตรี ดัด มีเลขประจำตัว ๒๑๑ ส่วนผมมีเลขประจำตัว ๒๐๑ ขณะนี้ ว.ป.อ. รุ่น ๔ มียศและตำแหน่งสูง รับราชการอยู่ด้วยดีหลายท่าน การมีชีวิตเป็นนักเรียนอีกครั้งหนึ่งนี้ ทำให้พวกเราสนุกสนานกัน มีความสนิทชิดเชื้อประดุจญาติ รักใคร่สามัคคีกันตลอดมา ยิ่งรวมกันไปศึกษาในต่างประเทศก็ยิ่งรักกันมากขึ้น และเป็นกำไรชีวิตที่ได้ผ่านประเทศต่าง ๆ ในยุโรปมาทั่ว หมวดดัด ซึ่งมีร่างกายค่อนข้างผอม ทนต่อความหนาวได้ดี ไม่เจ็บไม่ไข้ กลับตรงกันข้ามสนุกสนานเต็มที่ โดยเฉพาะยาแก้หนาวของหมวดดัดก็คือ น้ำสีเหลือง ๆ นั่นแหละ หมวดดัดมีนิทานเล่าสู่กันฟังมาก หมวดดัดทำความสนุกครึกครื้นให้แก่ ว.ป.อ. รุ่น ๔ มาก ภายหลังจากจบการศึกษาแล้ว ก็นัดพบรับประทานข้าวกัน หมวดดัดมาแทบทุกครั้งและคงสนุกสนานเช่นเคย ถึงแม้บางท่านได้ปลดเกษียณไปแล้ว เช่นหมวดดัดก็คงไปร่วมสังสรรค์กันเสมอ หมวดดัดจึงเป็นคน "หนึ่ง" ที่พวกเราระลึกถึงคุณงามความดีของหมวดดัด ถึงแม้ว่าหมวดดัดจะได้จากพวกเราไปอย่างไม่มีวันกลับมาก็ตาม พวกเพื่อน ๆ ทั้งหลายย่อมระลึกถึงท่านอยู่เสมอ และขอตั้งจิตอธิษฐานว่า

บุญกุศลใด ที่ได้บำเพ็ญไปแล้ว จะเป็นทาน ศีล หรือ ภาวนาก็ตาม จนเป็นพลังปัจจัยและผลานิสงส์ส่วนหนึ่งส่งเสริมให้ "พลตรี ดัด เดชะชาติ" ซึ่งเป็นที่เคารพและนับถือ ซึ่งได้ล่วงลับไปแล้ว จงได้รับความสงบและประสบสุขในสัมปรายภพ ตลอดกาลนานเทอญ

พลโท ฉ. มหัทธนานนท์

(พลโท เฉลิม มหัทธนานนท์)

คำไว้อาลัย

ของ

พันเอกสมบูรณ์ จันทร์จำเนียน (จเรกองทัพภาคที่ ๓)

การถึงอนิจกรรมของท่าน พลตรี ดัด เดชะชาติ อดีตรองแม่ทัพภาคที่ ๓ ได้ยังความวิปโยค เศร้าสลดใจอย่างใหญ่หลวงให้เกิดขึ้นแล้วแก่บุคคลที่เกี่ยวข้องเป็นอย่างมาก อาทิ ครอบครัว วงศาคณาญาติ และผู้เคยอยู่ใต้บังคับบัญชา ตลอดถึงเพื่อนข้าราชการชั้นผู้ใหญ่น้อย ทั้งทางทหารและพลเรือนที่คุ้นเคยกับท่าน ถึงแม้จะรู้กันอยู่ว่า เราทุกคนจะต้องมีความตายเป็นธรรมดา และย่อมจะหนีความตายไปไม่พ้น แต่ก็อดเศร้าอาลัยในความดีของท่านประกอบไว้หาได้ไม่ ท่านเคยทุ่มเทกำลังกายอุทิศชีวิตบำเพ็ญกรณียกิจให้เป็นประโยชน์ในทุก ๆ วิถีทาง งานราชการขาวสะอาดและมั่นคง ตำแหน่งครั้งสุดท้ายในกองทัพภาคที่ ๓ จังหวัดพิษณุโลก ทรงพระกรุณาโปรด ฯ ให้ดำรงตำแหน่งรองแม่ทัพภาคที่ ๓ ในสมัยที่ท่านดำรงตำแหน่งรองแม่ทัพภาคที่ ๓ อยู่นั้น เป็นระยะที่กองทัพภาคที่ ๓ กำลังวิวัฒนาการ จัดสร้างอาคารที่ทำการกองบัญชาการกองทัพภาคที่ ๓ หลังใหม่ เพราะกองบัญชากองทัพภาคที่ ๓ หลังเดิมที่ดัดแปลงจากโรงพยาบาล คาร์ล เจ เชลแมน ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๐ นั้นมีสภาพไม่มั่นคง

กองทัพภาคที่ ๓ ถือกำเนิดครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๕ แต่ในตอนแรกตั้งนั้น ได้จัดเป็นรูปกองพล โดยใช้ชื่อว่า "กองพลที่ ๗" แต่มีการเปลี่ยนแปลงในการจัดหน่วยใหม่คือ.-

– พ.ศ. ๒๔๕๔ ได้มีการจัดหน่วยเป็น "กองทัพน้อยที่ ๒" ขึ้นที่จังหวัดพิษณุโลกและในกองทัพน้อยที่ ๒ นี้มีหน่วยขึ้นตรง คือ กองพลที่ ๗ กรมทหารราบที่ ๗ กรมทหารปืนใหญ่ที่ ๗ กองพันทหารช่างที่ ๒ กองพยาบาลกองพลที่ ๗ กรมทหารราบที่ ๑๗ และกรมทหารพาหนะที่ ๗

– พ.ศ. ๒๔๖๑ กรมทหารราบที่ ๑๗ ย้ายไปตั้งอยู่ที่จังหวัดลำปาง กรมทหารพาหนะที่ ๗ ย้ายไปตั้งที่เด่นชัย จังหวัดแพร่ โดยที่ทั้งสองหน่วยนี้ขึ้นอยู่ในบังคับบัญชาของกองพลที่ ๗ ที่จังหวัดพิษณุโลกตามเดิม

– พ.ศ. ๒๔๗๐ กองบัญชาการกองทัพน้อยที่ ๒ ย้ายไปตั้งที่จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่จังหวัดพิษณุโลก คงมีแต่กองพลที่ ๗ ตั้งอยู่

– พ.ศ. ๒๔๗๑ ทางราชการได้สั่งยุบกองพลที่ ๗ คงเหลือกองพันที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๗ ตั้งอยู่ที่จังหวัดพิษณุโลกเพียงหน่วยเดียว

– พ.ศ. ๒๔๗๖ กองพันทหารราบที่ ๓ กรมทหารราบที่ ๗ แปรสภาพเป็นกองพันทหารราบที่ ๑๗

– พ.ศ. ๒๔๗๘ กองพันทหารราบที่ ๑๗ ได้แปรสภาพเป็น กองพันทหารราบที่ ๒๙

– พ.ศ. ๒๔๘๓ ได้จัดตั้งกองพันทหารราบที่ ๓๓ ขึ้นที่จังหวัดพิษณุโลก

– พ.ศ. ๒๔๘๙ ทางราชการได้สั่งยุบ กรมทหารราบที่ ๑๒ และกองพันทหารราบที่ ๓๓ ที่จังหวัดพิษณุโลกจึงคงเหลือแต่กองพันทหารราบที่ ๒๙ เพียงหน่วยเดียว

– พ.ศ. ๒๔๙๐ กองพันทหารราบที่ ๒ แปรสภาพเป็นกองพันที่ ๑ กรมทหารราบที่ ๑๔ ต่อมาได้จัดตั้งกรมทหารราบที่ ๑๔ ขึ้น

– พ.ศ. ๒๔๙๓ กรมทหารราบที่ ๑๔ แปรสภาพเป็น กรมทหารราบที่ ๔ ต่อมาได้จัดตั้งกองทัพภาคที่ ๓ และภาคทหารบกที่ ๓ ขึ้น

– พ.ศ. ๒๔๙๔ ได้มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ พระราชทานนามค่ายทหารบกพิษณุโลก เป็น "ค่ายสมเด็จพระนเรศวรมหาราช" เพื่อถวายพระเกียรติแด่สมเด็จพระนเรศวรมหาราชที่ได้ทรงพระราชสมภพ ณ จังหวัดพิษณุโลก ในสมัยเมื่อพระมหาธรรมราชา พระราชบิดาทรงปกครองมณฑลฝ่ายเหนืออยู่ ณ ที่นี้

– พ.ศ. ๒๔๙๙ ได้จัดตั้งกองพลที่ ๔ ขึ้นที่จังหวัดพิษณุโลก ประกอบด้วยหน่วยต่าง ๆ คือ กรมผสมที่ ๔ กรมผสมที่ ๗ กองพันทหารช่างที่ ๔ กองพันทหารม้าที่ ๙ กองพันทหารม้าที่ ๗ กองสรรพาวุธเบาที่ ๔ กองทหารสื่อสารกองพลที่ ๔ ในปีนี้เอง กองทัพที่ ๓ แปรสภาพเป็น กองบัญชาการภาคทหารบกที่ ๓

พ.ศ. ๒๕๐๐ กองบัญชาการภาคทหารบกที่ ๓ แปรสภาพเป็น กองทัพภาคที่ ๓ และมีหน่วยต่าง ๆ ขึ้นตรงดังนี้

– กองพลที่ ๔

– มณฑลทหารบกที่ ๔, มณฑลทหารบกที่ ๗

– กองพันทหารม้าที่ ๗

– กองร้อยกองบัญชาการกองทัพภาคที่ ๓

– กองพันทหารม้าที่ ๗ ได้แปรสภาพเป็นหน่วยขึ้นตรง กรมทหารม้าที่ ๒ แต่ยังอยู่ในการควบคุมทางยุทธการของกองทัพภาคที่ ๓

ในสมัยที่ พลตรี ดัด เดชะชาติ เป็นรองแม่ทัพภาคที่ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๗ นั้น กองทัพภาคที่ ๓ ได้งบประมาณสร้างอาคารกองบัญชาการกองทัพภาคที่ ๓ หลังใหม่ ซึ่งเป็นระยะเวลาที่มีการปรับปรุง วิวัฒนาการวางแผนจัดเขตสุขาภิบาลภายในค่าย ฯ เป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งข้าพเจ้าได้มีโอกาสรับใช้ในส่วนราชการและส่วนตัวโดยใกล้ชิด ในสมัยนั้นข้าพเจ้าได้ย้ายตำแหน่งจาก รอง ผบ. ส. กอง ส. พล. ๔ มาปฏิบัติราชการในตำแหน่ง นายทหารฝ่ายการจเรกองทัพภาคที่ ๓ ในปี พ.ศ. ๒๕๐๖ รับราชการมาจนถึงปัจจุบันนี้ พ.ศ. ๒๕๑๘ รวมเวลารับราชการในตำแหน่งนี้เป็นเวลาประมาณ ๑๒ ปี และได้เลื่อนขึ้นรับราชการในตำแหน่ง จเรกองทัพภาคที่ ๓ เมื่อ ๓๐ มิ.ย. ๑๘ ซึ่งในสมัยนั้นท่านเป็น รองแม่ทัพภาคที่ ๓ ข้าพเจ้ายังได้มีโอกาสใกล้ชิดสนิทสนมโดยท่านเรียกใช้อยู่เสมอ จึงทำให้ข้าพเจ้ารู้จักนิสัยใจคอตลอดจนการปฏิบัติราชการของท่านตลอดสมัย ข้าพเจ้าได้ซาบซึ้งในคุณงามความดีในการปฏิบัติงานในหน้าที่ของท่าน คุณลักษณะประจำตัวของท่านเป็นผู้ที่มีนิสัยใจคอเยือกเย็น อ่อนโยน แต่ไม่อ่อนแอ มีเมตตากรุณาแก่บุคคลทั่วไป เป็นคนนิ่ง พูดน้อย แต่ฟังและทำมาก เมื่อเห็นผู้ใต้บังคับบัญชาผิดพลาดบกพร่องไปบ้างก็มักจะให้อภัยเสมอ ๆ

พวกข้าพเจ้าจึงขออัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสากลโลก และอำนาจแห่งคุณพระรัตนตรัย และด้วยอำนาจกุศลผลบุญความดีที่ท่านประกอบพอกพูนและสร้างสมตลอดมานั้น จงสำเร็จเป็นวิบากวิบูลย์มนุญผลอันสูงส่งควรแก่คติวิสัย นำท่านไปสู่สุคติ ในสัมปรายภพเบื้องหน้าจงตลอดไปในกาลทุกเมื่อเทอญ.

พันเอก สมบูรณ์–ชุบ จันทร์จำเนียร

ก.ค. ๑๘

คำไว้อาลัย

คุณลดาวัลย์ เดชะชาติขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัยแด่พลตรีดัด เดชะชาติสามีของเธอในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นญาติสนิทกับผู้วายชนม์ ข้าพเจ้ายินดีสนองรับด้วยความเต็มใจยิ่ง เพราะข้าพเจ้ากับพลตรีดัด เดชะชาติเป็นลูกผู้พี่ผู้น้องกัน โดย พลตรีดัด เดชะชาติเป็นบุตรชายคนที่สองของน้าลออง เดชะชาติ (นางทิพภักดี) ซึ่งเป็นน้องสาวร่วมบิดามารดาเดียวกับนางฉวี พิสิษฐ์สังฆการมารดาข้าพเจ้าเอง พี่ชายของพลตรีดัด เดชะชาติ ซึ่งถึงแก่กรรมไปแล้ว ชื่อ ยนต์ เดชะชาติเกิดปีเดียวกับข้าพเจ้า และพลตรี ดัด เดชะชาติก็เกิดปีเดียวกับคุณเฉลิม พิสิษฐ์สังฆการ อดีตหัวหน้าคณะศาลอุทธรณ์ ซึ่งเป็นน้องชายของข้าพเจ้าและถึงแก่กรรมไปแล้วเหมือนกัน

เมื่อยังเยาว์วัยเราพี่น้องทั้ง ๔ คือ ข้าพเจ้า, คุณยนต์, คุณเฉลิม, และคุณดัดรักใคร่กันอย่างสนิท คุณดัดเองก็รับประทานนมมารดาข้าพเจ้ามาแต่เล็ก เราทั้ง๔ซุกซนเล่นหัวหกคะเมนตีลังกามาด้วยกัน ส่วนมากมักจะพากันไปว่ายน้ำเล่นเรือแข่งกันที่คลองสะพานยาววัดเชิงเลน (คือวัดบพิธภิมุขในปัจจุบันนี้) กินด้วยกัน เที่ยวด้วยกัน เรียนหนังสือมาด้วยกัน เมื่อต่างเติบโตเป็นหนุ่มจึงแยกย้ายไปรับราชการตามถนัด คุณยนต์ไปรับราชการกรมไปรษณีย์โทรเลข คุณดัดไปรับราชการทางทหารจนกระทั่งครองตำแหน่งเสนาธิการ ฯ คุณเฉลิมไปรับราชการทางกระทรวงยุติธรรมจนเลื่อนตำแหน่งเป็นผู้พิพากษาหัวหน้าคณะศาลอุทธรณ์ ส่วนข้าพเจ้าไปรับราชการเป็นอัยการจังหวัดและผู้พิพากษาศาลจังหวัด แล้วออกรับพระราชทานบำนาญจนทุกวันนี้ หน้าที่ราชการทำให้เราทั้ง ๔ ต้องโยกย้ายไปต่างจังหวัดบ้าง ห่างไกลกันไปบ้าง แต่ความรักใคร่สนิทสนมระหว่างเราพี่น้องทั้ง ๔ ไม่เคยเสื่อมคลาย มีโอกาสเมื่อใดเป็นต้องไปมาหาสู่กันอยู่เสมอ

วันพระราชทานรดน้ำศพพลตรีดัด เดชะชาติที่วัดโสมนัส ฯ ข้าพเจ้าไปต่างจังหวัดไม่มีโอกาสได้ทราบ แต่ดูเหมือนมีอะไรดลใจให้ข้าพเจ้ากลับในเย็นวันนั้น และได้ทันเวลารดน้ำศพน้องที่รักอย่างสนิทของข้าพเจ้า ซึ่งบัดนี้น้องชายทั้ง ๓ ของข้าพเจ้ารวมทั้งคุณดัด เดชะชาติ ต่างได้เดินทางไปสู่สุคติในสัมปรายภพกันหมดแล้ว

โดยเฉพาะคุณดัด เดชะชาติเปรียบเสมือนเป็นน้องชายคนเล็กของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ายิ่งมีความอาลัยอาวรณ์ในการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของพลตรีดัด เดชะชาติครั้งนี้เป็นอย่างยิ่ง คงได้แต่ภาวนาอธิษฐาน ขอให้ดวงวิญญาณของพลตรีดัด เดชะชาติจงไปสู่สุคติในสรวงสวรรค์พิมานแมนจวบชั่วกาลปาวสาน.

ชลอ พิสิษฐ์สังฆการ

๘๑ ตรงข้ามท่าพระอาทิตย์ ธนบุรี

คำไว้อาลัย

กระผมเพิ่งมีโอกาสรู้จักกับท่านพลตรี ดัด เดชะชาติ เมื่อท่านครบเกษียณอายุราชการแล้ว ก่อนนั้นได้ยินแต่กิตติศัพท์คุณงามความดีของท่าน ครั้งแรกที่กระผมไปบ้านท่าน ท่านให้เกียรติต้อนรับกระผมเป็นอย่างดีเสมือนหนึ่งรู้จัก และคุ้นเคยกันมาเป็นเวลาหลายสิบปี ท่านมีความเป็นอยู่อย่างธรรมดาเหมือนสามัญชนคนหนึ่ง ท่านมีครอบครัวที่อบอุ่น จากการสนทนาเห็นว่า ท่านเป็นคนสมถะ มีสันโดษพอใจในสิ่งที่ตนมีอยู่ ใจคอกว้างขวาง มีความเมตตากรุณาต่อผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาและบุคคลทั่วไป คุณธรรมอันประเสริฐยิ่งอีกอย่างหนึ่งซึ่งท่านถือปฏิบัติตลอดชีวิตทั้งในหน้าที่ราชการและส่วนตัว คือความซื่อสัตย์สุจริต จึงไม่ต้องสงสัยว่า ท่านมีความเจริญในหน้าที่ราชการตามลำดับและทางราชการต้องเป็นหนี้บุญคุณท่าน ในการสนทนาทุกครั้งรู้สึกว่า ความนึกคิดของท่านและของกระผมเป็นไปทำนองเดียวกัน ทำให้การสนทนาออกรสสนุก เหตุนี้กระผมและภรรยาจึงมีความเคารพนับถือและศรัทธาในตัวท่านมาก เคยไปอวยพรในวันปีใหม่

ระหว่างท่านป่วยอยู่ที่โรงพยาบาล กระผมและภรรยาไปเยี่ยม ขณะนั้นท่านรับการผ่าตัดมาหลายวันจนอาการปกติและกำหนดวันกลับ พอทราบการมรณกรรมของท่าน ก็ทำให้เกิดความเศร้าสลดอย่างมาก เพราะไม่คาดคิดมาก่อน และท่านจากไปเร็วกว่าที่ควร

ในวันพระราชทานเพลิงศพ กระผมและครอบครัวขอตั้งจิตอธิษฐาน ขออำนาจกุศลกรรมที่ท่านได้ทำไว้ในชาตินี้ จงเป็นเนื้อนาบุญส่งท่านไปสู่สุคติในสัมปรายภพเทอญ

พัลลภ สังโขบล

ผู้พิพากษาหัวหน้าคณะในศาลอุทธรณ์

๔ สิงหาคม ๒๕๑๘

คำไว้อาลัย

แด่

พลตรี ดัด เดชะชาติ

พลตรี ดัด เดชะชาติ เคยร่วมชีวิตและตรากตรำด้วยกันมา ตั้งแต่สมัยเข้าเป็นนักเรียนนายร้อย จ.ป.ร. จนกระทั่งเรียนสำเร็จ ออกเป็นนายทหารในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ในยุคนั้นทางโรงเรียนนายร้อย ฯ กวดขันยิ่งนัก ในเรื่องการฝึกและการเรียน มุ่งให้นักเรียนมีความแข็งแกร่งอดทนต่อความลำบากตรากตรำ สามารถนำหน่วยทหารเข้ารบได้เป็นอย่างดี แต่เราก็อุตส่าห์ผ่าพ้นสิ่งต่าง ๆ ดังกล่าวแล้วจนสำเร็จผลจนได้ ในตอนแรกเข้าเป็นนักเรียน ฯ ในชั้นหนึ่งมีจำนวนกว่า ๑๐๐ คน ครั้นมาในปีที่ ๒-๓ ก็ลดจำนวนลงไปเรื่อย ๆ และพอมาถึงปีสุดท้าย (พ.ศ. ๒๔๖๙) ผู้ที่สามารถผ่าพ้นได้มีเพียง ๔๐ คน แต่ก็ตายเสียอีก ๑ คนในตอนปลายปี คงเหลือเพียง ๓๙ คน ที่สอบไล่ได้ ออกเป็นนายทหารในปี พ.ศ. ๒๔๗๐ ดัด เดชะชาติ เขาละที่ดีเด่นผู้หนึ่งใน ๓๙ คนนี้

เมื่อออกเป็นนายทหารแล้ว ต่างก็แยกย้ายกันไปประจำกรมกองตามเหล่าต่าง ๆ ครั้นในปี พ.ศ. ๒๔๘๑ คุณดัดได้ย้ายไปปฏิบัติการใน พล ๓ นครราชสีมา ตำแหน่งฝ่ายเสนาธิการ ในปีต่อไปข้าพเจ้าก็ย้ายไปรับราชการในหน่วยเดียวกัน ตั้งแต่นั้นมาเราก็อยู่ใกล้ชิดกัน และปฏิบัติงานในพล ๓ ร่วมกันตลอดมาจนถึงสมัยพิพาทอินโดจีน ก็ออกไปปฏิบัติการรบในหน่วยพล ๓ ด้วยกันทางด้านภาคอีสาน ตามแนวแม่น้ำโขง พอถึงสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ เราก็ออกไปปฏิบัติการทางด้านเมืองเชียงตุงหรือรัฐฉานในหน่วยเดียวกันอีก จนกระทั่งสงครามสงบ ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าได้ไปปฏิบัติราชการและสังกัดอยู่ในหน่วยเดียวกันนานพอใช้ มีความคุ้นเคยสนิทสนมชอบพอทุกข์สุขร่วมกัน ตามปรกติ ดัด เป็นคนพูดน้อย ใจคอที่อารีอารอบมั่นคงไว้ใจได้ ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อใคร จึงเป็นที่นับถือรักใคร่ของบรรดาเพื่อนฝูงและคนอื่น ๆ

เมื่อต้นเดือน ก.พ. เราพบกันดูยังแข็งแรงเป็นปรกติดีอยู่ แต่ต่อมาอีกเพียงเดือนเดียวก็มาจากไปอย่างไม่มีวันกลับมาพบกันอีก คงเหลือไว้แต่อาลัยรักระลึกถึงให้แก่เราบรรดามิตรสหายทั้งหลาย

ขอเดชะแห่งคุณความดีที่เพื่อนได้ประกอบไว้ จงดลบันดาลให้ดวงวิญญาณเสวยสุคติในสัมปรายภพเทอญ

พล.จ. เกียรติ บุรกสิกร

คำไว้อาลัยแด่ดัดเพื่อนรัก

ทันทีที่ข้าพเจ้าได้ทราบข่าวการถึงแก่กรรมของเพื่อน ที่ได้เคยร่วมเรียนกันมาเมื่อครั้งยังเล็ก ๆ จนกระทั่งเรียนสำเร็จออกรับราชการเป็นนายทหาร ซึ่งเป็นเวลายาวนานก็ย่อมมีความสนิทสนมและรักใคร่กันมาก เมื่อได้ทราบว่าดัดเพื่อนรักจากไปโดยไม่มีวันกลับมา จึงทำให้ข้าพเจ้าตกใจและอาลัย เพราะคิดไม่ถึงว่าเพื่อนจะจากไปเร็วเช่นนี้

สำหรับดัดเพื่อนรักเป็นคนมีนิสัยเยือกเย็น ไม่ค่อยจะขัดใจเพื่อนฝูงหรือกระทำสิ่งใดให้เป็นการขัดใจเพื่อนฝูง ดัดจึงเป็นคนที่เพื่อนฝูงรักใคร่เป็นอันมาก เมื่อมาด่วนจากไปเร็วเช่นนี้ ก็ย่อมทำให้ข้าพเจ้าเสียใจและอาลัยเป็นอย่างยิ่ง

สิ่งใดที่เพื่อนได้ประกอบความดีไว้ ขอกุศลผลบุญจงนำดวงวิญญาณของเพื่อนไปสู่สุคติภพ

พ.อ. พิเศษ ทวี แข็งผล

คำไว้อาลัย

ในโอกาสที่เจ้าภาพจะได้ประกอบพิธีพระราชทานเพลิงศพ พลตรีดัด เดชะชาติ คุณลดาวัลย์ ภรรยาได้มาขอให้ข้าพเจ้าเขียนคำไว้อาลัย เพื่อพิมพ์หนังสือแจกเป็นเกียรติประวัติอนุสรณ์แด่ผู้ล่วงลับไปแล้ว ข้าพเจ้ามีความยินดีด้วยความเต็มใจ ที่ได้มีโอกาสสนองพระคุณผู้ตายอีกวาระหนึ่ง แต่รู้สึกยากลำบากในการเขียนเป็นอย่างมาก ยากที่จะเขียนให้ครบถ้วนถูกต้องละเอียดลออได้ ลำบากเพราะข้าพเจ้าไม่ใช่นักเขียน ซ้ำยังอยู่ในวัยชรา ความทรงจำเสื่อมทรามตามอายุขัย

ข้าพเจ้าได้รู้จักพลตรี ดัด เดชะชาติ เมื่อพ.ศ. ๒๔๘๔ คราวสงครามมหาเอเชียบูรพา โดยประจำอยู่กองพลที่ ๓ กองพลเดียวกัน ที่อำเภอพะเยา จังหวัดเชียงราย เลิกงานตอนเย็นแล้ว พลตรี ดัด เดชะชาติ มักมาที่กรมทหารบกราบที่ ๘ ที่ข้าพเจ้าประจำอยู่เสมอ ๆ ทั้งนี้เพราะเพื่อนของพลตรีดัด เดชะชาติ อยู่ที่กรมทหารราบที่ ๘ มีหลายคนจึงได้รู้จักและคุ้นเคยกัน และต่อมาในพ.ศ. ๒๔๘๖ พลตรีดัด เดชะชาติ ได้ย้ายมาเป็นฝ่ายเสนาธิการในกรมเดียวกัน ซึ่งเป็นทั้งผู้บังคับบัญชาและเพื่อน ก็ยิ่งทวีความนับถือรักใคร่สนิทสนมมากขึ้น พลตรีดัด เดชะชาติเป็นบุคคลที่น่าเคารพนับถือ มีน้ำใจโอบอ้อมอารีช่วยเหลือญาติพี่น้องและเพื่อนฝูง ตลอดทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชาทุกคน ยากที่จะพรรณนาให้ละเอียดถี่ถ้วนได้

ในพ.ศ. ๒๔๘๙ เราต้องแยกกัน เพราะข้าพเจ้าต้องย้ายเข้ากรมทหารแผนที่ทหารบก ระยะนี้รู้สึกห่างเหินกันบ้าง จะมีโอกาสพบปะกันก็ต่อเมื่อพลตรีดัด เดชะชาติมาราชการทางกรุงเทพฯ จะต้องแวะมาพบข้าพเจ้าทุกครั้ง จนพ.ศ. ๒๕๐๘ พลตรีดัด เดชะชาติได้ย้ายมาเป็นผู้ชำนาญการกองทัพบก อยู่ในศาลาว่าการกลาโหม ข้าพเจ้าจึงได้แนะนำและชวนให้มาเช่าบ้านอยู่ใกล้ ๆ กัน จนกระทั่งพลตรีดัด เดชะชาติปลดเกษียณอายุ และได้ปลูกสร้างบ้านขึ้นใหม่ในที่ดินที่ซื้อไว้บริเวณใกล้ ๆ กันอีก นับแต่นั้นมา ยิ่งนานวันครอบครัวของเรามีความนับถือรักใคร่สนิทสนมกันเพิ่มพูนมากยิ่งขึ้น เพราะจิตใจของพลตรีดัด เดชะชาติมีความเมตตากรุณาประกอบแต่กรรมดี ช่วยเหลือญาติพี่น้อง เพื่อน และผู้อื่นที่มีเรื่องทุกข์ร้อนอยู่เสมอเท่าที่สามารถจะทำได้ ไม่เป็นพิษเป็นภัยแก่ผู้ใดเลย ในด้านครอบครัวของท่าน ๆ ก็ให้ความสุขสบายแก่ครอบครัวของท่าน และให้บุตรธิดาของท่านได้รับการศึกษาเป็นอย่างดี ขณะนี้กำลังศึกษาอยู่ในประเทศสหรัฐอเมริกา ๒ คน

ข้าพเจ้าได้มีโอกาสไปเยี่ยมที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ๔–๕ ครั้ง และในวันที่ผ่าตัด

ไปรอดูอยู่หน้าห้องผ่าตัด จนผ่าตัดเสร็จเจ้าหน้าที่เข็นรถผ่านไปเข้าห้องพักฟื้น ข้าพเจ้าขออนุญาตตามเข้าไปจนถึงเตียงพักฟื้น ขณะนั้นพลตรีดัด เดชะชาติคงนอนหลับตานิ่งไม่รู้สึกตัว และครั้งหลังสุดเมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ครั้งนี้รู้สึกหน้าตาสดชื่นแจ่มใส พูดคุยอย่างสนุกสนานและบอกว่าวันนี้สบายดี อาหารเช้ากินไข่ลวก ๒ ฟอง พรุ่งนี้กลับบ้านได้แล้ว หายป่วยคราวนี้จะทำบุญบ้านสักครั้ง ไม่มีลางสังหรณ์แม้แต่น้อยเลยว่า การเจ็บคราวนี้จะเป็นวาระสุดท้ายของพลตรีดัด เดชะชาติ ครั้นรุ่งเช้าวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ บุตรสาวของพลตรีดัดมาบอกว่า คุณพ่อเสียแล้ว ข้าพเจ้าตัวเย็นชืด ลมจุกในคอพูดไม่ออกเลย ใจวาบหวิวเมื่อนึกถึง น้ำตาไหลซึม และถึงเวลานี้ยังหักห้ามใจมิให้คิดถึงพลตรีดัด เดชะชาติมิได้

ความตายเป็นสิ่งที่แน่นอน ไม่มีผู้ใดหลีกเลี่ยงได้ แต่การตายของผู้ที่เรารักใคร่สนิทสนมทำให้รู้สึกว้าเหว่เศร้าสลดใจและอาลัยอย่างสุดซึ้ง ทำให้หวนระลึกถึงพระคุณและจริยาวัตรอันดีงามของพลตรีดัด เดชะชาติอยู่ตลอดมา ด้วยแรงกตเวทีมีต่อท่าน และด้วยอำนาจแห่งคุณธรรมความดีประกอบไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ และกุศลบุญราศีที่ภรรยา บุตรธิดา ญาติพี่น้อง เพื่อนฝูง ได้บำเพ็ญมาแต่ต้น จนกระทั่งงานพระราชทานเพลิงศพ จงเป็นผลปัจจัยอำนวยสุขสมบัติแด่พลตรีดัด เดชะชาติตามสมควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพนั้นทุกประการ

[signature]

๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๑๘

ขอดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ ของคุณพ่อ จงไปสู่สุคติโลกสวรรค์

คุณพ่อได้จากลูก ๆ ไปแล้วอย่างไม่มีวันกลับ ลูก ๆ ทุกคนมีความอาลัยและเคารพรักคุณพ่อเหมือนดังชีวิตของลูก ๆ เมื่อคุณพ่อถึงแก่กรรม ลูก ๆ ทุกคนมีความเศร้าโศกเสียใจอย่างสุดพรรณนา ประหนึ่งว่าหัวใจจะแตกสลายไปด้วย

แต่เมื่อมารำลึกถึงหลักพุทธธรรมที่ว่า มนุษย์ทุกรูปทุกนามไม่สามารถรอดพ้นจากความตายไปได้ ก็พอจะระงับความเศร้าโศกลงไปได้บ้าง และลูก ๆ ทุกคนก็ได้แต่ภาวนาขอให้ดวงวิญญาณอันบริสุทธิ์ของคุณพ่อจงไปสู่สุคติโลกสวรรค์ในสัมปรายภพนั้นเถิด

คุณพ่อหากมันเป็นไปได้ หรือว่าชาติหน้ามีจริง พวกเราลูก ๆ ทุกคนขอให้คุณพ่อได้เป็นคุณพ่อของพวกเราอีกตลอดไปเถิด ถึงแม้ว่าท่านจะจากพวกเราไป แต่พวกเรายังคิดถึงท่าน ครั้งใดที่ลูกเห็นบ้านและทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นของท่าน มันทำให้ลูก ๆ อดคิดถึงท่านไม่ได้และคิดถึงท่านทีไร เราก็มีความรู้สึกเสียใจมาก ทั้งที่ลูกพยายามหักใจ แต่เนื่องจากความดีของท่านมันทำให้เราอดที่จะนึกถึงท่านไม่ได้ ยามใดที่เรามีอุปสรรค มีความทุกข์ ในเวลาที่ท่านยังอยู่ ท่านจะช่วยเราขจัดอุปสรรคและความทุกข์นั้นสิ้นไป แต่ต่อนี้ไปไม่มีอีกแล้ว พวกเราต้องช่วยกันเพราะไม่มีท่านอีกต่อไปแล้ว คงเหลือแต่เพียงชื่อ และสิ่งของและความดีของท่านเท่านั้น ลูก ๆ ทุกคนขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายได้โปรดเชิญดวงวิญญาณของคุณพ่อไปสู่สุคติในสัมปรายภพนั้นด้วยเถิด

จากลูก **ดำรงค์ เดชะชาติ**

คิดถึงพ่อ

เกิด แก่ เจ็บ ตาย ย่อมเกิดแก่ทุกคน ใคร ๆ ก็รู้ดีว่าเมื่อมีเกิดก็ต้องมีการดับสูญไป เป็นของธรรมดา จะช้าหรือเร็วเท่านั้น แต่ถ้าสิ่งที่ดับสูญที่เรารัก บูชา ก็ย่อมจะนำความเศร้าโศกเสียใจให้เกิดขึ้นแก่ผู้ที่ยังอยู่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สิ่งที่สูญเสียไปนั้นคือ บิดาบังเกิดเกล้าซึ่งเป็นที่เคารพรักของลูก ความเศร้าโศกเสียใจของลูก ๆ จึงสุดที่จะพรรณนาได้

เช้าของวันอาทิตย์ที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๑๙ เวลา ๑๐.๐๑ น. คุณพ่อก็จากพวกเราไปอย่างไม่มีวันกลับ ทุกคนไม่คิดเลยว่า เราจะต้องสูญเสียคุณพ่อเร็วเช่นนี้ ลูก ๆ ยังปรารถนาที่จะให้คุณพ่ออยู่เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรต่อไปอีกนาน ไม่คิดเลยว่าการป่วยของคุณพ่อครั้งนี้จะทำให้คุณพ่อต้องจากพวกเราไปอย่างไม่คาดฝันเลย พระคุณของคุณพ่อยังฝังแน่นอยู่ในจิตใจของลูกทุกคน ชั่วชีวิตนี้ลูกก็ทดแทนพระคุณของคุณพ่อไม่หมด

ขอกุศลบุญที่คุณพ่อได้ทำไว้ และที่คุณแม่กับลูก ๆ ได้บำเพ็ญกุศลให้จงเป็นผลนำดวงวิญญาณของคุณพ่อไปสู่สุคติในสัมปรายภพด้วยเถิด

ขอขอบคุณเพื่อนโรงเรียนคอนเซ็ปชั่น คอนแวนต์ ย.ซี.ซี. และนักเรียนเก่าฟิลิปปินส์ทุกท่านมา ณ ที่นี้ด้วย

ข้าพเจ้าขอกราบขอพระคุณทุกท่าน ที่ได้กรุณามาเป็นเกียรติในงานพระราชทานเพลิงศพคุณพ่อ ซึ่งบุญคุณอันนี้ข้าพเจ้าจะไม่ขอลืม หากมีสิ่งใดบกพร่อง ขอได้โปรดประทานอภัยด้วย

ขอแสดงความนับถืออย่างสูง

สุดารัตน์ เดชะชาติ

อาการป่วยของคุณดัด

ก่อนเข้ารับการรักษาในโรงพยาบาล เท่าที่สังเกตดูก็ไม่มีอาการป่วยปรากฏมากนัก แต่มีโรคประจำตัวอยู่หลายโรค คือ โรคเบาหวาน ความดันโลหิตสูง ไขมันในเลือดสูง และมีอาการตับแข็งเล็กน้อย ทั้ง ๔ โรคนี้ก็ได้รับการรักษาจากนายแพทย์เป็นประจำ และรักษามานานนับ ๑๐ ปี ระหว่างที่รักษาทั้ง ๔ โรคนี้อยู่ก็ไม่มีโรคใดที่ร้ายแรง

อาการเริ่มแรกก่อนที่จะถึงแก่กรรม ก็มีเพียงสายตาไม่ค่อยดี รู้สึกว่าตามัว อ่านหนังสือนาน ๆ ไม่ได้ ก็คิดว่าจะเปลี่ยนแว่นตาใหม่ เพราะแว่นอันที่ใช้อยู่ก็ครบกำหนดที่จะต้องเปลี่ยนอยู่แล้ว ดังนั้นคุณดัดจึงไปหาแพทย์ทวีศักดิ์ จุลวัจนะ แห่งโรงพยาบาลภิรมย์เภสัช เพื่อให้แพทย์ทวีศักดิ์ตรวจสายตาประกอบแว่น

เมื่อนายแพทย์ทวีศักดิ์ได้ตรวจสายตาแล้ว ก็แนะนำว่าคุณดัดควรจะได้ตรวจสมองดังนั้นนายแพทย์ทวีศักดิ์จึงส่งคุณดัดไปตรวจสมองที่โรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ โดยนายแพทย์ทวีศักดิ์เขียนจดหมายให้คุณดัดถือไปพบนายแพทย์จเร ผลประเสริฐ แห่งโรงพยาบาลจุฬาลงกรณ์ นายแพทย์จเร ผลประเสริฐ ก็ได้รับคุณดัดไว้ตรวจ และตรวจอยู่ประมาณ ๕ วัน ผลการตรวจก็ทราบว่าเส้นโลหิตในสมองแข็งเล็กน้อย นายแพทย์จเรบอกว่าไม่ต้องวิตก ไม่เป็นอะไรมาก นายแพทย์จเรให้คุณดัดถือผลการตรวจสมองไปพบนายแพทย์ทวีศักดิ์ จุลวัจนะอีกครั้งหนึ่ง เมื่อนายแพทย์ทวีศักดิ์ได้ทราบผลการตรวจสมองแล้ว ก็ได้สั่งยาให้คุณดัดมารับประทานที่บ้าน นายแพทย์ทวีศักดิ์บอกว่าทานยานี้ประมาณ ๑ เดือนแล้วให้ไปพบใหม่อีกครั้งหนึ่งเพื่อทำแว่นตา

ระหว่างที่ทานยาของนายแพทย์ทวีศักดิ์อยู่นั้น ก็รู้สึกว่าสายตาดีขึ้นอ่านหนังสือได้นานและรู้สึกว่าสบายขึ้นมาก และคิดว่าคงจะไม่มีอะไรอีก แต่คุณดัดก็ยังไม่สิ้นสงสัย เพราะสังเกตว่าน้ำหนักลดลง และรู้สึกตึง ๆ หน้าท้องด้านขวา จึงได้ไปตรวจโรคอีก คราวนี้ไปตรวจที่สถาบันโรคมะเร็งแห่งชาติ ในราวต้นเดือนกุมภาพันธ์ ๑๘ นี้ นายแพทย์ที่สถาบันมะเร็งแห่งชาติก็ได้ตรวจให้อย่างละเอียดที่สุด ผลการตรวจก็ได้ทราบว่าคุณดัดเป็นนิ่วที่ไต นายแพทย์ที่สถาบันมะเร็งแห่งชาติก็แนะนำว่า คุณดัดควรจะผ่าตัดเอานิ่วออกเสีย

ดังนั้นคุณดัดจึงไปพบพันเอกนายแพทย์สิงหา เสาวภาพ หัวหน้ากองศัลยกรรม แห่งโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า นายแพทย์สิงหา เสาวภาพ ก็รับคุณดัดไว้ และคณะนายแพทย์ก็ได้

ตรวจอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ตรวจอยู่ประมาณ ๑๐ วัน คณะนายแพทย์ก็ลงความเห็นว่าคุณดัดเป็นเนื้องอกที่ไตและลงความเห็นว่าควรผ่าตัด ดังนั้นคณะนายแพทย์จึงผ่าตัดให้คุณดัดเมื่อวันที่๒๗ กุมภาพันธ์ ๑๘ โดยมีนายพันเอกนายแพทย์บุญเกต เหล่าวาณิช เป็นหัวหน้า นายพันโทนายแพทย์อนุชิต กาญจนาคม และนายร้อยเอกนายแพทย์ชูศักดิ์ และมีนายแพทย์อีกหลายท่าน ซึ่งข้าพเจ้าจำชื่อท่านไม่ได้ เมื่อคณะแพทย์ได้ผ่าตัดแล้วก็นำชิ้นเนื้อนั้นไปตรวจวิจัยอย่างละเอียดอีกครั้งหนึ่ง ก็ได้ทราบว่าเป็นเนื้อร้าย มีเชื้อของมะเร็ง ดังนั้นหลังการผ่าตัดแล้วอาการของคุณดัดจึงไม่ดีขึ้นเลย มีแต่ทรงกับทรุด ต่อมาเมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ ตอนเช้าคุณดัดก็ยังทานอาหารได้เป็นปกติ แต่พอเวลาประมาณ ๙.๐๐ น.เศษ ก็มีอาการเจ็บตรงหน้าท้อง และต่อมาอีกไม่กี่นาทีก็หมดสติ นายแพทย์ก็ได้ช่วยปฐมพยาบาลจนเต็มความสามารถแล้ว แต่คุณดัดก็ไม่ดีขึ้นจนเวลาประมาณ ๑๐.๐๕ น. ก็สิ้นลม

รุ่งขึ้นวันที่ ๑๗ มีนาคม ๒๕๑๘ คณะนายแพทย์ก็ได้ผ่าศพตรวจดูอีกครั้งหนึ่ง ผลการผ่าศพตรวจก็ทราบว่าเลือดตกใน เนื่องจากเส้นโลหิตแตกในช่องท้อง ซึ่งเป็นสาเหตุให้คุณดัดถึงแก่กรรมโดยกระทันหัน รวมอายุได้ ๖๗ ปี ๖ เดือนกับ ๒๓ วัน

อนึ่งในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นภรรยาของคุณดัด จึงใคร่ขอกราบขอบพระคุณนายแพทย์ทุกท่านที่ได้ช่วยเหลือรักษาพยาบาลคุณดัดตลอดมา และขอขอบพระคุณทุกท่านที่เกี่ยวข้องกับการรักษาพยาบาลคุณดัด รวมทั้งเจ้าหน้าที่และนางพยาบาลทุกคนไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ลดาวัลย์ เดชะชาติ

อาลัยพี่ดัด

พี่ดัดเป็นสามีที่ดี รักลูกรักเมียเสมอต้นเสมอปลาย มีความซื่อสัตย์สุจริตและรักความยุติธรรมเป็นชีวิต พี่ดัดมีอายุมากกว่าดิฉัน ๒๐ ปี ดิฉันจึงรักและเคารพพี่ดัดมาก ในความรู้สึกของดิฉัน ดิฉันรักและเคารพพี่ดัดเหมือนพ่อ เพราะตามปกติดิฉันก็เรียกพี่ดัดว่าพ่อตามลูก ๆ อยู่แล้ว ดิฉันไม่เคยมีพี่ชาย ดิฉันก็รักพี่ดัดเหมือนพี่ชายอีกด้วย รวมความแล้วพี่ดัดเป็นสามีที่ดี, เป็นพ่อที่ดี, เป็นพี่ชายที่ดี, เป็นที่ปรึกษาที่ดีและเป็นเพื่อนที่ดียิ่ง พี่ดัดเป็นทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับดิฉันจริงๆ

ฉะนั้นเมื่อพี่ดัดได้จากดิฉันไปโดยไม่คาดคิดว่าจะรวดเร็วเช่นนี้ จึงทำให้ดิฉันมึนงงจนทำอะไรไม่ถูก พี่ดัดจากลูกเมียไปโดยไม่ได้สั่งเสียอะไรสักคำ ประโยคสุดท้ายที่พี่ดัดพูดกับดิฉันก็คือ "พ่อเจ็บหน้าท้อง" เท่านั้นเอง ต่อมาอีกไม่กี่นาทีพี่ดัดก็หมดสติและสิ้นลมในเวลาต่อมา

ระหว่างที่พี่ดัดป่วยอยู่นั้น พี่ดัดก็ไม่เคยพูดสักคำว่าจะไม่รอด ดิฉันเองก็ไม่คาดคิดว่าพี่ดัดจะจากไปอย่างกะทันหัน เพราะนายแพทย์ที่รักษาพี่ดัดอยู่นั้นก็บอกว่าอีกสองวันก็กลับบ้านได้แล้วกลับไปพักผ่อนที่บ้าน แต่แล้วพี่ดัดก็ไม่ได้กลับมาบ้าน แต่จากลูกจากเมียไปโดยจะไม่มีวันกลับมาอีกจึงทำให้ดิฉันแทบช้อค เพราะไม่ทันได้เตรียมใจไว้รับความสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ในชีวิต

เมื่อพี่ดัดได้จากไปอย่างกระทันหันเช่นนี้ ดิฉันก็ขาดร่มโพธิ์ทองและเหมือนว่าอยู่ตัวคนเดียวในโลก มีแต่ความเศร้าโศกเป็นเพื่อน ถึงแม้จะตัดใจคิดว่าความตายนั้นเป็นของคู่กันกับสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลายในโลกนี้และทุกชีวิตจะต้องถึงซึ่งความแตกดับเป็นที่สุด เว้นแต่ว่าจะช้าหรือเร็วเท่านั้นก็ตาม ดิฉันก็ยังอดเศร้าโศกไม่ได้ เมื่อพี่ดัดจากไป ดิฉันก็ขาดที่พึ่งที่ปรึกษา พอมีเรื่องหรือมีปัญหาที่สำคัญก็ไม่ทราบว่าจะปรึกษากับใคร ลูก ๆ ที่โตแล้วก็ไม่ได้อยู่ด้วย เนื่องจากได้เดินทางไปศึกษาต่อต่างประเทศ U.S.A. ๒ คน จึงทำให้ดิฉันว้าเหว่มาก เหลือลูกคนเล็กอยู่ด้วยก็ยังเป็นที่ปรึกษาอะไรไม่ได้ ส่วนลูก ๆ ของพี่ดัดอีก ๗ คนก็ต่างมีครอบครัวแยกย้ายกันไปอยู่คนละทิศคนละทาง บางคนก็อยู่ต่างจังหวัด

เมื่อพี่ดัดยังมีชีวิตอยู่ก็ได้เป็นที่พึ่งของครอบครัวและญาติพี่น้อง ใครมีเรื่องทุกข์ร้อนอะไรที่จะให้ช่วยเหลือในทางที่ถูกที่ควรแล้ว พี่ดัดก็เต็มใจช่วยเหลือทุกคนโดยไม่เห็นแก่ความเหนื่อยยาก เต็มใจช่วยเหลือให้ทุกคนได้รับความสุขได้รับความสำเร็จในเรื่องที่มาขอความช่วยเหลือนั้น ๆ ทุกคน

ด้วยความกรุณาปรานีเสมอ

บัดนี้พี่ดัดได้จากเราไปแล้ว คงเหลือไว้แต่คุณงามความดีและตลอดชีวิตของการรับราชการสนองพระเดชพระคุณประเทศชาติจนครบเกษียณอายุนั้นเล่า พี่ดัดก็ไม่มีด่างพร้อยเลยดิฉันจึงภูมิใจในตัวพี่ดัดมาก ฉะนั้นถ้าหากชาติหน้ามีจริงแล้วดิฉันก็ขอไปเกิดร่วมชาติกับพี่ดัดอีก

ในที่สุดนี้ ขอกุศลผลบุญที่พี่ดัดได้สร้างสมไว้ และขออาราธนาคุณพระศรีรัตนตรัยและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย จงโปรดช่วยนำดวงวิญญาณของพี่ดัดไปสู่สุคติบนสรวงสวรรค์นั้นด้วยเทอญ

ลดาวัลย์ เดชะชาติ

คำไว้อาลัยของลูก

คุณพ่อได้จากครอบครัวและลูกหลานที่ท่านเป็นผู้ให้ความอบอุ่น เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรปกปักษ์รักษาให้มีความสุขตลอดมา การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณพ่อเป็นการสูญเสียอย่างใหญ่หลวงของลูก ๆ ทุกคน และยังความอาลัยให้เกิดขึ้นอย่างหาสิ่งใดเปรียบมิได้ คุณพ่อเป็นผู้บังเกิดเกล้าในชั่วชีวิตก็มีเพียงคนเดียว และสูญเสียท่านได้เพียงครั้งเดียว จึงเป็นสิ่งธรรมดาของมนุษย์ที่มีความกตัญญูกตเวทีพึงอาลัยต่อผู้บังเกิดเกล้า ซึ่งเป็นผู้ที่มีพระคุณอย่างล้นพ้น นับตั้งแต่ให้กำเนิดมาตลอดจนอุ้มชูและอุปการะเลี้ยงดูมาจนเติบใหญ่ แต่คุณพ่อท่านก็จากพวกเราเร็วเกินไปโดยที่ลูกๆ มิได้มีโอกาสเตรียมตัวเตรียมใจไว้อาลัยคุณพ่อเป็นครั้งสุดท้ายในการจากไปของท่านเลย

ในบั้นปลายแห่งชีวิต ขณะที่คุณพ่อป่วยที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ภายหลังจากการที่ทำการผ่าตัดแล้ว ลูก ๆ ก็ได้ไปเยี่ยมเยียนท่านมิได้ขาดเลย ซึ่งก็ทำให้คุณพ่อมีกำลังใจกำลังกายดีขึ้นมาก สามารถพูดคุยกับลูก ๆ และหลาน ๆ ได้และคุณพ่อก็ยังพูดอยู่เสมอ ๆ ว่า "พ่อหายแล้วอีกไม่กี่วันก็จะกลับไปอยู่ที่บ้าน" ขอให้ลูก ๆ ช่วยไปจัดงานทางบ้านให้เรียบร้อย ซึ่งก็ทำให้ลูกทุก ๆ คนต่างก็ดีใจเป็นที่สุด และมีความหวังว่าถ้าคุณพ่อกลับไปอยู่ที่บ้านแล้ว คงจะอยู่กับลูก ๆ ไปอีกนานทีเดียว แต่แล้วในวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ เวลาประมาณ ๐๙.๐๓ นาฬิกา ก็ได้รับข่าวจากน้องสาวคนเล็กว่าคุณพ่อเกิดมีอาการช้อค พวกเราทั้งหลายก็ต่างรีบไปที่โรงพยาบาลทันทีทันใดเพื่อจะดูอาการของคุณพ่อ แต่แล้วพวกลูก ๆ ต่างก็หมดหวัง คุณพ่อได้จากพวกเราทั้งหลายเสียแล้วโดยมิได้กล่าวอะไรเป็นครั้งสุดท้ายเลย การจากไปของคุณพ่ออย่างกระทันหันเช่นนี้ นับว่าเป็นการสูญเสียที่ไม่สามารถประมาณได้ ทำให้ลูก ๆ เศร้าใจ กระเทือนใจ เสียใจอย่างมากมาย การจากไปของคุณพ่อครั้งนี้แม้ว่าจะเป็นการจากตามกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นการจากไปโดยสมควรแก่วัยแล้วก็ตาม ลูกหลานก็ยังอดที่จะอาลัยอาวรณ์และเศร้าสลดใจอย่างสุดซึ้งเสียไม่ได้

คุณพ่อได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม ๒๕๑๘ เวลา ๑๐.๐๕ น. ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า สิริอายุได้ ๖๗ ปี ๖ เดือน ๒๓ วัน

ด้วยเดชะกุศลผลบุญที่คุณพ่อได้บำเพ็ญมาตั้งแต่ต้น จนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต จงดลบันดาลให้คุณพ่อที่เคารพรักจงไปสู่สุคติในสัมปรายภพชั่วนิรันดร เทอญ

จาก บุตรและธิดา

คำนำ

เจ้าภาพงานพระราชทานเพลิงศพ พลตรีดัด เดชะชาติ มาขอบทความทางธรรมะเพื่อพิมพ์แจกในงานตามประเพณีที่เคยปฏิบัติกันมาแต่โบราณ เป็นการช่วยกันประกาศธรรมะแด่ประชาชนผู้อยู่ในความบอดเพราะขาดแสงธรรม นับเป็นกิจที่ชอบแท้

อาตมาได้แนะให้พิมพ์บทปาฐกถาธรรมในวันอาทิตย์ ดังปรากฏในมือท่านแล้ว ขอท่านได้โปรดช่วยกันอ่าน, ช่วยกันคิด, ช่วยกันปฏิบัติธรรม เพื่อกู้โลกอันกำลังจะจมลงในทะเลแห่งความหายนะ

ขออำนาจกุศลที่เจ้าภาพได้กระทำในครั้งนี้ จงเกิดประโยชน์แก่ชาวโลกทั่วไปเทอญ

ภิกขุ ปัญญานันท

วัดชลประทานรังสฤษดิ์

๑๐ ส.ค. ๑๘ *ปากเกร็ด นนทบุรี*

ปรารถนาบุตรที่ดีไว้สืบสกุล

ท่านพ่อแม่ ที่นับถือทั้งหลาย

เมื่อวันเสาร์ก่อน ได้อธิบายให้ท่านทั้งหลายได้ทราบถึงอิทธิพลของกรรมที่เรียกว่า กรรมพันธุ์ ว่ามีอำนาจรุนแรงขนาดไหน การกระทำของพ่อแม่มีผลส่งไปถึงลูกอย่างไร เพื่อเป็นการชี้บอกแนวทางให้ท่านเข้าใจว่า ตัวท่านทั้งสองเป็นผู้มีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์ร่างกาย ตลอดถึงจิตใจของลูกของท่าน ถ้าท่านมีความปรารถนาที่จะสร้างอนาคตของครอบครัวให้มั่นคง ก็คงประคับประคองตัวของท่านให้เดินในทางที่ถูกไว้เสมอ ผลก็จะปรากฏแก่ลูกของท่านโดยมิต้องสงสัย วันนี้มาพูดกันถึงเรื่องอื่น ๆ ต่อไป

ได้ทราบมาว่า มีชายหนุ่มไทยคนหนึ่งได้ไปเที่ยวเมืองพม่า เที่ยวอยู่นานก็พูดภาษาพม่าได้ และในที่สุดก็ได้แต่งงานกับหญิงสาวชาวพม่า ในคืนวันแต่งงานเจ้าบ่าวคนไทยได้ไปนอนรอเจ้าสาวอยู่ในห้องเป็นเวลานาน มิได้เห็นเจ้าสาวเข้ามาสู่ห้องตามประเพณี ตนก็ทำใจเย็นนอนคอยต่อไป หนึ่งชั่วโมงผ่านไปแล้วก็ยังไม่เห็นเจ้าสาว ใจชักไม่ดีนึกในใจว่า เจ้าสาวพม่าต้มคนไทยเสียแล้วกระมัง ผลที่สุดทนไม่ไหวก็ต้องออกไปตามเจ้าสาว ไปพบเจ้าสาวกำลังนั่งหลับตาสวดมนต์อยู่ตรงหน้าพระ อันเป็นสถานสักการะประจำบ้าน เจ้าสาวสวดมนต์กว่าชั่วโมงจึงจบ และได้มาอยู่กับสามีตามประเพณี ชายคนนั้นได้เล่าให้ฟังต่อไปว่า ในคืนแรกของวันแต่งงาน เจ้าสาวได้นั่งไหว้พระเป็นเวลาหนึ่งชั่วโมง เมื่อได้อยู่กินกันมาเป็นเวลาหลายปี การปฏิบัติของภรรยาของเขาในเรื่องสวดมนต์ก็คงเดิมไม่เปลี่ยนแปลง ผิดกันแต่ว่าในคืนแรกสวดคนเดียว ต่อมามีสมาชิกเพิ่มเป็นหลายคนเท่านั้น ส่วนเจ้าบ่าวนั้นยังคงแบบเดิม คือขี้เกียจไปสวดมนต์ไหว้พระ

การที่สุภาพสตรีพม่าทำการสวดมนต์ก่อนนอนทุกคืน ๆ นั้น เป็นการกระทำที่ชอบแท้ ธรรมเนียมคนไทยเราในสมัยโบราณก็ได้สอนกันมาอย่างนั้น ข้าพเจ้าผู้เขียนเรื่องนี้ก็ได้รับการอบรมให้รู้จักสวดมนต์ไหว้พระมาตั้งแต่ตัวน้อย ๆ นิสัยจึงได้โน้มเอียงไปในทางเป็นพระ มากกว่าเป็นชาวบ้าน การกระทำเช่นนี้ก็มีอิทธิพลอยู่ไม่น้อยเหมือนกัน

เป็นธรรมดาของผู้ครองเรือนด้วยความพอใจ คือมีการแต่งงานกันถูกต้องตามประเพณี

ทั้งสองฝ่ายมีความรักใคร่กันเป็นอย่างดี เมื่อแต่งงานกันแล้วย่อมมีความปรารถนาที่จะได้บุตรไว้สืบ

สกุล อยากได้บุตรไว้เป็นพยานแห่งความรัก อยากได้บุตรไว้เป็นสื่อเชื่อมโยงความมีไมตรีระหว่างพ่อแม่ มิใช่แต่ผู้ที่เป็นพ่อแม่เท่านั้นที่อยากได้ คนที่คอยจะเป็นปู่ ย่า ตา ยาย ก็พลอยอยากได้ไปด้วยเช่นกัน นี่เป็นความปรารถนาทั่วไปของผู้ครองเรือน มีอยู่บ้างที่อยากสนุกแต่ไม่อยากได้ลูก นั่นคือชายหญิงที่ได้เสียกันในทางลับ ๆ เขาทั้งสองเป็นคนลุแก่อำนาจของความอยาก อยากได้ความสุขทางเนื้อหนัง ไม่มีความตั้งใจที่จะให้มีลูกออกมาเลย คนประเภทนี้เป็นพวกใจทราม ทรามอย่างสัตว์เดรัจฉานก็ว่าได้ เขาขาดความรับผิดชอบในตัวเขาและในลูกที่จะออกมา เด็กออกมาโดยมิใช่เป็นความประสงค์ของพ่อแม่นั้น มักเป็นเด็กไม่เรียบร้อย สมองมักไม่ค่อยสมบูรณ์ คนชนิดนี้เป็นตัวบาป ที่ออกจากผลอันเป็นความชั่วของผู้อยากสนุกเท่านั้น หาใช่ลูกในทางธรรมไม่ เป็นเรื่องของชายหนุ่มหญิงสาวพึงสังวรให้มากสักหน่อย เพราะสมัยนี้เป็นสมัยของปรมาณู สมัยดาวเทียม มนุษย์สมัยนี้ชักจะไวไฟอยู่สักหน่อย เพราะความไวไฟนี้แหละลูกไม่มีพ่อจึงเพิ่มจำนวนมากขึ้น เป็นการเพิ่มความชั่วและคนชั่วให้เกิดขึ้นในโลกเท่านั้น จึงขอให้ระวังกันให้มากสักหน่อยอย่าเห็นแก่ความสนุกให้มากเกินไป จะเป็นทุกข์ทั้งแก่ตนและผู้อื่นในภายหลัง

ได้ทราบว่าคนโบราณเขามีพิธีอะไร ๆ หลายอย่าง เช่นในการแต่งงานบางทีมีฤกษ์ดีสำหรับแต่งงานเท่านั้น แต่ยังไม่ดีสำหรับที่จะนอนร่วมกัน แม้เจ้าบ่าวจะได้มาอยู่บ้านเจ้าสาว และเจ้าสาวก็เป็นกรรมสิทธิ์ของตนตามกฎหมายแล้วก็ตาม ตนก็ต้องรอ บางทีถึงสามคืนจึงจะเข้าหอตามธรรมเนียมได้ แม้ในการเข้าหอเขาก็มีพิธีหลายอย่าง เช่นให้ทำพิธีไหว้พระสวดมนต์เสียก่อน จึงจะนอนร่วมกันได้ วิธีการเช่นนี้ เป็นวิธีการสอนคนให้เป็นคนไม่บุ่มบ่าม ให้พิจารณาเสียก่อนจึงจะเสพ **เพราะการทำอะไรโดยมักง่ายนั้น มิใช่วิสัยของคน** แต่เป็นนิสัยของสัตว์เดรัจฉานหรือคนป่าที่ยังไม่เจริญ พิธีการต่าง ๆ เป็นเรื่องแสดงถึงความไม่เป็นป่าเถื่อนของสังคม เขาจึงอยู่กันด้วยความเรียบร้อยเป็นอย่างดี

ถ้าชายหญิงคู่ใดปรารถนาบุตรที่ดี ๆ ไว้สืบสกุล จึงควรปฏิบัติดังนี้ คือให้นึกถึงคุณของพระรัตนตรัยด้วยการไหว้พระสวดมนต์ นึกถึงบุญคุณของพ่อแม่และของบรรพบุรุษที่ได้สืบสกุลมาโดยลำดับ ให้ใจของตนได้เบิกบานผ่องใสด้วยคุณงามความดีก่อน แล้วจึงร่วมกันอย่างสามีภรรยามิใช่มุ่งความสนุกสนานอย่างเดียว แต่ต้องมุ่งหวังเพื่อให้มีบุตรที่ดีไว้สืบสกุลต่อไปด้วย อธิษฐานใจขอให้วิญญาณดี ๆ ได้จุติมาเข้าท้องภรรยาของตน แม้หญิงก็พึงทำใจอย่างนั้น เป็นการสร้างความดีไว้ในตนเสียก่อน แล้วความดีจักได้ถ่ายทอดไปสู่บุตรต่อไป

เวลาใดที่ตนมีใจขุ่นมัวเศร้าหมองด้วย ราคะ โทสะ โมหะ หรือกิเลสใด ๆ อื่นขออย่าได้ทำอะไรในทางที่จะให้มีลูกออกมาเป็นอันขาด เพราะใจที่เป็นบาปย่อมส่งผลให้เป็นบาปเสมอ คนโบราณเขาถือหลายอย่าง เช่นวันเกิดของชายของหญิง วันตายของบิดามารดา วันพระในทางศาสนาที่คนนับถือ วันที่หญิงมีระดู หรือมีอาการป่วยไข้อย่างใดอย่างหนึ่ง ถือเป็นวันไม่สมควร สามีภรรยาไม่พึงเสพกามเป็นอันขาด การที่เขาสอนให้ถือเช่นนั้นเป็นการตัดทางมิให้เป็นคนมักมากในทางกามเกินไป เพราะความมักมากในกามมิได้ก่อให้เกิดในสิ่งที่ดีขึ้นเลย จงจำไว้ว่าอย่าเสพกามเพื่อความสนุก แต่เสพเพียงเพื่อมีลูกที่ดีไว้สืบสกุลเท่านั้น และจงเสพด้วยความไม่หลงใหลในกามจนเสียคน นี่เป็นแบบแผนที่ดีของคนในสมัยโบราณซึ่งพวกเราในสมัยนี้ควรถือกันเสียบ้าง จะเป็นทางช่วยทำให้สังคมอันเละเทะได้กลายเป็นสังคมที่สดใสขึ้นบ้าง

ในขณะที่มารดากำลังตั้งครรภ์ เป็นระยะกาลสำคัญของชีวิต เป็นระยะของการกระทำสิ่งที่มีค่ายิ่งสำหรับตนและครอบครัว จึงต้องมีระเบียบสำหรับปฏิบัติทั้งทางกายและทางใจ ในการปฏิบัติทางกายนั้น เป็นเรื่องของหมอที่จะแนะนำให้เพื่อให้มารดามีพลานามัยสมบูรณ์ เด็กในท้องจะได้พลอยสมบูรณ์ไปด้วย อาหารการกินเป็นเรื่องที่มารดาจะต้องระมัดระวังเป็นพิเศษเสมอ เพราะมารดาขณะมีท้องเป็นคนสองชีวิต ถ้าเจริญก็เจริญทั้งสองชีวิต ถ้าหากเสื่อมก็เสื่อมทั้งสองชีวิตเช่นเดียวกัน จึงต้องระมัดระวังเป็นพิเศษเสมอ

ส่วนด้านจิตใจนับว่าสำคัญมาก **ในสมัยโบราณคนไทยเราพอตั้งท้องก็ต้องถือศีลห้าประการอย่างเคร่งครัด**

ประการที่หนึ่ง ไม่มีการฆ่าสัตว์ ทรมานสัตว์ หรือไปดูเขาทรมานสัตว์ไม่ว่าในกรณีใดๆ ต้องหัดทำใจให้อ่อนโยน มีความรักเอ็นดูต่อสรรพสัตว์ทุกถ้วนหน้า เป็นการช่วยให้ใจของตนดีงามขึ้นประการหนึ่ง

ประการที่สอง ต้องมีความพอใจในทรัพย์สมบัติของตน และเคารพกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของผู้อื่น มองดูทรัพย์ของผู้อื่นเป็นเช่นกับก้อนกรวด อย่าเปิดโอกาสให้ความอยากได้เกิดขึ้นแม้แต่น้อย

ประการที่สาม ต้องรักษาใจให้บริสุทธิ์ ระวังไม่ให้เกิดความกำหนัดทางกาม ต้องงดเว้นจากการเสพกามเด็ดขาดจนกว่าจะคลอดลูก อย่าได้กระทำกิจใด ๆ อันจะเป็นทางให้เกิดความกำหนัดได้เป็นดี ผู้มีครรภ์ต้องทำตนเป็นหญิงพรหมจารีจึงจะเหมาะ

ประการที่สี่ การพูดจากับใคร ๆ ต้องพูดแต่คำจริง คำอ่อนหวาน คำสมานสามัคคี คำที่มีประโยชน์ งดเว้นจากการพูดที่ไม่สมควรให้หมดสิ้น แม้เรื่องที่ควรพูดก็พูดแต่พอประมาณ อย่าพูดมากเกินไปจนก่อให้เกิดความฟุ้งซ่านในทางใจได้

ประการที่ห้า ของเสพติดมึนเมาทุกชนิด เป็นสิ่งให้โทษโดยส่วนเดียว หญิงมีครรภ์ต้องงดเว้นโดยเด็ดขาด สถานที่บางแห่งอันไม่เหมาะ เช่นบ่อนการพนัน สนามชนโค สนามแข่งม้า สนามชกมวย และสถานที่ใด ๆ อันก่อให้เกิดการตื่นเต้นหวาดเสียว เป็นสถานที่หญิงมีครรภ์ไม่พึงเหยียบกายเข้าไปเป็นอันขาด

วันหนึ่งข้าพเจ้าได้พบครอบครัวของข้าราชการผู้หนึ่งทางภาคใต้ ท่านผู้นี้ทำงานอยู่ในหมู่พี่น้องอิสลาม อันชาวอิสลามนั้นเขามีวิธีการอยู่อย่างหนึ่ง เรียกว่ารับศีลสุหนัด คือการขลิบหนังองคชาติของเด็กผู้ชายนั่นเอง ในเวลาทำพิธีอย่างนี้เขาถือเป็นเรื่องสำคัญคล้ายพิธีบวชพระของชาวพุทธ ท่านข้าราชการผู้กล่าวนี้ได้รับเชิญให้ไปร่วมในงานด้วย เขาได้พาภรรยาซึ่งกำลังมีท้อง ตามปกติเขามักถือว่าคนมีท้องไม่ควรไปงานเช่นนั้น แต่ความอยากรู้อยากเห็นบังคับให้ไป เมื่อไปถึงก็ได้เห็นพิธีทุกอย่าง ต่อมาเมื่อเธอคลอดบุตรเป็นชายปลายองคชาติของลูกชายเป็นเหมือนรอยขลิบแล้วอย่างนั้น นี่เป็นตัวอย่างของการพาบุตรในท้องไปในที่ไม่สมควร

มีเด็กคนหนึ่งพอโตขึ้นเก่งในทางไพ่มาก ถามได้ความว่าแม่ชอบเล่นไพ่ เวลามีท้องก็ต้องพาท้องอันผิดปกติไปบ่อนไพ่ด้วย นิสัยการพนันจึงติดมาถึงลูกของตน ทำให้ลูกมีนิสัยเป็นนักการพนันอย่างแม่ไปด้วย นี่เป็นตัวอย่างที่ชี้ให้เห็นว่า**ความเป็นอยู่ของมารดามีส่วนสร้างสรรค์นิสัยของลูกมากมายเพียงไร** จึงขอให้มารดาผู้กำลังตั้งท้องพึงระวังให้จงหนัก เพื่อผลดีแก่ลูกอันเป็นที่รักของตน แต่มารดาจะทำให้เรียบร้อยคนเดียวไม่ได้ ถ้าหากขาดความช่วยเหลือของบิดา

ในขณะที่ภรรยากำลังตั้งครรภ์ สามีจะต้องเอาใจใส่ต่อภรรยาให้ดีเป็นพิเศษ อย่ามัวเที่ยวเตร่เถลไถลไปหาความสุขนอกบ้าน จงกลับบ้านตามเวลา ให้นึกว่าคนหนึ่งทางบ้านกำลังรอคอยท่านอยู่ เขาต้องการคำปลอบโยน ต้องการความเห็นอกเห็นใจ อย่าได้ทำให้เธอต้องช้ำใจเป็นอันขาด ความทุกข์ของแม่ย่อมส่งผลไปถึงลูกได้เสมอ พ่อบ้านจึงต้องเอาใจใส่แสดงความรักความเห็นใจให้มากกว่าปกติ หาของขวัญมาให้บ้าง พูดให้เธอได้รับความเบิกบานใจบ้าง ความสนุกสนานอันใดที่

ตนเคยทำในระยะที่ภรรยาตั้งครรภ์ต้องงดเว้นเด็ดขาด จงอยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน สิ่งที่กระทบกระ-

เทือนใจแม่บ้านมากที่สุด คือเรื่องกลับบ้านไม่ตรงเวลา ได้ข่าวว่าไปเที่ยวกับผู้หญิงอื่น สองอย่างนี้ทำให้ช้ำใจนัก ต้องระวังให้มากสักหน่อย ธรรมดาของผู้หญิงเป็นผู้อ่อนไหวง่ายโดยกำเนิด และโดยเฉพาะในขณะที่มีท้องด้วยแล้ว ความรู้สึกของผู้หญิงแรงขึ้นกว่าปกติ จงอย่าได้จุดไฟคือความทุกข์ความร้อนใด ๆ ขึ้นในครอบครัวเป็นอันขาด ผู้หญิงบางคนมักหึงหวงในเวลามีท้อง กระทบอะไรนิดก็ยั่งอยาก ฉะนั้นผู้ชายต้องมีความอดทนอย่าใจน้อยตามเขาไปด้วย ฝ่ายหนึ่งเป็นไฟมา ตนก็ต้องเป็นน้ำเสีย อย่าเผาบ้านของท่านด้วยโทสะของท่านเป็นอันขาด ในเวลาใกล้คลอดบุตร ความขลาดกลัวย่อมเกิดแก่หญิงบ้าง เพราะเรื่องคลอดบุตรเป็นเรื่องสำคัญอยู่มาก สามีพึงนำเธอไปหาหมอเป็นครั้งคราว เพื่อรับคำแนะนำอันถูกต้อง และเพื่อตรวจร่างกายเพื่อรู้วันคลอดได้ล่วงหน้า ตนจะมิต้องเดินทางไปไหน ๆ และจะได้เตรียมอะไร ๆ ที่จำเป็นไว้ให้พร้อมสำหรับหนูน้อยที่จะออกมาดูโลกอีกผู้หนึ่ง จงชวนเธอสนทนาแต่ในเรื่องที่ดี ๆ มีประโยชน์ ฟังแล้วสบายใจ ให้เธอได้พบได้เห็นแต่สิ่งอันดีงามถ่ายเดียว ก็จะเป็นทางช่วยให้ลูกและมารดามีความสมบูรณ์ในทางจิตใจสมปรารถนา

จึงขอเตือนผู้ที่จะให้กำเนิดแก่ทารกทาริกาน้อย ๆ **จงได้ประพฤติปฏิบัติชอบตามศีลธรรมทางศาสนา ตามประเพณีคนสมัยก่อน ๆ ได้ประพฤติกันมา เพื่อช่วยกันสร้างลูกหลานให้เป็นคนดี** มีประโยชน์แก่ชาติบ้านเมืองต่อไป ขอให้ท่านที่กำลังจะเป็นพ่อแม่ทั้งหลายพึงทำตนดังกล่าวนี้เถิด ความสุขความเจริญก็จะมีแก่ได้สมปรารถนา

กีฬาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเด็ก

วันหนึ่งข้าพเจ้าเดินผ่านสถานที่แห่งหนึ่ง ได้เห็นแมวเล็ก ๆ สองตัวกำลังไล่จับกันอย่างสนุก กระโดดคว้าสิ่งโน้นสิ่งนี้ให้วุ่นไปหมด ดูแล้วเพลิดเพลินดี ใจดวงหนึ่งเกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าว่า แมวมันทำอะไรกัน ทำไมมันจึงทำอย่างนั้น ได้รับคำตอบจากใจว่ามันเล่นกีฬา มันเตรียมตัวเพื่ออนาคตของมัน เพราะแมวทุกตัวต้องพึ่งตนเอง ผู้ที่จะพึ่งตนเองได้นั้น ต้องมีความรู้ความสามารถเพียงพอจึงจะเอาตัวรอดได้

วิชาที่แมวต้องรู้คือการจับสัตว์ตัวเล็ก ๆ กว่ามันเป็นอาหาร สัตว์ที่จะตกเป็นอาหารของแมว ก็เป็นสัตว์ที่มีความไวเหมือนกัน จึงจำเป็นต้องหัดให้มีความไวเหนือกว่า มันจึงต้องทำอย่างนั้น การกระทำเช่นนี้เป็นกีฬาของแมวนั่นเอง

ถ้าเราได้พบปะสนทนากับชาวตะวันตก เขามักถามถึงกีฬาที่เราชอบเสมอ และบางทีก็ถามว่าเราชอบเล่นกีฬาประเภทใดบ้าง การบอกชื่อกีฬาที่เราพอใจเล่นแก่เขา เขาก็อ่านนิสัยของเราได้ทันทีว่าเป็นอย่างไร เพราะกีฬาเป็นเกมของชีวิตประเภทหนึ่ง ที่ทำตนให้เป็นคนรักความก้าวหน้าและทำจริง ๆ ในสิ่งอันตนพึงกระทำ เขาจึงมีความสนใจในการกีฬาเป็นพิเศษเสมอ ตามสโมสรโรงเรียนและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ มีสถานสำหรับเล่นกีฬาเป็นประจำ ทุกคนมีความสนใจและพอใจเล่นกีฬาที่ตนชอบเสมอ การเล่นกีฬาทุกประเภทเป็นการฝึกหัดคน ให้มีความรู้แพ้รู้ชนะรู้อภัยให้แก่กันและกัน ทั้งทำให้เป็นคนมีน้ำใจหนักแน่นอีกด้วย ทุกประเทศจึงมีการส่งเสริมกีฬากันเป็นล่ำเป็นสันเสมอมา

ในเมืองไทยเราเวลามีการเล่นกีฬาระหว่างโรงเรียนที่สนามใด ๆ ก็ตามมักมีเรื่องไม่งามเกิดขึ้นเสมอ คือกีฬาแพ้แล้วตามกติกาแต่ผู้เล่นไม่ยอมแพ้ชวนทะเลาะกันเสมอ นิสัยเช่นนี้เป็นนิสัยไม่ดีเลย คนมีนิสัยแบบนี้เป็นคนขาดความอดทน กระทบนิดหน่อยเป็นเกิดเรื่องเสมอ คนเช่นนี้จะเป็นผู้นำหรือผู้ใหญ่ที่ดีต่อไปไม่ได้ เมืองไทยกำลังต้องการคนดีมีใจหนักแน่น สำหรับช่วยทำงานให้ชาติประเทศเจริญก้าวหน้าต่อไป จึงควรที่ชาวเราผู้มีหน้าที่รับผิดชอบในครอบครัว อันเป็นส่วนหนึ่งของประเทศชาติจะต้องช่วยกันหาทางสร้างเสริมให้ก้าวหน้าไปในทางดีเสมอ

สังเกตดูพวกเด็ก ๆ ของเราทั่ว ๆ ไป ไม่ค่อยมีอะไรที่จะเล่นเพื่อความก้าวหน้าทางจิตใจของเขาเลย เมื่อสมัยข้าพเจ้าเป็นเด็ก ๆ ได้เคยเห็นเพื่อนเด็ก ๆ เล่นกัน แต่การเล่นนั้นเป็นทางสร้างนิสัยเป็นพาลเกเรกันทั้งนั้น เช่น เล่นเป็นขโมยโดยสมมุติพวกหนึ่งเป็นโจร อีกพวกหนึ่งเป็นเจ้าของบ้าน พวกโจรก็ยกพวกมาปล้นทุบตีเจ้าทรัพย์ให้ตายแล้วลักเอาของไปบ้าง มาคิดดูเมื่อเป็นผู้ใหญ่แล้วก็มีความรู้สึกว่าเป็นการเล่นที่ไม่น่าดูอยู่มากทีเดียว

ในสมัยนี้เด็กได้ดูหนังมากเข้า เขามีการเล่นแบบพระเอกในหนังมากขึ้น แต่มิได้เล่นเป็นตัวพระเอกในทางดี ชอบเล่นเป็นขโมยเสียเป็นส่วนมาก และดูท่าทางของเขาเป็นเช่นกับโจรในจอผ้าไม่ผิด เด็กบางคนมีหนังสติ๊กเที่ยวยิงเปะปะไปตามเรื่อง เมื่อหลายวันมาแล้ว ข้าพเจ้าพักอยู่ที่พุทธสถาน ได้ยินเสียงอะไรกระทบฝาผนังเหมือนถูกปา จึงเปิดหน้าต่างมองดู มีเด็กรุ่นสองสามคนกำลังประลองฝีมือมาที่ฝาของพุทธสถาน ต้องเรียกเข้ามาตักเตือนโดยสุภาพ เขาจึงมาเก็บดินที่ติดอยู่กับฝาไป และเลิกการทำลายไป ทำไมเขาจึงทำเช่นนั้น เพราะเขาไม่รู้ว่าจะเล่นอะไรดี

ปกติของเด็ก ๆ จะนิ่ง ๆ เฉย ๆ ไม่ได้ ถ้าไม่มีอะไรดี ๆ เล่นก็ต้องเล่นสิ่งที่เสีย ๆ อันทำให้เขามีใจโน้มเอียงไปทางเสียได้ง่ายที่สุด เด็กบางคนมีมีดมีขวานน้อย เดินไปไหนก็ทำลายเรื่อยไป ต้นไม้งาม ๆ ข้างถนนในเมืองไทย ไม่มีต้นใดสวยงามเลย เพราะพวกเด็กบ้างผู้ใหญ่บ้างชวนกันสับฟันจนเสียหายไปหมด สิ่งที่ได้พบเห็นอย่างนี้เป็นเครื่องส่อถึงความที่ไม่มีระเบียบของคนในชาติ และแสดงให้เห็นว่า คนในชาติของเรามีนิสัยในทางทำลายมากกว่าการคิดสร้าง

ความจริง **หลักธรรมในพุทธศาสนา สอนชาวพุทธให้มีความกตัญญูต่อทุกสิ่งที่ให้ประโยชน์แก่ตน และควรหาทางรักษาสิ่งนั้นให้อยู่ในสภาพที่ถาวรเสมอไป แต่ทำไมการปฏิบัติของพวกเราจึงตรงกันข้ามกับหลักการ**เล่า ตอบได้ว่า เพราะเรายังขาดการอบรมกันในทางที่ถูกที่ควรนั่นเอง ผู้ที่ทำผิดมากในเรื่องนี้ก็คือมารดาบิดานั่นเอง มารดาบิดาคนใดที่ไม่เอาใจใส่ในการอบรมเด็กของตน ได้ชื่อว่าทำบาปอย่างหนัก บาปแบบนี้จะตกทอดไปถึงวงศ์สกุลของตนเสมอ จึงขอเตือนให้พ่อแม่ได้ระมัดระวังกันสักหน่อย อย่าได้ทำตนเพิกเฉยต่อหน้าที่อันตนพึงกระทำเป็นอันขาด

ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ธรรมชาติของเด็ก ๆ มีปกติอยู่นิ่ง ๆ ไม่ได้ เขาต้องเคลื่อนไหวไปมาอยู่เสมอ เด็กที่เราเรียกว่าซุกซนนั้น ความจริงเป็นเด็กที่ว่องไวตื่นตัวอยู่เสมอ แต่ถ้าเขา

ไม่มีโอกาสจะแสดงออกในรูปที่ดี ๆ ได้ เป็นธรรมดาของเขาจะต้องแสดงออกในรูปที่ไม่เหมาะไม่ควรเสมอ ก่อนที่จะลงโทษเขาว่าซุกซนนั้น โปรดพิจารณาดูกันให้ดีเสียก่อนว่า เราผู้ปกครองได้จัดระบบความเป็นอยู่ของเขาในทางที่ดีและถูกต้องแล้วหรือยัง ถ้ายังมิได้กระทำ ก็เป็นความผิดของเราเอง แก้ความผิดนั้นเสีย แล้วปรับปรุงให้ดีขึ้นในกาลต่อไป

เคยเห็นเด็กสมัยนี้โดยมากชอบเล่นการพนัน เช่นเล่นทอยกองด้วยสายยางรัดของบ้าง เล่นก้อนกรวดบ้าง หรือร่อนรูปกันบ้าง การเล่นประเภทอย่างนี้เป็นมูลฐานของการพนันในอนาคต ประเทศไทยเรามีนักการพนันมากขึ้นทุกวัน ถ้าหากเด็กน้อยทั้งหลายตามบ้านและโรงเรียนมั่วสุมกับการพนันกันมากแล้ว น่ากลัวว่าต่อไปข้างหน้า เมืองไทยจะมีแต่นักการพนันเต็มเมืองไปหมด ถ้าเวลาเช่นนั้นได้มาถึงข้าพเจ้าคิดว่าเราไทยทั้งชาติ ได้ไปยืนรวมกันอยู่ที่ปากเหวอันเต็มไปด้วยเปลวเพลิงแล้วไม่เท่าใดก็จะถึงความล่มจมกันหมด

ท่านทั้งหลายอยากเห็นเหตุการณ์เช่นนั้นกันหรือไม่ ข้าพเจ้านึกว่าไม่มีใครต้องการกันเป็นแน่ เมื่อไม่ต้องการเราจะทำอย่างไรกันเล่า มีทางเดียวเท่านั้น คือ ช่วยให้เด็กได้เล่นสิ่งที่ถูก และเป็นการสร้างเสริมจิตใจของเขาไปด้วยในตัว ในเรื่องเช่นนี้มารดาบิดาจะต้องสนใจเป็นพิเศษสักหน่อย เช่นช่วยหาของเล่นให้เด็กที่เหมาะแก่วัยของเขา ปล่อยให้เขาได้เล่นของนั้นตามความพอใจเพียงแต่คอยแนะนำดูแลให้เขารู้จักเล่น เล่นโดยไม่ให้ของเสีย ให้เขารู้สึกว่าของนี้เป็นของเขาเองควรรู้จักเก็บรู้จักใช้ของนั้นตามควร ถ้าต้องเล่นร่วมกันหลายคน ต้องคอยดูว่ามีใครเอาเปรียบใครบ้าง มีการรังแกกันบ้างไหม หรือเอาชนะกันโดยวิธีโกงบ้างไหม ถ้าเห็นว่าอาการเช่นนี้เกิดมีขึ้นจงหาทางป้องกันทันที อย่าปล่อยให้เขาทำอะไรในทางที่ไม่ควรเป็นอันขาด สิ่งเล็กน้อยที่เกิดขึ้นทุกครั้งจะสร้างสิ่งใหญ่ ๆ ต่อไป พ่อแม่จึงต้องระมัดระวังให้มากสักหน่อย

ในการเล่นของเด็กทุกครั้ง ระวังอย่าให้เขาเกิดการท้าพนันกันขึ้นเป็นอันขาด เพราะเมื่อมีการพนันกันขึ้นแล้ว ย่อมมีความต้องการในอันที่จะเอาชนะให้ได้ ถ้าไม่ได้โดยตรงก็มักทำโดยทางอ้อม เรื่องมักจะไปกันใหญ่ จึงควรที่พ่อแม่ต้องระวังให้ดีหน่อย เพื่อช่วยป้องกันมิให้เด็ก ๆ ต้องเสียคนไป ในบางครั้งบิดามารดาอาจจะร่วมวงเล่นกับเด็ก ๆ บ้างก็ได้ จะได้เรียนรู้ถึงนิสัยของพวกเด็ก ๆ จะได้หาวิธีแก้ไขได้ง่ายขึ้น เพราะการอยู่ร่วมกันเสมอนั้นเป็นเหตุให้ได้รู้จักกันมากขึ้น

ความจริงบิดามารดา ควรหาทางร่วมกับเด็กทุกโอกาส คอยเป็นพี่เลี้ยงให้แก่เขา บอกเขาเมื่อมีการผิดพลาดเกิดขึ้น ชมเชยเขาเมื่อเขาได้กระทำในทางที่ถูกที่ชอบ เป็นการส่งเสริมให้

กำลังใจแก่เขาเท่าที่จะให้ได้ก็เป็นการช่วยป้องกันเขามิให้เสียคนได้ทางหนึ่ง ในบางครั้งครอบครัวมีการเป็นอยู่อย่างเคร่งเครียดเกินไป พ่อก็ไม่สุงสิงกับลูก ๆ แม่ก็ไม่สนใจในการที่จะเล่นหัวเป็นเพื่อนกับลูก ๆ แต่กั้นลูกไว้โลกหนึ่ง ผู้ใหญ่อยู่กันในโลกหนึ่ง ทำให้เด็กมีอารมณ์หงอยเหงา และบางทีก็อาจกลุ้มใจเตลิดไปในทางเสียหายก็ได้ นับว่าเป็นความผิดพลาดอยู่จึงขอแนะนำว่าอย่าได้กระทำตนเช่นนั้นเป็นอันขาด

ลูก ๆ ทุกคนจะรู้สึกอบอุ่นใจ ในเมื่อได้อยู่ใกล้พ่อแม่ พ่อแม่เป็นประดุจร่มโพธิ์ร่มไทรของลูก ๆ ลูกทุกคนจึงอิ่มใจในเมื่ออยู่ใกล้พ่อแม่เสมอ ฉะนั้นผู้ที่เป็นพ่อแม่จึงควรได้ร่วมวงสนุกสนานกับเด็ก ๆ บ้างตามโอกาส บิดามารดาที่เข้ากันได้กับพวกเด็ก ๆ นั้น ย่อมทำให้เด็กรักใคร่และยำเกรงเสมอ บางคนอาจนึกว่าการปล่อยตนเล่นหัวกับเด็กมากเกินไป จะทำให้เด็กขาดความเคารพยำเกรง ความจริงหาได้เป็นเช่นนั้นไม่ เรื่องอย่างนี้ขึ้นอยู่กับการกระทำของพ่อแม่เอง คนโบราณเขาสอนไว้ว่า **เล่นต้องเป็นเล่น งานต้องเป็นงาน อย่าเอางานปนกับการเล่นหรืออย่าเอาการเล่นมาปนกับการงาน** แต่การทำงานให้สนุกเหมือนเล่นนั้นทำได้ไม่เสียหายหรือเล่นให้เป็นงานก็ไม่เสียหายเช่นเดียวกัน แต่เล่นกับงานปนกันไม่ได้ ต้องแยกออกจากกันโดยเฉพาะในกรณีของเด็ก ๆ กับผู้ใหญ่เช่นในเวลาผู้ใหญ่จะสั่งสอนเด็ก ๆ ด้วยเรื่องอะไร ต้องทำตนเป็นคนเคร่งขรึมเอาจริงเอาจังสักหน่อย อย่าสอนแบบพูดเล่น ๆ เด็กจะเห็นเป็นเรื่องไม่จริงไม่จังและไม่ถือเอาไปปฏิบัติ ต้องพยายามทำให้เป็นกิจลักษณะสักหน่อยจะทำให้เด็กเกิดความเคารพยำเกรงในแง่นี้ดูเหมือนว่าคนไทยเราจะมีความสนใจกันน้อยไปหน่อย เวลาติใครสอนใครก็ทำเล่น ๆ ผลที่สอนจึงไม่ศักดิ์สิทธิ์สมความตั้งใจ จึงใคร่ขอเตือนกันไว้ด้วย จะได้ช่วยกันทำการแก้ไขกันเสียที

เขาเล่ากันว่าเจ้าหน้าที่ด่านศุลกากรของญี่ปุ่น ในเวลาเขาทำการตรวจค้นของต้องห้ามเขามีอาการเคร่งขรึมมาก ไม่ยิ้มหัวกับใคร ๆ เลยตั้งหน้าตั้งตาทำการค้นเรื่อยไป ไม่เลือกหน้าอินทร์หน้าพรหมทั้งนั้น การกระทำเช่นนี้นับว่าเป็นแบบอย่างของคนที่ทำจริง เป็นงานเป็นการ ไม่เล่นในการทำงาน ซึ่งถ้านำมาเทียบกับคนไทยแล้ว เรายังบกพร่องกันมากจึงควรที่ผู้ปกครองจะต้องหัดแสดงละครในตอนนี้ให้ดีขึ้นสักหน่อย อย่าทำตนเป็นคนอ่อนแอต่อไปอีกเลย

ในการเตือนเด็กก็เหมือนกัน ผู้เตือนต้องคอยกำหนดไว้ให้ดีว่าตนได้เตือนอะไรไปบ้างแล้ว ได้เตือนเขาว่าอย่างไรบ้าง เพื่อจะได้กำหนดไว้ว่า ได้พูดอย่างไรกับเด็กมาแล้วในวันก่อนและจะไม่พูดให้เป็นอย่างอื่นไปเสียในวันต่อมา เพราะการพูดกลับไปกลับมานั้นจะทำให้เด็กจับได้

ว่าเป็นคนกลับกลอก พูดหลายอย่าง เขาก็จะจำกลของท่านไว้ และอาจทำผิดในคราวต่อ ๆ ไปอีก และจะขาดความเคารพยำเกรงในตัวของท่านด้วย เป็นเรื่องเสียหายมากอยู่ เรื่องที่ควรจำก็คือจงรักษาคำพูดที่ได้พูดไว้แล้วเสมอ

อีกประการหนึ่ง การทำตนให้เป็นผู้นำที่ดีของเด็ก ๆ ในปกครองของท่านก็เป็นกิจจำเป็น เช่นการเป็นคนซื่อตรงต่อหน้าที่อันตนพึงกระทำ ทั้งต่อหน้าเด็กและลับหลังเด็ก เช่นในการปกครองคน การว่ากล่าวตักเตือนคนใช้ การจับจ่ายใช้สอยทรัพย์สมบัติ จงทำตนเป็นคนเด็ดขาด เที่ยงตรง สม่ำเสมอไว้เสมอ ทั้งต่อตนเองต่อเด็ก ๆ และต่อบุคคลอื่น ๆ

การสั่งให้เด็กทำอะไร จงสั่งด้วยความสุภาพละมุนละม่อม แสดงความเห็นอกเห็นใจและความเข้าใจอันดีต่อเขา เมื่อได้สั่งสิ่งใดไปแล้วคอยสอดส่องดูแลว่าเขาได้ทำสิ่งนั้นแล้วหรือเปล่า ทำได้เรียบร้อยดีงามขนาดไหน ถ้าทำดีก็ชมเขา ถ้าบกพร่องก็ต้องตักเตือนให้ทำถูก อย่างนี้เรียกว่าตามสอนเขา เด็กก็จะเคารพยำเกรงต่อท่าน เชื่อฟังคำสั่งคำตักเตือนของท่านเสมอ เด็กที่ดีมีความสุขชอบทำกิจทุกอย่างนั้น เป็นเด็กที่เชื่อฟังเป็นอย่างดีเสมอ การขู่เข็ญให้เขาทำอะไร ๆ เป็นกิจที่ไม่ชอบไม่ควร จงยกยอให้เขาทำงานดีกว่าขู่ตวาดให้เขาทำ ความกลัวไม่เคยทำให้คนรักงาน แต่ความเคารพยำเกรงทำให้คนรักงานเสมอ อย่าใช้เด็กหลายเรื่องในเวลาเดียวกันจะทำให้เขางงจนทำไม่ถูกแล้วจะหาว่าเขาโง่อีก

พ่อแม่สองคนจงทำตนเป็นคนใจเดียวกัน สอนลูกว่าลูกให้เป็นแบบเดียวกัน อย่าทำแบบพ่อว่าดีแม่ว่าไม่ดี เด็กงงหมด ไม่รู้ว่าจะเอาอย่างใคร เป็นเรื่องที่ต้องระวังเหมือนกัน ขอพ่อแม่ทั้งหลายจงคิดทำเพื่อความดี ความก้าวหน้าของลูก ๆ ของท่านเถิด สิ่งใดขัดต่อความเจริญของลูก แม้จะเป็นความสุขของท่าน ท่านก็ไม่ควรทำเป็นอันขาด เพราะลูกเป็นอนาคตของครอบครัว

ฝึกเด็กให้รู้จักพึ่งตนเอง ช่วยตัวเอง

ในฐานะที่เราเป็นชาวพุทธ เราย่อมได้ยินพระพุทธภาษิตบทหนึ่งอยู่เสมอ เป็นภาษิตที่มีความหมายเตือนใจดีเหลือเกิน ถ้าใครทำตามภาษิตข้อนี้ย่อมเอาตัวรอดได้โดยแท้ ภาษิตนั้นว่า อตฺตาหิ อตฺตโน นาโถ แปลว่าตนเป็นที่พึ่งแห่งตน คำว่าตนเป็นที่พึ่งของตนนี้ มีความหมายลึกซึ้งมาก หากแต่เราชาวพุทธนำมาใช้กันน้อยไปหน่อย เราจึงกลายเป็นคนอ่อนแอ หนักไม่เอา เบาไม่สู้ ไม่ค่อยคิดพึ่งตนเอง ไม่คิดสร้างฐานะด้วยความสามารถของตนเอง คอยแต่พึ่งพาอาศัยเขาอื่นร่ำไป พอหมดที่พึ่งก็มักบ่นว่าผมเป็นคนอาภัพ ต้องพึ่งตนเองตลอดเวลา กลับเห็นคนที่ได้พึ่งพาอาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ หรือคนที่ไม่ต้องทำการอะไรว่าเป็นคนมีบุญ พระเอกในทัศนะของคนไทย คือคนเอวบางร่างอ่อน เดินเหินไม่ค่อยแข็งแรง พอตกระกำลำบากสักหน่อย ก็แสดงความอ่อนแอออกมาทันที พระเอกแบบนี้ไปไม่ไหว เป็นคนพึ่งตนเองไม่ได้เสียเลย ทำไมเราจึงได้เป็นกันเช่นนี้เล่า ? หลักคำสอนในทางศาสนานั้น ดีหมดจดทุกอย่าง แต่เรามิได้เอามาใช้เราจึงไม่ได้รับประโยชน์จากทางศาสนา เรื่องนี้ต้องแก้ไขกันเสียที **เพื่อให้เกิดความบึกบึนอดทนยินดีต่อสู้กับงานทุกชนิด** ไม่ว่าจะเป็นงานหนักขนาดไหน **ต้องเริ่มกันตั้งแต่เด็กไปทีเดียว**

การเลี้ยงเด็กทารกของไทยเรา ยังไม่ดีพอ **เด็กของเราจึงเป็นคนอ่อนแอ** ที่ว่าไม่ดีนั้นเป็นอย่างไร จะบอกให้เห็นง่าย ๆ ก็คือว่า เราถนอมลูกของเราเกินไป คอยเอาใจใส่มากเกินไป คอยอุ้มคอยชูตลอดเวลา ไม่ปล่อยให้เด็กมีอิสระในตัวของเขาบ้างเลย แม่บ้าง ยาย ย่าบ้าง **ช่วยกันอุ้มไว้บนตัก เอาใจใส่เสียจนเกินพอดี จนเด็กนั้นกลายเป็นขี้อ้อนไป** เวลาเด็กร้องก็มีคนคอยเอาใจใส่ โดยมิรู้ว่าเด็กนั้นร้องเพราะอะไร ได้ยินเสียงร้องเป็นต้องอุ้มและให้นมทันที ให้กินจนเด็กท้องเสีย ธาตุพิการไปตาม ๆ กัน วิธีเลี้ยงของเรา ยังสู้หมาหรือแมวยังไม่ได้ ท่านผู้ฟังอย่านึกเคืองที่นำไปเปรียบอย่างนั้น โปรดฟังเหตุผลก่อน โปรดฟังให้ดี ท่านจะได้เข้าใจได้บ้างว่าอะไรเป็นอะไร ?

ขณะที่เขียนบทความนี้ สุนัขตัวหนึ่งมาเกิดลูกไว้ในอุโมงค์ ๔ ตัว เป็นตัวเมีย ๓ ตัวผู้ ๑ สามเณรที่วัดได้บอกให้ข้าพเจ้าทราบ จึงให้ย้ายมาไว้ในรูเจดีย์อันอยู่ใกล้ ๆ กุฏิที่ข้าพเจ้าพักนั่งเขียนหนังสือ มองดูความเคลื่อนไหวของแม่หมาได้ตลอดวัน ในเวลากลางวัน ตอนเช้าแม่หมาไปหาอาหารกินที่ครัว ทิ้งลูกไว้ตามลำพัง ได้แอบไปดูมัน นอนก่ายกันน่าดูแท้ ขนสะอาดน่าจับต้อง แม่กินอาหารอิ่มแล้วก็ขึ้นมาหาลูก นอนลงให้ลูกกินนม ขณะลูกดูดนม แม่ก็ทำความสะอาดให้ลูก สังเกตดูทุกครั้งมันต้องเลียที่ปากทวารของลูกให้เยี่ยวออก แล้วมันเลียกินหมด แล้วเลียตามตัวของลูก เป็นการชำระให้สะอาด พอลูกดูดนมได้อิ่มแล้ว แม่หมาก็ออกไปทันที ไปนอนอยู่ ณ ที่อื่น ราวบ่ายโมงก็มาให้นมแก่ลูกอีกครั้ง ทำแบบเดียวกัน ตอนค่ำมาให้อีก ดูลูกมันทุกตัวอ้วนท้วนแข็งแรง เกิดได้ ๑๕ วัน ยังมิได้ลืมตาดูโลก เดินก็ยังไม่ได้ ได้แต่คลานไปมาเท่านั้น นี่เรื่องของสุนัข

เรื่องของแมวก็แบบเดียวกัน ให้นม ทำความสะอาดเป็นเวลาทั้งวัน สำหรับแมวพอลูกโตขึ้น มีฟัน มีเขี้ยวงอกเต็มปากแล้ว มันเริ่มสอนให้พึ่งตนเองทันที โดยการนำลงไปข้างล่าง วิธีนำไปก็คือ แม่เดินนำ ปากร้องเรียกเหมียว ๆ ตลอดเวลา ตาคอยสอดส่ายดูอันตราย ถ้าหมาเดินผ่านมา แม่พุ่งเข้าใส่ทันทีทีเดียวเพื่อป้องกันลูกน้อยของมัน ขณะเดินไปนั้น ถ้าลูกเดินช้า มันจะรอให้ทันกันแล้วพาบุกหญ้ารกไป มันกระโดดให้ลูกไล่ตาม บางทีมันซ่อนให้ลูกเสาะหามัน นี่เป็นการฝึกให้รู้จักพึ่งตนเองทั้งนั้น ในขั้นแรกแมวยังจับหนูไม่เป็น แม่ก็ฝึกให้ วันหนึ่ง แม่จับกระรอกมาได้ตัวหนึ่ง เอามาทิ้งให้ลูกของมันทันที เจ้าลูกน้อยหนีไปซ่อนข้างฝาเพราะกลัว มันก็คาบตามไปแล้วทำท่าจับให้ดู กัดให้ดูจนเลือดไหลออกมา พอได้กลิ่นเลือดเท่านั้น ลูกก็คาบไปทันที เอาไปกิน แม่นั่งดูเฉยจนลูกกินอิ่มแล้ว เหลือเท่าใดแม่กินต่อไป พอลูกโตเต็มที่ ก็หมดภาระในการเลี้ยงดูลูกแมวลูกหมาน้อยต้องพึ่งตนเองต่อไป นี่คือวิธีการของแมวและหมา

ลองดูพวกนกในอากาศบ้าง มันก็ทำแบบเดียวกัน คือออกไข่ ฟักให้เป็นตัว ถนอมเลี้ยงเมื่อลูกยังไม่มีปีกสำหรับบิน พอปีกแข็งก็พากันบินไต่ไปตามต้นโน้นต้นนี้จนบินแข็ง พอบินแข็งแล้วก็ปล่อยเลย เจ้าต้องดำรงชีพของเจ้าด้วยปีกด้วยปากของเจ้าเองเถิด สัตว์เดรัจฉาน มันมีวิธีการของมันอย่างนี้ แต่ในหมู่มนุษย์เราเล่า ! เป็นอย่างไร ?

ข้าพเจ้ามิได้มุ่งหมายให้ท่านทำอย่างนั้นเสมอไป แต่ใคร่ขอให้ท่านมีอุดมการณ์ไว้ในใจของท่านว่า เลี้ยงลูกเพื่อให้ลูกเลี้ยงตนเองได้ มิใช่ว่าจะให้ลูกของเราอยู่ในอ้อมแขนของเราเสมอไป

เลี้ยงให้เขาโตบ้างเถิด อย่าเลี้ยงแบบไม่โตเลย ชาวตะวันตกเขากล่าวว่า "คนไทยเลี้ยงลูกไม่โต" ข้อนี้เป็นความจริงแท้ทีเดียว เพราะเด็กของเรา แม้ร่างกายจะเติบโตแล้ว แต่ก็ยังอ้อนเหมือนกับเด็ก ยังอ้อนขอสตางค์แม่ใช้อยู่ตลอดเวลา บางคนโต เรียนจบมหาวิทยาลัยแล้ว ออกทำงานทำการได้แล้ว แต่ก็ยังขอเงินของคุณแม่ใช้อยู่อีก นี่แหละเรียกว่าเลี้ยงไม่โต ชาวตะวันตกเขาเลี้ยงโต เพราะเขาเลี้ยงในระยะที่เด็กยังพึ่งตนเองไม่ได้ พอพึ่งตนเองได้แล้วก็ปล่อยให้ไปทำมาหากินตามลำพัง พ่อแม่เพียงแต่คอยดู และให้คำแนะนำพร่ำสอนเท่านั้น หาได้เอามาทำเสียเองไม่ให้ลูกนั่งคอยรับผลนั้น เงินทองของพ่อแม่ พ่อแม่จะไม่ให้ลูกจนกว่าตัวจะตายไปก่อน ลูกทุกคนจึงต้องแสวงหาอาหาร ที่อยู่ด้วยตนเอง คนของเขาจึงเข้มแข็งอดทนมาก ประเทศชาติของเขาก้าวหน้าไปไกล เพราะเขาฝึกเด็กของเขาอย่างที่กล่าวมา

หันมาดูของพวกเราบ้าง พอเจ้าหนูเกิดมา มีคนเอาใจใส่มากมาย คุณแม่ คุณยาย คุณย่า ล้วนตื่นเต้นในเด็กน้อย พลัดกันเฝ้าดูอยู่ตลอดเวลา เจ้าหนูน้อยต้องอยู่บนตัก บนสะเอว ของคนนั้นคนนี้จนมิได้ว่าง ความจริงเด็กก็ต้องการพักผ่อนนอนหลับ ต้องการอยู่ผู้เดียวบ้าง แต่ไม่มีโอกาส แม้ขณะเด็กน้อยนอนหลับ คุณยายนั่งมองแล้วเกิดความเอ็นดูขึ้นมา ก็ก้มลงจูบเจ้าหนูจนต้องตื่น การให้อาหารก็ไม่เป็นระเบียบไม่เป็นเวลา สิ่งเหล่านี้ ล้วนแต่ทำให้เด็กอ่อนแอทั้งนั้น แต่เราไม่คิดถึงกันครั้นเด็กโตขึ้นพอหัดเดินได้แล้ว ควรปล่อยให้เขาเดินอย่างเสรี ก็ไม่ปล่อยเพราะกลัวเด็กจะล้ม อย่ามัวไปกลัวมันเลย การล้มเป็นเรื่องธรรมดาของเด็กที่หัดเดินใหม่ ๆ เขาล้มแล้วเขาก็พยายามลุกขึ้นได้อีก ปล่อยให้เขาเดินให้เขาล้มไปเถิด เพียงแต่ระวังอย่าให้เขาตกลงจากที่สูงก็พอแล้ว การที่ไม่ปล่อยให้เด็กเดินนั้นเป็นการตัดทางก้าวหน้าของเด็ก ๆ โดยแท้ เพราะขามีไว้สำหรับเดิน แต่เราไม่ให้เดิน ขาก็ลีบไปเพราะไม่ได้ใช้ บางคนโตแล้วก็ยังเดินกะย่องกะแย่งเต็มที นี่เพราะผู้ใหญ่ขัดขวางเขานั่นเอง ขอให้จำไว้ว่า อย่าได้ขัดขืนธรรมชาติของเด็กเป็นอันขาด ปล่อยให้มันเติบโตตามเรื่องของมันเถิด ทุกอย่างก็คงเรียบร้อยไปเอง

ในเมืองไทยเราสมัยก่อน มีครอบครัวที่เรียกกันว่าผู้ดี เจ้านายอยู่มาก ในครอบครัวเหล่านี้ ถ้าลูกคนใดพ่อแม่รักมาก ลูกคนนั้นเป็นคนพึ่งตนเองไม่ได้ เขาเป็นคนอ่อนแอทุกแง่ทุกมุม พอหมดบุญของพ่อแม่แล้ว อาศัยทรัพย์ที่พ่อแม่หาไว้ให้กินไปจ่ายไป พอหมด ก็กลายเป็นคนหมดหนทางไปทันที นี่คือระบอบทำคนให้อ่อนแอ ในสมัยนี้ เราจักเลี้ยงแบบนั้นอีกไม่ได้แล้ว แต่**เราต้องทำทุกวิถีทางให้เด็กของเราเข้มแข็งบึกบึน ต่อสู้กับการงานทุกชนิด ไม่ว่าหนักเบา**

ขนาดไหน และการจะเป็นไปในรูปได้ก็โดยเพาะให้เขาพึ่งตนเองเสียแต่เยาว์วัย ขออย่าได้คอยช่วยเหลือเขาไปหมดทุกอย่าง

ครั้งหนึ่ง ข้าพเจ้าโดยสารเรือมาจากลังกา ถึงย่างกุ้ง ในเรือมีครอบครัวฝรั่งมาหลายครอบครัว มีเด็กหญิงชายมาด้วยมากคน ไม่เห็นพ่อแม่เขาเอาใจใส่มากนัก เป็นหน้าที่ของนางพยาบาลประจำเรือคอยเอาใจใส่ดูแล เวลารับประทานอาหารเด็กก็มาพร้อมกัน กินด้วยความเรียบร้อยเป็นอันดี มองแล้วก็คิดว่า ทำไมจึงเป็นเช่นนั้น ตอบได้ทันทีว่า เขา**ฝึกให้เด็กรู้จักพึ่งตนเองมาทุกระยะของชีวิต** เด็กไทยต้องป้อนข้าวกันจนโต บางทีเวลาทานข้าวหนูก็เดินเรื่อยไป พี่เลี้ยงคอยตามเอาใจเรื่อยไป อย่างนี้ไม่เข้าทีเลย หัดให้เขากินของเขาเองดีกว่า จะไม่ต้องลำบากในการนี้ และจะทำให้เด็กมีความรู้ในการงานที่ตนพอจะทำได้ด้วย

เด็กโตพอขนาดไปไหนมาไหนได้ตามลำพังแล้ว หัดให้เขารู้จักระวังตัวของเขาเองบ้าง โดยแนะถึงการเดินบนถนนว่า ควรเดินทางไหนอย่างไร เวลาข้ามถนนตามสี่แยกควรข้ามอย่างไร หัดให้เขาใช้หูใช้ตาให้ว่องไว ให้รู้หลบรู้หลีกในเมื่อจะเกิดภัยอันตรายอะไรขึ้นมา ธรรมดาของคนเรานั้น ถ้ารู้สึกตัวว่าจะต้องรักษาตัวเองแล้ว มันก็ต้องระวังของมันเอง แต่ถ้าทราบว่ามีผู้อื่นคอยให้ความสะดวกอยู่เขาก็มิได้สนใจที่จะทำอะไรด้วยตนเอง หลักความจริงมันเป็นอยู่อย่างนี้ ช่วยให้เขาใช้สิ่งที่เขามีกันบ้างเถิด เป็นการช่วยให้สติปัญญาเติบโต

เด็กขนาดอายุ ๑๑–๑๒ ขวบเรียนอยู่ชั้น ป. ๔ เป็นอย่างน้อย มีความรู้อ่านหนังสือออกแล้วเป็นอย่างดี เป็นระยะที่เหมาะสำหรับให้เขามีอิสรภาพในการเป็นอยู่แบบส่วนสัด คือการแบ่งให้เขาอยู่สักห้องหนึ่ง เป็นห้องเล็ก ๆ พออยู่ได้สำหรับเขา มอบเครื่องใช้ไม้สอยทุกอย่างให้เขาชุดหนึ่ง ให้เขาภูมิใจว่าเป็นห้องของเขาเอง ให้เขาจัดอะไรทุกอย่างตามความสมัครใจของเขา ให้เขารับผิดชอบในห้องนั้นอย่างเต็มที่ พ่อแม่เพียงแต่คอยตรวจดูให้คำแนะนำหรือเป็นที่ปรึกษา เพียงเป็นครั้งคราวเท่านั้น ให้เขาจัดข้าวของให้เป็นระเบียบเรียบร้อย หัดให้เป็นคนรอบคอบ เช่นเปิดหน้าต่างแล้วต้องสับขอ จากห้องไปไหนต้องใส่กุญแจ เป็นการหัดให้ระวังของของตนเอง เสื้อผ้าที่เขาใช้ให้เขาหัดซักของเขาเองบ้าง เช่นในวันเสาร์ให้เขาซักผ้า รีดผ้าของเขาเอง อย่าทำให้เขาเสียทุกอย่างไป เด็กอ่อนแอ การกวาดห้องถูบ้านถูเรือน มิใช่งานต่ำทรามอะไร ให้เขาลองทำดูเสียบ้างภายในห้องของเขา ถ้าเขาทำดีเรียบร้อย ให้รางวัล ถ้าเขาทำเสียก็ติเขาบ้าง อย่างนี้จะเป็นการฝึกฝนให้เด็กรับผิดชอบในตัวของเขาเอง ถ้าเขาโตขึ้น เขาก็จะพึ่งตนเองได้โดยแท้

เมื่อลูกของท่านพอจะทำงานอะไรได้ **จงช่วยฝึกฝนเขาได้ทำงานนั้น ๆ บ้าง ตามกำลังของเขา** ในครอบครัวที่มีคนใช้มาก ๆ อะไรทั้งหมดเป็นงานของคนใช้ เด็ก ๆ ทำงานไม่เป็น โตขึ้นเป็นคนอ่อนแอ บางทีกลายเป็นอาชญากรไป เพราะความบกพร่องทางใจ ก็มีอยู่มิใช่น้อย คนมั่งคั่งบางคนไม่เลี้ยงลูกเอง พอลูกโตทำงานได้แล้วส่งไปที่อื่นให้ไปเป็นลูกจ้างเขา ให้ไปรู้จักรับใช้เป็นก่อน แล้วจึงให้กลับมาใช้คนต่อไป การกระทำในรูปอย่างนี้ก็เป็นการฝึกฝนให้พึ่งตนเองแบบหนึ่งเหมือนกัน

เด็กที่พึ่งตนเองได้เท่านั้น จะเป็นกำลังสำคัญของประเทศชาติและตระกูลวงศ์ ส่วนเด็กที่อ่อนแอขี้ขลาด คอยแต่อาศัยผู้อื่นเป็นอยู่ เป็นคนรกโลก เป็นพวกถ่วงชาติมิให้ก้าวหน้า

เด็กของท่านอยู่ในสภาพไหน ? ท่านได้ฝึกฝนลูกของท่านให้ยืนด้วยขาของเขาหรือเปล่า ถ้าหากคำตอบว่าเปล่า ขอได้โปรดเปลี่ยนวิธีเสียเถิด อย่าทำลายลูกของท่านเลย อย่าเป็นศัตรูต่อลูกของท่านเลย จงเป็นผู้ฝึกสอนให้เด็กของท่านมีความสามารถในการเป็นอยู่เถิด

แม้ใคร ๆ จะไม่ช่วยเขา เขาก็ช่วยตัวเขาได้ นี่แหละคือตนเป็นที่พึ่งของตน

สดุดีและไว้อาลัย

แด่

พลตรี ดัด เดชะชาติ

ข่าวการถึงอนิจกรรมของ พลตรีดัด เดชะชาติ ทำให้ผมและครอบครัวรู้สึกใจหาย เสียดาย และอาลัยรักเสมอเหมือนกับการสูญเสียญาติผู้ใหญ่ในครอบครัว ผมได้เคยร่วมรับราชการในฐานะเป็นผู้ใต้บังคับบัญชาของท่านมา นับตั้งแต่ท่านดำรงตำแหน่งเสนาธิการกรมทหารราบที่ ๑๓ จังหวัดอุดรธานี จนกระทั่งท่านดำรงตำแหน่งเสนาธิการกองพลที่ ๓ จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งนับเป็นระยะเวลานานปี ทำให้ผมกล้าที่จะกล่าวว่า ชีวิตรับราชการทหารของท่าน มีชีวประวัติดีเด่น มีความซื่อตรง จงรักและยุติธรรม เป็นผู้ที่ได้รับความไว้วางใจจากผู้บังคับบัญชาทุกระดับ และเป็นนายทหารผู้ใหญ่ที่เป็นแบบฉบับควรแก่การสรรเสริญ เป็นที่เคารพรักของญาติมิตรและบรรดาผู้ใต้บังคับบัญชาทุกคน ดังนั้นในการจากไปอย่างไม่มีวันกลับของท่านนี้ ยังความโศกสลดแก่ผู้อยู่เบื้องหลังเป็นอย่างยิ่ง

ผมและครอบครัว ขอตั้งจิตอธิษฐาน ขอให้ดวงวิญญาณของพลตรี ดัด เดชะชาติ จงประสบสุขติในสัมปรายภพตลอดไป

พลตรี [signature]

(ธรรยง ประยุทธเสนีย์)

คำไว้อาลัย

วันอาทิตย์ที่ ๑๖ มีนาคม ตอนเช้าวันนั้น ดิฉันรู้สึกไม่สบายใจเลย เป็นลางสังหรณ์อย่างไรบอกไม่ถูก ได้โทรศัพท์ไปหาน้องลดาวัลย์ที่บ้านซอยเสนานฤนิคมดิเดช ดิฉันถามถึงอาการป่วยของคุณดัดว่า อาการเป็นอย่างไรบ้าง ก็ได้ทราบว่าคุณดัดได้ถึงแก่กรรมเสียแล้ว ดิฉันยังไม่ค่อยเชื่อนัก เพราะเมื่อประมาณ ๓ วันมานี้ ดิฉันและลูก ๆ ได้ไปเยี่ยมคุณดัดที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า และคุณดัดยังได้คุยกับดิฉันและลูกถึงเรื่องต่าง ๆ และพูดว่าทานอาหารได้เป็นปกติแล้ว

เมื่อดิฉันทราบว่า คุณดัดได้ถึงแก่กรรมก็ตกใจและเสียใจมาก จึงรีบไปที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า เมื่อไปถึงก็ได้ทราบว่าเจ้าหน้าที่ของโรงพยาบาลได้นำศพคุณดัดไปไว้ที่ห้องเย็นเรียบร้อยแล้ว คุณดัดน้องชายของดิฉันได้จากดิฉัน จากภริยา บุตร ธิดา และญาติพี่น้องไปโดยไม่มีวันกลับมาอีก เป็นที่น่าเศร้าสลดใจและอาลัยอย่างสุดซึ้ง

เมื่อคุณดัดยังมีชีวิตอยู่ ก็เป็นบุคคลที่เป็นที่พึ่งของครอบครัว และเป็นที่พึ่งของพี่น้องลูกหลาน และเป็นที่รักของผู้บังคับบัญชา และเพื่อนฝูงมิตรสหาย

ขออำนาจแห่งกุศลบุญราศี และคุณความดีที่คุณดัดบำเพ็ญไว้ และที่ญาติมิตรได้บำเพ็ญกุศลอุทิศให้ ของจงประสบในสัมปรายภพด้วยเทอญ

นวลจันทร์ พิสิษฐ์สังฆการ

คำไว้อาลัยของลูก

คุณพ่อได้จากครอบครัวและลูกหลานที่ท่านเป็นผู้ให้ความอบอุ่น เป็นร่มโพธิ์ร่มไทรปกปักรักษาให้ความสุขตลอดมา การจากไปอย่างไม่มีวันกลับของคุณพ่อ เป็นการสูญเสียอย่างใหญ่หลวงของลูก ๆ ทุกคน และยังความอาลัยให้เกิดขึ้นอย่างหาสิ่งใดเปรียบมิได้ คุณพ่อเป็นผู้บังเกิดเกล้าในชั่วชีวิตก็มีเพียงคนเดียว และสูญเสียท่านได้เพียงครั้งเดียว จึงเป็นสิ่งธรรมดาของมนุษย์ที่มีความกตัญญูกตเวทีพึงอาลัยต่อผู้บังเกิดเกล้าซึ่งเป็นผู้ที่มีพระคุณอย่างล้นพ้น นับตั้งแต่ให้กำเนิดมาตลอดจนอุ้มชูและอุปการะเลี้ยงดูมาจนเติบใหญ่ แต่คุณพ่อท่านก็จากพวกเราเร็วเกินไป โดยที่ลูก ๆ มิได้มีโอกาสเตรียมตัวเตรียมใจไว้อาลัยคุณพ่อเป็นครั้งสุดท้ายในการจากไปของท่านเลย

ในบั้นปลายแห่งชีวิต ขณะที่คุณพ่อป่วยที่โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ภายหลังจากที่ทำการผ่าตัดแล้ว ลูก ๆ ก็ได้ไปเยี่ยมเยียนท่านมิได้ขาดเลย ซึ่งก็ทำให้คุณพ่อมีกำลังใจกำลังกายดีขึ้นมาก สามารถพูดคุยกับลูก ๆ และหลาน ๆ ได้ และคุณพ่อก็ยังพูดอยู่เสมอ ๆ ว่า พ่อหายแล้วอีกไม่กี่วันก็จะกลับไปอยู่ที่บ้าน ขอให้ลูกช่วยไปจัดงานทางบ้านให้เรียบร้อย ซึ่งก็ทำให้ลูกทุกๆคนต่างก็ดีใจเป็นที่สุด และมีความหวังว่า ถ้าคุณพ่อกลับไปอยู่ที่บ้านแล้วคงจะอยู่กับลูก ๆ ไปอีกนานทีเดียว แต่แล้วในวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ เวลาประมาณ ๐๕.๓๐ น. ก็ได้รับข่าวจากน้องสาวคนเล็กว่า คุณพ่อเกิดมีอาการช๊อค พวกเราทั้งหลายก็ต่างรีบไปโรงพยาบาลทันทีทันใด เพื่อจะดูอาการของคุณพ่อ แต่แล้วพวกลูก ๆ ต่างก็หมดหวัง คุณพ่อได้จากพวกเราทั้งหลายไปเสียแล้ว โดยมิได้กล่าวอะไรเป็นครั้งสุดท้ายเลย การจากไปของคุณพ่ออย่างกระทันหันเช่นนี้ นับว่าเป็นการสูญเสียที่ไม่สามารถประมาณได้ ทำให้ลูก ๆ เศร้าใจ กระเทือนใจ เสียใจอย่างมากมาย การจากไปของคุณพ่อครั้งนี้ แม้ว่าจะเป็นการจากตามกฎธรรมชาติ ซึ่งเป็นการจากไปโดยสมควรแก่วัยแล้วก็ตาม ลูกหลานก็ยังอดที่จะอาลัยอาวรณ์และเศร้าสลดใจอย่างสุดซึ้งเสียไม่ได้

คุณพ่อได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจวาย เมื่อวันที่ ๑๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘ เวลา ๑๐.๐๕ น. ณ โรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า รวมอายุได้ ๖๗ ปี ๖ เดือน ๒๓ วัน

ด้วยเดชะกุศลผลบุญที่คุณพ่อได้บำเพ็ญมาตั้งแต่ต้นจนวาระสุดท้ายแห่งชีวิต จงดลบันดาลให้คุณพ่อที่เคารพรักจงไปสู่สุขคติในสัมปรายภพชั่วนิรันดรเทอญ.

จากบุตรและธิดา

จดหมายเหตุพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

สมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ

พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว

สารบาญเรื่อง

หน้า

หน้า

สารบาญรูป

พระบรมรูปทรงเครื่องเมื่องานบรมราชาภิเษก

จดหมายเหตุ

เรื่องพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ในรัชกาลที่ ๖

อธิบายลักษณะพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ศรีสินทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ในรัชกาลปัจจุบันนี้ ทำเป็น ๒ งาน คืองานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร ทำเมื่อวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ปีจอ พ.ศ. ๒๔๕๓ งาน ๑ งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ทำเมื่อวันที่ ๒๘ พฤศจิกายน ปีกุน พ.ศ. ๒๔๕๔ งาน ๑

เหตุที่ทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็น ๒ งานนั้น เพราะตามราชประเพณีในสยามประเทศนี้ ถือเป็นตำรามาแต่โบราณว่า พระมหากษัตริย์ซึ่งเสด็จผ่านพิภพ ต้องทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกก่อน จึงจะเป็นพระราชาธิบดีโดยสมบูรณ์ ถ้ายังมิได้ทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอยู่ตราบใด ถึงจะได้ทรงรับรัชทายาท เมื่อเสด็จเข้าไปประทับอยู่ในพระราชวังหลวง ก็เสด็จอยู่เพียง ณ ที่พักแห่งหนึ่ง พระนามที่ขานก็คงใช้พระนามเดิม เป็นแต่เพิ่มคำว่า "ซึ่งทรงสำเร็จราชการแผ่นดิน" เข้าข้างท้ายพระนาม แลคำรับสั่งก็ยังไม่ใช้พระราชโองการ จนกว่าจะได้สรงมุรธาภิเษก ทรงรับพระสุพรรณบัฏจารึกพระบรมราชนามาภิไธย กับทั้งเครื่องราชกกุธภัณฑ์จากพระมหาราชครูพราหมณ์ผู้ทำพิธีราชาภิเษกแล้ว จึงเสด็จขึ้นเฉลิมพระราชมนเทียร ครอบครองสิริราชสมบัติสมบูรณ์ด้วยพระเกียรติยศแห่งพระราชามหากษัตริย์แต่นั้นไป เพราะถือเป็นคติดังกล่าวมานี้ เมื่อสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใดเสด็จผ่านพิภพ จึงรีบทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกภายใน ๗ วันบ้าง กว่านั้นบ้าง อย่างช้าเพียงภายในเดือนเศษ เป็นประเพณีสืบมา ครั้นถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จผ่านพิภพ ทรงพระราชดำริว่า ตั้งแต่ในรัชกาลที่ ๕ มา ทางพระราชไมตรีที่มีกับนานาประเทศนับถือกันสนิทสนมยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อนเป็นอันมาก สมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงกับทั้งพระองค์เองก็ได้ทรงคุ้นเคย กับพระเจ้าแผ่นดิน แลเจ้านายต่างประเทศ ที่มีทางพระราชไมตรี โดย

มาก การบรมราชาภิเษกนั้น ประเพณีในนานาประเทศทางยุโรปย่อมถือกันว่าเป็นการมงคลอันสำคัญ โดยปรกติมักรอไว้ทำต่อเมื่อเสร็จงานพระบรมศพพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ก่อน ออกจากไว้ทุกข์แล้ว จึงทำการพิธีบรมราชาภิเษก เป็นการรื่นเริงอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินแลประธานาธิบดีของประเทศที่เป็นมิตรไมตรี มักแต่งเจ้านายหรือขุนนางผู้ใหญ่เป็นผู้แทนไปช่วยให้เป็นเกียรติยศ เจ้านายในประเทศนี้ก็ได้เคยไปช่วยงานบรมราชาภิเษกประเทศอื่นมาหลายคราว ลักษณะการพระราชพิธีราชาภิเษกตามแบบโบราณเช่นเคยทำมาในประเทศนี้ เมื่อคิดเทียบกับความนิยมของประเทศทั้งปวงในสมัยนี้ มีข้อขัดข้องอยู่ ๒ อย่าง คือเหมือนหนึ่งทำการรื่นเริงในเวลากำลังไว้ทุกข์อย่างหนึ่ง รีบทำไม่ให้เวลาแก่ราชตระกูล หรือประเทศที่เป็นสัมพันธมิตรมีโอกาสได้มาช่วยงานตามอัธยาศัยแลประเพณีที่นิยมกันในประเทศนั้น ๆ อย่างหนึ่ง เพราะฉะนั้นควรจะแก้ไขระเบียบงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกอย่าให้ขัดขวางกับความนิยมในประเทศทั้งปวง ทรงปรึกษากระแสพระราชดำริแก่พระบรมวงศานุวงศ์ แลเสนาบดีผู้ใหญ่ ก็เห็นชอบพร้อมกันตามพระราชบริหาร เห็นว่าควรจะจัดระเบียบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกทำเป็น ๒ ครั้ง ครั้งแรกให้เป็นการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร ตามโบราณราชประเพณี แต่งดการแห่เสด็จเลียบพระนคร แลการรื่นเริงอย่างอื่น ๆ ไว้ เมื่อถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงแล้ว จึงทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชอีกครั้งหนึ่ง ให้เป็นส่วนการรื่นเริงสำหรับประเทศ แลให้นานาประเทศที่เป็นสัมพันธ-มิตรไมตรีมีโอกาสที่จะมาช่วยงาน แลการที่ทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเป็น ๒ ครั้งเช่นนี้ก็ไม่ผิดโบราณราชประเพณี ด้วยเยี่ยงอย่างเคยมีมาในรัชกาลที่ ๑ พระบาทสมเด็จ ฯ พระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกเมื่อแรกเสด็จปราบดาภิเษก ในปีขาล พ.ศ. ๒๓๒๕ ทรงทำพระราชพิธีราชาภิเษกแต่พอเป็นสังเขปครั้งหนึ่ง ต่อมาเมื่อทรงสร้างพระนครกับทั้งปราสาทราชมนเทียรเสร็จแล้ว ก็ทรงทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเต็มตามตำรา เมื่อปีมะเส็ง พ.ศ. ๒๓๒๘ อีกครั้งหนึ่ง ต่อมาถึงรัชกาลที่ ๕ เมื่อแรกพระบาทสมเด็จ ฯ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ ทรงทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเมื่อปีมะโรง พ.ศ. ๒๔๑๑ ครั้งหนึ่ง ครั้นเมื่อเสด็จออกทรงผนวช ลาผนวชแล้วก็ทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อปีระกา พ.ศ. ๒๔๑๖ อีกครั้งหนึ่ง อาศัยเหตุซึ่งทรงพระราชดำริดังกล่าวมา จึงดำรัสสั่งให้ทำการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร เมื่อปีจอ พ.ศ. ๒๔๕๓ แลทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเมื่อ ปีกุน พ.ศ. ๒๔๕๔ มีรายการดังจะปรากฏต่อไปในหนังสือนี้

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก เฉลิมพระราชมนเทียร

ปีจอ พระพุทธศาสนกาล ๒๔๕๓

จารึกพระสุพรรณบัฏ

๑. วันที่ ๓ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๙ (วัน ๕ ฯ ๑๒ ค่ำ) เจ้าพนักงานได้จัดการที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ตั้งโต๊ะจำหลักปิดทอง บนธรรมาสน์ศิลาหน้าบุษบกพระมหามณีรัตนปฏิมากร ตั้งพานทองสองชั้นสำรับใหญ่รองแผ่นพระสุพรรณบัฏ แลแผ่นทองคำดวงพระชนมพรรษาที่จะได้จารึกในวันรุ่งขึ้น เหนือโต๊ะจำหลักปิดทองนั้น แลตั้งเครื่องนมัสการทองใหญ่กับพระแท่นทรงกราบต่อหน้าธรรมาสน์ศิลาออกมา แลตั้งอาสนสงฆ์ข้างผนังด้านเหนือในพระอุโบสถ ที่ชาลาหน้าพระอุโบสถตั้งศาลบูชาเทวดาคู่หนึ่ง

เวลาย่ำค่ำเศษโปรดเกล้า ฯ ให้พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ เสด็จไปทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ พระราชาคณะ ๑๐ รูป มีพระธรรมเจดีย์เป็นประธาน เจริญพระพุทธมนต์สัตปริตร โหรบูชาเทวดา

วันที่ ๔ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๙ (วัน ๖ ฯ ๑๒ ค่ำ) เจ้าพนักงานได้ตั้งบายศรี แก้ว ทอง เงิน สำหรับเวียนเทียนสมโภช แลบายศรีตองกับศีรษะสุกรคู่หนึ่งสำหรับบูชาฤกษ์ ตรงประตูหน้าพระอุโบสถขึ้นไป เวลาเช้าพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ เสด็จมาทรงประเคนอาหารบิณฑบาตแก่พระสงฆ์ ครั้นรับพระราชทานฉันแล้ว ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงศีล ผู้ที่จะจารึกนุ่งขาวสวมเสื้อขาวแลมีผ้าขาวเฉียงบ่า รับศีลแล้ว เวลาใกล้พระฤกษ์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอที่ได้ออกพระนามมาแล้ว ทรงจุดเทียนทองเทียนเงินที่โต๊ะทองสำหรับจารึก ซึ่งตั้งอยู่หน้าอาสนสงฆ์ตอนต้นเรียงกัน ๓ โต๊ะ โต๊ะสำหรับจารึกพระสุพรรณบัฏอยู่กลาง โต๊ะสำหรับจารึกดวงพระชนมพรรษาอยู่ข้างขวา โต๊ะสำหรับแกะพระราชลัญจกรอยู่ข้างซ้าย ผู้ที่จะจารึกนมัสการพระมหามณีรัตนปฏิมากร แลบ่ายหน้าไปกราบถวายบังคมสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แล้วพาดด้ายสายสิญจน์ผินหน้าสู่ทิศอาคเนย์ พระยาศรีสุนทรโวหาร เจ้ากรมพระอาลักษณ์ จารึกพระบรมนามาภิไธยลงในแผ่นทองคำเนื้อ ๘ กว้าง ๗ นิ้ว ยาว ๑๔ นิ้ว หนัก ๒ ตำลึง พระมหาวิชาธรรมกรมราชบัณฑิต

จารึกดวงพระชนมพรรษาลงในแผ่นทองคำเนื้อ ๘ กว้าง ๑๐ นิ้ว ยาว ๑๐ นิ้ว หนัก ๒ ตำลึง หลวงวิจิตรนฤมล เจ้ากรมช่างแกะ จารึกพระราชลัญจกรประจำรัชกาล ครั้นได้พระฤกษ์เวลาเช้า ๔ โมง ๑๓ นาที กับ ๓๖ วินาที หลวงโลกทีปลั่นฆ้องชัยให้สัญญา ผู้ที่ออกนามมาแล้วจารึก พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา พราหมณ์เป่าสังข์ทักษิณาวัฏอุตราวัฏ เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ พิณพาทย์ตลอดจนจารึกแล้ว ประมาณชั่วโมงหนึ่ง เมื่อจารึกแล้ว หลวงเทพมุนี หลวงเทพาจารย์ ถวายน้ำสังข์ หลวงโลกทีป หลวงญาณเวทเจิมจุรณ์แล้ว พราหมณ์ม้วนพระสุพรรณบัฏห่อแพรแดง พันด้วยไหมเบญจพรรณ บรรจุในกล่องทองคำจำหลักลงยาราชาวดี มีถุงตาดระกำ โหรม้วนดวง พระชนมพรรษาห่อพันบรรจุกล่องมีถุงตาดเหมือนกัน เชิญลงรวมในหีบถมยาตะทองถุงตาดระกำนอก ประจำตรา แล้วประดิษฐานไว้บนพานทองสองชั้นสำรับใหญ่มีคลุมพื้นตาดปักเลื่อม เชิญขึ้นตั้งบน โต๊ะจำหลักปิดทองเหนือธรรมาสน์ศิลา ชีพ่อพราหมณ์แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท เวียนเทียนสมโภช เสร็จแล้ว คงประดิษฐานพระสุพรรณบัฏแลดวงพระชนมพรรษาไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน ศาสดาราม จนถึงวันเริ่มการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก จึงตั้งพระกระบวนแห่เชิญเข้าไปประดิษฐาน บนพระแท่นมณฑล ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ

จัดที่ทำพระราชพิธี

๒. วันที่ ๖ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๒๙ (วัน ๑ ฯ ๑๒ ค่ำ) เวลาค่ำ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกบำเพ็ญพระราชกุศลที่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ได้ทรงจุดเทียนทองเงินคู่ ๑ มีพานทองคำประดับดอกไม้สด กราบถวายบังคมพระบรมศพเป็นเคารพในการที่จะเสด็จเข้าพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

๓. วันที่ ๗ พฤศจิกายน (วัน ๒ ฯ ๑๒ ค่ำ) เป็นวันตั้งน้ำวงด้าย เริ่มการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร เจ้าพนักงานได้จัดการพระราชพิธี ณ พระมหามนเทียร คือ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งไพศาลทักษิณ แลพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน อันเป็นสถานที่ได้กระทำพระพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาแต่เดิมนั้น

๔. พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

(ก) ตั้งพระสัมพุทธพรรณีในพระที่นั่งบุษบกมาลา มีเทียนทองเทียนเงินหนัก ๘ บาทในบุษบกทั้ง ๔ มุม ๒ คู่ ที่เกรินสองข้างบุษบกตั้งพานทองสองชั้นสำรับใหญ่ ปักพุ่มดอกไม้สดคู่ ๑ ในฐานบุษบกมีเทียนทองเทียนเงินหนัก ๘๐ บาท ๒ คู่ หน้าพระที่นั่งบุษบกตั้งโต๊ะจำหลักลายทองมีพานทองจัดดอกไม้สดตั้งตามลำดับชั้นหลั่นลงมา มีเทียนพระมหามงคลคู่ ๑ เทียนเท่าพระองค์ในตู้คู่ ๑ มีต้นไม้ทองเงิน ๒ ข้าง ตั้งเครื่องนมัสการพานทองสองชั้น แลพระแท่นทรงกราบ

(ข) พระที่นั่งมหาเศวตฉัตรลาดหนังไกรสรราชสีห์ทั้งผืน มีศีรษะและมือยื่นออกมาที่เก็จ ตั้งพระที่นั่งพุดตาลทองคำเป็นรัตนสิงหาสน์ ที่ประทับเสด็จออกทรงรับคำถวายชัยมงคล มีโต๊ะทองสำหรับตั้งเครื่องราชูปโภคบนนั้นด้วยทั้งสองข้าง ที่มุมเตียงลารองพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรตั้งต้นไม้ทองเงินสองคู่ มุมละต้น พระมหาเศวตฉัตรลดลงแต่งใหม่ ทอดไว้บนขาทรายเบื้องหลังหน้าห้องพระฉาก เพื่อจะยกขึ้นพร้อมกันกับพระฤกษ์สรงมุรธาภิเษก

(ค) ตั้งเครื่องสูงหักทอง ขวางหน้าเสา ตอนหน้า พระที่นั่ง มหาเศวตฉัตร เครื่องสูงห้า ชั้นเป็นคู่กัน ๓ คู่ ที่ผนังด้านเหนือสองข้างพระทวารกลางอีกคู่ ๑ รวมเป็น ๔ คู่ เสาตรงพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรเครื่องสูง ๗ ชั้นคู่ ๑ แต่เสาหลังพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรตั้งชุมสายเป็นคู่กัน ๒ คู่

(ฆ) ตั้งพระราชบัลลังก์ตรงหน้าพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร เป็นที่เสด็จออกพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้า ตั้งเครื่องพานพระขันหมากสำรับใหญ่ มีพระแสงง้าว พระแสงปืนทอดราวหลังพระราชบัลลังก์ แต่เวลาเสด็จขึ้นพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรทรงรับคำถวายชัยมงคลนั้นเลิกถอนพระราชบัลลังก์นี้

(ง) พระสูตรเลื่อนสายมาติดหน้าพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร เพื่อสำหรับไขพระสูตร เวลาเสด็จออกรับคำถวายชัยมงคล

(จ) เตียงพระสงฆ์สวดภาณวาร ตั้งด้านเหนือชิดลับแลพระทวารกลาง มีเตียงพระราชาคณะนั่งปรกอยู่ข้างด้านตะวันออก กระโจมเทียนชัยขึงผ้าปักทองแร่ง ตั้งหน้าเตียงสวด

(ฉ) อาสนสงฆ์ตั้งหน้าเสานอกเครื่องสูง แลหลังเสาทั้งสองข้างเป็น ๔ แถว

(ช) เฉลียงด้านเหนือตั้งเก้าอี้พระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เฉลียงด้านใต้เป็นที่ข้าราชการในพระราชสำนักแลทหารมหาดเล็กยืนเฝ้า ในประธานกลางพระที่นั่งหน้าพระราชบัลลังก์ ตั้งเก้าอี้ข้าราชการเฝ้า เว้นทางเดินหน้าอาสนสงฆ์ทั้งสองข้าง

(ฆ) เพดานพระที่นั่งห้อยพวงดอกไม้สดเป็น ๒ แถว

๕. พระที่นั่งไพศาลทักษิณ

(ก) พระแท่นมณฑล ตั้งที่ผนังด้านตะวันออกมุมเหนือ มีโต๊ะหมู่จำหลักลายทองประดิษฐานพระพุทธปฏิมากร พระพุทธบุษยรัตน์องค์ใหญ่แลองค์น้อย พระชัยวัฒน์ทั้ง ๕ รัชกาล พระชัยเนาวโลหะของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระนิรันตราย พระแก้วเชียงแสน พระเรือนแก้ว พระห้ามสมุทรทองทรงเครื่อง พระห้ามสมุทรเงินแลพระแก่นศรีมหาโพธิ์ พระเจดีย์ถมบรรจุพระบรมธาตุในระย้ากินนร พระเจดีย์ลังกาบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ พระธรรมสามคัมภีร์ พระสุพรรณบัฏกับดวงพระชนมพรรษา แลตั้งเครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องบรมราชาภรณ์แลเครื่องราชูปโภค เทวดาเชิญหีบพระราชลัญจกรแลเชิญพระแสง กับประดับพระแสงสำหรับแผ่นดิน พระแสงประจำรัชกาล แลพระแสงอัษฎาวุธ พระเศวตฉัตร พระกันภิรมย์ ธงชัยราชกระบี่ธุชครุฑพ่าห์ ธงบรมราชธวัช ธงไอยราพรต แลตั้งพระขันหยกมีเทียนทองสำหรับพระราชพิธี พระครอบพระกริ่ง พระมหาสังข์กับพระเต้าน้ำพระพุทธมนต์ต่าง ๆ เหมปักแว่นเทียน แลเทียนทอง เทียนเงินหนัก ๘ บาท ๒ คู่ เทียนสามกิ่งทองเงินคู่ ๑ แลบนเตียงลารองพระแท่นมณฑล มีเทียนพระมหามงคลคู่ ๑ เทียนทอง เทียนเงินหนัก ๘ บาท สลับกับหม้อน้ำพระพุทธมนต์ แลพานดอกไม้ ๖ คู่ มีเทียนเท่าพระองค์ตั้งตู้ข้างพระแท่นมณฑลคู่ ๑ หน้าพระแท่นมณฑลตั้งเครื่องนมัสการลงยาราชาวดี มีพระแท่นทรงกราบ วงสายสิญจน์สะพานจากพระแท่นมณฑลแยกเลียบไปตามผนังเหนือลวดบัวทั้งสองด้าน ไปรวมออกพระทวารเทวราชมเหศวร์ต่อกับพระที่นั่งบุษบกมาลาแล้วแยกไปตามเสาพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยทั้งสองข้าง ไปเลี้ยวเข้ายังกระโจมเทียนชัย แลเตียงสวด โยงสายสิญจน์จากสะพานมาสำหรับพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งไพศาลทักษิณแลพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานทุกสายที่สวดมนต์ แล้วต่อออกไปวงรอบพระมหามนเทียรที่ทำพระราชพิธีทั้งสิ้น แลวงไปที่มณฑปพระกระยาสนาน แล้ววงต่อออกไปวัดพระศรีรัตนศาสดารามด้วย

(ข) พระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ มีพระบวรเศวตฉัตรอยู่ท่ามกลาง ตั้งอยู่ตรงหน้าพระทวารลงจากหอพระสุราลัยพิมาน มีตั่งอัฐทิศล้อมทำด้วยไม้สีสุกหุ้มผ้าขาวปูผ้าขาว ตั้งเทวรูปอธิไทโพธิบาตแลเทวรูปนพเคราะห์ประจำทิศ เทวรูปพระเกตุตั้งบนพระราชอาสน์แต่วันเสด็จขึ้นอัฐทิศย้ายมาตั้งบนตั่งข้างหน้ารวมกับเทวดาองค์อื่น บนตั่งอัฐทิศ มีหม้อน้ำศิลา พระถ้วยศิลา

จารึก มีคลุมตาดกรด สังข์กับเครื่องนมัสการทั้งแปดทิศ คือถ้วยแก้วเชิงจัดพุ่มดอกไม้สดตามสีเทวดานพเคราะห์แลเทียนทอง ธูปเงินสองข้างคู่ ๑ แลมีเครื่องบูชาทิศกลาง มีเทียนทอง เทียนเงินหนัก ๘ บาท บูชาพระเศวตฉัตรคู่ ๑ วันเจริญพระพุทธมนต์สามวัน มีบัตรยอดมณฑปลายจำหลักปิดทองโหรบูชานพเคราะห์ด้วย บัตรแลเครื่องบูชาทิศกลางเทียนทอง เทียนเงินบูชาพระเศวตฉัตร ณ พระที่นั่งอัฐทิศนี้ตั้งบนพระแท่นลารองตั้งอุทุมพรตามทิศ มีขันพระสาครเงินน้ำพระพุทธมนต์สำหรับโหรจุดเทียนบูชานพเคราะห์นั้นด้วย

(ค) พระที่นั่งภัทรบิฐ มีพระบวรเศวตฉัตรตั้งอยู่ตรงหน้าพระทวารลงจากหอพระธาตุมนเทียร มีโต๊ะตั้งข้างพระที่นั่งภัทรบิฐทั้งซ้ายขวาสำหรับตั้งเครื่องราชูปโภค มีเทียนทอง เทียนเงินหนัก ๘ บาท บูชาพระเศวตฉัตรคู่ ๑ ตั้งบนพระแท่นลารองพระที่นั่งภัทรบิฐนั้นด้วย

(ฆ) ที่วิมานพระสยามเทวาธิราช มีโต๊ะจีนเครื่องบูชาเครื่องหยก ตอนเย็นมีเทียนพระมหามงคลทองเงินคู่ ๑ ตอนเช้ามีเทียนทอง เทียนเงินหนัก ๑๒ บาท คู่ ๑

(ง) ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ มียันต์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าแขวนกลางใต้โคมระย้าไฟฟ้าหน้าวิมานพระสยามเทวาธิราช มีสายสิญจน์ต่อจากสายสะพานมาที่ยันต์ แล้วห้อยลงมาสำหรับผู้ประกาศเทวดาถือเวลาประกาศ แลมียันต์พระอริยสาวกแขวนผนังพระที่นั่งตามแนวลวดบัวประจำทิศทั้งแปด ต่อสายสิญจน์จากสายสะพานมาที่ยันต์ทุกยันต์ แลเพดานพระที่นั่งห้อยพวงดอกไม้สดทั้งสองแถว แลมีพวงมาลัยเปียห้อยที่พระบวรเศวตฉัตรทั้งสองแห่ง

(จ) ตั้งพระราชบัลลังก์ที่ประทับต่อพระที่นั่งอัฐทิศออกมาตรงช่องที่สามนับแต่ผนังตะวันออก ตั้งเครื่องพานพระขันหมากทองคำลงยาราชาวดีสำรับกลม มีพระแสงง้าว พระแสงปืนทอดราวหลังพระราชบัลลังก์

(ฉ) ตั้งอาสนสงฆ์ตามแนวผนังด้านเหนือ ข้างตะวันออก พระสวดแลฉันเป็น ๒ แถว แต่ข้างตะวันตกแถวเดียว

(ช) เก้าอี้พระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการที่ได้รับพระราชทานพานทองเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ตั้งหน้าอาสนสงฆ์ด้านตะวันตกผันหน้าไปทางทิศตะวันออก

(ซ) ที่หลังพระที่นั่งภัทรบิฐแลที่ชานพักด้านตะวันตก เป็นที่มหาดเล็กแลเจ้าพนักงานกรมต่าง ๆ ผู้เกี่ยวข้องแก่หน้าที่การพระราชพิธีเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

(ฆ) ที่ชานพักด้านตะวันออกแลท้องพระโรงหน้า เป็นที่พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ตั้งเก้าอี้ที่ท้องพระโรงหน้าเพียงแนวพลสิงห์อัฒจันทร์ช่องกลางพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ตรงไปยังพระแท่นหน้าพระมหามนเทียรฟากตะวันออกข้างเดียว กลางท้องพระโรงหน้าเปิดโถง มีทางลาดพระบาทไปขึ้นอัฒจันทร์พระมหามนเทียรข้างด้านตะวันตก ท้าวนางเถ้าแก่เฝ้าตามเฉลียงท้องพระโรงหน้าทั้งสองข้าง เว้นช่องทางพระทวารทั้งสองข้าง ข้างต้นมะกรูด คือทางชาลาด้านตะวันออกเป็นทางข้างในขึ้นท้องพระโรงหน้า ข้างทางเก๋งคือทางตะวันตกเป็นทางข้าราชการฝ่ายหน้าผู้มีหน้าที่ตามเสด็จขึ้นพระมหามณเฑียร

๖. พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน

(ก) ตั้งพระแท่นพระบรรทมในพระฉากตอนข้างใต้ หรือข้างเหนือตามลำดับรัชกาล มีนพปฎลเศวตฉัตรแขวนลอย เหนือเพดาน พระแท่นพระบรรทม บนพระแท่น ลดทอด พระยี่ภู่พับไว้คลุมผ้าเยียรบับพร้อมด้วยพระเขนยทอดบนพานแว่นฟ้า บนพระแท่นพระบรรทมตั้งม้าหมู่ประดิษฐานพระชัยเนาวโลหะ ของสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวงพระราชทาน แลเครื่องตั้งเฉลิมพระราชมนเทียร มีพานทองประดับดอกไม้สดแลเทียนทองเทียนเงินหนัก ๘ บาท ๒ คู่ ลาดอาสน์พระราชาคณะเจริญพระพุทธมนต์บนพระแท่น

(ข) ตั้งเครื่องนมัสการเครื่องแก้ว หน้าพระแท่นพระบรรทม

(ค) ตั้งพระราชอาสน์ที่ประทับทรงสดับพระราชาคณะเจริญพระพุทธมนต์ต่อเนื่องเครื่องนมัสการ ตั้งเครื่องพานพระศรีลังยาราชาวดี ของเดิมมีพระมณฑปพระมหามงคลแลถาดสรงพระพักตร์ มีขันพระนพในเวลาพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ทั้ง ๓ วันนั้นด้วย

(ฆ) ในพระฉากตอนเหนือห้องทรงเครื่อง ตั้งพระแท่นลาดราชอาสน์ ตั้งเครื่องสรงพระพักตร์แลเครื่องพระสำอางพร้อม มีนพปฎลเศวตฉัตรแขวนลอยเหนือพระแท่น แลมีพระฉากห้องสรงต่อเนื่องกัน

๗. พระมณฑปพระกระยาสนาน

(ก) ที่สรงพระกระยาสนานปลูกที่ชาลาหน้าชานพักด้านตะวันออกยกพื้นชั้นหนึ่ง ตั้งพระมณฑปหุ้มผ้าขาว มีนาคช่อห้อยช่อตั้งเฟื่องอุบะห้อยเครื่องทอง หลังคาดาดผ้าขาว เพดานผ้าขาว

ลายทองดอกจำปาทองห้อย มีพระสูตรขาวลายแย่งทรงข้าวบิณฑ์ทองแผ่ลวดทั้ง ๔ ด้าน ตั้งตั่งไม้มะเดื่อบนถาดทอง วันสรงมุรธาภิเษกตั้งถาดสรงพระพักตร์มีพระครอบมุรธาภิเษกสนาน แลมีใบกระถินซึ่งเป็นใบไม้กาลกิณีสำหรับทรงเหยียบ แลบนฐานพระมณฑปประดับราชวัติทรงเครื่องพื้นขาวลายทอง มีเครื่องสูงเจ็ดชั้นทองแผ่ลวดพื้นโหมดทองเงินนาค ทั้ง ๔ ด้าน ๆ ละ ๓ ประดับด้วยต้นกล้วยต้นอ้อยจั่นหมากแลจั่นมะพร้าวมีทางขึ้นทุกด้าน

(ข) มีบุษบกน้อย ลายจำหลักปิดทอง สำหรับตั้ง พระชัยเนาวโลหะที่เชิญนำเสด็จ สู่ที่สรงทิศตะวันออก สำหรับตั้งพระมหาพิฆเนศวร์ ทิศตะวันตก มีศาลเทวดาบูชาฤกษ์แลจัตุโลกบาล คือท้าวธตรฐวิรุฬหกวิรูปักข์ แลกุเวรุราช ทั้ง ๔ ทิศ

(ค) ที่ชาลาด้านเหนือ มณฑปพระกระยาสนาน วันสรงมีโต๊ะเครื่องสังเวยเทวดากลางหาว มีกระถางธูปแลเทียนทองเงินหนัก ๖ บาทคู่ ๑

(ฆ) มีปะรำหน้าพระเฉลียงพระมหามนเทียร ข้างด้านตะวันออกเป็นที่ประทับพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน เฝ้าเวลาสรงพระกระยาสนาน

๘. โรงพระราชพิธีพราหมณ์

ตั้งข้างพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยด้านตะวันออก ผันหน้าโรงไปทางทิศใต้ มีช่อฟ้าใบระกานาคสะดุ้ง ทำด้วยไม้จริงปิดทองน้ำตะกู หลังคาดาดผ้าแดง มีไม้โขลนทวาร ประดับราชวัติตาชะแลงฉัตรกระดาษห้าชั้น มีต้นกล้วยต้นอ้อยดอกหมากดอกมะพร้าวประดับ ตั้งเตียงมณฑลเล็ก มีโต๊ะทองตั้งเป็นลำดับลงมา ตั้งพระอิศวร พระอุมา พระนารายณ์ พระลักษมี พระมเหศวรี พระพรหมแลพระมหาพิฆเนศวร์ กับตั้งโต๊ะเทวดานพเคราะห์ และโต๊ะเบญจครรภมีม้ารองหม้อกุมภ์ ๙ หม้ออยู่เบื้องขวาเตียงมณฑล เตาโหมกุณฑ์อยู่เบื้องซ้าย

๙. มีราชวัติฉัตรเบญจรงค์เจ็ดชั้น ประดับต้นกล้วยต้นอ้อยดอกหมากดอกมะพร้าวล้อมพระที่นั่งซึ่งตั้งการพระราชพิธี

๑๐. ที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีเทียนพระมหามงคลวันละคู่ เทียนเท่าพระองค์วันละคู่ มีเครื่องนมัสการพานทองใหญ่สำหรับบูชาในวันสวดพระพุทธมนต์ วันที่ ๘ ที่ ๙ แลที่ ๑๐ พฤศจิกายน นั้นด้วย

เริ่มงานพระราชพิธี

๑๑. วันที่ ๗ พฤศจิกายน เวลาเช้า ๕ โมง เจ้าพนักงานได้เชิญพระสุพรรณบัฏ แลดวงพระชนมพรรษาแต่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มาขึ้นพระราชยานกงที่หน้าประตูหลังพระอารามด้านตะวันตก ขุนพิจิตรราชสาส์นกรมพระอาลักษณ์ นุ่งสมปักลายสวมเสื้อครุย ลำพอกเกี้ยว ขึ้นประคองพานพระสุพรรณบัฏ มีคู่เคียงพระราชยาน ข้าราชการชั้นหลวงกรมต่าง ๆ นุ่งสมปักลายสวมครุย ลำพอกเกี้ยว ๘ คู่ มีกระบวนตำรวจ เทวดาคู่แห่ กลองชนะ จ่าปี่ จ่ากลอง แตรงอน แตรฝรั่ง สังข์ เครื่องสูง บังแทรก พระกลด บังสูรย์ พัดโบก เดินกระบวน แห่แต่เกยหน้าประตูหลังพระอาราม เข้าประตูพิมานไชยศรี เชิญเข้าในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยทางพระทวารเทเวศร์รักษา ขึ้นยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประดิษฐานบนพระแท่นมณฑล

ครั้นเวลาย่ำค่ำครึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องครึ่งยศนายพันเอก กรมทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หม่อมหลวงเฟื่อมหาดเล็กเชิญพระแสงฝักทองเกลี้ยงตามเสด็จ แลเป็นผู้เชิญต่อไปทุกเวลา เว้นแต่วันสรงมุรธาภิเษกที่กำหนดเป็นผู้อื่น เสด็จออกทางพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระราชยานกง พร้อมด้วยกระบวน ตำรวจ ราชองครักษ์ ทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ แลมหาดเล็ก กรมวัง แห่นำตามเสด็จ กรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์ ตั้งแถวอยู่หน้าห้องเวรกรมพระอาลักษณ์เป็นกองเกียรติยศ มีแตรวงธงประจำกองกระทำวันทยาวุธแลบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เสด็จไปประทับเกยพระทวารเทเวศร์รักษา เสด็จเข้าในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนนมัสการพระสัมพุทธพรรณีแล้วเสด็จขึ้นทางพระทวารเทวราชมเหศวร์ เจ้ากรมพระตำรวจสี่นำเสด็จ มหาดเล็กเชิญเครื่องแลจางวางหัวหมื่นมหาดเล็กตามเสด็จ ประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เจ้าพนักงานประโคมดุริยดนตรี พระสงฆ์ราชาคณะ ๓๐ รูปซึ่งเจริญพระพุทธมนต์ตั้งน้ำวงด้าย เข้าทางประตูสนามราชกิจ พระบรมวงศานุวงศ์กับข้าราชการชั้นได้รับพระราชทานพานทอง แลผู้ที่มีหน้าที่เข้าไปเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระสงฆ์นั่งอาสน์พร้อมกันแล้ว หยุดประโคมดนตรี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนนมัสการพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสถวายศีล ทรงศีลแล้ว พระสงฆ์ราชาคณะ ๓๐ รูปเจริญพระพุทธมนต์ ทรงจุดเทียนทองเงินที่โต๊ะเครื่องบูชาพระสยามเทวาธิราช แลเทียนพระที่นั่งอัฐทิศ ภัทรบิฐ พระสงฆ์สวดมนต์จะถวายภวตุสัพพ์แลถวายพระพรลาแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับออกทางพระทวารเทวราชมเหศวร์ ทรงพระราชยานกลับทางเดิม

งานพระราชพิธี

๑๒. วันที่ ๙ พฤศจิกายน เวลาเช้าใกล้พระฤกษ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องครึ่งยศนายพันเอกพิเศษกรมทหารราบที่ ๑๑ รักษาพระองค์ เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพระราชยานทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเหมือนวันก่อน ประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระสงฆ์ซึ่งเข้าพระราชพิธีมีจำนวน ๘๕ รูป นั่งพร้อมกันในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงศีลแล้ว ครั้นได้เวลาอุดมฤกษ์ เช้า ๒ โมง ๖ นาที กับ ๑ วินาที ทรงจุดเทียนทองเป็นเทียนชนวนด้วยไฟฟ้า ทรงตั้งสัตยาธิษฐานแล้ว ถวายเทียนทองแด่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสทรงจุดเทียนชัย แปรพระพักตร์สู่เบื้องมงคลทิศประจิม พระสงฆ์สวดคาถาจุดเทียนชัยขึ้นพร้อมกัน เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ฆ้องชัยเครื่องดุริยดนตรี เมื่อจุดเทียนชัยแล้ว ทรงประเคนไตรแพรมีผ้ากราบตรางานบรมราชาภิเษก กับย่ามเยียรบับแก่พระสงฆ์ทั่วกันแล้ว มหาดเล็กตั้งเครื่องบวงสรวงเทวดา คือพระสยามเทวาธิราช และพระมหาเศวตฉัตรในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แลสถานที่เคารพต่าง ๆ รวมด้วยกัน ๑๖ แห่ง ทูลเกล้าฯ ถวาย ทรงจบพระหัตถ์แล้ว มอบให้เจ้าพนักงานไปบวงสรวง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เจ้าพนักงานประโคมดุริยดนตรี พระสงฆ์เข้าไปฉันในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ๓๕ รูป คงฉันในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ๕๐ รูป ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงศีลแล้ว พระสงฆ์สวดถวายพรพระแล้วทรงประเคนอาหารบิณฑบาต พระเจ้าบรมวงศ์เธอ มีกรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์เป็นประธานทรงปฏิบัติพระ ส่วนพระฉันที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระราชวงศานุวงศ์ที่คอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทข้างนอกทรงประเคนแลปฏิบัติพระ พระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ทรงประเคนบัญชีเครื่องไทยธรรม ซึ่งแบ่งจัดเป็นส่วนเฉพาะวันทุกเวลานั้นแล้ว พระสงฆ์ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณถวายอนุโมทนาเสร็จเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงประเคนบัญชีเครื่องไทยธรรม พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา แล้วทรงจุดเทียนเครื่องกระบะมุกบูชาธรรมที่เตียงสวด พระราชาคณะเริ่มสวดภาณวาร ตั้งแต่เวลานี้ไปจนตลอดเวลาดับเทียนชัย สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นทางข้างหน้าอย่างวันก่อน

เวลาย่ำค่ำ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศนายพันเอกพิเศษกรมทหารราบที่ ๑๑ ทรงสายสะพายเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันมีเกียรติยศยิ่งมงกุฎสยาม พระสังวาลช้างเผือก ทรงจุด

เทียนเครื่องมนัสการกระบะถมในพระแท่นพระบรรทม ที่พระที่นั่งอมรพิมานมณี ซึ่งอยู่ในจังหวัดที่ประทับในเวลานี้ พระสงฆ์แบ่งไปจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ๕ รูปสวดพระพุทธมนต์แล้ว เสด็จออกทางพระทวารกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท กระบวนตำรวจมหาดเล็กแห่นำตามเสด็จแต่งเต็มยศสวมเสื้อครุย พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการนอกนั้น แต่งเต็มยศใหญ่ ผู้นุ่งสมปักลายสวมเสื้อเยียรบับคาดครุย ผู้ที่ได้รับพระราชทานสร้อยปฐมจุลจอมเกล้า แลสายสะพายมงกุฎสยาม ประดับสร้อยแลสวมสายสะพายนั้น สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้า ทรงจุดเทียนเท่าพระองค์ เทียนพระมหามงคลแล้ว ทรงจุดเทียนชนวนด้วยไฟฟ้า พระราชทานแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ให้ไปทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการพระมหามณีรัตนปฏิมากร แล้วทรงเทียนเครื่องนมัสการพระสัมพุทธพรรณี แล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเทียนเท่าพระองค์ เทียนพระมหามงคล เจ้าพนักงานประโคมดุริยดนตรี พระสงฆ์เข้านั่งอาสน์ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการชั้นที่ได้มีกำหนดไว้เฝ้าเหมือนวันก่อน ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแลเทียนในพระแท่นมณฑลแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงวชิรญาณวโรรสถวายศีล ทรงศีลแล้วทรงจุดเทียนทองเงินบูชาพระสยามเทวาธิราช แลบูชาพระเศวตฉัตรที่พระที่นั่งอัฐทิศกับพระที่นั่งภัทรบิฐแล้ว ประทับพระราชบัลลังก์ พระพิมลธรรมอ่านประกาศเทวดาในการบรมราชาภิเษกที่ท้ายอาสนสงฆ์หน้าวิมานพระสยามเทวาธิราชยืนบนอาสน์ซึ่งดาดด้วยผ้าขาว ถือสายสิญจน์ตรงยันต์พระอรหังสัมมาสัมพุทธเจ้า ครั้นประกาศเทวดาจบแล้วพระราชาคณะในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ๓๐ รูป ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ๔๕ รูป เจริญพระพุทธมนต์ พระราชครูพิธีพราหมณ์ (หลวงราชมุนีว่าที่) ถวายน้ำพระมหาสังข์แลถวายใบไม้ทรงบัด ทรงรับมาบัดที่พระองค์แล้ว พราหมณ์รับไปกระทำศาสตรปุณยาชุปโหมเพลิงที่โรงพระราชพิธีพราหมณ์ตามไสยวิธี แล้วเสด็จเข้าในพระมหามนเทียร ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้วทรงพระมหามงคล สดับพระราชาคณะ ๕ รูปเจริญพระพุทธมนต์

ในเวลาเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ แลพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานสี่ตำรวจนำเสด็จจนกว่าจะเสด็จขึ้นพระที่นั่งภัทรบิฐแล้ว จึงไม่ได้นำเสด็จ

ในเวลาที่พระสวดพระพุทธมนต์อยู่นั้น พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการซึ่งทรงนับว่าเป็นราชบัณฑิต ได้บูชาทิศที่พระที่นั่งอัฐทิศทุกทิศ แลโหรบูชาเทวดาโพไทธิบาตแลบูชานพเคราะห์ด้วย ครั้นพระสงฆ์สวดมนต์ในพระแท่นที่พระบรรทมจบแล้ว ทรงเปลื้องพระมหามงคล เสด็จออก

มาประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสงฆ์ถวายภวตุสัพ แลถวายพระพรลาแล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยประทับพระราชบัลลังก์ พระยาศรีสหเทพปลัดทูลฉลองกระทรวงมหาดไทย นำเจ้าพระยาอภัยภูเบศร์กับข้าหลวงเทศาภิบาล แลข้าราชการหัวเมืองซึ่งมาฉลองพระเดชพระคุณในการพระราชพิธี เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท มีพระราชดำรัสกับข้าราชการที่มาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามสมควรแล้ว เวลา ๒ ทุ่มครึ่ง เสด็จขึ้นสู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

๑๓. วันที่ ๘ พฤศจิกายน เวลาเช้า ๔ โมง ๔๕ นาที สมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศจอมพลทหารเรือ ทรงสายสะพายช้างเผือก พระสังวาลมงกุฎสยาม เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทอย่างวันก่อน ประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้ว เสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสงฆ์เข้านั่งอาสน์พร้อมแล้ว ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิญาณวโรรสถวายศีล ทรงศีลแล้ว พระสงฆ์สวดถวายพรพระ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนทองเงินบูชาพระสยามเทวาธิราช แลบูชาพระเศวตฉัตรที่พระที่นั่งอัฐทิศ พระที่นั่งภัทรบิฐ พระสงฆ์สวดถวายพรพระจบแล้ว ทรงประเคนภัตตาหาร พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน พระเจ้าบรมวงศ์เธอ ทรงปฏิบัติพระอย่างวันก่อน พระสงฆ์ฉันแล้ว ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ แล้วพระสงฆ์ถวายอนุโมทนาถวายภวตุสัพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส ถวายพระพรลา เสด็จออกถวายเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์ ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยแล้วเสด็จกลับตามทางเดิม

เวลาย่ำค่ำครึ่ง สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องอย่างเวลาเช้าทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการพระสงฆ์ ๕ รูปสวดมนต์ในพระที่นั่งอมรพิมานมณีแล้ว เสด็จพระราชดำเนินไปประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระที่นั่งไพศาลทักษิณแลพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแลพระราชทานเทียนชนวนแก่พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ไปทรงจุดเครื่องนมัสการที่พระอุโบสถวัดพระศรีรัตนสาศดาราม พระพิมลธรรมประกาศเทวดา พราหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์ แลถวายทรงบัด พระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ทั้ง ๓ แห่ง ราชบัณฑิตบูชาทิศ แลโหรบูชาเทวดานพเคราะห์ เหมือนอย่างวันก่อน เมื่อทรงสดับพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ ในพระแท่นที่พระบรรทม พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานจบแล้ว เสด็จออกมาประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสงฆ์ถวายภวตุสัพแลถวายพระพรลาแล้ว เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยประทับพระราชบัลลังก์ ข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอย่างวันก่อน แล้วเสด็จกลับสู่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

๑๔. วันที่ ๑๐ พฤศจิกายน เวลาเช้าเลี้ยงพระแลเวลาเย็นสวดมนต์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออก ทรงประเคนอาหารบิณฑบาต พระสงฆ์รับพระราชทานฉัน แลทรงสดับพระสงฆ์สวดพระพุทธมนต์ทั้ง ๒ เวลาเหมือนอย่างวันก่อน เวลาเลี้ยงพระในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ โปรดให้พระเจ้าพี่ยาเธอ พระเจ้าน้องยาเธอ แลพระเจ้าวรวงศ์เธอ ทรงปฏิบัติพระ ตอนเช้าทรงเครื่องเต็มยศตำรวจ ทรงสายสะพายมหาจักรีบรมราชวงศ์ พระสังวาลจุลจอมเกล้า เวลาค่ำทรงเครื่องเต็มยศทหารมหาดเล็ก

เมื่อคืนวันที่ ๙ นี้ เวลาเสด็จขึ้นจากการพระราชพิธีแล้วฝนตกมาก ๆ เป็นคราว ๆ แลเวลาเช้าวันที่ ๑๐ นี้ ก่อนเสด็จออกฝนตกพรำ ๆ จนเวลาเสด็จออกแล้ว จึงพอขาดเม็ด ในเวลาค่ำวันที่ ๑๐ เมื่อสวดมนต์จบเสด็จขึ้นแล้ว เจ้าพนักงานได้ยกอาสนสงฆ์ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณออก คงไว้แต่เฉพาะแนวผนังฟากตะวันออกเฉพาะเท่าจำนวนพระสงฆ์ ๔ รูป ซึ่งจะถวายศีลแลถวายน้ำพระพุทธมนต์ แลเก้าอี้พระบรมวงศานุวงศ์ กับข้าราชการชั้นพานทองเผ้า ตั้งร่นเข้าไปชิดผนังฟากเหนือเปลี่ยนเป็นหันหน้ามาทางทิศใต้ แลตั้งต้นแถวทางทิศตะวันตก ตรงหน้าพระที่นั่งภัทรบิฐปลายไปทางทิศตะวันออก จนถึงวิมานพระสยามเทวาธิราช แลเปิดฉากที่กั้นตามช่องพระที่นั่งไพศาลทักษิณออก เว้นแต่ฉากชานพักคงไว้ แลปูทางลาดพระบาทตั้งแต่พระที่นั่งอัฐทิศมาพระที่นั่งภัทรบิฐแต่พับเปิดช่องทางลงชานพักด้านตะวันออกไว้ เมื่อสรงพระกระยาสนานแล้ว จึงได้ปูเชื่อมทางตลอด

ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ได้ตั้งอาสนสงฆ์ที่จะได้รับพระราชทานฉันในวันรุ่งขึ้น ที่ห้องตะวันตก

บรมราชาภิเษก

๑๐

๑๕. วันที่ ๑๑ พฤศจิกายน (วัน ๖ ฯ ๑๒ ค่ำ) เวลาเช้าใกล้พระฤกษ์ สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศทหารมหาดเล็ก ทรงสายสะพายนพรัตนราชวราภรณ์ พระสังวาลจุลจอมเกล้า เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนพระราชยาน ประทับพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดเทียนนมัสการพระสัมพุทธพรรณีแล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ และพระพิมลธรรมผู้ที่จะได้ถวายน้ำพระพุทธมนต์ ขึ้นนั่งอาสน์พระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระสงฆ์นอกนั้นอีก ๓๑ รูป เข้าไป ณ ที่ฉันในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานหลัง

ตะวันตก พระสงฆ์ที่พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยคงฉันอยู่ ณ ที่เดิม พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการแต่งเต็มยศใหญ่ ผู้ที่ได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์อันเป็นโบราณมงคล นพรัตนราชวราภรณ์ ประดับสายสะพายนพรัตน์ สร้อยจุลจอมเกล้า เจ้าพนักงานที่เข้ากระบวนนำแลตามเสด็จพระราชดำเนิน ตั้งแต่เวลาสรงพระกระยาสนานตลอดจนขึ้นพระที่นั่งภัทรบิฐนั้น กระบวนหน้าแต่งเต็มยศพื้นขาว กระบวนหลังแต่งเต็มยศตามตำแหน่ง แลสวมเสื้อครุยทั้งสองกระบวน พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้กระทำหน้าที่ราชบัณฑิต แต่งเต็มยศพื้นขาว แต่สวมเสื้อครุยห่มเฉียงบ่า ตลอดทั้งพราหมณ์ผู้ถวายน้ำสังข์น้ำครอบ แลนำเสด็จยังพระที่นั่งภัทรบิฐนั้นด้วย พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการผู้ใหญ่ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณตามที่ซึ่งจัดไว้ ข้าราชการประจำการเฝ้าที่ชานพักด้านตะวันตก โหรพราหมณ์ แลผู้มีหน้าที่นำเสด็จในการสรงมุรธาภิเษก อยู่ชานพักด้านตะวันออก

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการแล้วประทับพระราชบัลลังก์ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสถวายศีล ทรงศีลแล้ว เสด็จขึ้นประทับหอพระสุราลัยพิมานผลัดพระภูษา ทรงเศวตพัสตร์ แลทรงสะพักขาวขอบขลิบทองคำ ครั้นถึงเวลาเช้า ๓ โมง ๓๓ นาที กับ ๕๖ วินาที เป็นมหาอุดมพิชัยมงคลฤกษ์ พระราชครูพิธี (หลวงราชมุนีว่าที่) กราบบังคมทูลอัญเชิญเสด็จสู่ที่สรงมุรธาภิเษก เสด็จพระราชดำเนินจากหอพระสุราลัยพิมาน ทางพระที่นั่งไพศาลทักษิณ หม่อมเจ้าพร้อมในพระเจ้าราชวรวงศ์เธอ กรมหมื่นภูมินทรภักดี ราชบัณฑิต เชิญพระชัยเนาวโลหะนำเสด็จอยู่เบื้องขวา หลวงอินทรภาไชยพราหมณ์พฤฒิบาศ เชิญพระมหาพิฆเนศวร์นำเสด็จอยู่เบื้องซ้ายคู่ ๑ กรมพระแสงในขับไม้บัณเฑาะว์ ๒ คู่ พราหมณ์เป่าสังข์อุตราวัฏ ๒ คู่ หลวงสุริยาเทเวศร์เบื้องขวา หลวงญาณสยมภูว์เบื้องซ้าย เป่าสังข์ทักษิณาวัฏคู่ ๑ พระครูอัษฎาจารย์เบื้องขวา หลวงศิวาจารย์เบื้องซ้ายโปรยข้าวตอกคู่ ๑ พระราชครูพิธี (หลวงราชมุนีว่าที่) เบื้องขวา พระสิทธิไชย (หลวงเทพาจารย์ว่าที่) เบื้องซ้าย นำเสด็จเจ้าหมื่นไวยวรนาถหัวหมื่นมหาดเล็กถวายฉลองพระบาท พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ จางวางมหาดเล็กเชิญพระแสงฝักทองเกลี้ยงตามเสด็จทั้ง ๒ นาย เสด็จพระราชดำเนินทางชานพักด้านตะวันออก เจ้าพนักงานภูษามาลาอยู่งานพระกลดอภิรมย์อยู่งานบังสูรย์ ทรงจุดเทียนทอง เงิน ธูป สังเวยเทวดากลางหาวแล้ว เสด็จสู่มณฑปพระกระยาสนานสถิตเหนืออุทุมพรราชอาสน์ แปรพระพักตร์สู่สิริมงคลทิศอาคเณย์ พระยาราชโกษาถวายเครื่องสรงพระกระยาสนาน พระโหราธิบดี (หลวงโลกทีปแทน) ลั่นฆ้องชัย พราหมณ์เป่า

สังข์ทักษิณาวัฏ พระยาราชโกษาไขสหัสธาราน้ำนทีทั้งห้า (คือแม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำนครชัยศรี แม่น้ำราชบุรี แม่น้ำเพชร แลแม่น้ำฉะเชิงเทรา) ซึ่งเจือด้วยน้ำเบญจมหานทีในมัชฌิมประเทศ (คือแม่น้ำคงคา ยมนา นที สรภู แลอจิรวดี) แลน้ำ ๔ สระ (คือ สระแก้ว สระเกศ สระคา สระยมนา แขวงเมืองสุพรรณบุรี) สรงมุรธาภิเษก พระสงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน แลพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยสวดชัยมงคลคาถา เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ บัณเฑาะว์ มโหระทึก เครื่องดุริยดนตรี ยิงปืนมหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร มหาปราบยุค (ซึ่งเรียงอยู่ในสนามหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท) ๒๑ นัด ตามกำลังวัน กรมทหารบกแลกรมทหารเรือยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศแห่งละ ๑๐๑ นัด พระสงฆ์ในพระอารามทั้งหลายได้ย่ำระฆังถวายชัยมงคลอารามละ ๗ ลา ประชาชนได้สดับอุโฆษนาการ เป็นที่หมายแห่งสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้มุรธาภิเษกสนานเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสนองพระองค์ สมเด็จพระบรมชนกนาถปิยมหาราช ต่างเต็มตื้นด้วยความปีติอธิษฐานถวายพระพรชัยมงคล

เมื่อสรงสหัสธาราแล้ว พระบรมวงศ์ที่ทรงผนวชแลพระสงฆ์ที่จะโปรดให้ถวายน้ำพระพุทธมนต์นั้นลงทางบันไดชานพักตะวันออก ขึ้นถวายน้ำทางทิศตะวันออกดังนี้

(๑) พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส พระครอบ พระกริ่งหลวง กับพระครอบยันต์ของเดิม สรงที่พระขนองแลที่พระหัตถ์เพื่อทรงลูบพระพักตร์

(๒) พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต พระครอบพระกริ่งมาแต่อาราม สรงที่พระขนองแลที่พระหัตถ์

(๓) สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ พระเต้าบัวแดง ถวายแต่ที่พระหัตถ์

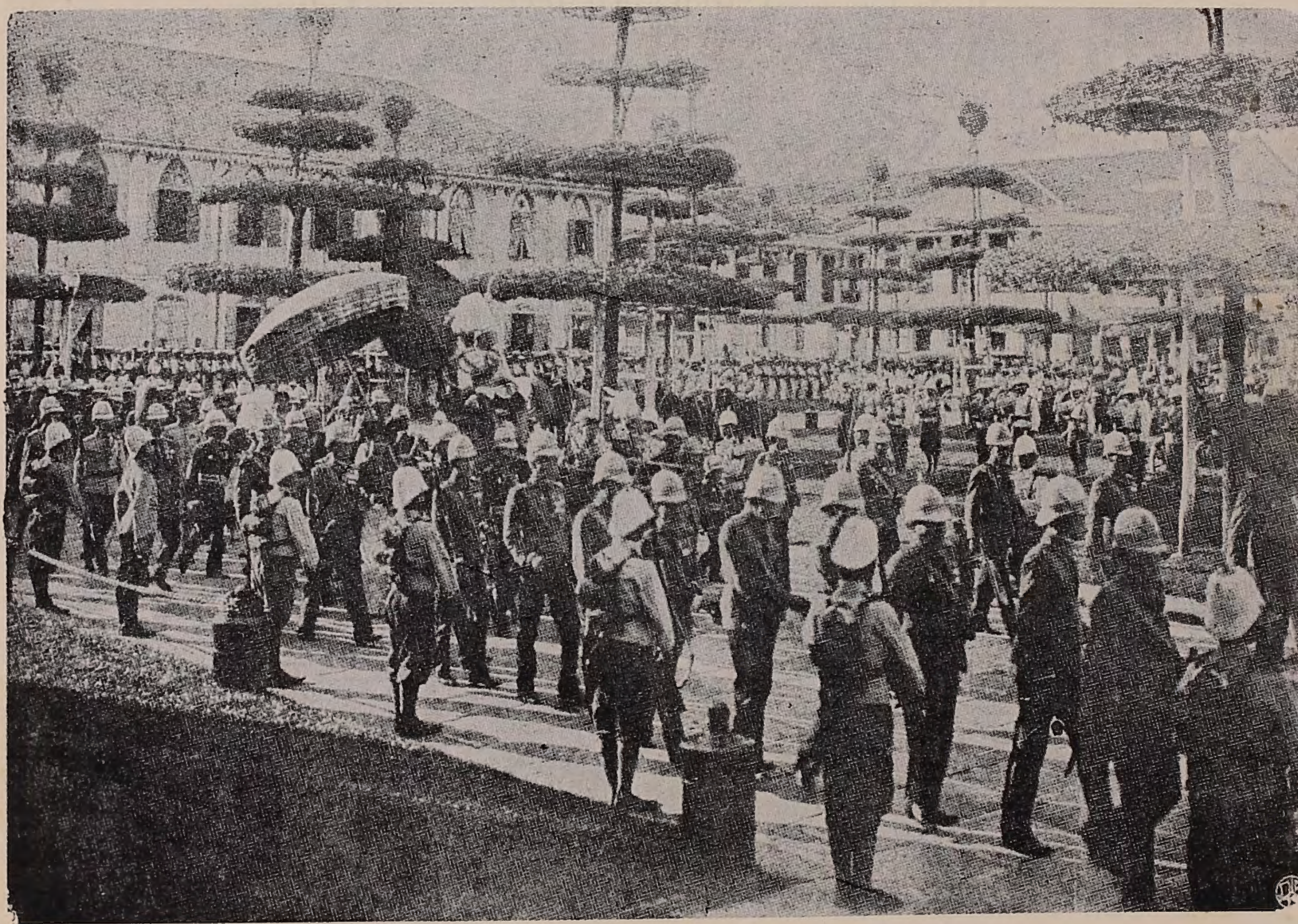
(๔) พระพิมลธรรม พระครอบพระกริ่งในรัชกาลที่ ๕ ถวายแต่ที่พระหัตถ์

เมื่อพระสงฆ์ถวายน้ำเสร็จกลับขึ้นทางเดิมแล้วลงจากพระที่นั่งไพศาลทักษิณทางช่องกลางผ่านท้องพระโรงหน้าขึ้นยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน สวดถวายชัยมงคลด้วยกันกับหมู่สงฆ์ต่อไปจนสรงแล้ว

เมื่อพระสงฆ์ถวายน้ำแล้ว สมเด็จพระบรมราชชนนีนาถ พระบรมราชชนนี เสด็จขึ้นทางทิศตะวันออก สรงที่พระขนองแลพระหัตถ์ด้วยพระเต้าศิลายอดเกี้ยว

รูปกระบวนแห่เสด็จไปยังที่ทำการพระราชพิธี

พระบรมรูปเสด็จโดยกระบวนแห่ไปวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

พระบรมวงศ์ฝ่ายหน้าผู้ถวายน้ำเสด็จลงไปคอยอยู่ที่ท้องพระโรงหน้าลงทางบันไดต้นมะกรูด เชิญพระเต้าขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายทางทิศใต้ แต่โปรดเกล้าฯ ให้ถวายที่พระหัตถ์ตามลำดับดังนี้

๑. สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระภาณุพันธุวงศ์วรเดช พระเต้าเบญจครรภน้อย

๒. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงนเรศรวรฤทธิ์ พระเต้าศิลาจารึกอักษร

๓. พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ พระเต้าบัวหยกเขียว

๔. พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหมื่นจันทบุรีนฤนาถ พระเต้าปทุมศิลาขาว

แลเจ้าพนักงานได้ทูลเกล้า ฯ ถวายพระเต้าศิลาต่าง ๆ พระเต้าเทวบิฐ พระเต้าห้ากษัตริย์ พระเต้าปทุมนิมิต แล้วพระโหราธิบดี (หลวงโลกทีปแทน) ทูลเกล้า ฯ ถวายพระเต้านวเคราะห์ พระราชครูพิธี (หลวงราชมุนีว่าที่) ทูลเกล้า ฯ ถวายพระเต้าเบญจครรภ พราหมณ์ทูลเกล้า ฯ ถวายพระมหาสังข์ ๕ แลพระมหาสังข์ ๓ แล้วหลวงอินทรฦๅไชยทูลเกล้า ฯ ถวายพระสังข์สัมฤทธิ์แล้วพระยาราชโกษาทูลเกล้า ฯ ถวายพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏตามขัตติยราชประเพณี ครั้นเสร็จสรงมุรธาภิเษกแล้ว พระเทพทวาราวดี จางวางมหาดเล็ก ข้าหลวงเดิมทูลเกล้า ฯ ถวายฉลองพระองค์คลุมสีเหลือง เจ้าหมื่นไวยวรนาถถวายฉลองพระบาท เสด็จขึ้นทรงเครื่อง ณ หอพระสุราลัยพิมาน มีกระบวนราชบัณฑิตชีพราหมณ์นำเสด็จขึ้นทางหอพระ หยุดประโคม

อนึ่งในมหาอุดมมงคลฤกษ์ เมื่อสรงมุรธาภิเษก พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ดุริยดนตรีอยู่นั้น เจ้าพนักงานได้ยกพระมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย กับสมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี แลสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชเทวี ได้ทรงลาดพระยี่ภู่ ณ ที่พระบรรทม บนพระที่นั่งจักรพรรดิพิมานพระมหามนเทียรสถานพร้อมกันด้วย

ในเวลานี้เจ้าพนักงานประเคนภัตตาหารแก่พระสงฆ์ฉันในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน แลพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยทั้ง ๒ แห่ง ครั้นฉันแล้วพระสงฆ์ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยเข้าไปพร้อมด้วยหมู่สงฆ์ในพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ขึ้นทางท้องพระโรงหลัง

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จสู่หอพระสุราลัยพิมาน ทรงเครื่องตามสีพิชัยสงคราม ทรงสนับเพลาเชิงงอน พระภูษาเขียนทองพื้นเหลืองฉลองพระองค์ตาดพื้นเหลือง ประดับพระดาราเครื่อง

ราชอิสริยาภรณ์ทั้ง ๕ ทรงสวมสายสะพายราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีพร้อมทั้งพระสังวาลทรงสวมฉลองพระองค์ครุยกรองทองริ้วบัตหล่าชั้นนอกเสร็จ เจ้าพนักงานเผยพระทวารทางออกพระที่นั่งไพศาลทักษิณ หม่อมเจ้าพร้อมเชิญพระชัยเนาวโลหะ หลวงอินทรฦๅไชย เชิญพระมหาพิฆเนศวร์นำเสด็จพระราชดำเนิน พราหมณ์เป่าสังข์แลกรมพระแสงในขับไม้บัณเฑาะว์ ตั้งแถวอยู่ตรงพระที่นั่งอัฐทิศ แลมีกระบวนหลังเชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แลเครื่องราชูปโภคกับพระแสงอัษฎาวุธสำหรับตามเสด็จยืนประจำที่ อยู่ที่ชานพักหอพระสุราลัยพิมานหลังพระทวารลงพระที่นั่งไพศาลทักษิณนั้น พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการผู้ใหญ่ยืนประจำที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ตลอดจนถึงเวลาเสด็จขึ้นพระราชมนเทียร สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวสถิตเหนืออุทุมพรราชอาสน์พระที่นั่งอัฐทิศภายใต้พระบวรเศวตฉัตร ผันพระพักตร์สู่บูรพทิศเป็นปฐม พระยาราชโกษาทูลเกล้า ฯ ถวายพระเต้าเบญจครรภสำหรับทรงรับน้ำอภิเษก เมื่อประทับพระที่นั่งอัฐทิศ พราหมณ์ผู้ได้บวชพรต เข้าไปประจำทิศเพื่อถวายน้ำสังข์ พระบรมวงศานุวงศ์ ข้าราชการซึ่งทรงนับว่าเป็นราชบัณฑิต กับพราหมณ์ผู้ได้บวชพรตนั่งหันหน้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ประจำอยู่ตามทิศเป็นคู่ ๆ จึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมขุนสมมตอมรพันธุ์ ซึ่งประจำบูรพทิศทรงนั่งคุกเข่ากราบบังคมทูลเป็นมคธภาษา แล้วถวายน้ำอภิเษกด้วยถ้วยศิลาจารึกอักษร ทรงรับด้วยพระหัตถ์ ทรงจิบแลลูบพระพักตร์แล้วทรงรับด้วยพระเต้าเบญจครรภหน่อยหนึ่ง แล้วมีพระราชดำรัสตอบ แลผู้ถวายน้ำรับพระราชดำรัสแล้ว พราหมณ์ที่ยืนประจำราวเป่าสังข์ พราหมณ์ที่คุกเข่านั่งประจำทิศถวายน้ำพระมหาสังข์ กับหลวงเทพาจารย์พราหมณ์พฤฒิบาศถวายน้ำพระครอบด้วย เวียนตามไปทุกทิศ เมื่อทรงรับน้ำแล้วเสด็จผันพระองค์ไปตามลำดับโดยทักษิณาวัฏทิศอาคเนย์ พอประทับปรกติแล้วสุดเสียงสังข์ ราชบัณฑิตผู้ประจำทิศอยู่ก็ถวายชัย แลน้ำอภิเษก ทรงรับแลมีพระราชดำรัสตอบ พราหมณ์เป่าสังข์แลถวายน้ำพระมหาสังข์แลพระครอบต่อไป คือ

ทิศ	ราชบัณฑิต	พราหมณ์
บูรพา	กรมขุนสมมตอมรพันธุ์	หลวงราชมุนี
อาคเณย์	พระมหาวิชาธรรม	ขุนปัจจเวกข์
ทักษิณ	พระยารักษาสมบัติ	ขุนธรรมนารายณ์

หรดี	พระปริยัติธรรมธาดา	หลวงศิวาจารย์
ประจิม	กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา	หลวงญาณสยมภูว์
พายัพ	หลวงราชาภิรมย์	หลวงสุริยาเทเวศร์
อุดร	เจ้าพระยายมราช	พระครูอัษฎาจารย์
อีสาน	พระเมธาธิบดี	หลวงเทพมุนี

ครั้นถึงทิศอีสานเป็นที่สุดแล้ว สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินแต่พระที่นั่งอัฐทิศ วงโดยทักษิณาวัฏ เสด็จโดยทางลาดพระบาทไปพระที่นั่งภัทรบิฐ มีกระบวนนำเสด็จตามเสด็จดังนี้

(๑) ขบวนนำเสด็จ เดินเป็น ๒ สาย

	เบื้องซ้าย	เบื้องขวา
คู่ที่ ๑	เชิญมหาพิฆเนศวร์ หลวงอินทรฤๅไชย พราหมณ์พฤฒิบาศ	เชิญพระชัยเนาวโลหะ หม่อมเจ้าพร้อม
คู่ที่ ๒	ขับไม้บัณเฑาะว์	ขับไม้บัณเฑาะว์
คู่ที่ ๓	ขุนหมื่นกรมแสงใน	ขุนหมื่นกรมแสงใน
คู่ที่ ๔	เป่าสังข์อุตราวัฏ	เป่าสังข์อุตราวัฏ
คู่ที่ ๕	พราหมณ์	พราหมณ์
คู่ที่ ๖	เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ หลวงญาณสยมภูว์	เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ หลวงสุริยาเทเวศร์
คู่ที่ ๗	โปรยข้าวตอก หลวงศิวาจารย์	โปรยข้าวตอก พระครูอัษฎาจารย์
คู่ที่ ๘	หลวงเทพาจารย์ ว่าที่พระสิทธิไชย	หลวงราชมุนี ว่าที่พระราชครู

(๒) ขบวนตามเสด็จเดินเป็น ๔ สาย

	เบื้องซ้าย		เบื้องขวา	
แถวที่ ๑	เชิญพระมหาเศวตฉัตรพันทอง	เชิญพระสังวาลพราหมณ์ธุรำ หลวงเทพมุนี	เชิญพระสุพรรณบัฏ พระยาศรีสุนทรโวหาร	เชิญพระมหาพิชัยมงกุฎ พระยาราชโกษา
แถวที่ ๒	เชิญธารพระกร พระยาวรพงศ์พิพัฒน์	เชิญพระสังวาลพระนพ พระเทพาภรณ์	เชิญพระสังวาลนพรัตนราชวราภรณ์ พระยาวงศาภรณ์ภูษิต	เชิญพระขรรค์ชัยศรี พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ
แถวที่ ๓	เชิญพัดวาลวิชนี เจ้าหมื่นเสมอใจราช	เชิญพระแส้จามรี เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์	เชิญพระแส้หางช้างเผือก เจ้าหมื่นสรรเพธภักดี	เชิญฉลองพระบาท เจ้าหมื่นไวยวรนาถ
แถวที่ ๔	เชิญธารพระกรเทวรูป หลวงศักดิ์	เชิญพระธำมรงค์วิเชียรจินดา หลวงราชาภิมณฑ์	เชิญพระธำมรงค์รัตนวราวุธ หลวงสุนทรภูษิต	เชิญพระแสงฝักทองเกลี้ยง หลวงฤทธิ์
แถวที่ ๕	เชิญพระสุพรรณศรีบัวแฉก นายจ่ายง	เชิญพานพระขันหมาก นายจ่าเรศ	เชิญพระมณฑป นายจ่ายวด	เชิญพระเต้าทักษิโณทก นายจำรง
แถวที่ ๖	เชิญพระแสงดาบเชลย นายไชยขรรค์	เชิญพระแสงจักร นายกวด	เชิญพระแสงตรี นายฉัน	เชิญพระแสงหอกเพชรรัตน์ นายชิด
แถวที่ ๗	เชิญของ้าวแสนพลพ่าย นายพิไนย	เชิญพระแสงดาบเขน นายบำรุง	เชิญพระแสงธนู นายสนิท	เชิญพระแสงปืนข้ามแม่น้ำสโตง นายพลพ่าย

ขบวนนำเสด็จ เมื่อนำไปพ้นพระที่นั่งภัทรบิฐ ผู้เชิญพระชัยแลเทวรูปเดินไปยืนริมผนังด้านตะวันตก แต่กรมแสงในผู้ขับไม้บัณเฑาะว์แลพราหมณ์เป่าสังข์เดินวงเลี้ยวกลับออกข้างขวาแลซ้ายตามแถวทั้ง ๒ ข้าง ย้อนกลับมาตามทางนำเสด็จมาแซงเข้าในระหว่างแถวขบวนมหาดเล็กเชิญเครื่อง กับทางลาดพระบาทนั้น ทางลาดพระบาทอยู่ในระหว่างกลางแถวพราหมณ์ทั้ง ๒ แถว แล้วกลับหน้ามาทางพระที่นั่งภัทรบิฐ พราหมณ์ผู้โปรยข้าวตอกแลผู้นำเสด็จทั้ง ๔ นั่งคุกเข่าตรงหน้าพระที่นั่ง ขบวนหลังที่เชิญเครื่องตามเสด็จเมื่อขบวนหน้าย้อนกลับมาได้แยกทางให้ขบวนหน้าแซงเข้าระหว่างแถว กับทางลาดพระบาท แล้วหยุดยืนอยู่เพียงแนวพราหมณ์เป่าสังข์

สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ ผันพระพักตร์สู่บูรพทิศ เมื่อประทับเป็นปรกติแล้ว สุดเสียงสังข์ จึงพระราชครู (หลวงราชมุนีผู้ว่าที่) อ่านเวทสรรเสริญไกรลาส พราหมณ์เป่าสังข์ทั้ง ๓ ลา ครั้นสุดเสียงสังข์ พระราชครูกราบบังคมทูลเฉลิมพระปรมาภิไธยแลถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แลเครื่องประดับพระราชอิสริยยศด้วยมคธภาษาจบแล้ว ตรัสรับด้วยมคธภาษา แล้วพระราชครูกราบทูลเป็นคำสยามอีก ครั้นจบแล้วทรงรับด้วยคำสยามอีก แล้วพราหมณ์เป่าสังข์ โหรลั่นฆ้องชัย กรมแสงในขับไม้บัณเฑาะว์ เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์มโหระทึกเครื่องดุริยดนตรี เจ้าพนักงานผู้เชิญเครื่องตามเสด็จ เชิญเข้าไปส่งให้พระราชครูถวายโดยมีลำดับดังนี้

(๑) พระสุพรรณบัฏ ทรงรับแล้ว พระยาศรีสุนทรโวหารรับต่อพระหัตถ์ เชิญไปยืนท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐ ด้านเหนือต้นแถวนอก

(๒) พระสังวาลพราหมณ์ธุรำ ทรงรับแล้ว ทรงสวมพระองค์เฉียงซ้าย

(๓) พระสังวาลนพรัตนราชวราภรณ์ ทรงรับแล้ว ทรงสวมพระองค์เฉียงขวา

(๔) พระสังวาลพระนพ ทรงรับแล้ว ทรงสวมพระองค์เฉียงขวา

(๕) พระมหาพิชัยมงกุฎ ทรงรับมาทรงสวมแล้ว ผู้เชิญพานไปยืนท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐ ด้านเหนือต้นแถวใน

(๖) พระขรรค์ชัยศรี ทรงรับแล้วทรงวางบนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

(๗) ธารพระกร ทรงรับแล้ว ทรงวางบนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องขวา

(๘) พัดวาลวิชนี ทรงรับแล้ว ทรงวางบนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องขวา

(๙) พระแส้จามรี ทรงรับแล้ว ทรงวางบนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

(๑๐) พระแส้หางช้างเผือก ทรงรับแล้ว ทรงวางบนโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

(๑๑) พระธำมรงค์วิเชียรจินดา ทรงรับมาทรงสวม ผู้เชิญพานไปยืนท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐด้านใต้ แถวนอกที่ ๒

(๑๒) พระธำมรงค์รัตนวราวุธ ทรงรับมาทรงสวม ผู้เชิญพานไปยืนท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐด้านเหนือ แถวนอกที่ ๒

(๑๓) ฉลองพระบาท พระราชครู (หลวงราชมุนีผู้ว่าที่) สอดถวาย ผู้เชิญอ้อมข้างหลังพระที่นั่งภัทรบิฐ วงมายืนท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐด้านใต้ต้นแถวนอก

(๑๔) พระแสงดาบฝักทองเกลี้ยง ทรงรับแล้ว ผู้เชิญรับไปยืนเชิญอยู่ท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐด้านเหนือ แถวในที่ ๒

(๑๕) ธารพระกรเทวรูป ทรงรับแล้ว ผู้เชิญรับไปยืนเชิญอยู่ท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐด้านใต้ แถวในที่ ๒

(๑๖) พระสุพรรณศรีบัวแฉก
(๑๗) พานพระขันหมาก
} ผู้เชิญ ๆ เข้าไปตั้งโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องขวา

(๑๘) พระมณฑป
(๑๙) พระเต้าทักษิโณทก
} ผู้เชิญ ๆ เข้าไปตั้งโต๊ะข้างพระที่นั่งภัทรบิฐเบื้องซ้าย

แล้วพระราชครู (หลวงราชมุนีผู้ว่าที่) ถวายพระแสงอัษฎาวุธต่อไป คือ

(๒๐) พระแสงหอกเพชรรัตน์

(๒๑) พระแสงดาบเชลย

(๒๒) พระแสงตรี

(๒๓) พระแสงจักร

(๒๔) พระแสงเขนมีดาบ

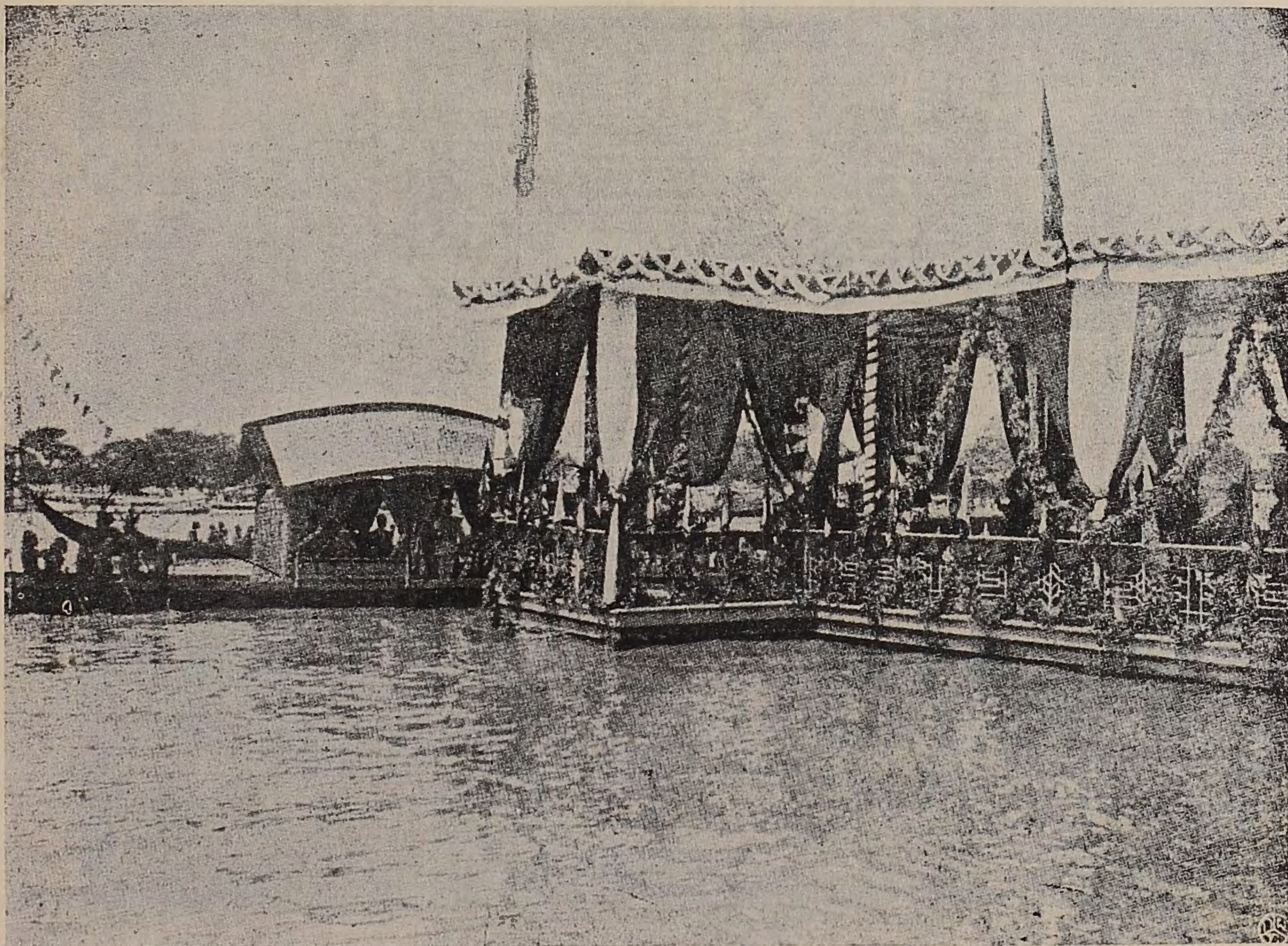
(๒๕) พระแสงธนู

(๒๖) พระแสงของ้าวแสนพลพ่าย

(๒๗) พระแสงปืนคาบชุดข้ามแม่น้ำสโตง

ทรงรับแล้ว มหาดเล็กผู้เชิญรับไปยืนเชิญอยู่ข้างหลังพระที่นั่งภัทรบิฐ ด้านเหนือแลด้านใต้ ตามระเบียบที่เชิญตามเสด็จมาแล้ว หยุดประโคม พระสิทธิไชยบดี (หลวงเทพาจารย์ผู้ว่าที่) กราบทูลถวายพระนพปฎลเศวตฉัตร ด้วยมคธภาษาแล้ว ตรัสรับด้วยมคธภาษา แล้วกราบทูลด้วยคำสยามอีก ครั้นจบแล้วทรงรับด้วยคำสยามอีก แล้วพระสิทธิไชยบดีเชิญพระนพปฎลเศวตฉัตรถวาย ขณะนั้นพราหมณ์เป่าสังข์โหรลั่นฆ้องชัย เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์บัณเฑาะว์มโหระทึก เครื่องดุริยดนตรี เมื่อทรงรับแล้ว ผู้เชิญรับไปยืนเชิญอยู่ท้ายพระที่นั่งภัทรบิฐด้านใต้ต้นแถวโดยปรกติแล้ว จึงหยุดประโคม จึงพระครูอัษฎาจารย์อ่านมนต์ยกอนุษฎุภอิศวร หลวงเทพาจารย์อ่านมนต์ยกอนุษ-ฎุภนารายณ์ ถวายชัย นายละจบ เมื่ออ่านจบพราหมณ์เป่าสังข์ทุกครั้ง เสร็จแล้วพระราชครูกล่าวคำถวายชัยด้วยมคธภาษา แล้วกล่าวคำสยามตามความในภาษามคธถวาย พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว จึงมีพระบรมราชโองการ พระราชทานอภัยแลอารักขาให้แก่ประชาชนด้วยคำมคธภาษาจบแล้ว พระราชครูรับพระบรมราชโองการเป็นปฐมด้วยคำมคธภาษา จึงมีพระบรมราชโองการเป็นภาษาสยามตามเนื้อความในมคธภาษานั้นอีก พระราชครูพราหมณ์ ก็รับพระบรมราชโองการด้วยคำสยามเป็นปฐมเสร็จแล้ว พราหมณ์เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ เจ้าพนักงานก็ประโคมแตรสังข์บัณเฑาะว์ฆ้องชัย มโหระทึกเครื่องดุริยดนตรี จึงพระยาศุภกรณ์บรรณสาร เจ้ากรมพระคลังข้างที่ทูลเกล้า ฯ ถวายขันทองคำลงยาราชาวดี มีดอกพิกุลทองพิกุลเงินในนั้น ทรงโปรยพระราชทานพราหมณ์ทั้ง ๔ ผู้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่เฉพาะหน้าพระที่นั่งนั้นเป็นปฐม แล้วพระสิทธิธนรักษ์ เจ้าพนักงานกรมพระคลังข้างที่ทูลเกล้า ฯ ถวายขันทองคำลงยาราชาวดีมีเงินสลึงในนั้น ก็ทรงโปรยพระราชทานพราหมณ์ทั้ง ๔ อีกครั้งหนึ่ง แล้วทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก ทรงตั้งสัตยาธิฐาน ตั้งพระราชหฤทัยทรงบำเพ็ญราชธรรมจริยาแผ่อาณาแด่ประชาชนแล้ว ทรงเปลื้องพระมหาพิชัยมงกุฎ พระยาราชโกษาเชิญพานเข้าไปรับแล้ว เชิญกลับมายืนอยู่ตามที่ ทรงปลดพระธำมรงค์พระวิเชียรจินดา แลพระธำมรงค์รัตนวราวุธ หลวงราชาภิมณฑ์แลหลวงสุนทริภูษิต เชิญพานเข้าไปรับแล้ว เชิญกลับมายืนอยู่ตามที่ จึงเสด็จจากพระที่นั่งภัทรบิฐ ทรงโปรยดอกพิกุลทองพิกุลเงิน แลเงินสลึงพระราชทานพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการ เจ้าพนักงานหยุดประโคม

เสด็จขึ้นยังพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน มีมหาดเล็กเชิญเครื่องตามปรกติตามเสด็จพระราช-ดำเนิน ทรงประเคนเครื่องไทยธรรม แก่พระสงฆ์ ๙๕ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส ถวายอติเรกพิเศษเป็นพระฤกษ์ปฐม พระสงฆ์สวดโสอัทธลัทโธ

รูปรับเจ้าต่างประเทศที่ท่าราชวรดิษฐ

ฮิส รอแยล ไฮเนส ปรินซ วัลเดมา
ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงเดนมาร์ก กับเจ้าโอรส ๓ พระองค์

๓ จบ แล้วสวดสัพพุทธาแลภวตุสัพ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส ถวายพระพรลาเสร็จแล้วพระออก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส กับพระราชาคณะ ๒๙ รูป รวม ๓๐ รูป ที่สวดมนต์ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เข้าไปนั่งอาสน์ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย พระพิมลธรรมดับเทียนชัย พระราชาคณะสวดคาถาดับเทียนชัย เป็นเสร็จการพระราชพิธีสงฆ์

แต่งที่เสด็จออก

เจ้าพนักงานได้ยกอาสนสงฆ์แลเตียงสวดกับกระโจมเทียนชัย แลเก้าอี้ที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทออกจากพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ชักพระสูตรกั้นหน้าพระที่นั่งเศวตฉัตร โต๊ะ ๒ ข้างพระที่นั่งพุดตาล บนพระที่นั่งพระมหาเศวตฉัตรตั้งเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ แลเครื่องราชูปโภคใช้เครื่องพานพระขันหมากสำรับใหญ่ เมื่อใกล้เวลาเสด็จออกพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทแต่งเต็มยศใหญ่ สวมเสื้อครุย ผู้ที่ได้รับพระราชทานปฐมจุลจอมเกล้า ประดับสร้อยเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า กับอัครราชทูตต่างประเทศที่มาเฝ้าแต่งเต็มยศเข้ายืนที่ตามตำแหน่ง พระบรมวงศานุวงศ์ทรงยืนเฝ้าหว่างเสาหน้าพระฉากข้างขวา หม่อมเจ้าห้อยท้ายลงไปทางเฉลียงตะวันออก อัครราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศเฝ้าหว่างเสาข้างซ้าย ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้ากลางท้องพระโรงตามตำแหน่ง ราชองครักษ์แลมหาดเล็กเฝ้าหลังพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรในพระสูตร แตรสังข์แตรฝรั่งแลมโหระทึกอยู่หลังขวาง กลองชนะอยู่หน้าพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัยกองทหารเฉลิมพระเกียรติยศยืนแถวมีธงประจำกองแลแตรวง ตั้งแต่หน้าพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ ไปจนหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระราเชนทรราชยาน แลพระยาช้างต้นพระเศวตสกลวโรภาสเทียบเกย พระยาม้าต้นยืนที่สนามหญ้าหน้าพระทวารเทเวศร์รักษาประจำที่

เสด็จออกท้องพระโรง

ครั้นใกล้เวลาพระฤกษ์บ่ายโมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องพระภูษาแลฉลองพระองค์เครื่องพระบรมราชาภิเษก ประดับพระดาราเครื่องราชอิสริยาภรณ์ทั้ง ๕ ทรงสายสะพายเครื่องราชอิสริยยศมหาจักรีพร้อมทั้งพระสังวาล แลทรงพระสังวาลนพรัตนราชวราภรณ์ พระสังวาลพระนพ แลพระสังวาลพราหมณ์สร้อยธุรำ ในฉลองพระองค์ครุยรัวปีกหล่า ทรงพระสังวาลจุลจอมเกล้า ภายนอกฉลองพระองค์ครุย เสด็จออกพระทวารเทวราชมเหศวร์ ทรงรับพระแสง

ขรรค์ชัยศรีมาทรงถือ เสด็จขึ้นสถิตพระบรมราชอาสน์ เหนือพระที่นั่งพุดตาล บนพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร แล้วทรงพระมหาพิชัยมงกุฎ พระยาบุรุษรัตนราชพัลลภจางวางมหาดเล็กสอดฉลองพระบาทถวาย มีมหาดเล็กหุ้มแพรเชิญพระแสงรายตีนตอง ข้างพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรข้างละคู่ อยู่งานพัดโบกอยู่เบื้องหลัง ข้างละนาย พระอินทรเทพเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ขวา เชิญธงชัยราชกระบี่ธุช ยืนข้างขวาแถวหน้าเรียงกับพระแสงรายตีนตอง พระพิเรนทรเทพเจ้ากรมพระตำรวจใหญ่ซ้ายเชิญธงชัยครุฑพ่าห์ ยืนข้างซ้ายแนวเดียวกัน ครั้นได้เวลาอุดมฤกษ์ เจ้าหมื่นเสมอใจราช หัวหมื่นมหาดเล็กรัวกรับ ชาวม่านไขพระสูตร จมื่นจงรักษาองค์ซ้ายชูพุ่มข้าวบิณฑ์ดอกไม้ทองให้สัญญา เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์ แตรฝรั่ง มโหระทึก กลองชนะพระบรมวงศานุวงศ์ แลอัครราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ กับข้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายคำนับ กองทหารทำวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ ผู้ดำรงตำแหน่งเสนาบดีนานยิ่งกว่าเสนาบดีทั้งหลาย อ่านคำกราบบังคมทูลถวายชัยมงคลดังนี้ .

คำถวายชัยมงคลฝ่ายหน้า

สวมชีพ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้รับสกลฉันทานุมัติแห่งพระบรมวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขอมาตย์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาท ฝ่ายทหารพลเรือนถ้วนหน้า ผู้มาพร้อมกันในมหาสันนิบาตนี้ก็ดี มีราชการประจำอยู่ในที่อื่นมิอาจมาได้ก็ดี ขอถวายอัญชลีบังคมบรมบาทบงกชมาศ แลขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส เพื่อกราบบังคมทูลถวายพระพรชัยแด่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ เอกอัครมหาบุรุษบรมนราธิราช พินิตประชานาถมหาสมมตวงศ์ อดิศัยพงศวิมลรัตน วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ อุภโตสุชาตสังสุทธเคราะหณี จักรีบรมนาถ จุฬาลงกรณราชวรางกูร บรมมกุฎนเรนทรสูรสันตติวงศวิสิฐ สุสาธิตบุรพาธิการ อดุลยกฤษฎาภินิหาร อติเรกบุญฤทธิ์ ธัญลักษณวิจิตรโสภาคยสรรพางค์ มหาชโนตมางคประณตบาทบงกชยุคล ประสิทธิสรรพศุภผลอุดมบรมสุขุมาลย์ ทิพยเทพาวตารไพศาลเกียรติคุณอดุลยพิเศษ สรรพเทเวศรานุรักษ์ บุริมศักดิสมญาเทพทวาราวดี ศรีมหาบุรุษสุตสมบัติ เสนางคนิกรรัตน์อัศวโกศล ประพนธปรีชามัทวสมาจาร บริบูรณ์คุณสารสยามาทินครวรุตเมกราชดิลกมหาปริวารนายกอนันต มหันตวรฤทธิเดช สรรพวิเศษสิรินธร บรมชนกาดิศรสมมต ประสิทธิ

วรยศมโหดมบรมราชสมบัติ นพปฎลเศวตฉัตราดิฉัตร สิริรัตโนปลักษณมหาบรมราชาภิเษกาภิษิต สรรพทศทิศวิชิตไชย สกลมไหศวริยมหาสวามินทร์ มเหศวรมหินทรมหารามาธิราชวโรดม บรมนาถชาติอาชาวไศรย พุทธาทิไตรรัตนสรณารักษ์ อดุลยศักดิอัครนเรศรามาธิบดี เมตตากรุณาสีตลหฤทัย อโนปไมยบุญการ สกลไพศาลมหารัษฎาธิเบนทร์ ปรเมนทรธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อันได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติสืบสุริยสันตติวงศ์ ฉลองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถ เป็นบรมราชาธิราชของสยามรัฐ แลบัดนี้ได้ทรงรับพระบรมราชาภิเษก ทรงพระมหามงกุฎพร้อมด้วยเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แลเครื่องประดับพระราชอิสริยยศอย่างอื่นบริบูรณ์ครบทุกอัน เสด็จเถลิงถวัลย์พระบรมมหาราชวัง กรุงเทพมหานครอมรรัตนโกสินทร์มหินทรายุธยามหาดิลกภพ นพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถานนี้ อันเป็นพระบรมราชธานีหลักประเทศเขตสยามรัฐ ตามขัตติยราชประเพณี

ขอเดชะพระศรีรัตนตรัยนิรติศัยบุญเขต แลอานุภาพท้าวเทเวศร์มเหศวรศักดิ์ จงอภิบาลรักษาพระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้ทรงพระเดชานุภาพแผ่ไปในทิศานุทิศ เป็นที่เกรงขามของผู้จะก่อการณ์เป็นปัจจามิตรราชดัสกร สามารถเป็นที่ร่มเย็นของพระมหานครกับทั้งประชาชน ทรงพระเจริญด้วยศุภอรรถมนุญผลทุกประการ ทรงบริบูรณ์ด้วยธนสารสมบัติ จำรูญด้วยพระราชอิสริยยศพระเกียรติคุณบุญฤทธิ์ คลาดแคล้วจากพิพิธอุปัทวพยาธิทุกข์ ทรงพระเกษมสุขสะดวกพระราชหฤทัย มีพระราชประสงค์ใด ๆ จงสำเร็จ ทรงพระชนมายุเสด็จสถิตในสิริราชสมบัติยืนนาน ขอสิริสวัสดิ์พิพัฒ มงคลทุกประการ จงประสิทธิ์แด่พระบาทสมเด็จพระบรมนาถบพิตรพระเจ้าอยู่หัว ด้วยอำนาจสัตยาธิษฐานของข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงฉะนี้

อนึ่งข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขอตั้งความสวามิภักดิ์ไว้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท สมเด็จพระบรมนาถบพิตรพระเจ้าอยู่หัว เพื่อเชิดชูพระเกียรติยศเดชานุภาพให้ไพศาล เป็นที่ร่มเย็นของพระราชอาณาจักรยิ่ง ๆ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยสถานใด จักตั้งใจปฏิบัติด้วยความสัตย์สุจริตเต็มอุตสาหทุกประการ ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

จบแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์แลอัครราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ กับข้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายคำนับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสตอบดังนี้

พระราชดำรัสตอบฝ่ายหน้า

ได้ฟังคำอำนวยพรแลแสดงความสวามิภักดิ์ของท่านทั้งหลายเป็นที่จับใจนัก ขอจงได้รับความขอบใจอย่างยิ่งทั่วกัน ๆ บรรดาท่านผู้ได้รับราชการมาแต่ครั้งสมเด็จพระบรมชนกนาถ ใครเคยอยู่ในตำแหน่งใด ๆ จงรับราชการต่อไปในตำแหน่งนั้น ๆ จะได้พร้อมกันทำนุบำรุงพระบรม พุทธศาสนาแลแผ่นดิน ให้สมณพราหมณ์ แลประชาราษฎร์อยู่เย็น เป็นสุขทั่วถึง ตลอดพระราช อาณาเขตแลพระมหากษัตริย์ในปางก่อน ย่อมพระราชทานโอกาสให้ข้าขอบขัณฑสีมาเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทได้โดยกาล ท่านทั้งหลายผู้มีหน้าที่ปฏิบัติพระราชประสงค์ จงได้โอกาสเพื่อจะแจ้งเหตุการณ์นั้น ๆ โดยสะดวกใจ ไม่ต้องมีผู้กราบทูลแทนตน ๆ ขอสวัสดิมงคลจงมีแก่ท่านทั้งหลายทั่วกันเทอญ

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ จึงรับพระบรมราชโองการเป็นพระฤกษ์ ดังนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวงรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อม ขอเดชะ แล้วเจ้าหมื่นเสมอใจราชรัวกรับ พระบรมวงศานุวงศ์แลอัครราชทูต กับข้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายคำนับพร้อมกัน จมื่นจงรักษาองค์ซ้ายชูพุ่มข้าวบิณฑ์ดอกไม้ทองให้สัญญา ชาวประโคม ๆ แตรสังข์ แตรฝรั่ง มโหระทึก กลองชนะ กองทหารทำวันทยาวุธแลแตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี กรมวังชาวม่านชักพระสูตรปิด เสด็จขึ้นในห้องพระฉาก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระชฎามหากฐิน ทรงพระแสงขรรค์เนาวโลหะ เสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ประทับพระที่นั่งภัทรบิฐ พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสมรรัตน์สิริเชษฐ กราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแทนพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายใน ดังนี้

คำถวายชัยมงคลของฝ่ายใน

สวมชีพ ข้าพระพุทธเจ้า ผู้รับฉันทานุมัติ ของพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในทั้งปวง ขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณา แด่พระบาทสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ เอกอัครมหาบุรุษบรมนราธิราช พินิตประชานาถสมมตวงศ์ อดิศัยพงศวิมลรัตน์ วรขัตติยราชนิกโรดม จาตุรันตบรมมหาจักรพรรดิราชสังกาศ บรมธรรมิกมหาราชาธิราช บรมนาถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอันได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติ สืบพระบรมราชสันตติวงศ์ในสมเด็จพระบรมชนกนาถ มีเครื่องประดับพระบรมราชอิสริยยศแลราชสมบัติพร้อมบริบูรณ์ทุกสิ่ง

สรรพ์ แลได้บรมราชาภิเษกเป็นเอกอัครบรมธรรมิกมหาราชาธิราช เสด็จดำรงกรุงเทพมหานคร อมรรัตนโกสินทรมหินทรายุธยา มหาดิลกภพนพรัตนราชธานีบุรีรมย์ อุดมราชนิเวศน์มหาสถาน อันตั้งอยู่ในสยามรัฐราชอาณาจักร บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชานุญาตที่จะกราบบังคมทูลพระกรุณาความซื่อสัตย์สวามิภักดิ์ของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย อันมีความยินดีต่อพระบรมเดชานุภาพ ขอถวายพระชัยมงคล ด้วยอำนาจพระพุทธาทิไตรรัตน์ กับทั้งความสัตย์สุจริตกตัญญูกตเวทิตาของข้าพระพุทธเจ้าทั้งปวง ขอให้พระบาทสมเด็จบรมนาถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จดำรงในสิริราชสมบัติรัชกาลยืนยาวปราศจากสรรพโรคาพาธภัยพิบัติอุปัทวันตราย มีพระราชประสงค์จำนงหมายสิ่งใดจงสำเร็จทุกประการ มีพระชนมายุเจริญนานนับด้วยร้อยพรรษา ทรงบำรุงรัฐสีมาประชาราษฎร์ทั้งพระพุทธศาสนาให้วัฒนาการภิยโยภาพ บริบูรณ์ด้วยพระราชลาภเพิ่มพูนอยู่เนืองนิจ ขอเทพเจ้าผู้มีมหิทธิศักดา จงอภิบาลรักษาพระบาทสมเด็จบรมนาถบพิตร ให้เสด็จสถิตเกษมสุขสถาพร เหล่าอริราชดัสกรที่มีจิตประทุษร้ายจงพ่ายแพ้พระบารมีทั่วทิศานุทิศ ขอให้พระเกียรติคุณอดุลยฤทธิ์แผ่ไพศาลขจรจบทั่วเมทนีดล ขอพระพรชัยมงคลอันข้าพระพุทธเจ้ากราบทูลถวายนี้ จงประสิทธิ์แด่พระบาทสมเด็จบรมนาถบพิตร พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทุกประการ ข้าพระพุทธเจ้าขอตั้งใจรับราชการฉลองพระเดชพระคุณโดยความสัตย์สุจริต มีจิตสวามิภักดิ์ซื่อตรงกตัญญูกตเวทีอยู่เสมอเป็นนิจกาล

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

พระราชดำรัสตอบฝ่ายใน

มีความยินดียิ่งนัก ที่พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการฝ่ายใน ได้แสดงความสัตย์สุจริตแลอำนวยพรในเวลานี้ ด้วยมีประสงค์จะให้เป็นสิริสวัสดิพิพัฒมงคลในการบรมราชาภิเษก ขอให้ได้รับความขอบใจทั่วกัน ขอท่านทั้งหลายจงตั้งใจทำราชการอันสมควรแก่หน้าที่ เมื่อมีราชกิจอันใดก็จงมีโอกาสที่จะบอกเหตุการณ์ในหน้าที่ตามเวลาอันควร ให้รักษาพระเกียรติยศพระเกียรติคุณของพระบรมราชวงศ์อันนี้ให้มั่นคง จะได้เป็นความดีความชอบของท่านทั้งหลาย ปรากฏอยู่ตลอดกาลนาน ขออำนวยพรให้ท่านทั้งหลายเจริญอายุวรรณสุขพลทุกประการเทอญ

เสร็จแล้ว ชาวประโคม ๆ แตรสังข์เครื่องดุริยดนตรี ทรงโปรยดอกพิกุลทองเงินแลเงินสลึงแล้วจึงหยุดประโคม

เฉลิมพระราชมนเทียร

เสด็จทรงเปลื้องพระชฎาแลฉลองพระองค์ครุยในหอพระสุราลัยพิมานแล้ว เสด็จพระราชดำเนินขึ้นพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทรงโปรยพิกุลทองเงินแลเงินสลึงด้วย มีนางเชื้อพระวงศ์เชิญพระแสงเชิญเครื่องเฉลิมพระราชมนเทียรแลเชิญเครื่องราชูปโภคตามเสด็จ เมื่อถึงในที่พระราชมนเทียรทรงจุดเทียนนมัสการแล้ว เสด็จขึ้นพระแท่นที่พระบรรทม พระเจ้าอัยยิกาเธอ พระองค์เจ้าแม้นเขียน ถวายดอกหมากทองคำแลพระแส้หางช้างเผือกผู้ ทรงรับแล้ววางข้างที่ ท้าวทรงกันดาลถวายกุญแจทองคำ แล้วเอนพระองค์ลงเหนือพระแท่นที่โดยทักษิณปรัศว์เป็นพระฤกษ์ สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีทรงอวยพระพรแล้ว พระบรมวงศ์ผู้ใหญ่ฝ่ายในถวายชัยมงคล มีประโคมแตรสังข์เครื่องดุริยดนตรี เสร็จแล้วประทับในพระมหามนเทียร

ทรงบูชา

ครั้นเวลาบ่าย ๔ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องจอมพลทหารบก ทรงสายสะพายเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์ ทรงพระคทาจอมพล เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย เสด็จขึ้นเกยพระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ ทรงพระราชยานกง เสด็จพระราชดำเนินเป็นขบวนราบ มีทหารรายทาง แลกองทหารบกเรือ ตั้งแถวรับเสด็จ มีราษฎรมาคอยชมพระบารมีเต็มตลอดสองข้างทาง เสด็จออกประตูพิมานไชยศรี ประทับเกยหลังวัดพระศรีรัตนศาสดารามเสด็จโดยทางลาดพระบาท เข้าในพระอุโบสถ ทรงนมัสการถวายต้นไม้ทองเงินเป็นพุทธบูชาพระ-มหามณีรัตนปฏิมากรเสร็จแล้ว เสด็จกลับโดยทางเดิมเลี้ยวหน้าห้องกรมพระอาลักษณ์ ประทับเกยขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทถวายบังคมพระบรมอัฐิ สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกาธิบดี พระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทั้ง ๔ รัชกาล แลถวายบังคมพระบรมศพสดัปกรณ์พระบรมอัฐิไตร ๑ ผ้าขาวพับ ๔ เหมือนกันทั้ง ๕ พระองค์ พระบรมศพไตร ๑๐ รวมเป็น ๖๐ รูป พระสงฆ์ถวายอนุโมทนา ถวายอติเรกถวายพระพรลา แล้วเสด็จขึ้นทางข้างใน ทรงโปรยเงินสลึงเสด็จยังพระที่นั่งบรมราชสถิตมโหฬาร ถวายดอกไม้ธูปเทียนแด่สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนี ณ ที่ประทับ แล้วเสด็จขึ้นพระมหามนเทียร

เวลาเย็นเจ้าพนักงานได้ตั้งบายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน แลบายศรีตองลองทองขาวชีพ่อพราหมณ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ฝ่ายในพร้อมกันเวียนเทียนสมโภชพระราชมนเทียรตามจารีตโบราณขัตติยราชประเพณี

เวลาเย็นเจ้าพนักงานได้ตั้งบายศรีแก้ว บายศรีทอง บายศรีเงิน แลบายศรีตองลองทองขาว ชีพ่อพราหมณ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายหน้า ฝ่ายในพร้อมกันเวียนเทียนสมโภชพระราชมนเทียร ตามจารีตโบราณขัตติยราชประเพณี

งานเนื่องต่อบรมราชาภิเษก

๑๖. วันที่ ๑๒ พฤศจิกายน เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องยศทหารโดยปรกติ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ ทรงนำอัครราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายชัยมงคลโดยเฉพาะตนแล้ว พระราชทานดอกพิกุลทองเงินแก่อัครราชทูตผู้แทนรัฐบาลนานาประเทศตามสมควรแล้วเสด็จขึ้น เสด็จยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการที่พระแท่นมณฑลแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายดอกไม้ธูปเทียนในการพระบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร ตามขัตติยราชประเพณีแล้วเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงตั้งตำแหน่งสมณศักดิ์พระราชาคณะ ๓ รูปเป็นปฐม เพื่อสวัสดิมงคลในสิริราชสมบัติ มีพระนำ ๑๐ รูป พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสเป็นประธานสวดชัยมงคล พระราชทานไตรแพร สัญญาบัตร พัดยศ พัดรอง พร้อมด้วยบาตรย่ามเครื่องบริขาร คือ

ให้พระมหาอยู่เปรียญ ๘ ประโยค วัดอนงคาราม เป็นพระปริยัติบัณฑิต ที่พระราชาคณะ ไปอยู่วัดประยุรวงศาราม มีนิตยภัตรเดือนละ ๕|๐ / |

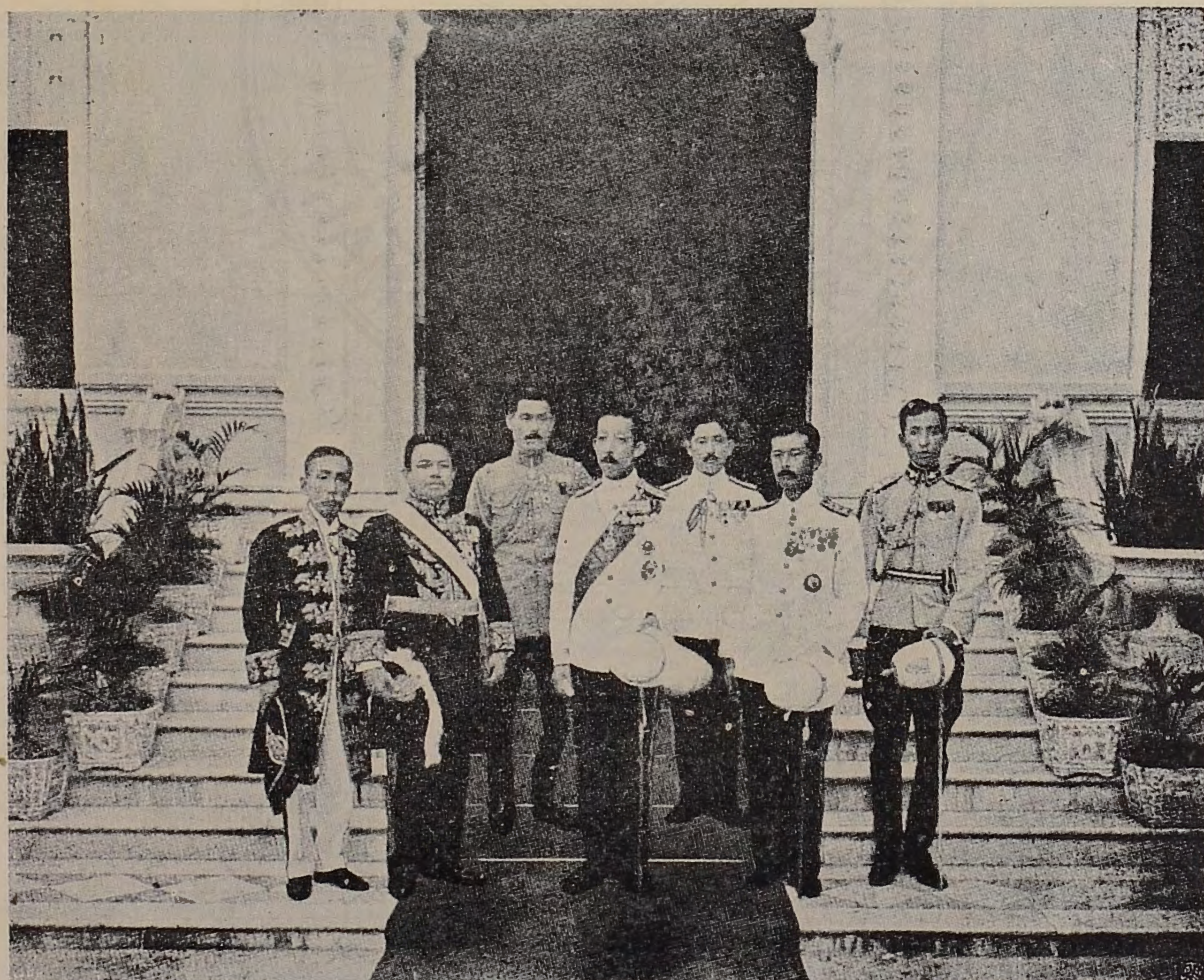
ให้พระปลัดชื่นบาเรียนโท เทียบ ๕ ประโยค วัดสัมพันธวงศาราม เป็นพระวิเชียรกระวี ที่พระราชาคณะ มีนิตยภัตรราคาเดือนละ ๔|๐ / |

ให้พระครูอุตโมรุงศ์ธาดา วัดสัมแลเมืองปทุมธานี เป็นพระอริยธัช ที่พระราชาคณะที่สังฆปาโมกข์ เจ้าคณะใหญ่เมืองปทุมธานี มีนิตยภัตรราคาเดือนละ |๓ / | แล้วประทับพระราชอาสน์ พระราชาคณะที่รับตำแหน่งออกไปครองผ้า เจ้าพระยาวิชิตวงศ์วุฒิไกร เสนาบดีกระทรวงธรรมการ นำพระบรมธาตุแลพระบัวเข็มของพระสุเมธาจารย์ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย พระครองผ้าแล้วมานั่ง ณ อาสนสงฆ์ โปรดเกล้า ฯ ให้หม่อมเจ้าที่ยังเยาว์ ประเคนผ้าขาวพับหมากพลูแก่พระราชาคณะที่รับพระราชทานสัญญาบัตรทั้ง ๓ รูป แล้วพระปริยัติบัณฑิตถวายยถาอนุโมทนา พระเจ้าบรม

วงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสถวายอติเรก พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรต ถวายพระพรลา แล้วประทับที่เฉลียงด้านตะวันตก พระบรมวงศานุวงศ์ทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนพร้อมกัน แล้วเสด็จประทับพระราชบัลลังก์หน้าพระที่นั่งพระมหาเศวตฉัตร ข้าราชการกระทรวงกลาโหม กรมทหารบก กรมทหารเรือ แลกระทรวงมหาดไทย เดินเรียงตัวกันเข้าไปถวายคำนับเฉพาะหน้าพระที่นั่ง แล้วคู้เข่าลงชูพานดอกไม้ธูปเทียนขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวาย ในการพระบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียร หมดตอนแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระราชอาสน์หน้าพระฉากข้างพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร ซึ่งได้ถอนพระยี่ภู่ราชอาสน์ออก ลาดอาสนสงฆ์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พระราชาคณะถวายธรรมเทศนาในงานพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกะบนพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร เพื่อสวัสดิมงคลนั้น ครั้นทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงธรรม พระวร-วงศ์เธอ พระองค์เจ้าพระสถาพรพิริยพรตขึ้นสู่พระที่นั่งมหาเศวตฉัตร ถวายศีลศักราชแลถวายเทศนามงคลสูตรกัณฑ์ ๑ ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมแลใบวัตถุปัจจัยมูลราคา ๘๐ บาทบูชากัณฑ์แล้ว สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายเทศนารัตนสูตรอีกกัณฑ์ ๑ แล้วถวายยถา พระครูฐานานุกรม ๔ รูปรับสัพพีจบ ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมเหมือนกัณฑ์ก่อน แลทรงประเคนเครื่องไทยธรรมตามสมควรแก่พระรับสัพพีแล้ว สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายอติเรกถวายพระพรลาแล้วเสด็จขึ้นเวลา ๔ ทุ่มเศษ

๑๗. วันที่ ๑๓ พฤศจิกายน เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการที่พระแท่นมณฑล แล้วข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน แลเสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ประทับพระราชบัลลังก์ หน้าพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร ข้าราชการกระทรวงนครบาล กระทรวงว่าการต่างประเทศ กระทรวงเกษตราธิการ กระทรวงธรรมการ กระทรวงยุติธรรม กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ กระทรวงโยธาธิการ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทเรียงตัวกัน คู้เข่าทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายดอกไม้ธูปเทียนเฉพาะหน้าพระที่นั่งเหมือนวันก่อนแล้ว เสด็จประทับพระราชอาสน์ทรงธรรม พระพิมลธรรมขึ้นสู่พระที่นั่งมหาเศวตฉัตรถวายศีลแลเทศนาเมตตาสูตรกัณฑ์ ๑ พระธรรมวโรดมถวายเทศนาเทวตาทิศนุกถากัณฑ์ ๑ ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมอย่างวันก่อน

๑๘. วันที่ ๑๔ พฤศจิกายน เวลาบ่าย ๕ โมง เสด็จออกทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการที่พระแท่นมณฑลพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทฝ่ายในถวายดอกไม้ธูปเทียนแล้ว

ฮิส อิมปี่เรียล ไฮเนส ปรินซ์ ฮิโรยะสุ ฟุชิมิ
เจ้าผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชกรุงญี่ปุ่น

ฮิส สรีน ไฮเนส ปรินซ อาเลกซานเดอร ออฟ เต๊ก
เจ้าผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงอังกฤษ กับเจ้าหญิงพระชายา

เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ข้าทูลละอองธุลีพระบาทในพระราชสำนัก คือกรมมหาดเล็ก กระทรวงวัง กรมราชเลขานุการ กรมพระอาลักษณ์ กรมพระคลังข้างที่ แลกรมพระตำรวจ เข้าเฝ้าน้อมเกล้าน้อมกระหม่อมถวายคำนับแลคู่เข่าลงทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายดอกไม้ธูปเทียน เฉพาะหน้าพระที่นั่งแล้ว เสด็จประทับทรงจุดเทียนทรงธรรม พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรสเสด็จสู่พระที่นั่งมหาเศวตฉัตร ถวายเทศนาทศพิธราชธรรม สังคหวัตถุ แลจักรวัติวัตร มีพระราชาคณะแลเปรียญรับสัพพี ๔ รูป ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมแลใบวัตถุเป็นมูลค่าจตุปัจจัย ราคา ๘๐ บาท เป็นเครื่องบูชากัณฑ์แล้ว พระสงฆ์ถวายอติเรกถวายพระพรลากลับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับมีพระราชดำรัสกับพระบรมวงศานุวงศ์ แลข้าราชการตามสมควรแล้วเสด็จขึ้น

พระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการฝ่ายหน้าฝ่ายในที่ทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนนั้น ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้กรมพระคลังข้างที่แจกดอกพิกุลทองเงินเป็นของพระราชทานทั่วกันตามฐานานุศักดิ์ แลดอกไม้ธูปเทียนนั้นโปรดให้ถวายพระสงฆ์ที่มาในการพระราชพิธีตั้งแต่วันแรกถวายดอกไม้ธูปเทียนนั้น แลวันต่อไป

๑๙. กับโปรดเกล้า ฯ ให้จัดต้นไม้ทองเงินเทียนทองธูปเงินเป็นเครื่องราชสักการทรงจบพระหัตถ์ พระราชทานให้ข้าหลวงเทศาภิบาลหรือผู้แทน เชิญไปบูชาเจดีย์สถานที่เป็นหลักอยู่หัวเมืองในพระราชอาณาเขต คือ

๑. พระพุทธบาท เป็นหลักกรุงเก่าแลกรุงละโว้รวมกันแห่งหนึ่ง

๒. พระพุทธชินราช เมืองพิษณุโลก เป็นหลักราชธานีข้างฝ่ายเหนือแห่งหนึ่ง

๓. พระบรมธาตุ เมืองสวรรคโลกเก่า เป็นที่เคารพแห่งพระราชาธิบดีกรุงสุโขทัยศรีสัชนาลัย ในโบราณสมัย แห่งหนึ่ง

๔. พระธาตุหริภุญไชย เป็นหลักราชธานีเชียงใหม่ เชียงแสน เชียงราย พะเยาแลนครเขลางค์รวมกันแห่งหนึ่ง

๕. พระปฐมเจดีย์ เป็นหลักราชธานีศรีวิชัยแลสุพรรณบุรีรวมกันแห่งหนึ่ง

๖. พระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช เป็นหลักราชธานีข้างฝ่ายใต้แห่งหนึ่ง

๗. พระธาตุพนมในมณฑลอุดร เป็นหลักโคตรบูรพ์ราชธานีข้างตะวันออกแห่งหนึ่ง

พระเจดีย์สถานที่สำคัญในรัฐสีมาอาณาจักรเหล่านี้ ได้เคยเสด็จทรงนมัสการด้วยพระองค์เองแล้ว ๖ แห่ง เว้นแต่พระธาตุพนม

๒๐. อนึ่งในการพระบรมราชาภิเษกนี้ ข้าราชการหัวเมืองที่มีราชการไม่ได้เข้ามาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ผู้เป็นหัวหน้าได้จัดการประชุม ณ ที่ว่าการพร้อมกันถวายบังคมพระบรมรูป แลถวายดอกไม้ธูปเทียน ถวายชัยมงคลทั่วพระราชอาณาเขต กับพระเจ้าแผ่นดิน แลผู้เป็นประธานในนานาประเทศที่มีทางพระราชไมตรี ทั้งชาวต่างประเทศที่คุ้นเคยต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้มีโทรเลขมาถวายชัยมงคลแต่ทิศานุทิศ เสด็จสถิต ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมานพอสมควรแก่กาลแล้ว เสด็จประทับพระที่นั่งบรรณาคมสรณีย์ภายในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ทศพิธราชธรรมจรรยาทิกถา

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงวชิรญาณวโรรส

ถวายในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ร.ศ. ๑๒๙ ฯ

นมตฺถุ สุคตสฺส ฯ

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ

อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ

อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม ฐิเต ปสฺสามิ อตฺตนิ

ตโต เม ชายเต ปีติ โสมนสฺสญฺจนปฺปกนฺติ ฯ

บัดนี้จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาทศพิธราชธรรมจรรยาทิกถาพรรณนาราชจรรยานุวัตร อันพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้ดำรงเอกราไชศวรรยาธิปัตย์ เป็นพระเจ้าปถพีมณฑล จะพึงบำเพ็ญให้ต้องตามขัตติยราชประเพณี มีทศพิธราชธรรมเป็นอาทิ ฉลองพระเดชพระคุณประดับพระปัญญาบารมี โดยอนุรูปแก่พระราชพิธีบรมราชาภิเษกมหามงคลการ ฯ ด้วยสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จผ่านพิภพฉลองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถ จึงพระราชวงศานุวงศ์ เสนาบดีมนตรีมุขเสวกามาตย์ สมณพราหมณาจารย์มีสมานฉันท์ พร้อมพร้อมกันตั้งพระราชพิธีถวายพระบรมราชาภิเษก ตามขัตติยราชประเพณีเพื่อเชิดชูพระบารมีอันจะเป็นที่ร่มเกล้าให้ไพศาล ฯ สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้านั้น เป็นจตุรพิธทายาทของพระบรมราชวงศ์ ฉลองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถ เป็นกุลทายาทผู้รับราชตระกูลด้วยความเป็นใหญ่เป็นประธาน ในที่จะบริหารปกครองให้เจริญมั่น เป็นรัชทายาทผู้รับราชมไหศวรรยสมบัติ ดำรงแผ่นดินให้เป็นที่ร่มเย็นของประชาชนทั่วไป เป็นธรรมทายาท ผู้รับรักษาธรรมอันเป็นของพระมหากษัตริย์แลราชตระกูล เพื่อเพิ่มพูนความดีความงามของชนทั้งหลาย ทั้งพระราชวงศ์แลเสวกามาตย์ ตลอดลงไปถึงราษฎร เพราะพระเจ้าแผ่นดินย่อมเป็นประมุขของพสกนิกร ผู้คอยถือเป็นแบบอย่าง เป็นศาสนทายาท ผู้รับรักษาพระพุทธศาสนา เพื่อนำประชาชนให้ประพฤติธรรมสม่ำเสมอเป็นส่วนสุจริต ฯ สมเด็จพระบรมศาสดา

ธรรมสามิตร์ได้ทรงบรรลุพระปรมาภิเษกสัมโพธิญาณ บริบูรณ์ด้วยพุทธาลังการธรรมแล้ว ยังต้องทรงบำเพ็ญสัมมาสัมพุทธกิจ ประกาศพระสยัมภูภาพให้ปรากฏ ด้วยตรัสเทศนาโปรดพุทธเวไนยให้ได้ดื่มรสพระสัทธรรม จึงจะยังพุทธภูมิให้สำเร็จเป็นอันดี ข้อนี้มีอุปมาฉันใด พระเจ้าแผ่นดินผู้ดำรงราชมไหศวรรย์ ก็มีอุปไมยฉันนั้น ได้เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติเป็นมูรธาภิสิฐกษัตริย์พร้อมด้วยพระราชอิศริยยศแล้ว ยังจะต้องทรงบำเพ็ญราชกรณียะ ประกาศพระราชานุภาพให้ขจร ด้วยยังชนนิกรให้ได้รับศุภวิบูลผลเกิดแต่ราชธรรม จึงจะยังราชภูมิให้สำเร็จเป็นอันดีดุจกัน ฯ เหตุดังนั้นจักรับพระราชทานเลือกสรรราชธรรมของโบราณกษัตริย์ในปกรณนั้น ๆ มาถวายวิสัชนา เพื่อเป็นเครื่องประดับพระปัญญาบารมี

วาระนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาทศพิธราชธรรมเป็นปฐม พระคุณสมบัตินี้เป็นที่นิยมมาแต่ครั้งโบราณ มีอาคตสถานที่มาในคัมภีร์ชาดกเป็นคำโศลกที่บัณฑิตยกขึ้นกล่าวถวายเป็นโอวาทานุศาสน์แด่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ดังนี้ว่า

ทานํ สีลํ ปริจฺจาคํ　　อาชฺชวํ มทฺทวํ ตปํ
อกฺโกธํ อวิหึสญฺจ　　ขนฺติญฺจ อวิโรธนํ
อิจฺเจเต กุสเล ธมฺเม　　ฐิเต ปสฺสาหิ อตฺตนิ
ตโต เต ชายเต ปีติ　　โสมนสฺสญฺจนปฺปกํ ฯ

แสดงความเป็นสยามพากย์ว่า ขอพระองค์ผู้เป็นบรมกษัตริยาธิราช จงทรงพระปรีชาสามารถพิจารณาเห็นราชธรรมที่เป็นกุศลส่วนชอบ ๑๐ ประการ ให้ดำรงในพระสันดานเป็นนิตย์ดังนี้ ทานํ พระราชทานพัสดุแก่ผู้ควรได้รับพระราชทาน ๑ สีลํ ทรงตั้งสังวรรักษาพระอาการกายวาจาให้สะอาดปราศจากโทษควรครหา ๑ ปริจฺจาคํ ทรงพระราชบริจาคไทยธรรม บรรเทามัจฉริยโลภเสียได้ ๑ อาชฺชวํ มีพระราชอัธยาศัยกอปรด้วยความซื่อตรง ดำรงในสัตย์สุจริต ๑ มทฺทวํ มีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ดึงดื้อถือพระองค์ด้วยถัมภะแลมานะ ๑ ตปํ ทรงสมาทานกุศลวัตร เผาผลาญกำจัดอกุศล วิตกบาปธรรมให้เสื่อมสูญไม่ตั้งอยู่ได้ ๑ อกฺโกธํ ไม่ทรงพระพิโรธโดยวิสัยมิใช่เหตุควรทรงพระพิโรธ ๑ อวิหึสญฺจ ไม่ทรงเบียดเบียนประชาชนให้ได้ทุกข์ยาก ด้วยเหตุอันไม่ควรกระทำ ๑ ขนฺติญฺจ มีพระราชหฤทัยดำรงมั่นในขันติ มีความอดทนต่อสิ่งที่ควรอดทนเป็นเบื้องหน้า ๑ อวิโรธนํ ทรงรักษายุติธรรมไม่ให้แปรผันผิดจากสิ่งที่ตรง แลดำรงพระอาการคงที่ ไม่แสดงให้วิการด้วยอำนาจยินดียินร้าย ๑ บรรจบเป็นกุศลส่วนชอบ ๑๐ ประการ ลำดับนั้นพระปีติแลโสมนัส

มีประมาณไม่น้อยจะเกิดมีแต่พระองค์ เพราะได้ทรงพิจารณาเห็นทศพิธราชธรรมนี้ ดำรงมั่นในพระราชสันดานเป็นนิตย์ ฯ

ก็แลสุภาษิตโศลกแสดงราชธรรม ๑๐ ประการ ซึ่งโบราณบัณฑิตได้กล่าวถวายเป็นโอวาทานุศาสน์ แด่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าผู้ดำรงรัฐชนบทได้ปรากฏมาในคัมภีร์ชาดกนี้ แสดงให้เห็นว่าเป็นภาษิตของบัณฑิตผู้เกิดนอกพุทธุบบาทสมัยมาก่อน ภายหลังจึงได้นำมาร้อยกรองเป็นคำสอนในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ควรมีอรรถาธิบายดังนี้ ฯ

กิริยาที่ให้ไม่คิดเอาคืนกลับมา กล่าวโดยสามัญโวหารว่า ทานํ ฯ เมื่อกล่าวความแห่งทานศัพท์ที่มาในพระพุทธศาสนา ถ้ามีแต่ทานศัพท์อย่างเดียวประสงค์ความว่า กิริยาที่ให้พัสดุสิ่งของด้วยกุศลเจตนาด้วยคิดจะบูชาก็ดี ด้วยคิดจะอนุเคราะห์ก็ดี ชื่อว่า ทานํ ฯ ถ้ามีบริจาคศัพท์มาด้วยเป็นคู่กัน ควรแสดงอรรถแห่งสองศัพท์นั้นอย่างละแผนกว่า กิริยาที่ให้หวังผลในภพนี้ภพหน้าซึ่งยังมีตัณหาแลโลภกำกับอยู่ด้วย เพื่อจะช่วยอนุเคราะห์หรือบูชาแต่จำเพาะให้เป็นปฏิบุคลิกภาคชื่อว่า ทานํ ในที่นี้ ฯ กิริยาที่สละให้ด้วยตั้งใจจะบรรเทามัจฉริยโลภเป็นเบื้องหน้า ไม่จำเพาะเป็นปาฏิบุคลิกภาค บริจาคให้เป็นสาธารณ์ ชื่อว่าปริจฺจาโค ในที่นี้ ฯ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่าข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงชุบเลี้ยงพระราชวงศานุวงศ์และข้าทูลละอองธุลีพระบาท ด้วยพระราชทานพระราชทรัพย์ เครื่องอุปโภคบริโภคภัณฑ์ ตามฐานานุรูปของบุคคลนั้น ๆ อันได้รับราชการฉลองพระเดชพระคุณ ด้วยคิดจะทรงเกื้อกูลอุปถัมภ์ก็ดี พระราชทานพัสดุมีข้าวน้ำผ้านุ่งห่มเป็นต้นแก่ประชาชนอันมิได้ประกอบราชกิจ ด้วยพระราชหฤทัยคิดจะอนุเคราะห์ให้เป็นประโยชน์แก่ผู้ได้รับหรือจ่ายพระราชทรัพย์ตั้งโรงทาน เพื่อผู้ตกยากจะได้อาศัยเลี้ยงชีวิต ในนิตยสมัยหรือกาลสมัยหรือพระราชทานจตุปัจจัยแก่บรรพชิตผู้ประกอบกิจพระศาสนา นับเป็นการบูชาธรรมปฏิบัติก็ดี ดังนี้นับว่า ทานํ เป็นบทที่ต้น ฯ

เจตนาที่ระวังรักษากายกรรมวจีกรรมให้ตั้งเป็นปกติดี ชื่อว่า สีลํ ฯ เมื่อแสดงความตามประสงค์ในที่นี้ เบญจเวรวิรัติ เจตนาอันงดเว้นจากเวร ๕ ปาณาติบาต อทินนาทาน กาเมสุมิจฉาจาร มุสาวาท สุราเมรยปมาทฐาน ของผู้ได้สมาทานก็ดี ไม่ได้สมาทานก็ดี ชื่อว่า สีลํ ในที่นี้ทั้งภายในภายนอกพุทธกาล ฯ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงประพฤติพระกิริยาพร้อมทั้งพระกายพระวาจาให้สะอาดงามต้องตามขัตติยราชประเพณี ดำรงด้วยดีในเบญจ-เวรวิรัติให้เป็นคุณสมบัติในพระองค์ ดังนี้นับว่า สีลํ เป็นบทที่ ๒ ฯ

กิริยาที่สละให้ ด้วยตั้งใจจะบรรเทามัจฉริยโลภเป็นเบื้องหน้า ไม่จำเพาะเป็นปาฏิบุคลิกภาค บริจาคเป็นสาธารณ์ ชื่อปริจฺจาโค ฯ โดยนัยนี้ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงสละพระราชทรัพย์อันจะนับคณนามิได้ ที่น่าจะตระหนี่แลเสียดายสร้างถาวรวัตถุให้เป็นทานทั่วไป เช่นสร้างที่พักที่อาศัยสร้างถนนสะพานขุดคลองเป็นต้น ให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชนทั้งคฤหัสถ์บรรพชิต ไม่นิยมว่าจำพวกไหนจะเป็นผู้ใหญ่หรือผู้น้อยไม่เลือกหน้าก็ดี ทรงสละพระราชทรัพย์สร้างเจดีย์สถานสังฆาวาส ทรงอุทิศไว้ในพระศาสนาก็ดี ดังนี้นับว่า ปริจฺจาโค บทที่ ๓ ฯ

ความเป็นผู้มีอัธยาศัยตรง ชื่อว่า อาชฺชวํ ฯ โดยนัยนี้ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหา-กษัตริยาธิราชเจ้า มีพระราชอัธยาศัยกอปรด้วยความตรง ปราศจากมารยาสาไถย ดำรงในสัตย์สุจริตซื่อตรงต่อพระราชสัมพันธมิตร แลพระราชวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งปวง ไม่ทรงคิดลวงประทุษร้าย โดยอุบายผิดยุติธรรมดังนี้นับว่า อาชฺชวํ เป็นบทที่ ๔ ฯ

ความเป็นผู้มีอัธยาศัยอ่อนโยน ชื่อว่า มทฺทวํ ฯ โดยนัยนี้ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้ามีพระราชอัธยาศัยอ่อนโยน ไม่ดึงดื้อถือพระองค์ด้วยอำนาจถัมภะ คือเมื่อมีผู้มากราบทูลตักเตือนด้วยข้ออรรถข้อธรรมที่กอปรด้วยเหตุผล ซึ่งเป็นวิสัยของบัณฑิตชนจะเห็นชอบแล้วประพฤติตาม มิได้ทรงห้ามปรามคัดค้าน ทรงวิจารณ์โดยถ้วนถี่ ถ้าดีชอบก็ทรงอนุโมทนาแล้วอนุวัตรตามก็ดี ไม่ทรงถือพระองค์ด้วยอำนาจมานะ ทรงสัมมาคารวะอ่อนน้อมแก่ท่านผู้เจริญโดยวัยแลเจริญโดยคุณ ไม่ทรงดูหมิ่นก็ดี ดังนี้นับว่า มทฺทวํ เป็นบทคำรบ ๕ ฯ

กุศลสมาทาน อันเผาผลาญอกุศลวิตกบาปธรรม แม้โดยอย่างต่ำเพียงอุโบสถกรรมคือสมาทานวัตร ตามแบบบัญญัติในพุทธกาลก็ดี นอกพุทธกาลก็ดี เป็นกาลยุตตะกุศลวิธีที่จะบำเพ็ญเพียงการ ซึ่งเป็นอุบายอันจะสังหารอกุศลวิตกบาปธรรมให้ระงับไปเพียงขณะหนึ่งสมัยหนึ่ง ชื่อว่า ตโปทั้งภายในภายนอกพุทธกาล ฯ แต่ในพราหมณสมัย แสดงตปศัพท์โดยบุคลาธิษฐานอีกแผนกหนึ่งว่าการปกครองประชาชนเป็น ตป ของพระมหากษัตริย์ ดังนี้ ฯ ส่วน ตป ศัพท์ที่มาในพระพุทธศาสนานั้น ก็หลายอย่างต่าง ๆ กัน แต่ย่นสั้นลง ก็ประสงค์แต่เพียงกุศลสมาทานอันเผาผลาญอกุศลวิตกบาปธรรมในสันดานอย่างเดียวว่า ตโป ฯ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงพระพิริยะอุตสาหะเอาพระราชหฤทัยใส่ในการปกครองพระราชอาณาเขตแลประชาชน ให้เกษมสุขปราศจากภยันตราย ปราบปรามโจรผู้ร้ายแลศัตรูให้สงบราบคาบเป็นอันดี ดังนี้นับว่า ตโปในพราหมณสมัยนอกพุทธกาลอย่างเดียว ฯ ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงพระพิริย อุตสาหะ

อันแรงกล้าในกุศลสมาทานเครื่องทรมานพระกายพระกมล เพื่อระวังบาปอกุศลที่ยังไม่เกิดไม่ให้เกิดขึ้น เพื่อจะกำจัดบาปอกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้เสื่อมสูญไม่ตั้งอยู่ได้ในพระสันดาน แม้เพียงทรงสมาทานอุโบสถกรรมเดือนละ ๔ ครั้ง เป็นกาลยุตตะปฏิบัติก็ดี ดังนี้นับว่า ตโป ได้ทั้งภายในภายนอกพุทธกาล เป็นบทคำรบ ๖ ฯ

กิริยาที่ไม่โกรธโดยวิสัยมิใช่เหตุที่ควรจะโกรธชื่อว่า อกฺโกโธ ฯ อีกนัยหนึ่ง ธรรมเป็นเบื้องต้นของเมตตา เป็นข้าศึกแก่ความโกรธ คือความปรารถนาไม่มีภัยไม่มีเวรในผู้หนึ่งผู้ใด ชื่อว่า อกฺโกโธ ฯ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้ามีพระราชอัธยาศัยประกอบด้วยพระเมตตา ไม่ทรงปรารถนาจะก่อภัยก่อเวรในผู้หนึ่งผู้ใด ไม่ทรงพระพิโรธโดยเหตุที่ไม่ควรจะทรงพระพิโรธก็ดี แม้มีเหตุที่ให้ทรงพระพิโรธ แต่ทรงข่มเสียด้วยโยนิโสมนสิการ ให้อันตรธานสงบระงับไปก็ดี ดังนี้นับว่า อกฺโกโธ เป็นบทที่ ๗ ฯ

กิริยาที่ไม่เบียดเบียนให้ลำบาก ชื่อว่า อวิหึสา ฯ อีกนัยหนึ่ง ธรรมเป็นเบื้องต้นของกรุณา เป็นข้าศึกแก่วิหึสา คือความไม่ปรารถนาจะก่อทุกข์แก่ผู้หนึ่งผู้ใด ชื่อว่า อวิหึสา ฯ โดยนัยนี้ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้ามีพระราชอัธยาศัยกอปรด้วยพระกรุณา ไม่ทรงปรารถนาจะก่อทุกข์แก่ผู้หนึ่งผู้ใด ไม่ทรงเบียดเบียนพระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทแลอาณาประชาราษฎรให้ลำบากด้วยเหตุอันไม่ควรกระทำ คือด้วยราชทัณฑ์อันไม่ควรก็ดี ด้วยตั้งพิกัดเก็บภาษีอากรเกินขนาดก็ดี ดังนี้นับว่า อวิหึสา เป็นบทที่ ๘ ฯ

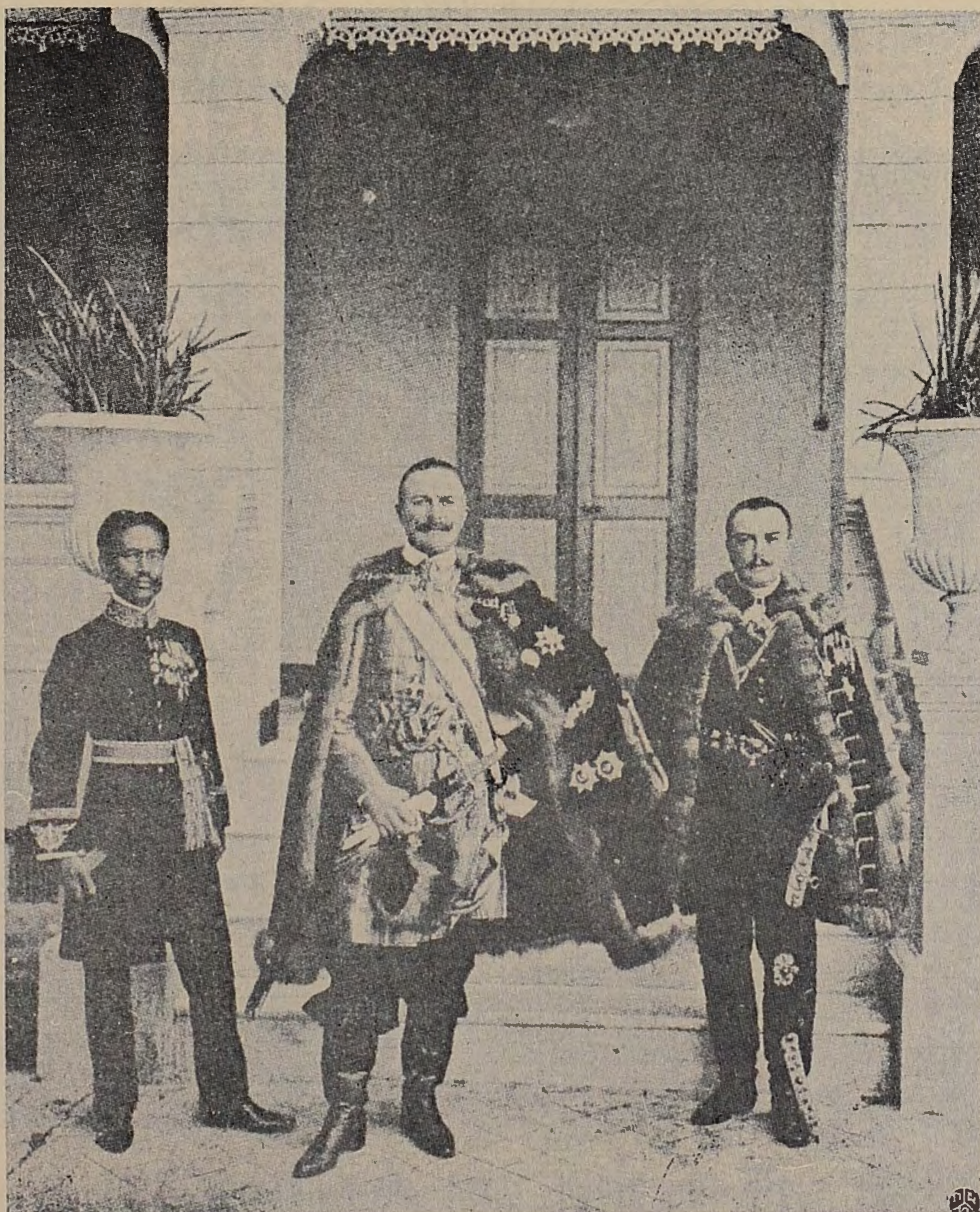
กิริยาที่อดทน ให้สิ่งที่ควรอดทนอยู่ทับในสันดาน ชื่อว่า ขนฺติ ฯ โดยนัยนี้ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริย์เจ้ามีพระราชหฤทัยกล้าหาญ อดทนต่อทุกข์ เป็นที่ตั้งแห่งโลภโกรธหลง คือทรงอดทนต่อเย็นร้อนเป็นต้น ทรงอดทนต่อถ้อยคำที่ผู้กล่าวชั่วไม่เป็นที่ชอบพระราชอัธยาศัย มาในโสตทวารโดยอาการอันชั่วร้าย ทรงอดทนต่อเวทนาอันเกิดขึ้นในพระกายเป็นทุกข์กล้าแสบเผ็ดไม่สำราญไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัย อาจนำพระชนม์ชีพเสียได้ก็ดี เมื่อพระราชวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาท มีความประมาทกระทำผิดล่วงพระอาชญาควรจะลงราชทัณฑ์ แต่อาศัยพระขันติเมตตากรุณาธิคุณ ทรงอดโทษนั้นไว้ก็ดี ทรงอดทนต่อกำลังอกุศลวิตกที่เกิดขึ้น ไม่ปล่อยพระราชอัธยาศัยให้ลุอำนาจน้อมไปตามก็ดี ดังนี้นับว่า ขนฺติ เป็นบทที่ ๙ ฯ

พระอรรถกถาจารย์เจ้าแสดงไวพจน์แห่งบทที่ ๑๐ ไว้ว่า อวิโรโธ ชื่อว่าอวิโรธนํ ดังนี้ ฯ โดยที่มา วิโรธศัพท์มีความ ๒ อย่างคือ วิโรโธ แปลว่าผิดจากสิ่งที่ตรง เช่นคำว่า อญฺญถา

อญฺญกถาวจนํ อญฺญมญฺญวิโรธํ อาปชฺชติ ความว่า โดยอย่างอื่น คำในอรรถกถาย่อมถึงความผิดจากกันแลกัน ดังนี้อย่าง ๑ วิโรโธ แปลว่าความยินร้าย เช่นคำว่า อนุโรธวิโรธสมาปนฺโน ความว่า บุถุชนคนไม่ได้สดับแล้วต้องถึงพร้อมด้วยความยินดียินร้าย ดังนี้อย่าง ๑ ฯ เมื่อมีอะอักษรนำหน้าก็แปลความว่า ไม่ผิดจากสิ่งที่ตรงอย่าง ๑ ไม่ยินร้ายอย่าง ๑ ฯ โดยนัยนี้ ได้สันนิษฐานว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงตั้งอยู่ในขัตติยราชประเพณี ไม่ทรงประพฤติผิดจากราชจรรยานุวัตรนิติศาสตร์ราชศาสตร์ ไม่ทรงประพฤติให้คลาดจากยุติธรรม ทรงอุปถัมภ์ยกย่องคนมีคุณความชอบควรอุปถัมภ์ยกย่อง ทรงบำราบคนมีความผิดควรบำราบในทางที่เป็นธรรม ไม่ทรงอุปถัมภ์ยกย่องแลบำราบบุคคลนั้น ๆ ด้วยอำนาจอคติ ๔ ประการมีฉันทาคติเป็นต้นก็ดี เมื่อมีลาภยศสรรเสริญสุขซึ่งเป็นที่พอพระราชหฤทัยมาถึงพระองค์ ก็ไม่ทรงแสดงความยินดีซึ่งเป็นที่ให้ผู้อื่นดูหมิ่นได้ว่า ทรงมัวเมาอยู่ในสิ่งนั้น ๆ ให้ปรากฏ เมื่อมีความเสื่อมลาภเสื่อมยศต้องนินทาได้ความทุกข์ร้อนประการใดซึ่งไม่เป็นที่พอพระราชหฤทัยมาถึงพระองค์ ก็ไม่ทรงแสดงความยินร้ายเสีย พระราชหฤทัยตกพระราชหฤทัย ซึ่งเป็นเหตุให้ผู้อื่นดูหมิ่นได้ว่าทรงหาขันติคุณมิได้ หรือเป็นเหตุให้ผู้น้อยซึ่งอยู่ในพระบรมเดชานุภาพพลอยตกใจแตกตื่นอลหม่าน ทรงรักษาพระอาการคงที่อยู่เป็นนิตย์ไม่แสดงให้ผิดจากปกติเดิมก็ดี ดังนี้นับว่า อวิโรธนํ เป็นบทที่ครบ ๑๐ ฯ

เมื่อพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ดำรงทศพิธราชธรรมนี้ให้ตั้งบริบูรณ์ด้วยดีในพระองค์พระราชวงศานุวงศ์ ข้าทูลละอองธุลีพระบาท แลอาณาประชาราษฎร์ข้าขอบขันธสีมา ย่อมมีความสวามิภักดิ์นับถือรักใคร่ ตั้งใจประกอบราชกิจฉลองพระเดชพระคุณ โดยเต็มกำลังกายแลเต็มกำลังความคิด โดยซื่อสัตย์สุจริตมิได้คิดทรยศ ช่วยบำรุงรัฐชนบทให้สมบูรณ์มั่งคั่ง สมดังพระราชประสงค์ทุกประการ เบื้องหน้าแต่นั้น เมื่อทรงพิจารณาด้วยพระปรีชาญาณถึงวุฒิศุภผล ก็จะทรงเห็นกุศลธรรมส่วนชอบ ๑๐ ประการนี้ ซึ่งตั้งบริบูรณ์เต็มที่ในพระองค์ ว่าเป็นเหตุมีกำลังกล้าสามารถให้เกิดผลได้ถึงเพียงนั้น ก็จะทรงพระปีติโสมนัสเป็นอันมากพ้นประมาณ ฯ เหตุนั้นโบราณบัณฑิตจึงได้ประพันธ์ผูกคำโศลกแสดงทศพิธราชธรรมจรรยา ถวายเป็นโอวาทานุศาสน์แด่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าในปางหลัง ดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาสังคหวัตถุต่อไป ฯ แลสังคหวัตถุอันเนื่องในพระราชจรรยานุวัตรนั้น ๔ ประการ โบราณบัณฑิตได้บัญญัติตั้งไว้เป็นแบบอย่าง ดังนี้ว่า สสฺสเมธํ ความที่ทรงพระปรีชาในการบำรุงธัญญาหารให้บริบูรณ์ในพระราชอาณาเขต ๑ ปุริสเมธํ ความที่ทรง

เคานต หัดเด เดอ โบเลสหา โกดซี บร๊อดสกี
อัครราชทูตพิเศษแทนพระองค์ สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเอาสเตรีย

รูป แครนด์ดยุก บอริส วลาดิมีโรวิช
เจ้ารุสเซีย ผู้แทนสมเด็จพระเจ้าราชาธิราช กรุงรุสเซีย

พระปรีชาในการทรงสงเคราะห์บุรุษ ๑ สมฺมาปาสํ อุบายเครื่องผูกคล้องน้ำใจมนุษย์ให้นิยมยินดี ๑ วาจาเปยฺยํ ตรัสพระวาจาอ่อนหวานควรดื่มไว้ในใจ ทำความเป็นที่รักให้เกิด ๑ สี่สังคหวัตถุนี้เป็นอุบายให้เกิดรัฐสมบัติ ซึ่งได้นามบัญญัติว่า นิรคฺคลํ สถานที่ราบคาบปราศจากโจรภัย จนถึงมีทวารเรือนไม่ต้องลงกลอนเป็นคำรบ ๕ ฯ

พรรณนาความโดยอนุรูปนัยว่า ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าเอาพระราชหฤทัยใส่ อุดหนุนบำรุงกสิกรรม คือการทำนาให้เจริญโดยอุบายนั้น ๆ เช่น ขุดคลองในภูมิภาคอันจะให้ผลดีแก่การทำนา แต่หากว่าเป็นที่รกร้างเพราะห่างจากน้ำ เพื่อราษฎรจะได้จับจองแล้วขวนขวายโก่นสร้างสถานที่รกร้างนั้นให้ควรแก่กสิกรรม ยกเว้นค่านาแก่ผู้เริ่มลงมือทำในที่เช่นนั้นกว่าจะได้ผลดี ค่านาที่เก็บอยู่เล่าก็ลดหย่อนผ่อนเบา เพื่อผู้ทำได้รับประโยชน์ ออกโฉนดเป็นสำคัญกันพิพาท ป้องกันสัตว์พาหนะให้ปราศจากภัยอันตราย สอดส่องแสวงหาอุบายอันจะให้ทุ่นแรงทำ แลบำรุงให้เจริญผล ผ่อนปรนทดน้ำเข้าไขน้ำออกตามเวลา ดังนี้นับว่า สสฺสเมธํ เป็นสังคหวัตถุที่ต้น ฯ แม้บำรุงการทำสวนให้ได้ผลไพบูลย์ด้วยอุบายนั้น ๆ ก็สงเคราะห์เข้าในข้อนี้ ฯ

ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงสงเคราะห์พระราชวงศานุวงศ์ แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ประกอบราชกิจฉลองพระเดชพระคุณ ยึดหน่วงน้ำใจให้นิยมยินดี ด้วยวิธีนั้น ๆ เป็นต้นว่าพระราชทานยศฐานันดรโดยสมควรแก่กุลวงศ์วิทยาแลความชอบในราชการ พระราชทานพระราชทรัพย์ให้เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิต ยกย่องให้มีอำนาจในราชกิจสมแก่หน้าที่ ดังนี้นับว่า ปุริสเมธํ เป็นสังคหวัตถุที่ ๒ ฯ

ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าทรงผูกคล้องน้ำใจมนุษย์นิกรให้นิยมยินดีด้วยวิธีนั้น ๆ คือทรงอุดหนุมสรรพพาณิชกรรมอันจะนำให้เกิดผลอันดีแก่แผ่นดิน เปิดสินค้าภายในภายนอกให้เข้าออกได้ตามถนัด ตั้งพิกัดเก็บภาษีเป็นส่วนหลวงแต่พอสมควรผู้ค้าจะได้กำไร ผู้ใดคิดจะประกอบกิจอย่างใดอย่างหนึ่งที่เจริญผลแก่แผ่นดิน แต่ไม่มีสินทรัพย์พอจะทำกิจนั้นได้ ก็พระราชทานพระราชทรัพย์อุดหนุนให้เป็นกำลัง ตั้งพระราชบัญญัติจัดมาตรา กำหนดเครื่องสอบประมาณสินค้าวางลงเป็นหลักฐานแห่งการซื้อขาย ออกกฎหมายลักษณะกู้ยืมให้เจ้าหนี้แลลูกหนี้ มีสุจริตต่อกันในเรื่องทรัพย์ ดังนี้นับว่า สมฺมาปาสํ เป็นสังคหวัตถุที่ ๓ ฯ

ข้อที่พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าตรัสพระวาจาอ่อนหวานควรดื่มไว้ในใจ ทักทายปราศรัยประปรายไปแก่บุคคลทุกชั้น ทั้งพระราชวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาท ตลอดลงมาถึงราษฎร

สามัญ ทั้งผู้ใหญ่ผู้น้อยโดยควรแก่ชาติสกุลแลวัย ยังความรักของชนนั้น ๆ ให้เกิดในพระองค์ทั่วหน้า ดังนี้นับว่า วาจาเปยฺยํ เป็นสังคหวัตถุ ๔ ฯ

นิรคฺคลํ บทที่ ๕ นั้น แสดงรัฐสมบัติของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ซึ่งทรงสงเคราะห์ยึดหน่วงน้ำใจประชาชน ด้วยสังคหวัตถุ ๔ ประการนี้ให้มีความยินดีเบิกบาน ตั้งใจรับราชการด้วยความสวามิภักดิ์ซื่อสัตย์กตัญญูกตเวทีเป็นเบื้องหน้า ประกอบการค้าขายแสวงหาเลี้ยงชีพโดยทางธรรม ไม่ต้องกระทำโจรกรรมแย่งชิงทรัพย์สิ่งของๆ ผู้อื่นมาเลี้ยงชีวิตตน ซึ่งจะก่อการจลาจลให้เกิดในรัฐชนบท เรียบร้อยราบคาบทั้งหมดทั่วทุกสถาน จนทวารเรือนไม่ต้องลงลิ่มกลอนเพื่อระวังโจรภัย ฯ สังคหวัตถุมีนัยดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามาด้วยประการฉนี้ ฯ

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาจักรวัติวัตรต่อไป โดยนัยอันมาในบาลีแลอรรถกถาจักรวัติสูตรในคัมภีร์ทีฆนิกาย บรรยายความโดยสังเขปว่า พระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ผู้สถิตในเอกราไชศวรรยาธิปัตย์ ปกครองรัชสีมามณฑล ควรดำรงพระองค์ในธรรมคือ กุศลกรรมบถสิบประการ อิงอาศัยให้เป็นหลักสักการนับถือบูชา มีธรรมเป็นเบื้องหน้าดุจธงชัย มีธรรมเป็นใหญ่เป็นอธิบดี แต่นั้นควรสถิตในขันติเมตตากรุณาสามสามัคคีธรรม อุปถัมภ์บำรุงชนนิกร ด้วยยศฐานันดรเคหสถาน แลธนสารสมบัติ คอยห้ามกันสรรพภยุปัทวันตราย ทรงจัดธรรมิการักขาวรณ-คุโตยบายสามอย่างนี้ ให้เนื่องในจักรวัติวัตร ๑๒ ประการ ที่ ๑ ควรพระราชทานโอวาทแก่อันโตชนคนภายในราชสำนัก ให้สถิตในกุศลสมาทาน แลพระราชทานธนสารสมบัติพัสตราภรณ์ ยศฐานันดรอิสริยศักดิ์ ทรงพิทักษ์รักษาห้ามกันสรรพภยุปัทวันตราย แลทรงอนุเคราะห์พลกายกองเสนาด้วยพระราชทานลาภแลยศเหมือนอย่างนั้น กับทั้งเบี้ยเลี้ยงแลรางวัลไม่ให้ล่วงกาล ฯ ที่ ๒ ควรทรงผูกพระราชไมตรีสมานราชสัมพันธมิตรกับอภิสิตกษัตริย์สามนตราช ด้วยมหัคฆภัณฑ์มงคลบรรณาการ มีคชสารอัศวาชาไนยแลอุดมรัตน์เป็นต้น ฯ ที่ ๓ ควรให้พระราชวงศานุวงศ์ ซึ่งนับว่าอนุยนตกษัตริย์ชั้นบาน ด้วยพระราชทานยานพาหนะตามควรแก่พระราชอิสริยยศ ฯ ที่ ๔ ควรทรงเกื้อกูลคฤหัสถ์พราหมณ์ด้วยเครื่องพรตแลไทยธรรมมีข้าวน้ำผ้านุ่งห่มเป็นต้น แลอนุเคราะห์คฤหบดีชนด้วยพระราชทานพืชข้าวปลูกแลเอกไถกับทั้งโคกระบือ เครื่องอุดหนุนแก่การนา ฯ ที่ครบ ๕ ควรทรงอนุเคราะห์ประชาชนชาวชนบทเหมือนอย่างนั้น ให้เลี้ยงชีพเป็นสุขตามวิสัย ฯ ที่ครบ ๖ ควรทรงสักการพราหมณ์ผู้สมณะด้วยพระราชทานไทยธรรมบริขารเกื้อกูลแก่ธรรมปฏิบัติ ฯ ที่ ๗ ควรทรงจัดรักษาฝูงมฤคปักษีชาติด้วยพระราชทานอภัย ห้ามไม่ให้ใครเบียดเบียนกระทำอันตรายจนสูญพืช

พันธุ์ ฯ ๘ ที่ควรห้ามชนทั้งหลายไม่ให้กระทำอธรรมมิกกิจ ชักนำให้ตั้งอยู่ในกุศลสุจริตส่วนชอบ ประกอบการเลี้ยงชีพโดยทางธรรม ฯ ที่ ๙ ชนใดขัดสนไม่มีทรัพย์พอจะเลี้ยงชีพโดยสัมมาอาชีวะได้ ควรพระราชทานพระราชทรัพย์เจือจานให้เลี้ยงชีพ ไม่ต้องแสวงหาโดยทางทุจริต ฯ ที่ ๑๐ ควรเสด็จเข้าไปใกล้สมณะพราหมณ์ ตรัสถามถึงบุญบาปกุศลากุศลให้ประจักษ์ชัด ฯ ที่ ๑๑ ควรทรงตั้งวิรัติห้ามจิตไม่ให้เกิดอธรรมราคในอคมนิยสถาน ฯ ที่ ๑๒ ควรทรงประหารวิสมโลภเจตนาห้ามจิตไม่ให้ปรารถนาลาภที่ไม่ควรจะได้ ฯ พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าผู้ทรงดำรงเอกราไชศวรรยาธิปัตย์ ควรสถิตในจักรวัติวัตร ๑๒ ประการ บำรุงพระราชอาณาจักรให้ไพโรจน์ชัชวาล ด้วยพระราชวรฤทธิ์เดชานุภาพบุญบารมี เกษมสวัสดิ์ดำรงมั่นพ้นสรรพพิบัติอุปัทวันตราย ดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

ลำดับนี้ จักรับพระราชทานถวายวิสัชนาพละของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า ๕ ประการ อันมาในเตสกุณชาดก ฯ

ที่ต้น กายพลํ กำลังพระกาย ฯ สมบัตินี้เป็นผลเกิดแต่ทรงผาสุกสบายปราศจากพระโรคบีฑา ฯ อันพระมหากษัตริย์ย่อมเป็นจอมพลผู้จะนำโยธาหารหมู่ใหญ่เข้าสู้สงคราม จำต้องทรงพระกำลังเข้มแข็งจึงจะเป็นที่เกรงขามแห่งข้าศึก และเป็นที่ไว้ใจของพลโยธี ถ้าขาดสมบัติข้อนี้แม้แต่จะทรงราชการก็คงไม่สะดวกไปได้ ฯ เหตุดังนั้นพระองค์จึงควรบริหารพระองค์ให้ทรงพระกำลังเป็นนิตย์ ฯ

ที่ ๒ โภคพลํ กำลังคือโภคสมบัติ ฯ อันพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า มีราชกิจที่จะพึงจัดพึงทำ แลมีบุคคลที่จะพึงบำรุงเลี้ยงเป็นอันมาก หากขาดสมบัติข้อนี้ ไหนเลยจะมีกำลังบำเพ็ญราชธรรมให้สำเร็จผล ฯ เหตุดังนั้น พระองค์จึงควรขวนขวายบำรุงกสิกรรมพาณิชกิจอันเป็นทางเกิดแห่งพระราชทรัพย์ให้ไพศาล แลจัดการพระคลังให้เป็นระเบียบอันดี ฯ

ที่ ๓ อมจฺจพลํ กำลังคืออมาตย์ ฯ อันพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า มีราชภาระที่จะพึงทรงมากกว่ามาก ยากที่จะทรงสอดส่องได้ทั่วถึง จึงต้องมีอมาตย์ผู้ใหญ่ผู้น้อยไว้เป็นกำลังตั้งแต่เสนาบดีลงมาจะได้บัญชาราชกิจต่างพระเนตรพระกรรณ ฯ เหตุดังนั้น พระองค์จึงควรสอดส่องวุฒิของข้าราชการ แล้วแลพระราชทานยศศักดิ์โดยสมควรแก่วงศ์สกุลคุณสมบัติแลความชอบ ฯ

ที่ ๔ อภิชจฺจพลํ กำลังคือมีพระชาติสูง ฯ สมบัติข้อนี้เป็นที่นิยมของมหาชน เป็นผลมีมาเพราะบุพเพกตบุญตา คือได้เคยทรงบำเพ็ญพระราชกุศลอบรมมาแต่ในกาลก่อน ฯ แม้สนังกุมารพรหมก็ได้กล่าวคำประพันธ์สรรเสริญสมบัติข้อนี้ไว้ว่า ขตฺติโย เสฏฺโฐ ชเน ตสฺมึ เย

โคตฺติปฏิสาริโน ความว่า กษัตริย์เป็นผู้ประเสริฐสุดในชุมนุมชนผู้มีปกติรังเกียจด้วยชาติดังนี้ ฯ อันชนมีชาติสูง ย่อมมีคุณสมบัติพิเศษกว่าสามัญชน เป็นต้นว่ามีสติปัญญา อุตสาหะกล้าหาญ รู้จักละอายดังคชสาร อัสดร อุศภ ผู้อาชาไนยย่อมองอาจกว่าสัตว์สามัญ ฯ เหตุดังนั้นพระมหากษัตริอาธิราชเจ้า ควรตั้งพระราชประสงค์สมบัตินี้ให้มีสืบพระวงศ์ลงไป ให้สมดังแสดงไว้ในพระบาลีว่า อุภโต สุชาโต โหติ เป็นต้น ความว่า เป็นผู้เกิดมาดีโดยชนกชนนีทั้งสองฝ่ายไม่ลักลั่น มีอุทรที่ถือปฏิสนธิบริสุทธิ์ตลอดเจ็ดชั้นแห่งบูรพบิดา อันใคร ๆ ไม่กล้าคัดค้านยกโทษได้ โดยกล่าวปรารภกำเนิดดังนี้ จะได้เป็นศรีสวัสดิ์แก่พระราชอาณาจักรสืบไป ฯ

ที่ครบ ๕ ปญฺญาพลํ กำลังคือพระปัญญา ฯ พระมหากษัตริยาธิราชเจ้าผู้ทรงพระปรีชาญาณรอบคอบ สามารถประกอบพระราโชบายให้ลุล่วงอุปสรรคทั้งหลาย ทำนุบำรุงรัฐมณฑลให้เจริญสถาพรดำรงมั่น ฯ เหตุดังนั้น พระองค์จึงควรแสวงหาทางมาแห่งปัญญา ทรงหมั่นศึกษาสดับแลทรงพระวิจารณ์เหตุการณ์ภายในภายนอกอันเป็นไปในสมัย เพื่อจะได้พระญาณแจ้งเหตุผลประจักษ์ชัด ฯ พละ ๕ ของพระมหากษัตริย์มีมาในเตสกุณชาดกฉะนี้ ฯ

พระราชจรรยานุวัตรที่เป็นคุณาภรณ์อลงกตพระมหากษัตริยาธิราช ซึ่งมาในคัมภีร์พุทธศาสน์ เป็นคำสอนของสมเด็จพระโลกุตมาจารย์ มีนัยดังรับพระราชทานถวายวิสัชนามา ด้วยประการฉะนี้ ฯ

สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ได้เสด็จดำรงราชมไหศวรรยาธิปัตย์ใหม่ ก็เป็นเหมือนสมเด็จพระบรมศาสดาแรกได้ตรัสรู้พระอนุตรสัมมาสัมโพธิญาณ เมื่อได้ทรงบำเพ็ญราชธรรมให้สำเร็จประโยชน์แก่ประชาชนผู้อยู่ใต้พระบรมโพธิสมภาร ก็จักเป็นดุจสมเด็จพระบรมนราสภได้ทรงบำเพ็ญพระพุทธกิจเสร็จ ทรงเปล่งสุรนาทโวหารได้ว่า ยํ สตฺถารา กรณียํ สาวกานํ หิเตสินา อนุกมฺปเกน เป็นต้น ความว่า กิจอันใดอันศาสดาผู้มีกรุณาแสวงหาประโยชน์แก่สาวกจะควรกระทำกิจอันนั้นเราถือเอาความเอ็นดูได้กระทำแล้วแก่ท่านทั้งหลายทุกประการดังนี้ ฯ ข้อนี้จักสำเร็จเป็นพระบารมีไปในอนาคต ยังอุปบัติของพระองค์ให้มีผลสมด้วยพระพุทธพจนภาษิตว่า เทฺวเม ภิกฺขเว ปุคฺคลา โลเก อุปฺปชฺชมานา อุปฺปชฺชนฺติ พหุชนหิตาย พหุชนสุขาย พหุโนชนสฺส อตฺถาย หิตาย สุขาย เทวมนุสฺสานํ ความว่า ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย สองบุคคลนี้ เมื่อเกิดขึ้นในโลก ย่อมเกิดขึ้นเพื่อประโยชน์สุขแห่งชนเป็นอันมาก เพื่อความต้องการ เพื่อความเกื้อกูล เพื่อความสำราญแห่งชนเป็นอันมาก ทั้งเทวดาแลมนุษย์ สองบุคคลนี้คือใคร พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธะ ๑

พระราชาจักรพรรดิ ๑ ดังนี้ ฯ อุปบัติของพระมหากษัตริยาธิราชเจ้า จะพึงมีผลดังสมเด็จพระทศพลตรัสสรรเสริญไว้ฉะนี้ ก็ด้วยอำนาจทรงบำเพ็ญราชธรรมให้บริบูรณ์ทุกประการ ฯ

บัดนี้ จักตั้งสัตยาธิษฐานประสิทธิพระพรถวาย สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า เป็นลำดับไป ฯ

พุทฺธานุภาโว ปรเมนฺทมหาวชิราวุธํ มหาราชํ อภิรกฺขตุ ขออานุภาพพระพุทธเจ้า จงอภิบาลสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ บรมราชาธิราช ฯ

ธมฺมานุภาโว ฯ ล ฯ อภิรกขตุ ขออานุภาพพระธรรมเจ้าจงอภิบาล ฯ ล ฯ

สํฆานุภาโว ฯ ล ฯ อภิรกฺขตุ ขออานุภาพพระสงฆเจ้า จงอภิบาล ฯ ล ฯ

พุทฺธานุภาวํ นิสฺสาย ปรเมนฺทมหาวชิราวุโธ มหาราชา พุทฺธสาสนํ อภิปาเลนฺโต สุขํ ชีวตุ อาศัยอานุภาพพระพุทธเจ้า ขอสมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธบรมราชาธิราช จงอภิบาลพระพุทธศาสนาดำรงพระชนมายุเป็นสุข ฯ

ธมฺมานุภาวํ นิสฺสาย ฯ ล ฯ รฏฺฐํ อภิปาเลนฺโต จิรํ รชฺเช ปติฏฺฐาตุ อาศัยอานุภาพพระธรรมเจ้า ฯ ล ฯ จงอภิบาลรัฐมณฑล เสด็จสถิตในราชสมบัติยืนนาน

สํฆานุภาวํ นิสฺสาย ฯ ล ฯ ปชํ อภิปาเลนโต นิจฺจํ ชยตุ อาศัยอานุภาพพระสงฆเจ้าฯลฯ จงอภิบาลประชาชน มีชัยเป็นนิตยกาล ฯ

พุทฺธานุภาเวน ปรเมนฺทมหาวชิราวุธสฺส มหาราชสฺส โสตฺถิ ภวตุ ด้วยอานุภาพพระ-พุทธเจ้า ขอสวัสดีคือความปลอดโปร่ง จงมีแด่สมเด็จพระปรเมนทรมหาวชิราวุธ บรมราชาธิราช ฯ

ธมฺมานุภาเวน ฯ ล ฯ อิทฺธิ ภวตุ ด้วยอานุภาพพระธรรมเจ้าขอฤทธิคือความสำเร็จ จงมีฯ

สํฆานุภาเวน ฯ ล ฯ วุฑฺฒิ ภวตุ ด้วยอานุภาพพระสงฆ์เจ้า ขอวุฒิคือความจำเริญ จงมีฯ

ขออำนาจพระราชปณิธาน คือความตั้งพระราชหฤทัยในอันบำเพ็ญราชธรรมให้สำเร็จประโยชน์แก่มหาชนทั่วหล้า แลขอเดชเทวดาผู้ศักดิ์สิทธิ์จงอภิบาลรักษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า กับทั้งพระบรมราชวงศ์แลรัฐมณฑล ให้สถาพรดำรงมั่น พ้นสรรพพิบัติอุปัทวันตรายเป็นนิตยกาล ฯ

อรหํ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อุตฺตมํ ธมฺมมชฺฌคา
มหาสํฆํ ปโพเธสิ อิจฺเจตํ รตนตฺตยํ

พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ตรัสรู้ธรรมอันสูงสุดแล้ว ยังสงฆ์หมู่ใหญ่ให้ตรัสรู้เบิก

บานตื่นจากกิเลสนิทรา นี้จัดว่าพระรัตนตรัย ฯ แม้ถึงจะต่างกันโดยวัตถุว่า พุทฺโธ ธมฺโม สํโฆ ดังนี้ก็จริงอยู่ ถึงอย่างนั้นก็ชื่อว่าเป็นอันเดียวกันโดยอรรถ เพราะไม่แยกจากกันไปได้ พระพุทธเจ้าตรัสรู้ก่อนพระธรรมก่อนแล้วสอนผู้อื่นให้ตรัสรู้ตาม พระธรรมนั้นพระสงฆ์ได้ทรงไว้ แลพระสงฆ์เล่าก็เป็นสาวกของพระพุทธเจ้าเนื่องกันเป็นอันเดียวฉะนี้ ฯ พระรัตนตรัยนี้บริสุทธิ์อุดมประเสริฐในโลกย่อมเป็นไปเพื่อความบริสุทธิ์อย่างยิ่งแก่ผู้เลื่อมใสแล้ว ใคร่ความบริสุทธิ์แก่ตน ปฏิบัติอยู่โดยชอบ ฯ ความบริสุทธิ์จากกิเลสทั้งปวง เป็นความดับจากทุกข์ทั้งปวง พระนิพานเป็นธรรมชาติสูญอย่างยิ่งคือว่างจากกิเลสแลกองทุกข์ทั้งปวงนั้น ได้ชื่อว่าเป็นบรมสุข ฯ ด้วยสัจจวาจาภาษิตนี้ ขอความสวัสดีจงเกิดมีในกาลทุกเมื่อ ฯ ด้วยเดชานุภาพพระรัตนตรัยเป็นปฏิพาหโนบายกางกั้น ขออุปัทวันตรายแลอุปสรรคคือข้อติดขัดทั้งหลาย จงอย่าได้ถูกต้องพ้องพานซึ่งสยามรัฐมหาชนบทนี้ในกาลไหน ๆ จงบำราศไกลด้วยประการทั้งปวง ขอความเป็นผู้ไม่มีโรคความสุขสำราญ ความเป็นผู้มีอายุยืนนานแลความบริบูรณ์แห่งวัตถุทั้งหลายอันเป็นที่ตั้งแห่งวิบูลผลนั้น ทั้งสุขโสมนัสสวัสดีในที่ทุกสถาน จงเกิดมี จงเป็นไป แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า กับพระบรมราชวงศ์ผู้ทรงอภิบาลสยามรัฐมหาชนบทนี้ ฯ ขอเทพเจ้าผู้สิงสถิตในสยามรัฐมณฑล ตั้งต้นแต่พระราชนิเวศน์ตลอดเขตรัชสีมาที่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้าได้ทรงบูชาแล้วด้วยธรรมพลีแลอามิษพลี จงตั้งไมตรีจิตอภิบาลรักษาสมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้ากับรัฐมณฑล ด้วยนำเข้าไปใกล้ซึ่งอิฐวิบุลผลอันเป็นหิตานุหิตประโยชน์ แลคอยป้องกันซึ่งสรรพโทษอันไม่เกื้อกูลแก่ความเจริญ อย่าให้เกิดมี ฯ

สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ สิทฺธมตฺถุ อิทํ ผลํ

เอตสฺมึ รตนตฺตยสฺมึ สมฺปสาทนเจตโส

ขอผลที่กล่าวนี้ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็นผลสัมฤทธิ์ จงเป็ผลสัมฤทธิ์ แด่สมเด็จบรมบพิตรพระราชสมภารเจ้า ผู้มีพระราชหฤทัยเลื่อมใสในพระรัตนตรัยนี้ สมพระบรมราชประสงค์ทุกประการ เทอญ ฯ

จดหมายเหตุงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกเฉลิมพระราชมนเทียรหมดเพียงนี้

งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช

อธิบายลักษณะงาน

งานพระพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พึ่งจะมีขึ้นในรัชกาลปัจจุบันนี้เป็นครั้งแรก โดยเหตุที่ทรงพราชดำริดังได้แสดงมาแล้วข้างต้นหนังสือนี้ จึงต้องคิดระเบียบแบบแผนขึ้นใหม่ มีลักษณะการเป็น ๓ อย่าง คือ การบรมราชาภิเษกอย่าง ๑ การสมโภชอย่าง ๑ การเลี้ยงลูกขุนอย่าง ๑ อนุโลมตามโบราณราชประเพณี แต่เปลี่ยนแปลงรายการให้ต้องตามนิยมในปัจจุบันนี้อีกประการ ๑ เมื่อนานาประเทศทราบว่า จะมีการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช สมเด็จพระเจ้าราชาธิราช สมเด็จพระราชาธิบดี แลประธานาธิบดีนานาประเทศที่เป็นสัมพันธมิตรไมตรี ต่างก็ยินดีแต่งเจ้านายในพระราชวงศ์บ้าง ขุนนางผู้ใหญ่บ้าง เป็นราชทูตพิเศษมาช่วยแทนพระองค์แลต่างตน จึงมีการรับแขกเมืองเป็นงานใหญ่ขึ้นอีกอย่าง ๑ ซึ่งมิได้เคยมีมาแต่ก่อน

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ ถ้าว่าโดยลักษณะงาน ทำเป็น ๓ ตอน ตอนต้นตั้งพิธีตามหัวเมืองทุกมณฑล ทำน้ำมนต์อภิเษกสำหรับถวาย ณ พระแท่นอัฐทิศเป็นเครื่องหมายถวายแผ่นดินสิ้นทั้งรัฐสีมาอาณาเขตประเทศสยาม ทำพิธีตอนนี้แต่ในเดือนพฤศจิกายน เพื่อจะให้มีเวลาส่งน้ำอภิเษกเข้ามาถึงกรุงเทพ ฯ พร้อมกันทันกำหนด ตอนกลางทำพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อต้นเดือนธันวาคม ตอนท้ายเป็นงานสมโภชเลี้ยงลูกขุน ทำต่อเนื่องกับพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมา งานทั้ง ๓ ตอนเริ่มทำตั้งแต่วันที่ ๘ พฤศจิกายน เสร็จสิ้นงานเมื่อวันที่ ๑๐ ธันวาคม มีรายการโดยพิสดารดังจะแสดงต่อไป

พิธีทำน้ำมนต์อภิเษก

วันพุธที่ ๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

กำหนดเริ่มต้นพิธีเสกน้ำมนต์อภิเษก ที่พระมหาเจดีย์สถานซึ่งเป็นหลักมหานครโบราณในพระราชอาณาจักรทั้ง ๗ แห่ง คือ:-

๑. ที่พระพุทธบาท ในมณฑลกรุงเก่า อันเป็นมหาเจดีย์สถาน สถิตในมณฑลประเทศที่ตั้งพระมหานครละโว้ แลกรุงศรีอยุธยามหานคร อันเคยเป็นโบราณราชธานีด้วยกันแห่งหนึ่ง

๒. ในพระวิหารพระพุทธชินราช ณ พระศรีรัตนมหาธาตุเมืองพระพิษณุโลก อันเป็นมหาเจดีย์สถานอยู่ในโบราณราชธานีฝ่ายเหนือแห่งหนึ่ง

๓. ที่วัดพระมหาธาตุเมืองสวรรคโลก อันเป็นมหาเจดีย์สถานในโบราณราชธานีครั้งสมเด็จพระร่วงเจ้าแห่งหนึ่ง

๔. ที่พระปฐมเจดีย์เมืองนครชัยศรี อันเป็นโบราณมหาเจดีย์ในประเทศที่ตั้งพระนครศรีวิชัยราชธานีแห่งหนึ่ง

๕. ที่วัดพระมหาธาตุเมืองนครศรีธรรมราช อันเป็นมหาเจดีย์สถานอยู่ในโบราณราชธานีศรีธรรมราชแห่งหนึ่ง

๖. ที่วัดพระมหาธาตุหริภุญไชย เมืองนครลำพูนในมณฑลพายัพ อันเป็นมหาเจดีย์สถานในแว่นแคว้นโบราณราชธานีทั้งหลายฝ่ายเหนือ คือ นครหริภุญไชก นครเขลางค์ นครเชียงแสน นครเชียงราย นครพะเยา นครเชียงใหม่แห่งหนึ่ง

๗. ที่พระธาตุพนม เมืองนครพนมในมณฑลอุดร อันเป็นมหาเจดีย์สถานอยู่ในประเทศที่ตั้งโบราณราชธานีโคตรบูรพ์หลวงแห่งหนึ่ง

น้ำอภิเษกนั้น ข้าหลวงเทศาภิบาลได้จัดให้ราชบุรุษไปพลีกรรม ตักน้ำที่เป็นสิริมงคลในมณฑลนั้น ๆ คือน้ำสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ แลน้ำในประเทศที่เคยได้ใช้เป็นน้ำอภิเษกของอดีตมหาราชแต่ก่อนมาทุก ๆ แห่งมารวมลงในหม้อ ตั้งในมณฑลพิธีสถานพร้อมด้วยเครื่องสักการบูชา

เวลาเช้าพระสงฆ์ที่จะทำการพิธีแห่งละ ๓๐ รูป มีสังฆนายกในมณฑลนั้นเป็นประธานกับข้าราชการทั้งฝ่ายทหารพลเรือน มีข้าหลวงเทศาภิบาลสำเร็จราชการมณฑลเป็นหัวหน้า ประชุมพร้อมกัน ณ พิธีสถาน เวลาเช้าโมงครึ่งสังฆนายกได้ประกาศเทวดา เวลาเช้า ๒ โมง สังฆนายกจุดเทียนชัย เริ่มการพิธีแล้ว ข้าราชการจัดอาหารบิณฑบาตเลี้ยงพระสงฆ์ที่ทำพิธี เพื่อพระสงฆ์ฉันท์แล้ว พระสงฆ์ผลัดเปลี่ยนกันสวดภาณวารตลอดการพิธี เวลาบ่าย ๔ โมง พระสงฆ์แลข้าราชการประชุมพร้อมกัน พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้วสวดภาณวารต่อไป

วันที่ ๙ ที่ ๑๐ พฤศจิกายน เวลาเช้าแลเพล ข้าราชการจัดอาหารบิณฑบาตเลี้ยงพระสงฆ์ เวลาบ่าย ๔ โมง ประชุมข้าราชการแลพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์แล้ว สวดภาณวารต่อทั้งกลางวันกลางคืน ถึงวันที่ ๑๑ พฤศจิกายน ซึ่งนับตามสุริยคติกาลพอบรรจบรอบปี ตรงกับวันพระบรมราชา

ฮอนเนอเรเบอล แฮมิลตอน กิง (แต่งพลเรือน)
อัครราชทูตพิเศษ แทนประธานาธิบดีแห่งสหปาลีรัฐอเมริกา

รูป มองสิเออร์ พิแอ คายัง เดอ มายารี
เอกอัครราชทูตพิเศษ แทนประธานาธิบดีฝรั่งเศส

ภิเษกเฉลิงถวัลยราชสมบัติเฉลิมพระปรมาภิไธยนั้น เป็นวันที่พระสงฆ์ทำพิธีเสกน้ำอภิเษกครบ ๓ วัน ๓ คืน เวลาเช้าข้าราชการประชุมพร้อมกัน แลจัดอาหารเลี้ยงพระสงฆ์เหมือนวันก่อน ๆ เมื่อพระสงฆ์ฉันแล้ว สังฆนายกดับเทียนชัย แลสังฆนายกทำน้ำพระพุทธมนต์เจือในน้ำอภิเษก พระสงฆ์สวดอนุโมทนาประสิทธิ์พระพรแล้ว สังฆนายกได้มอบหม้อน้ำอภิเษกแก่ข้าหลวงเทศาภิบาล ๆ แลข้าราชการได้ตั้งบายศรีเวียนเทียนสมโภชน้ำอภิเษก การพิธีนี้ทำเหมือนกันทั้ง ๗ แห่ง เมื่อเสร็จพิธีแล้ว ข้าหลวงเทศาภิบาลได้แต่งให้ข้าราชการเชิญน้ำอภิเษกเข้ามายังกรุงเทพ ฯ รักษาไว้ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม จะได้รวมตั้งในมณฑลพระราชพิธีวันตั้งการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช

วันพุธที่ ๑๕ พฤศจิกายน เวลาเช้า มณฑลอื่นนอกจากมณฑลที่มีมหาเจดีย์สถานทั้ง ๗ แห่งที่กล่าวมาแล้ว เริ่มต้นทำพิธีเสกน้ำอภิเษกกำหนดจุดเทียนชัย ตั้งต้นพระสงฆ์สวดภาณวารตลอด ๓ วัน ๓ คืน จนถึงวันที่ ๑๘ พฤศจิกายน เวลาเช้าดับเทียนชัยเป็นเสร็จการพิธี คือ :–

๑. มณฑลนครสวรรค์	ทำที่วัดบรมธาตุเมืองชัยนาท
๒. มณฑลเพชรบูรณ์	ทำที่วัดพระมหาธาตุเมืองเพชรบูรณ์
๓. มณฑลนครราชสีมา	ทำที่วัดกลางเมืองนครราชสีมา
๔. มณฑลอีสาน	ทำที่วัดสีทองเมืองอุบลราชธานี
๕. มณฑลปราจีนบุรี	ทำที่วัดยโสธรเมืองฉะเชิงเทรา
๖. มณฑลจันทบุรี	ทำที่วัดพลับเมืองจันทบุรี
๗. มณฑลปัตตานี	ทำที่วัดตนีนรสโมสร เมืองตานี
๘. มณฑลภูเก็ต	ทำที่วัดพระทอง เมืองถลาง
๙. มณฑลชุมพร	ทำที่วัดพระมหาธาตุเมืองไชยา
๑๐. มณฑลราชบุรี	ทำที่วัดพระมหาธาตุ เมืองเพชรบุรี

ระเบียบการพิธีทำเหมือนกับที่พระมหาเจดีย์สถานทั้ง ๗ แห่งนั้น ทุกประการ

การแต่งตั้งเตรียมพระราชพิธีในกรุงเทพ ฯ

ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานจัดแต่งตั้งการพระราชพิธีในพระบรมมหาราชวัง ที่สนามสวนขวาข้างพระที่นั่งพิมานรัถยาหน้าเขาไกรลาส ตั้งพระมณฑปสรงพระกระยาสนาน

ยกพื้นชั้นหนึ่งเป็นฐานรองพระมณฑปนั้นหุ้มด้วยผ้าขาว มีนาคบัก ช่อตั้ง ช่อห้อยแลเฟื่องอุบะ เครื่องทองเพดานผ้าขาวลายทองห้อยอุบะดอกจำปาทองคำ ผูกพระสูตรขาวลายทรงข้าวบิณฑ์ก้านแย่ง ทองแผ่ลวดทั้ง ๔ ด้าน น้ำสรงสหัสธารามุรธาภิเษกสนาน ใช้น้ำอภิเษก ซึ่งได้ตั้งพระราชพิธีเสกมาแต่พระมหาเจดีย์สถานกับทั้งทั่วทุกมณฑลในพระราชอาณาจักร แลเจือด้วยน้ำเบญจมหานทีในพระมณฑปทอดถาดทองรองน้ำสรง แลตั้งตั้งอุทุมพรที่ประทับบนถาดทอง วันสรงมุรธาภิเษก ตั้งที่สรงพระพักตร์มีพระครอบมุรธาภิเษกเครื่องกระยาสนาน แลวางใบไม้นามวันกาลกิณีทรงเหยียบด้วยแลที่บนฐานรองพระมณฑป มีเครื่องสูง ๗ ชั้น ทองแผ่ลวดพื้นโหมดทอง เงิน นาก ทั้ง ๔ มุม ๆ ละ ๓ ประดับด้วยราชวัติไม้จริงทรงเครื่องพื้นขาวลายทอง ประกอบด้วยต้นกล้วยต้นอ้อยจั่นหมาก จั่นมะพร้าว มีทางขึ้น ๔ ด้าน มีบุษบกน้อยจำหลักลายทองสำหรับตั้งพระชัยเนาวโลหะที่เชิญนำเสด็จสู่พระมณฑปที่สรงทิศตะวันออก สำหรับตั้งพระมหาพิฆเนศวร์ ทิศตะวันตก มีศาลจัตุโลกบาลสำหรับบูชาพระฤกษ์ด้วย เป็นบุษบกยอดพื้นขาว เครื่องทองอยู่บนฐานพระมณฑปมุมละศาลทั้ง ๔ มุม แลที่หน้าพระมณฑปทิศทักษิณตั้งโต๊ะเครื่องสังเวยเทวดากลางหาวด้วย

ที่ชาลารักแร้พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทิศตะวันออกเฉียงใต้ ระหว่าง พระที่นั่งราชกรัณยสภายกพื้นขึ้นเสมอมุขกระสัน ปูพื้นถึงชาลาพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ มีอัฒจันท์ลงที่ชาลาประดิษฐานพระที่นั่งอัฐทิศอุทุมพรราชอาสน์ รูป ๘ เหลี่ยม มีเสา ๘ เสา ดาดเพดานผ้าขาว ๘ เหลี่ยม ระบาย ๓ ชั้น ครีบทองห้อยพวงอุบะดอกจำปาทองยอดเป็นนพปฎลเศวตฉัตร มีพระสูตรขาวครีบครุยทองผูกทุกเสา ทอดราชอาสน์ผ้าขาว (โรยแป้งยันต์วางหญ้าคาดอกไม้แลข้าวสารศรีทั้ง ๕ แล้วดาดผ้าขาวปกบนเป็นราชอาสน์) แลพระที่นั่งอัฐทิศนั้นมีฐานเขียงรองรูป ๘ เหลี่ยม ตั้งตั่งอัฐทิศทำด้วยไม้ไผ่สีสุกหุ้มผ้าขาวปูผ้าขาวล้อมทั้ง ๘ ทิศ ตั้งเทวรูปอธิไทยโพธิบาตแลเทวรูปนพเคราะห์ประจำทิศ มีหม้อน้ำศิลาซึ่งมาแต่พระอารามหลวงต่าง ๆ พร้อมด้วยน้ำพระพุทธมนต์เจือน้ำอภิเษกแลน้ำเบญจมหานทีตั้งบนตั่งพร้อมด้วยพระถ้วยศิลาจารึกอักษรปิดคลุมตาดมีกรดเงินบรรจุน้ำอภิเษกมาแต่โรงราชพิธีพราหมณ์พร้อมด้วยสังข์ทักษิณาวัฏ มีเครื่องบูชาประจำทุกทิศทุกตั่ง กับทั้งกระบะเครื่องบูชาเทวดาอธิไทยโพธิบาตสำรับละทิศ แลวันเจริญพระพุทธมนต์ตั้งบัตรประจำทิศ โหรบูชานวเคราะห์ด้วย แลฐานรองฐานเขียงพระที่นั่งอัฐทิศนั้นเป็นรูป ๔ เหลี่ยม แวดล้อมด้วยเครื่องสูงขาว ๕ ชั้นลายทองกำมะลอทุกมุม ๑๒ องค์ประกอบด้วยราชวัติไม้จริงทรงเครื่องพื้นขาวลายทองที่ตรงพระที่นั่งอัฐทิศด้านใต้ ตั้งพลับพลาทองตรีมุขเป็นที่สำหรับเจ้านานาประเทศและพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้า เมื่อเวลาทรงรับน้ำอภิเษก ณ พระที่นั่งอัฐทิศ

ในท่ามกลางพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประดิษฐานพระที่นั่งภัทรบิฐมนังคศิลารามราชอาสน์เป็นรัตนสิงหาสน์ ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ตรงศูนย์ยอดพระมหาปราสาทมีพระแท่นลารองเป็น ๒ ชั้น แลพระที่นั่งภัทรบิฐมนังคศิลารามราชอาสน์นั้น (ดาดผ้าขาวโรยแป้งวางหญ้าคาดอกไม้แลข้าวสารศรีทั้ง ๕ แล้ว) ลาดหนังไกรสรราชสีห์ทั้งผืนผันหน้าไปทางทิศตะวันออก ห้อยมือแลเท้าซ้ายลงข้างเกี่ยรองพระบาททอดพระกระดานพิงพระนารายณ์ทรงครุฑบนหนังไกรสรราชสีห์ ปูผ้าขาวแล้วดาดแผ่นทองคำซึ่งเขียนรูปราชสีห์ด้วยชาดหรคุณ ลาดพระยี่ภู่ขาวแลคลุมบนด้วยผ้าขาวครุยทอง ทอดพระเขนยขวาปกด้วยผ้าขาวชายครุยทองเป็นรัตนสิงหาสน์ มีเครื่องสูงเศวตขลิบทอง ๗ ชั้น ตั้งข้างพระที่นั่งคู่ ๑ ต้นไม้ทองเงินขนาดใหญ่คู่ ๑ แลตั้งเครื่องสูงหักทองขวาง ๗ ชั้น ๕ ชั้นพร้อมทั้งบังแทรกตามแนวผนังรอบทุกมุข แลมีชุมสายตั้งใกล้ช่องพระทวารมุขใต้ด้านหลังนั้นด้วย แลตั้งพระเก้าอี้เป็นที่ประทับเจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์ที่มุขตะวันออก ผันพระพักตร์สู่รัตนสิงหาสน์ เว้นช่องเป็นทางข้างผนังกว้าง ๒ ศอกทั้ง ๓ ด้านเดินได้รอบ

มุขเหนือเป็นที่ข้าราชการฝ่ายเสนาตำแหน่งชั้นนายพลกับนายพันเอกทั้งทูตานุทูตเฝ้า เว้นช่องทางกลางตามแนวอัฒจันท์มุขเด็จเป็นทางเสด็จออกมุขเด็จ

มุขตะวันตกเป็นที่เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระเจ้าแผ่นดินกับประธานาธิบดีนานาประเทศ แลอัครราชทูตผู้แทนรัฐบาลต่างประเทศ กับข้าราชการฝ่ายอำมาตย์ตำแหน่งชั้นมหากับอำมาตย์เอกเฝ้า

มุขใต้เป็นที่ข้าราชการฝ่ายเสวกเฝ้า เว้นช่องกลางเป็นทางขบวนเสด็จออก

แลแต่งมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เป็นที่เสด็จออกข้าราชการผู้น้อยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท คือแต่งพระสูตรที่ช่องมุขเด็จทั้ง ๓ ด้านสำหรับไขขณะเสด็จออก แลมีพระสูตรขนาดย่อมติดที่พระทวารสำหรับไขเมื่อเสด็จขึ้นประทับในบุษบกนั้นอีกด้าน ๑ ด้วย ที่มุมบุษบกด้านหน้าตั้งต้นไม้ทองเงินคู่ ๑ ด้านหลังตั้งเครื่องสูงหักทองขวาง ๗ ชั้น คู่ ๑ มีมหาดเล็กเชิญพระแสง ๒ คู่ ยืนระหว่างต้นไม้ทองเงินกับเครื่องสูงข้างละ ๒ นาย มีมหาดเล็กถวายอยู่งานพัดอยู่ด้านหลัง ๒ นาย

ที่ชาลายกพื้นหน้ามุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เจ้าพนักงานแตรฝรั่งยืนประจำเรียงแถวตามแนวมุขเด็จห่าง ๒ ศอกผันหน้าสู่ทิศเหนือ มโหระทึกยืนประจำสกัดแถวแตรฝรั่งทั้ง ๒ ข้าง ตรงอัฒจันท์ขึ้นพระมหาปราสาทผันหน้าสู่มุขเด็จ กลองชนะยืนแถวเป็นตับที่ชาลาพระที่นั่ง

ดุสิตมหาปราสาททั้ง ๒ ข้าง มุขเด็จเป็น ๒ หมู่ขวาแลซ้ายตามแนวชาลายกพื้นหน้ามุขเด็จ ผันหน้าสู่มุขเด็จทั้ง ๒ หมู่ ๆ หนึ่งยืนแถวเป็นตับละ ๔ คน ๑๐ แถว เป็นกลองชนะ ๔๐ ๒ หมู่ รวมเป็นกลองชนะ ๘๐ มีจ่ากลองยืนประจำหน้ากลองชนะหมู่ตะวันออก มีจ่าปี่ยืนประจำหน้ากลองชนะหมู่ตะวันตก

ที่ระหว่างทิมคดยกพื้นขึ้น ๘ นิ้ว ทำหลังคาเต็มที่ แลชาลาข้างทิมคดทั้ง ๒ ข้างยกพื้นอย่างเดียวกันมีปะรำ เป็นที่ข้าราชการตำแหน่งชั้นนายพันโท แลอำมาตย์โทลงไปยืนเฝ้า ฝ่ายทหารข้างตะวันตก ฝ่ายพลเรือนข้างตะวันออก แต่ฝ่ายเสวกโทลงไปยืนเฝ้าที่ปะรำ ๒ ข้างมุขเหนือพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ที่ชาลาพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทตามแนวกำแพงแก้ว วางแถวกองทหารเฉลิมพระเกียรติยศทั้ง ๒ ด้าน คือด้านตะวันออกกองทหารบกรักษาพระองค์ ด้านตะวันตกกองทหารเรือรักษาพระองค์ มีธงประจำกองแลแตรวงพร้อม

แลแต่งพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาท กั้นพระสูตรเป็นที่ประทับทรงเครื่องที่มุขใต้ ในวันพระบรมราชาภิเษกได้เชิญพระราเชนทรยานมาประทับเกย แลแต่งพระยาช้างต้นพระเศวตสกลวโรภาสเป็นช้างพระที่นั่งประทับเกย ณ พระที่นั่งดุสิดาภิรมย์ กับแต่งพระยาม้าต้น ๔ ม้ายืนสนามหน้าพระที่นั่งอาภรณ์ภิโมกข์ปราสาทนั้นด้วย

ปืนมหาฤกษ์, ปืนมหาชัย, ปืนมหาจักร, แลปืนมหาปราบยุค ซึ่งจะได้ยิงเป็นสัญญาพระฤกษ์ทรงพระมหาพิชัยมงกุฎนั้น วางที่สนามหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท กองทหารปืนใหญ่ที่จะยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศนั้นกองทหารบกวางที่ท้องสนามหลวง กองทหารเรือประจำอยู่ในเรือรบ

ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม (ยกธรรมาสน์ศิลาออก) ตั้งพระแท่นมณฑล (ตรงที่นั้น) มีเตียงลารอง บนพระแท่นมณฑลตั้งโต๊ะหมู่ จำหลักลายทองเชิญพระพุทธบุษยรัตน์ประดิษฐานเป็นประธาน ในพระแท่นมณฑล ทั้งพระพุทธบุษยรัตน์น้อย แลพระแก้วเชียงแสนด้วย ต่อออกมาตั้งพระเจดีย์ลังกาประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุแลพระชัยเนาวโลหะรัชกาลที่ ๔ แลรัชกาลปัจจุบันทั้ง ๒ องค์ เบื้องขวาซ้ายเชิญพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลทั้ง ๖ รัชกาล ประดิษฐานข้างละ ๓ องค์ แลตั้งพระไตรปิฎกย่อบนโต๊ะหมู่ทองเบื้องหลังพระพุทธบุษยรัตน์ แลเชิญพระสุพรรณบัฏกับดวงพระ

ชนมพรรษาประดิษฐานหน้าโต๊ะพระชัยวัฒน์ ถัดออกมาริมพนักพระแท่นมณฑล เบื้องซ้ายทิศเหนือ ตั้งพานทอง ๒ ชั้นรองพระมหาพิชัยมงกุฎ (ตั้งเปิดคลุม) ในวันเจริญพระพุทธมนต์, ครั้นรุ่งเช้าเชิญไปถวายในเวลาพระบรมราชาภิเษก ตั้งพระชฎาพระกลีบแทนกับพระมหามาลา (เบี่ยง) พิชัยสงคราม (ตั้งเปิดคลุม) เบื้องขวาทิศใต้ตั้งพานทอง ๒ ชั้นรองพระมหากฐินองค์น้อยที่โปรดเกล้า ฯ ให้สร้างขึ้นใหม่ กับพระมหามาลาเสร้าสูง (ตั้งเปิดคลุม) ตั้งหีบพระเครื่องพิชัยสงคราม หีบพระธำมรงค์ หีบพระราชลัญจกร พระเครื่องบรมราชาภรณ์ พระเครื่องราชูปโภค พระแสงศรกำลังราม พระแสงราชาวุธ กับพระแสงอัษฎาวุธ ทอดที่บันไดแก้วด้านหลังแลประกอบที่เสา พระแท่นมณฑลประดับพระเศวตฉัตร กับพระกันภิรมย์ทั้งถุงแลผูกทั้งธงชัยกระบี่ธุชพระครุฑพ่าห์แลธงมหาราช, ธงไอยราพต ธงบรมราชธวัช แลธงประจำกองเสือป่าด้วยพร้อม ด้านหน้าในพระแท่นมณฑล ตั้งพระขันหยกเทียนทอง พระครอบพระกริ่ง พระมหาสังข์ต่าง ๆ แลพระเต้าต่าง ๆ บรรจุน้ำอภิเษกซึ่งได้ตั้งพระราชพิธีเสกแล้ว ณ มหาเจดีย์สถานทั้ง ๗ กับทั้งทั่วทุกมณฑลในพระราชอาณาจักร ส่งมารวมตั้งพระราชพิธีประสิทธิ์น้ำอภิเษกในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น ได้รวมกันตั้งที่พระแท่นมณฑล แลตั้งเหมบั๊กแว่นเทียนกับตั่งเทียนทองขนาดใหญ่คู่ ๑ พร้อมทั้งพานทองขนาดย่อมคู่ ๑ พร้อมทั้งพานทองพุ่มดอกไม้ประดับเบื้องขวาซ้ายในพระแท่นมณฑลด้วยพร้อม ที่ชั้นลดหน้าพระแท่นมณฑลตั้งเทียนพระมหามงคลคู่ ๑ กับทั้งตั้งตู้เทียนเท่าพระองค์คู่ ๑ ที่ข้างพระแท่นมณฑลนั้นด้วย ที่เครื่องบูชาชั้นหมู่แว่นฟ้าหน้าพระปฏิมากรพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกตั้งพระห้ามสมุทรแกะด้วยไม้พระศรีมหาโพธิ์ ที่เครื่องบูชาชั้นหมู่ แว่นฟ้าหน้าพระปฏิมากรพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตั้งพระนิรันตราย หน้าพระแท่นมณฑลตั้งเครื่องนมัสการทองคำลงยาราชาวดีแลทอดพระแท่นทรงกราบ

ต่อออกมาตรงแนวพระแกลที่ ๓ แต่หน้าพระอุโบสถตั้งกระโจมเทียนชัยกลาง ถัดกระโจมเทียนชัยตั้งธรรมาสน์พระราชาคณะนั่งปรกหันหน้าเข้าหาเทียนชัย ต่อหลังธรรมาสน์ตั้งเตียงพระราชาคณะสวดภาณวาร หลังเตียงสวดภาณวาร ตั้งม้ามีพนักสำหรับราชบัณฑิตนั่งปรกชักประคำ มีสะพานด้ายสายสิญจน์ วงโยงมาแต่พนักฐานชุกชีที่ประดิษฐานพระมหามณีรัตนปฏิมากรสู่พระแท่นมณฑลโยงเป็นสายสะพานมายังกระโจมเทียนชัยกับเตียงพระสวดภาณวาร แลต่อยังอาสนสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ แลล่ามสายสิญจน์ตลอดไปยังพระราชมนเทียรทั้ง ๓ สถาน กับโยงสายสิญจน์ยังมณฑปสรงพระกระยาสนานทั้งพระที่นั่งอัฐทิศนั้นด้วย พระฉากในพระอุโบสถซึ่งกั้นข้างหลังพระปฏิมากรพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก แลพระพุทธเลิศหล้านภาลัยนั้นรื้อออกตั้งอาสนสงฆ์เจริญ

พระพุทธมนต์ เริ่มตั้งแต่แนวฐานพระปฏิมากรด้านหน้าเหลี่ยมในห่างออกมา ๔ ศอก ตั้งอาสนสงฆ์ขวางยืนเข้าไปจนผนังแล้วเลี้ยวเลียบเข้าไปตามแนวชิดผนังทั้งข้างเหนือแลข้างใต้ทั้ง ๒ ข้าง จนสุดเสมอแนวฐานชุกชีด้านหลัง ทอดพระราชบัลลังก์มีพระแท่นลดแลฐานกำมะหยี่รองชั้น ๑ ที่ริมผนังต้นอาสนสงฆ์ทิศใต้ ต่อออกมาตั้งพระเก้าอี้เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ (เช่นการพระราชพิธีถือน้ำพระพิพัฒน์สัตยา) เป็น ๒ หย่อมทั้งข้างเหนือแลข้างใต้ ตั้งเก้าอี้ขุนนางเฉพาะวันสวดมนต์ตามแนวหลังเตียงสวดภาณวารเป็น ๓ หย่อม คือหย่อมกลางตอนหลังเตียงสวดเป็นเก้าอี้เอกอัครราชทูต อัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระเจ้าแผ่นดินแลประธานาธิบดีนานาประเทศ ทั้งอัครราชทูตประจำพระนคร แลทูตานุทูตนั่ง หย่อมข้างขวาข้าราชการฝ่ายทหารตำแหน่งยศชั้นนายพลนั่งหย่อมข้างซ้ายข้าราชการฝ่ายพลเรือนตำแหน่งยศชั้นมหาอำมาตย์กับชั้นมหาเสวกนั่ง

ด้านหน้าพระอุโบสถเฉพาะแต่วันเจริญพระพุทธมนต์ ตั้งเก้าอี้ข้าราชการนั่งตามแนวเสาตลอดเข้าไปจนกำแพงแก้ว ฝ่ายทหารชั้นตำแหน่งนายพันเผ้าเบื้องขวา ฝ่ายพลเรือนชั้นตำแหน่งอำมาตย์กับชั้นเสวกเผ้าเบื้องซ้าย

ข้าราชการฝ่ายทหารชั้นตำแหน่งนายร้อย ฝ่ายพลเรือนชั้นตำแหน่งรองอำมาตย์แลรองเสวกเผ้าที่ชาลาพระอารามระหว่างศาลารายตามแนวปะรำทางเสด็จตลอดทาง เฉพาะวันสวดมนต์เวลาเดียวมีเก้าอี้นั่ง

เฉลียงพระอุโบสถด้านเหนือวันสวดพระพุทธมนต์ ตั้งเก้าอี้สำหรับเจ้ากรมปลัดกรมพระตำรวจนำเสด็จนั่ง

เฉลียงพระอุโบสถด้านใต้วันสวดพระพุทธมนต์ ตั้งเก้าอี้สำหรับหัวหมื่น นายเวร จ่าหุ้มแพรแลมหาดเล็กที่ตามเสด็จนั่ง

ทางเสด็จพระราชดำเนินแต่ประตูหลังวัดพระศรีรัตนศาสดารามมายังพระอุโบสถ มีปะรำดาดด้วยผ้าขาวระบายขลิบทองแลห้อยพวงอุบะจำปาทอง เพดานประดับดวงดาวทองลายฉลุสอดสีมีม่านผ้าโปร่งขาวลายดอกไม้ร่วงทองผูกประจำเสา ข้างในปะรำปูเสื่อแลดาดพรมทางลาดพระบาท

พระราชพิธีพราหมณ์ กระทำที่หอพระราชพิธีหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

ในพระบรมมหาราชวังตั้งซุ้มประดับด้วยธงจุดประทีปโคมไฟฟ้า โคมกระดาษทั่วไป ตามใบเสมาแลป้อมประดับด้วยธงแลอักษรพระบรมนามาภิไธยย่อ ว.ป.ร. ทุกใบเสมา แลปักฉัตรผ้าแดง ๕ ชั้นระบายขลิบลวดทองเป็นระยะห่างกันสัก ๔ วา รอบกำแพงพระบรมมหาราชวัง

ส่วนพระราชวิถีที่เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร แต่ก่อนเคยปักราชวัติฉัตรเบญจรงค์รายทาง แต่ครั้งนี้เสนาบดีเจ้ากระทรวงทุกตำแหน่งสนองพระเดชพระคุณแต่งเครื่องประดับด้วยฉัตรธงแลเฟื่องผ้าบุปผามาลาโดยประณีตต่าง ๆ กันเป็นระยะไปตลอด ตั้งแต่ถนนหน้าพระธาตุไปเลี้ยวถนนราชินี ข้ามสะพานเสียวไปตามถนนจักรพงศ์ เลี้ยวถนนพระสุเมรุ ถนนราชดำเนินกลาง ข้ามสะพานผ่านพิภพลีลาไปถนนราชดำเนินใน ถนนสนามไชย เลี้ยวถนนเชตุพนแลถนนมหาราช ถนนหน้าพระลาน แลตามข้างถนนทางที่เสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร มีปะรำยกพื้นเป็นชั้นบุตรแลภรรยาแลญาติวงศ์ข้าราชการ แลหญิงผู้ดีมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทชมพระบรมโพธิสมภารเป็นระยะ ๆ ไปตลอดพระราชวิถี

ตามสถานที่ว่าการต่าง ๆ ของรัฐบาล แลวังพระบรมวงศานุวงศ์ แลบ้านข้าราชการประชาชนราษฎร ก็ได้ประดับประดาด้วยธงจุดประทีปโคมไฟทุกถนนหนทาง ทั้งทางบกแลทางน้ำตลอดไปทั่วหน้ากัน

การรับแขกเมืองต่างประเทศ

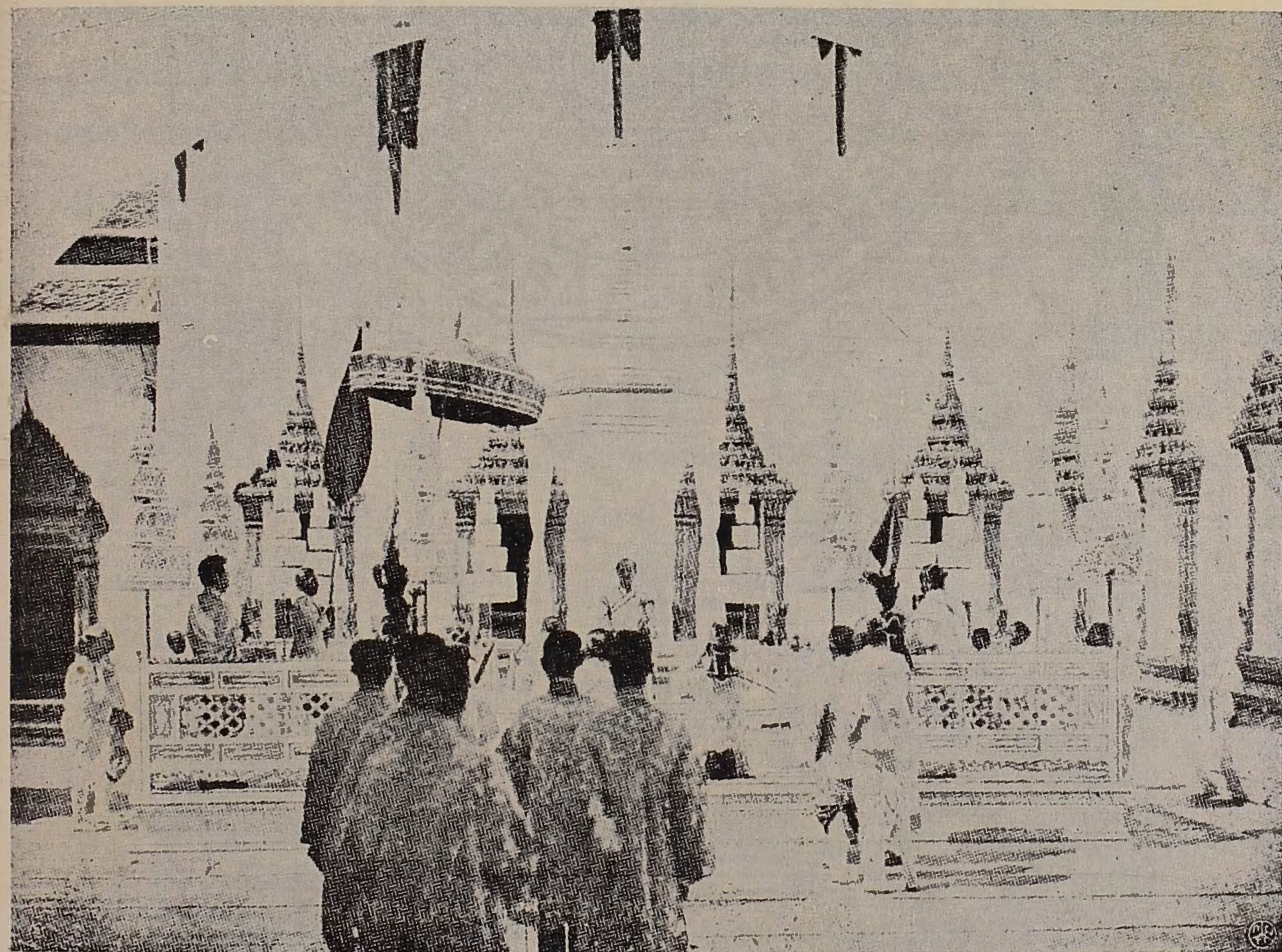
วันที่ ๒๘ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เจ้านานาประเทศกับเอกอัครราชทูตพิเศษซึ่งสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกับประธานาธิบดีประเทศต่าง ๆ โปรดให้มาแทนพระองค์ชุมนุมในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชนั้น มาถึงกรุงเทพ ฯ คือ

ฮิส. รอแยล. ไฮเนสส์ ปรินซ์วัลดิมากับโอรส ๓ พระองค์ ปรินซ์ โอเก ปรินซ์อักเซลแลปรินซ์เอริก เจ้าประเทศเดนมาร์ก มาด้วยเรือประชาธิปก แลฮิสอิมปีเรียล ไฮเนสส์ ปรินซ์ฮิโรยะสุ ฟุชิมิ เจ้าประเทศญี่ปุ่นมาด้วยเรือรบกำหนดถึงวันนี้

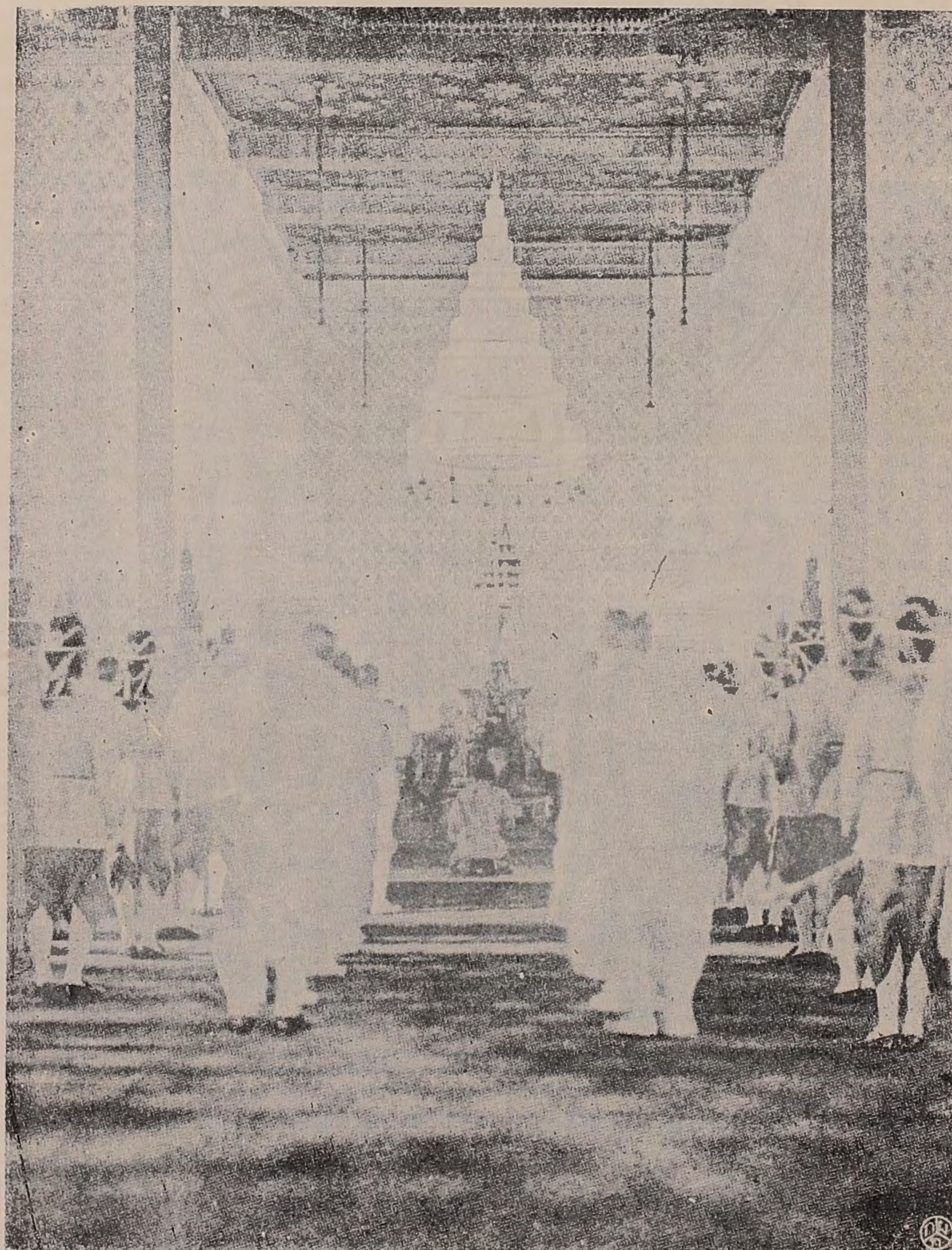
จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการผู้มีหน้าที่อยู่ประจำด้วยเจ้า นำเรือกลไฟฉลางไปรับเจ้าประเทศเดนมาร์กจากเรือประชาธิปกที่เมืองสมุทรปราการมายังกรุงเทพ ฯ แลนำเรือกลไฟศรีธรรมราชไปรับเจ้าประเทศญี่ปุ่นจากเรือรบที่ปากน้ำเมืองสมุทรปราการมากรุงเทพ ฯ เมื่อเจ้าทั้ง ๒ ประเทศลงเรือกลไฟที่ไปรับมาถึงเมืองสมุทรปราการ ที่ป้อมผีเสื้อสมุทร ได้ยิงปืนใหญ่ถวายเป็นเกียรติยศ ๒๑ นัด เมื่อเรือกลไฟฉลางรับเจ้าเดนมาร์กมาถึงทอดสมอที่หน้าสุนันทาลัย จมื่นจงรักษาองค์ซ้ายไปในเรือพระที่นั่งกราบรับเจ้าเดนมาร์ก เชิญเสด็จเจ้าลงเรือพระที่นั่งกราบ มีเรือกลไฟกองตระเวนนำ ๒ ลำมาเทียบที่ท่าราชวรดิษฐ์ เมื่อเวลาเที่ยงแล้ว ๓๐ นาที, พระบาทสมเด็จพระ

เจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสด็จแทนพระองค์คอยรับเจ้าที่ท่าราชวรดิษฐ์ พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงรู้จักคุ้นเคยกับเจ้า คือสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ๑ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ๑ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นกำแพงเพ็ชรอรรคโยธิน ๑ ทั้งราชองครักษ์แลข้าราชการกระทรวงวัง กระทรวงการต่างประเทศ กระทรวงนครบาล นายทหารเรือกับนายทหารบก ผู้บังคับทหารกองเกียรติยศ คอยรับเสด็จอยู่ที่ท่าราชวรดิษฐ์ มีทหารราบที่ ๑๑ พร้อมด้วยแตรวงธงประจำกองยืนแถวรับเสด็จเป็นเกียรติยศ เมื่อเรือพระที่นั่งกราบเทียบท่าเรียบร้อยแล้ว เสด็จขึ้นจากเรือพระที่นั่งกราบ ตรัสปฏิสันถารกันตามสมควรแตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญเดนมาร์ก แล้วเสด็จมาทรงจับพระหัตถ์พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นกำแพงเพ็ชรอรรคโยธิน ซึ่งทรงบังคับกองทหารอยู่ที่นั้น แล้วเสด็จขึ้นยืนบนหน้าพลับพลาเล็กที่ข้างพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยด้านเหนือ พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นกำแพงเพ็ชรอรรคโยธิน ทรงบอกทหารเดินสวนสนามถวายทอดพระเนตรตลอดแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงนำขึ้นรถเทียมม้า ๔ ข้าราชการที่ตามเสด็จมาด้วยเจ้าก็ได้ขึ้นรถมากับข้าราชการที่ไปรับ มีทหารม้าแห่นำตามเสด็จไปตามถนนมหาราช เลี้ยวถนนหน้าพระลานเข้าพระบรมมหาราชวังทางประตูวิเศษไชยศรี แลประตูพิมานไชยศรี ประทับรถที่หน้าอัฒจันทร์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียรคอยรับอยู่ที่หน้าอัฒจันทร์ นำเสด็จขึ้นไปเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งเสด็จออกรับอยู่ที่มุขเด็จ เจ้าตามเสด็จพระราชดำเนินเข้าในที่เฝ้า ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออก แต่ข้าราชการที่ตามเสด็จมากับเจ้า พักอยู่เพียงมุขกระสันตะวันออกด้วยกันกับข้าราชการในพระราชสำนัก เจ้าเฝ้าสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวงซึ่งเสด็จออกรับแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกอย่างสูงสุด มหาปรมาภรณ์ แก่โอรสของฮีส รอแยล ไฮเนสส์ ปรินซ์วัลดิมาทั้ง ๓ องค์เสร็จ, เสด็จออกมุขกระสันพร้อมด้วยเจ้า เจ้าได้นำข้าราชการที่มาด้วยเฝ้าเสร็จแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงนำเจ้ากลับลงไปยังอัฒจันทร์หน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงรถยนต์เสด็จไปประทับพระตำหนักพญาไท

เมื่อเรือกลไฟศรีธรรมราชซึ่งไปรับ ฮีสอิมบีเรียลไฮเนสส์ ปรินซ์ ฮิโรยะสุ ฟุชิมิ เจ้าประเทศญี่ปุ่นจากเรือรบที่ปากน้ำเมืองสมุทรปราการขึ้นมาทอดสมอที่หน้าสุนันทาลัย แลเชิญลง

พระบรมรูปเสด็จประทับพระแท่นอัฐทิศ

พระบรมรูปเสด็จประทับพระแท่นมนังศิลา

ประทับเรือพระที่นั่งกราบ มีเรือกลไฟกองตระเวนนำ ๒ ลำ นำมาเทียบที่ท่าราชวรดิษฐ์เมื่อเวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถเสด็จไปทรงรับพร้อมด้วยราชองครักษ์ กับข้าราชการในกระทรวงตามหน้าที่ เช่นรับเจ้าประเทศเดนมาร์กนั้น ตรัสปฏิสันถารตามสมควร ทหารกองเกียรติยศกระทำวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญญี่ปุ่นแลเจ้าตรวจแถวทหารแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงนำขึ้นรถม้า ๔ ข้าราชการที่ตามเสด็จเจ้าขึ้นรถกับข้าราชการที่ไปรับ มีทหารม้าแห่นำตามเสด็จ มาหยุดรถที่หน้าอัฒจันทร์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลเฝ้าสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวงอย่างเจ้าเดนมาร์ก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์แก่เจ้าแล้วเสด็จออก มุขกระสัน พร้อมด้วยเจ้าเจ้าได้นำข้าราชการที่ตามเสด็จมาด้วยเฝ้าเสร็จแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงนำมายังอัฒจันทร์หน้าพระที่นั่งจักรี ขึ้นรถยนต์เสด็จไปส่งเจ้าประเทศญี่ปุ่นยังพระราชวังสวนดุสิต ประทับอยู่พระที่นั่งอัมพรสถาน

ส่วนมาควิส อี. ดี. เดอ. ลาเบ็นเน เอกอัครราชทูตพิเศษ ผู้แทนพระเจ้าแผ่นดินอิตาลี ได้มาถึงอยู่ในกรุงเทพ ฯ แล้ว เวลาบ่าย ๓ โมง ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการที่ได้รับหน้าที่ประจำอยู่ด้วยเอกอัครราชทูต นำรถหลวงไปรับจากสถานราชทูตอิตาลีมายังที่พักอยู่ตำหนักสวนพุดตาลเลื้อย ในพระราชวังสวนดุสิตในวันนี้ด้วย

อนึ่งอัครราชทูตต่างประเทศผู้อยู่ประจำในพระนครซึ่งได้รับตำแหน่งเป็นอัครราชทูตพิเศษแทนพระองค์พระเจ้าแผ่นดิน คือ

ประเทศเยอรมนี ๑ ประเทศเบลเยี่ยม ๑ ประเทศฮอลันด์ ๑ ผู้แทนประธานาธิบดีประเทศอเมริกา ๑ รวม ๔ ประเทศนั้น ได้มาในการพระราชพิธีในแผนกอัครราชทูตพิเศษนั้นด้วย

เวลา ๒ ทุ่ม มีการพระราชทานเลี้ยงอาหารเวลาค่ำที่พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ให้เป็นเกียรติยศแก่เจ้ากับเอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษนานาประเทศผู้ที่มาถึงในวันนี้

เวลาเกือบ ๒ ทุ่ม เจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้รับเชิญ แต่งพระองค์เต็มยศขาวประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เสด็จรถยนต์ขึ้นทางบันไดห้องเครื่องมหาดเล็ก ประทับที่พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออก เอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษกับข้าราชการที่ตามเสด็จมากับเจ้า แลข้าราชการที่โปรดเกล้า ฯ ให้มารับพระราชทานเลี้ยงขึ้นทางอัฒจันทร์หน้าพระที่นั่งจักรีพระมหาปราสาทพักอยู่ที่มุขกระสันตะวันออก

เวลา ๒ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทางพระทวารมุขกระสันด้านตะวันออก พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวงกับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท มีพระราชดำรัสปฏิสันถารแก่เจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์ตามสมควรแล้ว เสด็จออกมุขกระสันเสนาบดีว่าการต่างประเทศนำเอกอัครราชทูต กับอัครราชทูตพิเศษผู้มาถึงเฝ้าแล้ว มีพระราชปฏิสันถารแก่เอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษ กับข้าราชการที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามสมควรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินโดยทางพระทวารมุขกระสันตะวันออก ทรงนำไปประทับโต๊ะเสวยที่พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์รวม ๓๘ ทั้งที่ประทับ เมื่อเสวยแลเลี้ยงแล้วเสด็จออกพร้อมด้วยเจ้าต่างประเทศกับพระบรมราชวงศ์ ประทับยังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท องค์ตะวันออกอย่างเดิม เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษแลข้าราชการอยู่ที่มุขกระสันตะวันออก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพร้อมด้วยเจ้านาย มีพระราชดำรัสปฏิสันถารแก่เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษแลข้าราชการพอเวลาสมควรแล้วเสด็จขึ้น เจ้าต่างประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์เอกอัครราชทูตพิเศษแลข้าราชการกลับลงทางอัฒจันทร์ใหญ่มุขเด็จหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เจ้าต่างประเทศขึ้นรถไปยังพระที่นั่งแลพระตำหนักที่พัก

วันที่ ๒๙ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ ในวันนี้กำหนด ฮิส. รอแยล. ไฮเนสส์ ดุ๊กกับเฮอร์อิมปีเรียล ไฮเนสส์ ดัชเชสสุเดอร์มาเนีย (หรือปรินซ์วิลเลียมกับปรินเซสมารี) เจ้าประเทศสวีเดนกับ ฮิส ซริน ไฮเนสส์ ปรินซ์ อาเล็กซานเดอร์ กับ เฮอร์. รอแยล. ไฮเนสส์ ปรินเซสอาเล็กซานเดอร์ออฟเตก เจ้าประเทศอังกฤษ แล ฮีส. อิมปีเรียล ไฮเนสส์ แกรนดุ๊กบอริส เจ้าประเทศรัสเซีย กับเอกอัครราชทูตพิเศษประเทศฝรั่งเศสจะมาถึง เมื่อเรือแล่นผ่านมา ป้อมผีเสื้อสมุทรได้ยิงปืนใหญ่ตามเกียรติยศ

เจ้าประเทศสวีเดนกับเจ้าประเทศอังกฤษมาด้วยเรือพระที่นั่งมหาจักรี ซึ่งทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการผู้ที่ได้รับหน้าที่ประจำอยู่ด้วยเจ้า นำเรือพระที่นั่งมหาจักรีออกไปรับแต่สิงคโปร์มายังกรุงเทพ ฯ ทอดสมอที่หน้าสุนันทาลัย ข้าราชการกระทรวงวัง ได้นำเรือพระที่นั่งกราบไปรับเหมือนวันก่อน เชิญเสด็จเจ้าสวีเดนแลเจ้าอังกฤษทั้ง ๒ ประเทศลงประทับในเรือพระที่นั่งกราบ มีเรือกลไฟกองตระเวณนำ ๒ ลำ มาเทียบขึ้นที่ท่าราชวรดิษฐ์เมื่อเวลาบ่าย ๓ โมง

สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสด็จไปคอยรับเจ้า พร้อมด้วยราชองครักษ์กับข้าราชการตามกระทรวงหน้าที่มีทหารกองเกียรติยศรับเสด็จ เจ้าทรงตรวจแถวทหารตลอดแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เสด็จขึ้นทรงรถเทียมม้า ๔ กับเจ้า มีทหารแห่นำตามเสด็จเข้าในพระบรมมหาราชวังเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ณ พระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออก แต่ข้าราชการที่ตามเสด็จมากับเจ้าพักอยู่เพียงมุขกระสันตะวันออกกับข้าราชการในพระราชสำนัก เจ้าเฝ้าสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์แก่เจ้าสวีเดนเจ้าอังกฤษทั้ง ๒ พระองค์แล้ว เสด็จออกมุขกระสันพร้อมด้วยเจ้า เจ้าได้นำข้าราชการที่ตามเสด็จมาด้วยเฝ้า มีพระราชดำรัสปฏิสันถารตามสมควรแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ พาเจ้าขึ้นรถยนต์เสด็จไปส่งเจ้าสวีเดนที่วังสราญรมย์ ส่งเจ้าประเทศอังกฤษที่พระที่นั่งอัมพรสถานพระราชวังสวนดุสิต

เมื่อเรือเมล์กลไฟเดลีมาถึงแล้ว เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ข้าราชการที่รับหน้าที่อยู่ประจำด้วยอัครราชทูตพิเศษ นำเรือยนต์ไปรับอัครราชทูตพิเศษที่มาด้วยเรือเมล์กลไฟเดลี

คือ ฮิส เอกซาเลนซี เคาน์ ห์ดเด เดอ โบเลสทาโกดซิบร๊อดสกี อัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระองค์สมเด็จพระบรมราชาธิราชกรุงออสเตรียฮังการี ๑ ดอนลุวิส พาสเทอร์ อีย์ เดอ โมระ อัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงสเปน ๑ มองสิเออร์ แฮร์มัน เลโอโปลด์ เลอเวนสกยอลด์ อัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงนอรเว ๑ มาขึ้นที่ท่าวาสุกรี พระยาราชวัลภานุศิษฏ์ ราชองครักษ์ผู้แทนพระองค์ในพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลเจ้าพระยายมราชเสนาบดีกระทรวงนครบาล พระยาพิพัฒโกษา ปลัดทูลฉลองกระทรวงว่าการต่างประเทศ ข้าราชการกระทรวงวังกับนายทหารบกผู้บังคับกรมทหารราบที่ ๒ เป็นกองเกียรติยศพร้อมด้วยธงประจำกองแลแตรวงยืนแถวรับเป็นเกียรติยศอยู่ที่ถนนพระฉนวนท่าวาสุกรีคอยรับอัครราชทูตพิเศษอยู่ที่นั้น เมื่ออัครราชทูตพิเศษมาถึง ขึ้นท่าวาสุกรีเมื่อเวลาบ่าย ๓ โมง ทหารกองเกียรติยศกระทำวันทยาวุธแตรวงบรรเลงเพลงตามธรรมเนียมแล้ว พระยาราชวัลภานุศิษฏ์ นำอัครราชทูตขึ้นรถม้าคู่ไปยังตำหนักในพระราชวังสวนดุสิต ข้าราชการกระทรวงวัง กรมมหาดเล็ก ผู้ประจำการในตำหนักรับที่อัฒจันทร์ นำอัครราชทูตขึ้นไปยังห้องที่อยู่แล้ว พระยาราชวัลภานุศิษฏ์กลับ อัครราชทูตพิเศษผู้

แทนพระองค์สมเด็จพระบรมราชาธิราชกรุงออสเตรียฮังการี กับอัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงสเปนอยู่ที่ตำหนักสวนพุดตาลต้น แลอัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงนอรเวอยู่ที่ตำหนักสวนพุดตาลเลื้อย

แต่ ฮีสเอกซาเลนซี มองซิเออร์ พิแอร์ ยาคัง เดอมายารี เอกอัครราชทูตพิเศษผู้แทนประธานาธิบดีริปับลิกฝรั่งเศสยังพักอยู่ในเรือกลไฟเดลี คอยมาด้วยเรือฉลาง

ส่วนเจ้าประเทศรัสเซียซึ่งมาด้วยเรือรบ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าราชการที่ได้รับหน้าที่อยู่ประจำด้วยกับเจ้ารัสเซีย นำเรือฉลางออกไปรับที่เรือรบ ณ ปากน้ำเมืองสมุทรปราการ เชิญเจ้าเสด็จลงเรือฉลางแล่นขึ้นมารออยู่ตรงท่าเรือเมล์กลไฟเดลีจอด นายทหารเรือได้นำเรือกล ๓๕ รับเอกอัครราชทูตพิเศษฝรั่งเศสที่เรือเดลีมาส่งขึ้นยังเรือฉลาง ฯ ได้แล่นต่อมาทอดสมอที่หน้าสุนันทาลัย ข้าราชการกระทรวงวังได้นำเรือพระที่นั่งกราบไปรับ เชิญเสด็จเจ้าประเทศรัสเซียลงประทับในเรือพระที่นั่งกราบพร้อมด้วยเอกอัครราชทูตพิเศษประเทศฝรั่งเศส มีเรือกลไฟกองตระเวนนำ ๒ ลำ มาเทียบขึ้นที่ท่าราชวรดิษฐ์ เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ พร้อมด้วยราชองครักษ์กับข้าราชการตามกระทรวงหน้าที่คอยรับอยู่ที่ท่าราชวรดิษฐ์ มีทหารกองเกียรติยศรับเสด็จ เจ้าได้เสด็จตรวจแถวทหารตลอดแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอได้เสด็จขึ้นทรงรถเทียมม้า ๔ ด้วยเจ้ารัสเซีย พระยาราชวัลภานุศิษฏ์ขึ้นรถเทียมม้าคู่ด้วยเอกอัครราชทูตพิเศษฝรั่งเศส ทหารม้านำแลตามเสด็จเข้าในพระบรมมหาราชวังขึ้นเฝ้าพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว แลเฝ้าสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวงบนพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเหมือนเจ้าที่มาเฝ้าคราวก่อน ๆ แล้วเสด็จออกมุขกระสัน เจ้าได้นำข้าราชการที่ตามเสด็จมาด้วยเฝ้าเสร็จ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ทรงนำเจ้าแลเอกอัครราชทูตพิเศษถวายคำนับกลับจากที่เฝ้าลงไปทรงรถยนต์กับเจ้า พระยาราชวัลภานุศิษฏ์ขึ้นรถด้วยเอกอัครราชทูตพิเศษฝรั่งเศส สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ ฯ เสด็จส่งเจ้ารัสเซีย ณ พระที่นั่งอัมพรสถาน พระยาราชวัลภานุศิษฏ์ ส่งเอกอัครราชทูตพิเศษฝรั่งเศสที่ตำหนักสวนพุดตาลเลื้อย ข้าราชการที่ได้รับหน้าที่ประจำอยู่ด้วยเจ้า แลเอกอัครราชทูตได้รับเจ้าแลรับเอกอัครราชทูตที่อัฒจันทร์นำสู่พระที่นั่งห้องที่ประทับแลตำหนักห้องที่อยู่

เริ่มพิธีพราหมณ์

อนึ่งเวลาบ่ายวันนี้เป็นวันเริ่มต้นตั้งพระราชพิธีพราหมณ์ในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ กรมมหาดเล็กได้ตั้งเครื่องบวงสรวงเทวดา ณ พระที่นั่งแลสถานที่ต่าง ๆ รวม ๑๗ แห่ง คือ

(๑) พระสยามเทวาธิราช ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ (๒) พระมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย (๓) พระมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท (องค์ใหม่สำหรับพระที่นั่งมนังคศิลา) (๔) พระมหาเศวตฉัตร ในพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท (๕) พระมหาเศวตฉัตรในพระที่นั่งสุทไธศวรรย์ปราสาท (องค์พระแท่นมุขที่ย้ายไปแต่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท) (๖) พระนเรศวรเป็นเจ้า ณ ห้องเครื่องภูษามาลา (๗) เทวสถานพระอิศวร (๘) เทวสถานพระนารายณ์ (๙) เทวสถานพระพิฆเนศวร์ (๑๐) เทวรูปที่หอเชือก (๑๑) พระหลักเมือง (๑๒) พระเสื้อเมือง (๑๓) พระกาฬ (๑๔) พระเพลิง (๑๕) พระเจตคุปต์ (๑๖) เทวรูปที่หอแก้ว (๑๗) เทวรูปที่ตึกดิน เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงจบพระหัตถ์พระราชทานให้มหาดเล็กนำเครื่องสักการไปบวงสรวงตามสถานที่ได้กล่าวมาแล้วทั้ง ๑๗ แห่ง พระมหาราชครูพิธีพราหมณ์ ได้ทูลเกล้า ฯ ถวายใบไม้ (๓ อย่าง คือใบมะม่วง ๒๕ ใบ ได้แก่ภยันตราย ใบตอง ๓๒ ใบ ได้แก่อุปัทวันตราย แลใบตะขบ ๙๖ ใบ ได้แก่โรคันตราย, รับ) ทรงปัดพระองค์แล้วพระราชทานให้แก่พระมหาราชครูพิธี ๆ ได้ทูลเกล้า ฯ ถวายพระมหาสังข์แล้วไปกระทำพิธีศาสตร์ปุณยาชุปโหมกุณฑ์ ณ หอพระราชพิธีพราหมณ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้น

พระราชทานเลี้ยงแขกเมือง

เวลา ๒ ทุ่ม มีการพระราชทานเลี้ยงอาหารเวลาค่ำที่พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ ให้เป็นเกียรติยศเฉพาะเจ้านานาประเทศกับทั้งเอกอัครราชทูต แลอัครราชทูตพิเศษผู้มาถึงในวันนี้

เวลาใกล้ ๒ ทุ่ม เจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์ที่ได้รับเชิญ ทั้งเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษแลข้าราชการที่ตามเสด็จมากับเจ้า แลข้าราชการที่โปรดเกล้า ฯ ให้มารับพระราชทานเลี้ยงมาพร้อมกันเช่นวันก่อน

เวลา ๒ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี

พระพันปีหลวงกับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร เจ้านานาประเทศ

พระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วเสด็จออกมุขกระสันมีพระราชปฏิสันถารด้วยเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษที่มาถึงวันนี้ แลมีพระราชดำรัสแก่ข้าราชการที่เฝ้าแล้ว เสด็จประทับโต๊ะเสวยที่พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ รวม ๔๒ ทั้งที่ประทับ เมื่อเสวยแลเลี้ยงแล้วเสด็จออกพร้อมด้วยเจ้านานาประเทศกับพระบรมราชวงศ์ประทับพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออกอย่างเดิม เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษแลข้าราชการอยู่ที่มุขกระสันตะวันออก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพร้อมด้วยเจ้านาย มีพระราชดำรัสแก่เอกอัครราชทูตอัครราชทูตพิเศษแลข้าราชการพอเวลาสมควรแล้วเสด็จขึ้น

ในเวลาค่ำวันนี้ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชได้เชิญเสด็จเจ้าญี่ปุ่น แลเจ้าประเทศเดนมาร์กไปเสวยพระอาหารที่วัง

วันที่ ๓๐ พฤศจิกายน รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เวลาเที่ยง เอกอัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระเจ้าแผ่นดิน แลผู้แทนประธานาธิบดี นานาประเทศ ซึ่งมาในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก แต่งเต็มยศขาวประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ ได้มาพร้อมกันในพระบรมมหาราชวัง พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงการต่างประเทศ เสด็จทรงนำขึ้นไปพักอยู่ที่มุขกระสันพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออกคือ

(๑) ฮีสเอกซาเลนซี มองซิเออร์ พิแอร์ ยาคัง เดอ มายารี เอกอัครราชทูตพิเศษผู้แทนประธานาธิบดีริปับลิกประเทศฝรั่งเศส

(๒) ฮีสเอกซาเลนซี มาควิส องอี ดีรัง เดอ ลาเพนน์ เอกอัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินกรุงอิตาลี

(๓) ฮีสเอกซาเลนซี แฮมิลตัน กิง อัครราชทูตพิเศษ ผู้แทนประธานาธิบดีประเทศยูไนเต็ดสเตส อเมริกา

(๔) ฮีสเอกซาเลนซี ไฟแอร์ ฟอนแดร์ คอลส์ อัครราชทูตพิเศษ ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระบรมราชาธิราชกรุงเยอรมนี

(๕) ฮีสเอกซาเลนซี เคาน์ต ทัดเด เดอ โบเลสทา โกด ซีบร๊อดสกี อัครราชทูตพิเศษ ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระบรมราชาธิราชกรุงออสเตรียฮังการี

(๖) ฮีสเอกซาเลนซี มองซิเออร์ โดเมลา นิวเวนฮุยส์ อัครราชทูตพิเศษ ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระนางเจ้ากรุงฮอลันดา

(๗) ฮีสเอกซาเลนซี มองซิเออร์ อาเทอร์ แฟร์ อัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงเบลเยียม

(๘) ฮีสเอกซาเลนซี ดอน ลุวิส พาสเทอร์ อิย์ เดอ โมระ อัครราชทูตพิเศษ ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงสเปน

(๙) ฮีสเอกซาเลนซี แฮร์มัน เลโอโปลด์ เลอเวนส์กยอลด์ อัครราชทูตพิเศษ ผู้แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้ากรุงนอรเว

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออก พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีว่าการต่างประเทศ กราบบังคมทูลพระกรุณานำเอกอัครราชทูต แลอัครราชทูตพิเศษนานาประเทศ ที่มาชุมนุมในพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเฝ้าตามลำดับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสปฏิสันถารแก่เอกอัครราชทูต แลอัครราชทูตพิเศษ ที่มาเฝ้าตลอดทั่วกันแล้ว เสด็จขึ้น เอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษพักรอรับพระราชทานเลี้ยงอาหารเวลาบ่ายโมงอยู่ที่มุขกระสันตะวันออกนั้น

ครั้นเวลาใกล้บ่ายโมง เจ้านานาประเทศพระบรมวงศานุวงศ์แต่งพระองค์เต็มยศขาวประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์ เข้ามาในพระบรมมหาราชวัง ขึ้นทางบันไดห้องเครื่องมหาดเล็ก พักอยู่ ณ ที่เฝ้าพระที่นั่งจักรีองค์ตะวันออก ข้าราชการขึ้นทางอัฒจันท์มุขเด็จหน้าพระที่นั่งพักอยู่ที่มุขกระสันตะวันออก

เวลาบ่ายโมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทองค์ตะวันออก พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวง กับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร เจ้านานาประเทศพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าแล้ว เสด็จออกมุขกระสัน เอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษกับข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแล้ว เสด็จพระราชดำเนินโดยทางพระทวารมุขกระสันไปประทับโต๊ะเสวยที่พระที่นั่งมูลสถานบรมอาสน์ พร้อมด้วยเจ้านานาประเทศพระบรมวงศานุวงศ์ เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษแลข้าราชการ รวม ๔๒ ทั้งที่ประทับ เมื่อเสวยแลเลี้ยงแล้วเสด็จประทับเสวยพระสุธารสที่พระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ กับด้วยเจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษแลข้าราชการ คอยเฝ้าอยู่ที่ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกท้องพระโรงกลางพร้อมด้วยเจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์ เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษข้าราชการเฝ้า มีพระราชดำรัสตามสมควรแล้วเสด็จขึ้น

เจ้านานาประเทศ เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษแลข้าราชการกลับร่วมทางกันลงทางอัฒจันทร์มุขเด็จหน้าพระที่นั่ง ขึ้นรถกลับยังพระที่นั่งแลพระตำหนักที่พัก

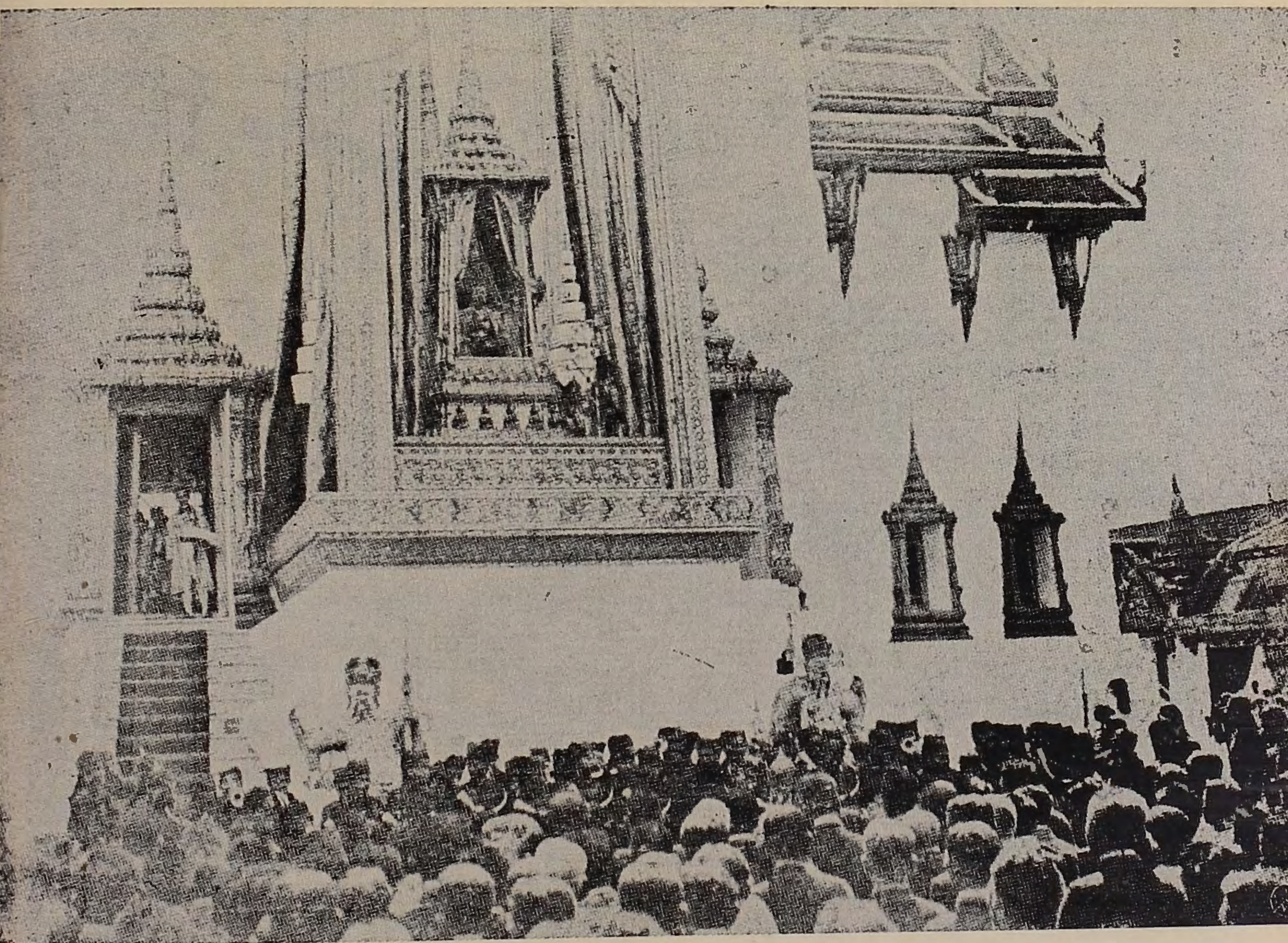
เวลาบ่าย ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระมหาราชครูพิธีพราหมณ์ ทูลเกล้า ฯ ถวายใบไม้ทรงบัดแลถวายน้ำพระมหาสังข์แล้วเสด็จขึ้น พราหมณ์กลับไปกระทำพิธีศาสตร์ปุณยาชุปโหมกุณฑ์ที่หอพระราชพิธีพราหมณ์ตามเดิม

อนึ่งในเวลาค่ำวันนี้ พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช ได้เชิญเสด็จเจ้าสวีเดนกับเจ้าประเทศรัสเซีย แลเจ้าประเทศอังกฤษ ไปเสวยพระอาหารที่วังแห่ง ๑ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ได้เชิญเสด็จเจ้าประเทศญี่ปุ่นกับเจ้าประเทศเดนมาร์กไปเสวยพระอาหารที่วังอีกแห่ง ๑

เริ่มพิธีสงฆ์

วันที่ ๑ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เป็นวันตั้งพระราชพิธีสงฆ์รวมน้ำอภิเษก ซึ่งได้ทำพระราชพิธีมาแต่มหาเจดีย์สถานทั้ง ๗ แห่ง กับทั้งน้ำในมณฑลทั้ง ๑๐ พร้อมกันกับเสกน้ำพระปริตรมุรธาภิเษกสนานในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เวลาเช้าพระสงฆ์ พระบรมวงศานุวงศ์ สมเด็จพระราชาคณะพระราชาคณะแลเปรียญเอกมาพร้อมนั่ง ณ อาสนสงฆ์ตามลำดับในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย รวม ๘๐ รูป มีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส เป็นประธาน

เวลาเช้า ๕ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงพระสุหร่ายน้ำพระสุคนธ์สรงแลทรงเจิมพระพุทธรูปพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลปัจจุบัน ซึ่งได้ตั้งพระราชพิธีหล่อแล้ว เจ้าพนักงานได้แต่งเสร็จบริบูรณ์ เชิญมาตั้งบนโต๊ะอยู่ที่ข้างพระแท่นทรงกราบนั้นแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าพนักงานภูษามาลาเชิญขึ้นประดิษฐานเหนือโต๊ะหมู่ทองบนพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร แล้วจะได้เชิญไปประดิษฐานที่พระแท่นมณฑลพระราชพิธีในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการทรงศีลแล้ว ทรงประเคนบาตรฝาแลเชิงประดับมุกบรรจุอาหารบิณฑบาตกับเครื่องเสวยแด่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส แลพระบรมวงศานุวงศ์ทรงประเคนบาตรฝาเชิงประดับมุกอาหารบิณฑบาตถวายสำหรับงานพระบรมราชาภิเษกสมโภชแก่พระสงฆ์ฉันทั่วกัน แลพระมหาราชครูพิธีพราหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์ตามราชประ

พระบรมรูปเสด็จออกข้าราชการที่มุขเด็จพระมหาปราสาท

กระบวนแห่เสด็จไปวัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อราชาภิเษกแล้ว

เพณี เมื่อพระสงฆ์รับพระราชทานฉันแล้ว ทรงประเคนไตรแพรพัดรองปักไหมสีพร้อมทั้งย่ามแพรลายตรางานพระบรมราชาภิเษกสมโภช แลบัญชีของไทยธรรมล้วนด้วยเครื่องประดับมุกแก่พระสงฆ์ ๘๐ รูปแล้ว พระสงฆ์ถวายยถาอนุโมทนา พระราชาคณะถวายอติเรกแลถวายพระพรลาแล้ว มีพระราชดำรัสด้วยพระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่จนเวลาเกือบบ่ายโมงจึงเสด็จขึ้น

วันนี้เวลากลางวัน เจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้เชิญเจ้านานาประเทศไปเสวยพระอาหารกลางวันที่บ้าน

เวลาบ่าย ๓ โมง พระสงฆ์สมณศักดิ์ ๘๐ รูป ที่จะเจริญพระพุทธมนต์มาพร้อมอยู่ที่อาสนสงฆ์ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เจ้านานาประเทศพระบรมวงศานุวงศ์ แลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษ ทูตานุทูตที่ประจำอยู่ในพระนคร แลข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนที่มียศบรรดาศักดิ์ได้มาพร้อมอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามตามกำหนดในระเบียบ

เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศทหารมหาดเล็กรักษาพระองค์ของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงจุดเทียนทองเงินบูชาพระมหาเศวตฉัตร พระมหาราชครูพิธีพราหมณ์ถวายน้ำพระมหาสังข์ แลถวายใบไม้ทรงบัดเหมือนวันก่อน ๆ แล้ว เสด็จกลับทางเดิมยังพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทเสด็จขึ้นหอพระบรมอัฐิ ทรงจุดเทียนธูปเครื่องสักการบูชากราบถวายบังคมพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จกรมพระเทพศิรินทรามาตย์แล้ว เสด็จท้องพระโรงกลางทรงจุดเทียนทองเงินบูชาพระมหาเศวตฉัตรเสร็จ เสด็จขึ้นหอพระธาตุมนเทียร ทรงจุดเทียนธูปเครื่องสักการบูชากราบถวายบังคมพระบรมอัฐิสมเด็จพระปฐมบรมมหาชนก พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จกรมพระอมรินทรามาตย์ สมเด็จกรมพระศรีสุริเยนทรามาตย์ แล้วเสด็จยังพระที่นั่งไพศาลทักษิณ ทรงจุดเทียนทองเงินบูชาพระสยามเทวาธิราชแลพระมหาเศวตฉัตรที่พระที่นั่งอัฐทิศกับพระที่นั่งภัทรบิฐ องค์เดิมนั้นแล้ว เสด็จออกพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย ทรงจุดเทียนทองเงินบูชาพระมหาเศวตฉัตรเสร็จ เวลาบ่าย ๔ โมงเสด็จออกเกยพระทวารเทเวศร์รักษาประทับพระราชยานกง เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนราบออกประตูพิมานไชยศรี มีทหารบกรายทางเสด็จทั้ง ๒ ข้าง แลทหารกองเฉลิมพระเกียรติยศรับเสด็จอยู่ในสนามหญ้าหน้าหอพระสมุดวชิรญาณกระทำวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระราชยานประทับที่เกยพลับพลาหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสด็จพระราชดำเนินเข้าพระอาราม

ยังพระอุโบสถโดยทางลาดพระบาทภายในปะรำ ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทข้างปะรำตามแนวราชวิถีตลอดเมื่อเสด็จขึ้นหน้าพระอุโบสถ ข้าราชการผู้ใหญ่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแล้ว เสด็จขึ้นบนพระอุโบสถ เจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ แลเอกอัครราชทูตพิเศษ แลทูตานุทูต เสนาบดี ข้าทูลละอองธุลีพระบาทผู้ใหญ่เฝ้าตามตำแหน่งเป็นลำดับกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดชนวนเทียนต่างๆ บนพระแท่นมณฑลแลเทียนเครื่องนมัสการพระมหามณีรัตนปฏิมากรแล้ว ประทับพระราชบัลลังก์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสถวายศีล ทรงศีลแล้ว

ครั้นได้อุดมฤกษ์เวลาบ่าย ๔ โมง ๒๔ นาที ๕๘ วินาที พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเทียนชนวนทองจุดไฟฟ้า ทรงตั้งสัตยาธิษฐานแล้วถวายแด่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจุดเทียนชัยแปรพระพักตร์สู่มงคลทิศอาคเนย์ พระสงฆ์สวดพระคาถาจุดเทียนชัย โหรลั่นฆ้องชัยให้สัญญาพราหมณ์เป่าสังข์ เจ้าพนักงานขับไม้บัณเฑาะว์ แลประโคมมโหระทึกแตรสังข์พิณพาทย์ดุริยดนตรี เมื่อเทียนชัยได้จุดเสร็จสุดเสียงประโคมแล้ว

สมเด็จพระมหาวีรวงศ์มายืนท่ามกลางพระอุโบสถ ณ ภายใต้สายสิญจน์ สะพานหน้ากระโจมเทียนชัย ผันพักตร์สู่เฉพาะพระมหามณีรัตนปฏิมากร กล่าวคำนมัสการแล้ว ผันกลับมายังกระโจมเทียนชัย จับด้ายสายสิญจน์อ่านประกาศเทวดาในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชจบแล้ว พระสงฆ์ ๘๐ รูป เจริญพระพุทธมนต์

ในขณะนี้ราชบัณฑิต ๘ นายได้บูชาจุลาฎฐทิศ กับโหร ๘ นายได้บูชาเทวดาโพไทยธิบาตกับบูชานวเคราะห์ที่พระที่นั่งอัฐทิศ แลโหรบูชาจัตุโลกบาลเทวราช ที่มณฑปพระกระยาสนานนั้นด้วย

ส่วนที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามเมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ พระราชาคณะถวายอติเรก ถวายพระพรลาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงจุดเทียนเครื่องบูชาพระธรรมที่เตียงพระสวด พระราชาคณะ ๔ รูปขึ้นนั่งเตียงเริ่มสวดภาณวาร แลขึ้นเตียงนั่งปรกอีกรูปหนึ่ง ทั้งราชบัณฑิตขึ้นบนม้านั่งปรกชักประคำหลังเตียงพระสวดภาณวารด้วย แลพระสงฆ์จะได้ผลัดเปลี่ยนกันสวดยามละสำรับตลอดคืน จนรุ่งขึ้นได้สรงพระมุรธาภิเษกสนานแล้ว จึงดับเทียนชัยเสร็จการพระราชพิธีสงฆ์

เมื่อพระราชาคณะได้เริ่มสวดภาณวารแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินกลับออกจากพระอุโบสถ ประทับพระราชยานที่เกยพลับพลาหลังพระอาราม เสด็จพระราชดำเนินโดยกระบวนราบตามทางเดิม ประทับที่เกยหน้าพระทวารเทเวศร์รักษา เสด็จขึ้นเวลาย่ำค่ำ

อนึ่งในวันนี้ที่พระอารามหลวงแลวัดทั้งหลายทั้งในกรุงแลหัวเมืองกับศาลาที่ทำการรัฐบาลมณฑลในพระราชอาณาจักรได้จัดแต่งเครื่องบูชาแลตามประทีป พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ในพระอุโบสถหรือพระวิหารทุกวัด กับทั้งที่ศาลาทำการรัฐบาลด้วย

แลตามราชวิถีทางบกแลทางน้ำ วังเจ้า บ้านข้าราชการ สถานที่ทำการต่าง ๆ แลบ้านเรือนประชาชน ทั้งเรือนแพแลเรือทั้งหลายในท้องน้ำทั้งในกรุงแลหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร ได้แต่งตั้งเครื่องสักการบูชาประดับธงทิวแลตามประทีป มีงานมหรสพเฉลิมพระเกียรติในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชตั้งแต่วันนี้เป็นต้นไป ตลอด ๔ วัน ๔ คืน

เวลายามเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยรถยนต์พระที่นั่งยังท่าราชวรดิษฐ์ ประทับเรือพระที่นั่งยนต์ เสด็จพระราชดำเนินโดยชลมารค ประพาสทอดพระเนตรการจุดประทีปแลการมหรสพในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชซึ่งได้เริ่มต้นวันนี้พอเวลาสมควรแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับพระบรมมหาราชวัง

ในเวลาค่ำวันนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ได้มีการเลี้ยงเจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ แลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษ แลข้าราชการที่สวนจิตรลดา เฉลิมพระเกียรติในงานพระบรมราชาภิเษกสมโภชนี้ด้วย

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

วันที่ ๒ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เวลาเช้า ๒ โมงครึ่ง เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่เกี่ยวในการพระราชพิธี คือ

(๑) สรงพระกระยาสนาน

(๒) เข้าขบวนนำแลตามเสด็จสู่ที่สรงแลเสด็จสู่รัตนสิงหาสน์พระบรมราชาภิเษก

(๓) ประจำหน้าที่ถวายน้ำอภิเษก

(๔) ประจำหน้าที่ประโคม

(๕) กองทหารเฉลิมพระเกียรติยศ

มาประจำที่ตามตำแหน่งพร้อม

เวลาเช้า ๓ โมง ๓๐ นาที พระสงฆ์สมณศักดิ์ที่สวดพระพุทธมนต์ ผู้ประจำสวดภาณวาร แลนั่งปรกตอนเวลายามรุ่ง แลมาผลัดเปลี่ยนตอนเช้า ๑๐ รูป รับพระราชทานฉันเช้าแลเพลในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสนาราม พระสงฆ์ที่จะมาสวดถวายชัยเวลาพระบรมราชาภิเษกอีก ๖๔ รูป รับพระราชทานฉันเพลที่พระที่นั่งสุทไธศวรรย์เมื่อเวลาเช้า ๓ โมงครึ่ง ฉันแล้วเวลาเช้า ๔ โมงมาพร้อมกันในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม แต่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสนั้น เมื่อเสด็จกลับแต่สรงน้ำพระพุทธมนต์ถวายพระมณฑปพระกระยาสนานแล้ว ตั้งเครื่องเพลเสวยที่หอพระนาค เจ้านานาประเทศซึ่งเข้ามาชุมนุมในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ได้เสด็จโดยรถแต่พระที่นั่งแลพระตำหนักที่ประทับเข้าในพระบรมมหาราชวัง ทางประตูวิเศษไชยศรี ประตูวิมานไชยศรี ประทับรถเสด็จขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางประตูกำแพงแก้วใกล้พระที่นั่งราชกรัณยสภา ทรงพระดำเนินขึ้นบันไดชาลาพระที่นั่งอัฐทิศ เข้าทางพระทวารมุขกระสันขึ้นอัฒจันท์มุขใต้ ไปประทับเก้าอี้ในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมุขตะวันออกกับพระบรมวงศานุวงศ์

พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายใน เสด็จออกทางพระทวารมุขกระสันก่อนสรงพระกระยาสนาน ประทับมุขตะวันออก

พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้าทรงรถม้าประทับเข้าทางประตูศรีสุนทร เสด็จขึ้นชาลาพระมหาปราสาททางประตูกำแพงแก้วริมเขาไกรลาส ขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางมุขกระสันอัฒจันท์ตะวันตกประทับมุขตะวันออก

ส่วนเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษแลทูตานุทูต ได้มาหยุดรถที่ประตูกำแพงแก้วใกล้ห้องกรมพระอาลักษณ์ไปขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางอัฒจันท์มุขเด็จ เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษแลราชทูตผู้อยู่ประจำพระนครยืนเฝ้าอยู่ที่มุขตะวันตก แต่ทูตานุทูตยืนเฝ้าที่มุขเหนือข้างหลังเสนาชั้นนายพล

ข้าราชการมาลงจากรถที่ประตูวิมานเทเวศร์เข้าประตูสุวรรณบริบาล ขึ้นชาลาพระมหาปราสาททางประตูกำแพงแก้วด้านเหนือ

ตำแหน่งเสนายศชั้นนายพลกับนายพันเอก ขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทยืนเฝ้าในมุขเหนือ แต่ยศชั้นนายพันโทกับนายพันตรียืนเฝ้าในทิมคด แลยศชั้นนายร้อยยืนเฝ้าในปะรำข้างทิมคดฝ่ายตะวันตก

ตำแหน่งอำมาตย์ ยศชั้นมหาอำมาตย์กับอำมาตย์เอกขึ้นพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ยืนเฝ้าในมุขตะวันตก แต่ยศชั้นอำมาตย์โทกับอำมาตย์ตรียืนเฝ้าในทิมคด แลยศชั้นรองอำมาตย์ยืนเฝ้าในปะรำข้างทิมคดฝ่ายตะวันออก

ตำแหน่งเสวก ยศชั้นมหาเสวกกับเสวกเอก หรือมียศชั้นต่ำลงไป แต่เป็นผู้มีหน้าที่เกี่ยวแก่การพระราชพิธีบนพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทยืนเฝ้าที่มุขใต้ แต่ยศชั้นเสวกโทลงไป ผู้มิได้เกี่ยวหน้าที่การบนพระมหาปราสาท ยืนเฝ้าในปะรำ ๒ ข้างมุขเหนือพระมหาปราสาท

ครั้นใกล้เวลาพระฤกษ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระภูษาเศวตพัสตร์ ทรงสะพักขาวขอบขลิบทองคำ เสด็จออกประทับพระที่นั่งราชปรีดีวโรทัย ครั้นได้เวลามหาอุดมพิชัยมงคลฤกษ์เช้า ๓ โมง ๔๑ นาทีกับ ๕ วินาที พระมหาราชครูพิธีพราหมณ์กราบบังคมทูลพระกรุณาอัญเชิญเสด็จสู่พระมณฑปสรงพระมุรธาภิเษกสนาน เสด็จพระราชดำเนินโดยมีขบวนนำแลตามเสด็จ ดังนี้

ขบวนนำเสด็จพระราชดำเนิน

(ราชบัณฑิต กับพราหมณ์แลภูษามาลาแต่งเต็มยศใหญ่สีขาว สวมครุยเฉียงบ่า เว้นแต่เจ้ากรมพระตำรวจเชิญธงชัยแต่งเต็มยศ สวมครุย)

	(เบื้องซ้าย)	(เบื้องขวา)
คู่ที่ ๑	เชิญพระมหาพิฆเนศวร์ หลวงเทพาจารย์ (มี)	เชิญพระชัยเนาวโลหะ หม่อมเจ้าพร้อม ในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ชั้น ๓ กรมหมื่นภูมินทรภักดีราชบัณฑิต
คู่ที่ ๒	ขับไม้บัณเฑาะว์ ขุนทิพสมบัติ (จวง)	ขับไม้บัณเฑาะว์ ขุนพิทักษ์อาภรณ์ (เสริม)
คู่ที่ ๓	ขับไม้บัณเฑาะว์ หลวงราชาภิมนต์ (จ้อย)	ขับไม้บัณเฑาะว์ หลวงสุนทรภูษา (จีน)
คู่ที่ ๔	เป่าสังข์อุตราวัฏ ขุนศรีวาเภา (นา)	เป่าสังข์อุตราวัฏ ขุนศรีอนันต์ (แม้น)
คู่ที่ ๕	เป่าสังข์อุตราวัฏ ขุนเจริญไตรเพท (ตาด)	เป่าสังข์อุตราวัฏ หลวงสุริยาเทเวศร์ (เอม)
คู่ที่ ๖	เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ หลวงญาณสยมภูว์ (แขก)	เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ หลวงเทพมุนี (ปลอด)

	(เบื้องซ้าย)	(เบื้องขวา)
คู่ที่ ๗	โปรยข้าวตอก หลวงราชมุนี (เอม)	โปรยข้าวตอก พระครูวามเทพ (หว่าง)
คู่ที่ ๘	โปรยข้าวตอก พระสิทธิไชยบดี (อิน)	โปรยข้าวตอก พระมหาราชครูพิธี (อ่ม)
คู่ที่ ๙	เชิญธงชัยพระครุฑพ่าห์ พระพิเรนทรเทพ (ฉาย)	เชิญธงชัยราชกระบี่ธุช พระอินทรเทพ (ไทย)

ขบวนตามเสด็จ

แต่งเต็มยศใหญ่สวมสนับเพลานุ่งสังเวียนเสื้อเยียรบับสี สวมครุยหมวกทรงประพาส

เชิญพระแสงดาบ (ประจำรัชกาล)

เจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี (ม.ล. เฟื้อ)

	(เบื้องซ้าย)	(เบื้องขวา)
คู่ที่ ๑	เชิญพานฉลองพระบาท (ซับน้ำ) นายจ่ายง (กุหลาบ)	เชิญพานฉลองพระองค์คลุม (ซับน้ำ) พระราชโกษา (อุ่น)
คู่ที่ ๒	กรมวัง พระยาอนุรักษ์ราช มณเฑียร (ม.ร.ว. ปุ้ม)	สมุหราชองครักษ์ นายพลตรี พระยาสุรเสนา (กลิ่น)
คู่ที่ ๓	จางวางมหาดเล็ก พระยาบุรุษรัตนราช พัลลภ (นบ)	จางวางมหาดเล็ก พระยาเทพทวาราวดี (สาย)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินโดยทางพระเฉลียงพระที่นั่งดำรงสวัสดิ์อนัญวงศ์ แลพระเฉลียงหลังพระที่นั่งราชกรัณยสภา ลงอัฒจันท์มุขกระสันข้างในไปตามเฉลียงพระที่นั่งพิมานรัถยาลงสนามหน้าเขาไกรลาส เจ้าพนักงานภูษามาลาถวายอยู่งานพระกลดแลบังพระสุริย์ เสด็จถึงหน้ามณฑปพระกระยาสนาน ราชบัณฑิตผู้เชิญพานทองรองพระชัยเนาวโลหะประดิษฐานตั้งไว้ในบุษบกเล็กหน้าพระมณฑปทิศตะวันออก พราหมณ์ผู้เชิญพานทองรองเทวรูป

พระมหาพิฆเนศวร์ ประดิษฐานตั้งไว้ในบุษบกเล็กหน้ามณฑปทิศตะวันตก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนทองเงินธูปที่โต๊ะสังเวยเทวดากลางหาวหน้ามณฑปพระกระยาสนานทิศทักษิณ แล้วเสด็จขึ้นสู่พระมณฑปพระกระยาสนาน สถิตเหนือตั่งอุทุมพรราชอาสน์บนถาดทองในพระมณฑป แปรพระพักตร์สู่สิริมงคลทิศอุดร

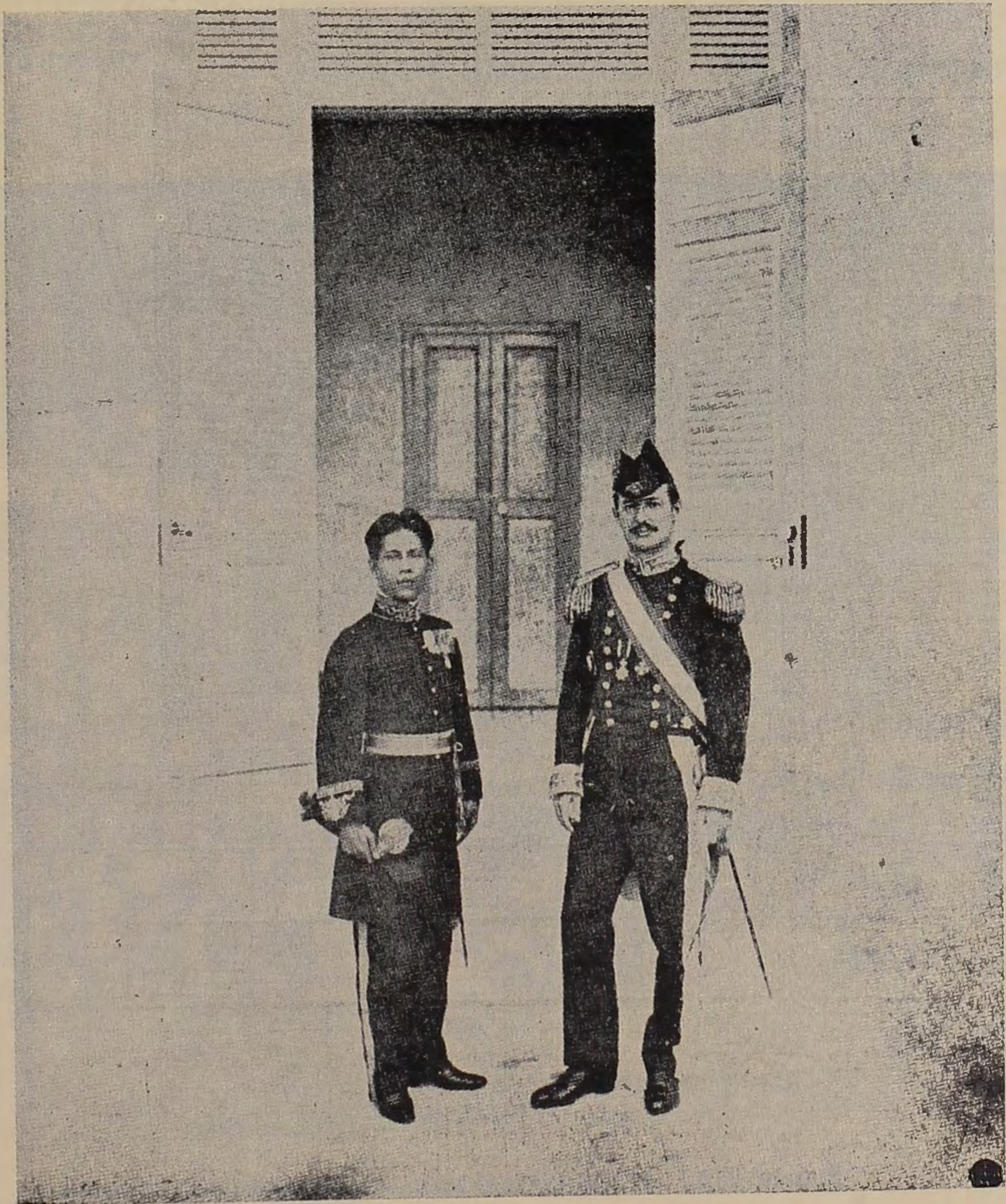
พระยาอุไทยธรรมทูลเกล้า ฯ ถวายพระครอบเครื่องสรงพระกระยาสนาน พระยาโหราธิบดีลั่นฆ้องชัย พราหมณ์เป่าพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ พระยาเทพาภรณ์ไขสหัสธาราน้ำพระปริตรซึ่งส่งมาแต่พระอารามต่าง ๆ ในกรุงแบ่งมาเจือกับน้ำอภิเษกที่กระทำพิธีเสกมาแต่พระมหาเจดีย์สถานทั้ง ๗ แห่ง แลมณฑลทั้ง ๑๐ ทั้งเจือด้วยน้ำ ๔ สระ กับน้ำนที่ทั้ง ๕ แลน้ำเบญจมหานทีในมัชฌิมประเทศด้วย สรงพระมุรธาภิเษกสนาน ชาวประโคม ๆ แตรสังข์มโหระทึก ภูษามาลาเจ้าพนักงานแสงในขับไม้บัณเฑาะว์พร้อมด้วยมโหรีแลพิณพาทย์เครื่องดุริยดนตรี

เมื่อสรงสหัสธาราแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส (ซึ่งประทับอยู่บนพระที่นั่งราชกรัณยสภา) เสด็จขึ้นยังพระมณฑปทางทิศอุดรถวายน้ำพระพุทธมนต์ด้วยพระครอบพระกริ่งของหลวงแลพระครอบยันตรนพคุณ สรงที่พระขนองแลที่พระหัตถ์ ทรงรับลูบพระพักตร์แล้ว เสด็จกลับออกทางประตูพรหมโสภา สมเด็จพระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีเสด็จขึ้นพระมณฑปทางทิศอุดร สรงน้ำพระพุทธมนต์ถวายด้วยพระเต้าศิลายอดพระเกี้ยว ที่พระขนองแลที่พระหัตถ์ ทรงลูบพระพักตร์แล้ว เจ้าพนักงานเชิญพระเต้าน้ำพระพุทธมนต์ขึ้นทูลเกล้า ฯ ถวาย คือ ภูษามาลา พระยาอุไทยธรรมทูลเกล้า ฯ ถวายพระเต้าโมรา พระเต้าหยก พระเต้าศิลาต่าง ๆ ทั้งพระเต้าไกรลาส แลพระเต้าเทวบิฐ เจ้าพนักงานชาวที่ทูลเกล้า ฯ ถวายพระเต้า ๕ กษัตริย์ เจ้าพนักงานสนมพลเรือน พระยาอัพภันตริกามาตย์ทูลเกล้า ฯ ถวายพระเต้าปทุมนิมิตแล้ว พระยาโหราธิบดีทูลเกล้า ฯ ถวายน้ำพระพุทธมนต์พระเต้านวเคราะห์ พระมหาราชครูพิธีพราหมณ์ทูลเกล้า ฯ ถวายน้ำพระราชพิธีด้วยพระเต้าเบญจครรภ พราหมณ์ทั้งหลายทูลเกล้า ฯ ถวายน้ำพระมหาสังข์ห้า พระมหาสังข์สาม หลวงอินทรภาชัยพราหมณ์พฤฒิบาศ ทูลเกล้า ฯ ถวายน้ำสังข์สัมฤทธิ์แล้ว พระยาอุไทยธรรมทูลเกล้า ฯ ถวายน้ำพระมหาสังข์ทักษิณาวัฏ ตามขัตติยราชประเพณี ครั้นเสร็จสรงพระมุรธาภิเษกสนานแล้ว พระราชโกษาภูษามาลาถวายฉลองพระองค์คลุมซับน้ำ นายจ่ายงถวายฉลองพระบาทซับน้ำ ราชบัณฑิตเชิญพระชัยเนาวโลหะ พราหมณ์เชิญพระมหาพิฆเนศวร์แต่บุษบก

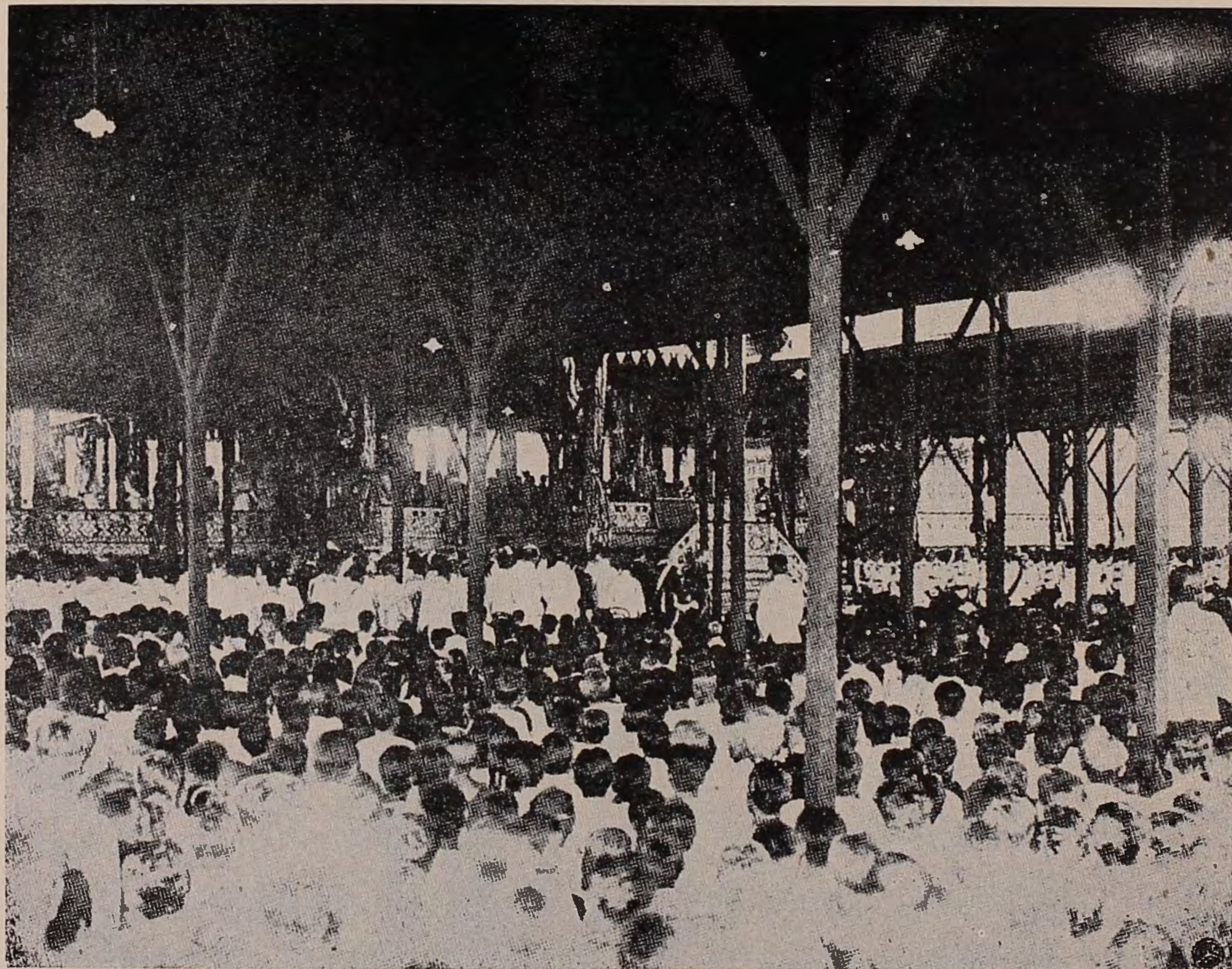
ทั้งสองเข้าริ้วกระบวนนำเสด็จอย่างเดิม เสด็จลงจากมณฑปพระกระยาสนานขึ้นสู่พระที่นั่งพิมานรัถยา ทรงผลัดพระภูษา พนักงานหยุดประโคม

เมื่อสุดเสียงประโคมสรงพระมุรธาภิเษกสนานแล้ว เจ้านานาประเทศพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จออกจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ประทับที่พลับพลาทองคอยเฝ้าเมื่อเสด็จขึ้นพระที่นั่งอัฐทิศ ทรงรับน้ำอภิเษก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องพระภูษาฉลองพระองค์ครุย สะพักเฉวียงพระอังสาภายนอกล้วนด้วยเศวตพัสตร์ขอบขลิบทองคำ แลทรงฉลองพระบาทขาว ทรงพระดำเนินแต่พระที่นั่งพิมานรัถยา ราชบัณฑิตเชิญพานพระชัยเนาวโลหะ พราหมณ์เชิญพานพระมหาพิฆเนศวร์กับเป่าสังข์โปรยข้าวตอก ภูษามาลาขับไม้บัณเฑาะว์ แลเจ้ากรมพระตำรวจเชิญธงชัยราชกระบี่ธุชพระครุฑพ่าห์ นำเสด็จเหมือนเมื่อเสด็จสู่พระมณฑปพระกระยาสนาน แต่ขบวนตามเสด็จคู่ที่ ๑ เบื้องซ้าย เจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี (ม.ล. เฟื่อ) เชิญพระแสงดาบ เบื้องขวา พระยาเทพาภรณ์ (รื่น) เชิญพานพระเต้าเบญจครรภ คู่ที่ ๒ เบื้องซ้าย กรมวัง พระยาอนุรักษ์ราชมณเฑียร (ม.ร.ว.ปุ่ม) เบื้องขวาสมุหราชองครักษ์ พระยาสุรเสนา (กลิ่น) คู่ที่ ๓ จางวางมหาดเล็กเบื้องซ้ายพระยาบุรุษรัตนราชพัลลภ (นบ) เบื้องขวาพระยาเทพทวาราวดี (สาย) ตามเสด็จ ๆ ออกทางพระทวารมุขกระสันยังชาลาพระที่นั่งอัฐทิศ เจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ยืนเฝ้าบนพลับพลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยประทักษิณไปขึ้นอัฒจันทร์ฐานรองพระที่นั่งอัฐทิศด้านอุดร ราชบัณฑิตเชิญพานพระชัยเนาวโลหะขึ้นยืนอยู่บนฐานรองพระที่นั่งอัฐทิศด้านอาคเนย์ พราหมณ์เชิญพานพระมหาพิฆเนศวร์ขึ้นยืนอยู่บนฐานรองพระที่นั่งอัฐทิศด้านอีสาน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นสถิตเหนืออุทุมพรราชอาสน์พระที่นั่งอัฐทิศภายใต้นพปฎลเศวตฉัตรผันพระพักตร์สู่บุรพทิศเป็นปฐม พระยาเทพาภรณ์ทูลเกล้าฯ ถวายพระเต้าเบญจครรภสำหรับทรงรับน้ำอภิเษกแล้ว พระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการผู้เป็นราชบัณฑิตซึ่งจะได้ถวายน้ำอภิเษก กับพราหมณ์ผู้ได้บวชพรตซึ่งจะถวายน้ำสังข์ เมื่อทรงรับน้ำอภิเษกแล้วยืนเฝ้าประจำทิศอยู่เป็นคู่ ๆ ผันหน้าสู่พระที่นั่งอัฐทิศ เมื่อประทับเป็นปรกติแล้ว พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์ซึ่งประจำอยู่บุรพทิศเป็นปฐมเสด็จขึ้นบนฐานเขียงพระที่นั่งอัฐทิศ ทรงคุกพระชานุลงกราบบังคมทูลเป็นมคธภาษาถวายชัยแล้ว ถวายน้ำอภิเษกซึ่งได้ทำมาแต่มหาเจดีย์สถานแลมณฑลตามทิศด้วยถ้วยศิลาจารึกอักษร ทรงรับด้วยพระหัตถ์ทรงจิบแลลูบพระพักตร์แล้ว ทรงรับด้วยพระเต้าเบญจครรภหน่อย

รูป มารกีส องอี ดัง เดอ ลา เพนน์
เอกอัครราชทูตพิเศษ แทนพระเจ้ากรุงอิตาลี

รูปเสด็จออกรับพรของประชาชน ที่พลับพลาท้องสนามหลวง

หนึ่ง แล้วมีพระราชดำรัสตอบด้วยมคธภาษา กรมพระสมมตอมรพันธุ์ รับพระราชดำรัสตอบด้วยมคธภาษาเสร็จ พราหมณ์เป่ามหาสังข์แลพระมหาราชครูพิธีผู้ประจำทิศขึ้นบนฐานเขียงพระที่นั่งอัฐทิศ คุกเข่าถวายน้ำพระมหาสังข์แล้วพระสิทธิชัยบดี พราหมณ์พฤฒิบาศขึ้นถวายน้ำในพระครอบเวียนตามไปถวายทุกทิศ เมื่อทรงรับน้ำอภิเษกแล้วเสด็จเลื่อนไปประทับทิศอาคเนย์ตามลำดับโดยทักษิณาวัฏ พอประทับปรกติแล้วสุดเสียงสังข์ ราชบัณฑิตผู้อยู่ประจำทิศก็ถวายชัยด้วยมคธภาษาแลถวายน้ำอภิเษก ทรงรับแลมีพระราชดำรัสตอบ ราชบัณฑิตรับพระราชดำรัสแล้ว พราหมณ์เป่าพระมหาสังข์แลถวายน้ำพระมหาสังข์แลพระครอบโดยลำดับทุกทิศไป คือ

ทิศ	น้ำอภิเษก	ราชบัณฑิต	พราหมณ์
บุรพา	มณฑลปราจีน	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระสมมตอมรพันธุ์	พระมหาราชครู พิธี (อุ่ม)
อาคเนย์	มณฑลจันทบุรี	พระมหาวิชาธรรม (เรือง)	หลวงญาณสยมภู่ (แขก)
ทักษิณ	มณฑลนครศรี ธรรมราช มณฑลปัตตานี	พระยารักษาสมบัติ (เทศ)	หลวงราชมุนี (เอม)
หรดี	มณฑลชุมพร มณฑลภูเก็ต	พระปริยัติธรรมธาดา (แพ)	หลวงเทพมุนี (ปลอด)
ประจิม	มณฑลนครชัยศรี มณฑลราชบุรี	พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิวิธวรรณปรีชา	พระครูวามเทพ (หว่าง)
พายัพ	มณฑลนครสวรรค์ มณฑลพิษณุโลก มณฑลพายัพ	หลวงราชาภิรมย์ (แจ่ม)	หลวงสุริยาเทเวศร์ (เอม)
อุดร	มณฑลกรุงเก่า มณฑลเพชรบูรณ์ มณฑลอุดร	เจ้าพระยายมราช (ปั้น)	พระครูอัษฎาจารย์ (นุ่ม)
อีสาน	มณฑลนครราชสีมา มณฑลอีสาน	หลวงญาณวิจิตร (สิทธิ์)	หลวงศิวาจารย์ (ริ้ว)

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เลื่อนพระองค์ไปประทับถึงทิศอิสาน ทรงรับน้ำอภิเษกเป็นที่สุดแล้ว เสด็จลงจากพระแท่นอัฐทิศทางด้านบุรพา ขบวนราชบัณฑิตแลพราหมณ์นำเสด็จพระราชดำเนินขึ้นสู่พระที่นั่งพิมานรัถยา ทรงผลัดพระภูษา

เจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จเข้าประทับในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทมุขตะวันออก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องตามสีพิชัยสงคราม ทรงพระสนับเพลาเชิงงอน พระภูษาสังเวียนพื้นดำ ฉลองพระองค์ตาดไทยพื้นดำ ทรงประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์พระดารากับสายสะพายมหาจักรีบรมราชวงศ์ พระดารานพรัตนราชวราภรณ์ พระดาราจุลจอมเกล้า พระดารามหาปรมาภรณ์ พระดารามหาสุราภรณ์ ทั้ง ๕ ดวง ทรงสอดพระสังวาลพราหมณ์ธุรำ พระสังวาลแฝดนพรัตนราชวราภรณ์ พระสังวาลพระนพ พระสังวาลมหาจักรีบรมราชวงศ์ กับทั้งรัดพระองค์ประจำยามเพชร ทรงสวมฉลองพระองค์ครุยกรองทอง ทรงพระสังวาลเครื่องราชอิสริยาภรณ์จุลจอมเกล้า ทับฉลองพระองค์ครุย แลทรงฉลองพระบาทปักทองเสร็จแล้ว ครั้นถึงมหาศุภมงคลพิชัยฤกษ์ เวลาเช้า ๔ โมง ๔๖ นาที กับ ๕ วินาที เสด็จทรงพระดำเนินแต่พระที่นั่งพิมานรัถยาสู่พระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีขบวนนำเสด็จแลตามเสด็จ คือ

ขบวนนำเสด็จเดินเป็น ๒ สาย

	(เบื้องซ้าย)	(เบื้องขวา)
คู่ที่ ๑.	เชิญพระพิฆเนศวร์	เชิญพระชัยเนาวโลหะ
	หลวงเทพาจารย์	หม่อมเจ้าพร้อม
คู่ที่ ๒.	ขับไม้บัณเฑาะว์	ขับไม้บัณเฑาะว์
	ขุนทิพสมบัติ	ขุนพิทักษ์อาภรณ์
คู่ที่ ๓.	ขับไม้บัณเฑาะว์	ขับไม้บัณเฑาะว์
	หลวงราชาภิมณฑ์	หลวงสุนทรภูษา
คู่ที่ ๔.	เป่าสังข์อุตราวัฏ	เป่าสังข์อุตราวัฏ
	ขุนศรีวาเภา	ขุนศรีอนันต์
คู่ที่ ๕.	เป่าสังข์อุตราวัฏ	เป่าสังข์อุตราวัฏ
	ขุนเจริญไตรเพท	หลวงสุริยาเทเวศร์
คู่ที่ ๖.	เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ	เป่าสังข์ทักษิณาวัฏ
	หลวงญาณสยมภูว์	หลวงเทพมุนี
คู่ที่ ๗.	โปรยข้าวตอก	โปรยข้าวตอก
	หลวงราชมุนี	พระครูวามเทพ
คู่ที่ ๘.	โปรยข้าวตอก	โปรยข้าวตอก
	พระสิทธิไชยบดี	พระมหาราชครูพิธี
คู่ที่ ๙.	เชิญธงชัยพระครุฑ	เชิญธงชัยราชกระบี่ธุช
	พ่าห์ พระพิเรนทรเทพ	พระอินทรเทพ

ขบวนตามเสด็จเดินเป็น ๔ สาย

(แต่งเต็มยศใหญ่สวมสนับเพลา นุ่งสังเวียน เสื้อเยียรบับสีสวมครุยหมวกทรงประพาส)

	(เบื้องซ้าย)		(เบื้องขวา)	
แถวที่ ๑.	เชิญพระขรรค์ ชัยศรี เจ้าหมื่นสรรพเพธ ภักดี (ม ล. เฟื่อ)	เชิญพระมหา เศวตฉัตร จมื่นจงภักดีองค์ขวา (ม.ร.ว. โป๊ะ)	เชิญพานพระมหา พิชัยมงกุฎ พระยาเทพาภรณ์ (รื่น)	เชิญธารพระกร พระยาอัศวบดี ศรีสุรพาหะ (เทียบ)
แถวที่ ๒.	เชิญฉลอง พระบาท นายจ่ายง (กุหลาบ)	เชิญพระแส้ หางช้างเผือก, นายจ่าเรศ (โถ)	เชิญพระธำมรงค์ มหาวิเชียรจินดา พระราชโกษา (อุ่น)	เชิญพัดวาลวิชนี หลวงศักดิ์นายเวร (เล็ก)
แถวที่ ๓.	เชิญพระเต้า ทักษิโณทก นายเสน่ห์	เชิญพระมณฑป นายโสภณอัศดร (ล่วม)	เชิญพานพระขันหมาก นายพินิจราชการ (สว่าง)	เชิญพระสุพรรณศรี บัวแฉก นายสุนทรมโนมัย (ม.ล. ฟื้น)
แถวที่ ๔.	เชิญพระแสงศร กำลังราม นายสุจินดา (จำลอง)	เชิญพระแสง ดาบเขน นายพินัยราชกิจ (เคลื่อน)	เชิญพระแสงตรี นายพลพัน (อยู่)	เชิญพระแสงจักร นายขัน (ช่วง)
แถวที่ ๕.	เชิญพระแสงขอ ง้าวแสนพลพ่าย นายรองวิไชยดุ รงคฤทธิ์ (ยม)	เชิญพระแสง ดาบเชลย นายรองขัน (พราว)	เชิญพระแสงหอก เพชรรัตน์ นายรองพิจิตรสรรพการ (จิตร์)	เชิญพระแสงปืน ข้ามแม่น้ำสโตง นายฉัน (พ่วง)

ขบวนนำเสด็จ เมื่อออกพระราชทวารมุขกระสันเดินขึ้นอัฒจันทร์มุขใต้พระมหาปราสาท แยกขึ้นข้างขวาแลข้างซ้ายตามริ้ว แลขบวนตามเสด็จก็เช่นเดียวกัน แยกขึ้นอัฒจันทร์ข้างขวาแลข้างซ้ายข้างละ ๒ ริ้วตามที่เดินตามเสด็จมา

เมื่อขบวนนำเสด็จถึงพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรรัตนสิงหาสน์ ก็เดินแยกริ้วไปข้างขวาสาย ๑ ข้างซ้ายสาย ๑ ตามที่นำเสด็จ

เมื่อราชบัณฑิตเชิญพระชัย แลพราหมณ์เชิญพระมหาพิฆเนศวร์ เดินถึงอัฒจันทร์ขึ้นมุขเด็จก็หยุดยืนข้างขวาแลซ้าย จมื่นจงรักษาองค์ผู้ยืนเชิญพุ่มข้าวบิณฑ์ดอกไม้ทองอยู่หน้าอัฒจันทร์นั้น ผันหน้ากลับสู่พระที่นั่งมหาเศวตฉัตร ภูษามาลากับพราหมณ์ที่เดินตามริ้วต่อเข้ามาก็หยุดยืนเป็นระยะลำดับจนถึงพระมหาราชครูพิธีกับประสิทธิชัยผู้โปรยข้าวตอก ต้นริ้วยืนเสมอแนว จางวางกรมพระตำรวจยืนเฝ้าคู่ต้น แต่เจ้ากรมพระตำรวจผู้เชิญธงชัยราชกระบี่ธุชพระครุฑพ่าห์นั้น แยกขวาแลซ้ายไปยืนตรงเครื่องสูง ๗ ชั้น คู่หน้ากลับผันหน้าสู่พระที่นั่งมหาเศวตฉัตรตลอดริ้ว

แลขบวนตามเด็จ เมื่อเสด็จถึงพระที่นั่งมหาเศวตฉัตร ก็หยุดยืนอยู่เบื้องหลังห่าง ๔ ศอก

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นประทับเหนือพระที่นั่งภัทรบิฐมนังคศิลารัตนสิงหาสน์ ภายใต้พระมหาเศวตฉัตร ผันพระพักตร์สู่เบื้องอุดรทิศในท่ามกลางพระบรมวงศานุวงศ์แลเจ้านานาประเทศ ทั้งเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษ ซึ่งพระเจ้าแผ่นดินกับประธานาธิบดีนานาประเทศแต่งให้มาเฉลิมพระเกียรติพร้อมด้วยทูตานุทูตผู้ประจำพระนคร กับทั้งเสนามาตย์ราชเสวกสโมสรสันนิบาต เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่พร้อมกัน ตลอดทั้งข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนชั้นผู้น้อยซึ่งคอยเฝ้าอยู่ที่ทิมคดกับปะรำชาลาพระมหาปราสาท ก็ยืนขึ้นพร้อมกันตลอดเวลาพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อประทับเป็นปรกติแล้วก็สุดเสียงสังข์

จึ่งพระมหาราชครูพิธีพราหมณ์ ถวายคำนับแล้วดำเนินเข้าไปเฉพาะหน้าพระที่นั่ง แลถวายคำนับเป็นระยะ ๆ ครบ ๓ ครั้งแล้ว นั่งคุกเข่าลงตรงหน้าพระที่นั่ง วางขันทองข้าวตอกไว้บนพระแท่นลาตรงหน้า ถวายบังคม ๓ ลาแล้วอ่านเวทสรรเสริญไกรลาสเป็นคำพราหมณ์ ๆ เป่าพระมหาสังข์ ๓ ลา ครั้นสุดเสียงสังข์แล้ว พระมหาราชครูพิธีพราหมณ์กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์เฉลิมพระบรมราชาภิเษกสมโภชด้วยคำสยามภาษาเสร็จแล้ว มีพระราชดำรัสรับด้วยคำสยามเสร็จ พระมหาราชครูพิธีพราหมณ์กราบถวายบังคม ๓ ลา พราหมณ์เป่าพระมหา

สังข์ โหรลั่นฆ้องชัย ภูษามาลาพนักงานพระแสงในขับไม้บัณเฑาะว์ ชาวประโคม ๆ แตรสังข์ มโหระทึก กลองชนะแลเครื่องดุริยดนตรี กองทหารยืนแถวเฉลิมพระเกียรติยศอยู่ที่ชาลาพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทถวายวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี กองแก้วจินดาซึ่งตั้งปืนอยู่ในสนามหญ้าหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ยิงปืน มหาฤกษ์ มหาชัย มหาจักร มหาปราบยุค ตามกำลังวัน ๑๐ นัดเป็นสัญญา ทหารบกทหารเรือยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศแห่งละ ๑๐๑ นัด ตามพระอารามกับวัดทั้งปวงทั่วพระราชอาณาจักรได้ย่ำระฆังถวายชัยแห่งละ ๗ ลา พระสงฆ์สมณศักดิ์ที่อยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม กับพระสงฆ์ที่ลงชุมนุมอยู่ในพระอุโบสถพระอารามหลวงแลวัดทั้งปวง กับทั้งพระสงฆ์ที่เจริญพระพุทธมนต์ อยู่ ณ ศาลาที่ทำการของรัฐบาลทั้งปวงตลอดพระราชอาณาจักรได้สวดคาถาถวายชัยมงคลแห่งละ ๓ จบ (ตามที่ได้มีกำหนดไว้ทั้งในกรุงแลหัวเมืองว่า เวลาเช้า ๕ โมง ๑๕ นาที เป็นเวลาสวดถวายชัยแลย่ำระฆัง) ทั่วกัน

เจ้าพนักงานผู้เชิญเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ แลเครื่องประดับพระเกียรติยศที่ตามเสด็จมาได้เชิญเข้ามาส่งให้พระมหาราชครูพิธีถวาย จึ่งพระมหาราชครูพิธีขึ้นบนพระแท่นลา กราบถวายบังคม ๓ ลาแล้วรับเครื่องสิริราชกกุธภัณฑ์ทูลเกล้า ฯ ถวายโดยลำดับ คือ

(๑) พระมหาพิชัยมงกุฎ พระยาเทพาภรณ์เชิญส่งทั้งพาน พระมหาราชครูพิธีทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงรับขึ้นทรงสวม (พระยาอุไทยธรรมขึ้นบนพระแท่นลาฝ่ายพระปฤษฎางค์ถวายบังคมแล้วแต่งถวายให้ตรงแลผูกพระรัตนกุณฑลเบื้องหลังถวาย) แล้วพระยาเทพาภรณ์รับพานเชิญกลับไปยืนตามที่

(๒) พระขรรค์ชัยศรี เจ้าหมื่นสรรพเพธภักดี เชิญส่งพระมหาราชครูพิธีทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงรับวางเบื้องซ้าย ผู้เชิญกลับไปยืนตามที่

(๓) ธารพระกร พระอัศวบดีศรีสุรพาหะ เชิญส่งให้พระมหาราชครูพิธีทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงรับวางเบื้องขวา ผู้เชิญกลับไปยืนตามที่

(๔) พัดวาลวิชนี หลวงศักดิ์นายเวรเชิญส่งทั้งพาน พระมหาราชครูพิธีทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงรับวางเบื้องขวา ผู้เชิญรับพานออกไปยืนตามที่

(๕) พระแส้หางช้างเผือก นายจ่าเรศร์เชิญส่งทั้งพาน พระมหาราชครูพิธีทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงรับแล้วทรงวางเบื้องซ้าย ผู้เชิญรับพานกลับไปยืนตามที่

(๖) ฉลองพระบาท นายจ่ายงเชิญเข้าไปส่งพระมหาราชครูพิธีทั้งพานรอง พระมหาราชครูพิธีกราบถวายบังคม ๓ ลาแล้ว ถอดฉลองพระบาทที่ทรงอยู่เดิมออก เชิญฉลองพระบาทบรมราชาภิเษกสอดถวายแล้ว วางฉลองพระบาทที่ทรงมาเดิมไว้บนพาน นายจ่ายงเชิญกลับไปยืนอยู่ตามที่

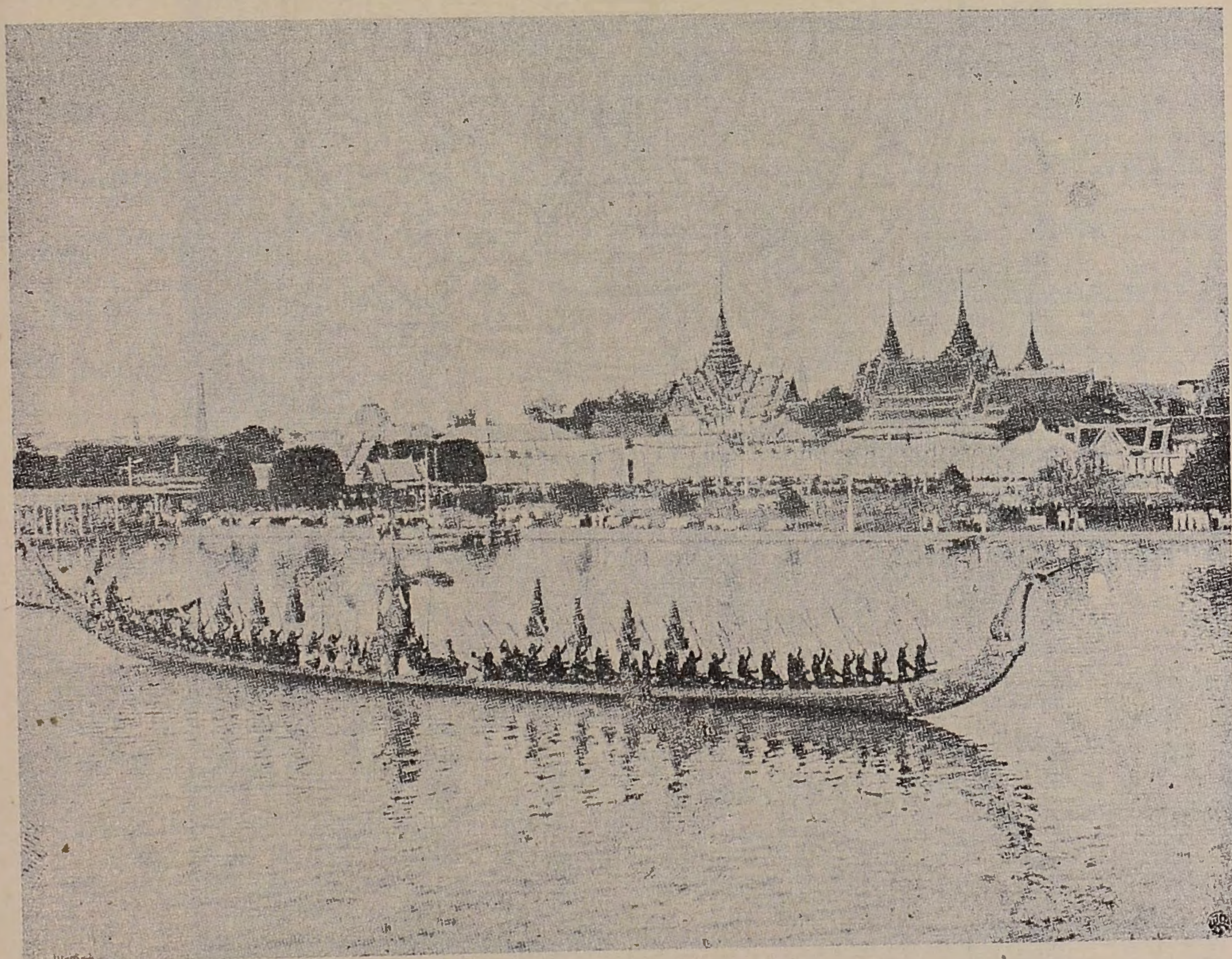
(๗) พระธำมรงค์มหาวิเชียรจินดา พระราชโกษาเชิญส่งทั้งพาน พระมหาราชครูพิธีทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงรับมาทรงสวมแล้ว ผู้เชิญรับพานกลับไปยืนตามที่

เมื่อพระมหาราชครูพิธีได้ทูลเกล้า ฯ ถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ กับพระธำมรงค์เสร็จแล้ว ถวายบังคม ๓ ลาแล้ว ถอยลงจากพระแท่นลา

(๘) มหาดเล็กเชิญเครื่องราชูปโภคได้เชิญเข้าไปทอดที่บนพระแท่นรัตนสิงหาสน์ตามลำดับ พระสุพรรณศรี นายสุนทรมโนมัยเชิญ ๑ พานพระขันหมาก นายพินิจราชการเชิญ ๑ ทั้ง ๒ องค์นี้ทอดเบื้องขวา พระเต้าทักษิโณทก นายเสน่ห์มหาดเล็กเชิญ ๑ พระมณฑป นายโสภณอัศดรเชิญ ๑ ทั้ง ๒ องค์นี้ทอดเบื้องซ้ายแล้ว ผู้เชิญนั่งลงคุกเข่ากราบถวายบังคม ๓ ลา แล้วกลับไปยืนอยู่ตามที่

(๙) พระแสงอัษฎาวุธ ๑ พระแสงจักร นายขันเชิญ ๒ พระแสงตรี นายพลพันเชิญ ๓ พระแสงหอกเพชรรัตน์ นายรองพิจิตรสรรพการเชิญ ๔ พระแสงปืนข้ามแม่น้ำสโตง นายฉันเชิญ ทั้ง ๔ องค์นี้เบื้องขวา แล ๑ พระแสงศรกำลังราม นายสุจินดาเชิญ ๒ พระแสงดาบเขน นายพินัยราชกิจเชิญ ๓ พระแสงดาบเชลย นายรองขันเชิญ ๔ พระแสงของ้าวแสนพลพ่าย นายรองวิไชยฤรงคฤทธิ์เชิญ ทั้ง ๔ องค์นี้เบื้องซ้าย ผู้เชิญทั้งขวาแลซ้ายเชิญเข้าไปตามลำดับยืนเคียงข้างพระที่นั่งมหาเศวตฉัตรข้างขวาแลข้างซ้ายเสมอแนวต้นไม้ทองเงินเข้ามาจนเครื่องสูงเฉลิมพระเกียรติยศบริบูรณ์แล้ว ชาวประโคมหยุดประโคม

พระมหาราชครูพิธีนั่งคุกเข่าถวายบังคม ๓ ลาแล้ว หยิบขันข้าวตอกขึ้นชูเสมอศีรษะอ่านมนต์ยกอนุษฎุภพระอิศวรถวายชัย จบแล้วพราหมณ์เป่าพระมหาสังข์ พระมหาราชครูพิธีขยับตนมาข้างตะวันออก นั่งคุกเข่าเชิญพานข้าวตอกอยู่เป็นปรกติ เมื่อสุดเสียงสังข์แล้ว พระสิทธิไชยบดีผู้เชิญพานข้าวตอกอยู่ตามรั้วเบื้องซ้ายถวายคำนับแล้วเดินตรงเข้าไปยังหน้าพระที่นั่ง ห่างจากพระแท่นลาศอกหนึ่ง นั่งลงคุกเข่าเป็นคู่กับพระมหาราชครูพิธี วางขันข้าวตอกไว้บนพระแท่นลาตรงหน้าแล้ว

รูปแห่เสด็จเลียบพระนครทางชลมารค

รูป มองซิเออ แฮร์มัน เลโอโปลด์ เลอ เวนส์กยอลด์
อัครราชทูตพิเศษ แทนสมเด็จพระเจ้ากรุงนอรเวย์

ถวายบังคม ๓ ลา หยิบขันข้าวตอกขึ้นชูเสมอศีรษะ อ่านมนต์ยกอนุษฎุภพระนารายณ์ถวายชัย จบแล้ว พราหมณ์เป่าพระมหาสังข์ โหรลั่นฆ้องชัย ภูษามาลาพนักงานแสงในขันไม้บัณเฑาะว์ ชาวประโคม ๆ แตรสังข์มโหระทึกแลเครื่องดุริยดนตรี

เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว พระมหาราชครูพิธีกับพระสิทธิชัยบดีพราหมณ์ทั้ง ๒ นี้วางขันข้าวตอกยังพระแท่นลาตรงหน้าพราหมณ์ทั้งหลาย ผู้ที่เข้าริ้วขบวนแห่นำเสด็จพระราชดำเนินต่างลงนั่งคุกเข่าลงพร้อมกันถวายบังคม ๓ ลาแลประนมหัตถ์นิ่งอยู่ พระมหาราชครูกราบบังคมทูลขอพระราชทานพระกรุณาอารักขาแก่พราหมณ์ประชาราษฎร์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการพระราชทานอภัยแลอารักขาให้แก่ประชาชน พระมหาราชครูพิธีรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อมเสร็จแล้ว พราหมณ์ทั้งหลายถวายบังคม ๓ ลาแล้ว พระมหาราชครูพิธีกับพระสิทธิชัยบดี ยืนขึ้นถวายคำนับถอยไปยืนยังริ้วตามที่ พราหมณ์ทั้งหลายยืนขึ้นอยู่ตามลำดับพร้อมกัน

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช จึ่งทรงพระดำเนินสู่ที่เฉพาะหน้าพระที่นั่งประทับ ณ ที่พราหมณ์เฝ้า ทรงคุกพระชานุทั้งสองลงถวายบังคม ๓ ลา แลพระบรมวงศานุวงศ์ซึ่งเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ทั้งสิ้น ก็ทรงคุกพระชานุลงถวายบังคมแล้วประนมพระหัตถ์นิ่งอยู่พร้อมกัน สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยาภาณุพันธุวงศ์วรเดช ทรงประนมพระหัตถ์กราบบังคมทูลพระกรุณา แสดงสวามิภักดิ์ในพระนามพระบรมวงศานุวงศ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ดำรัสตอบสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ ฯ รับพระบรมราชโองการใส่เกล้า ฯ ถวายบังคมอีก ๓ ลาแล้วจึงเสด็จกลับมายืนยังตำแหน่งที่เฝ้า พระบรมวงศานุวงศ์ทุกพระองค์ถวายบังคมแล้วยืนขึ้นเฝ้าอยู่ตามตำแหน่งเดิม

นายพลโทเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี ผู้แทนข้าราชการตำแหน่งเสนา ได้เดินเข้าไปสู่ที่เฉพาะหน้าพระที่นั่ง คุกเข่าทั้งสองลงถวายบังคม ๓ ลา แลเสนาทั้งปวงได้ยืนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ก็พร้อมกันนั่งคุกเข่าลงถวายบังคม ๓ ลา ประนมหัตถ์นิ่งอยู่ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีกราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงสวามิภักดิ์ในนามของเสนาแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระบรมราชโองการโปรดเกล้า ฯ ดำรัสตอบ เจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อมแลถวายบังคมอีก ๓ ลาแล้ว กลับไปยืนยังตำแหน่งที่เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เสนาทั้งหลายถวายบังคมแล้วยืนขึ้นเฝ้าอยู่อย่างเดิม

มหาอำมาตย์เอกเจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ผู้แทนข้าทูลละอองธุลีพระบาทตำแหน่งอำมาตย์ จึ่งเดินเข้าไปสู่ที่เฉพาะหน้าพระที่นั่ง คุกเข่าทั้งสองลงถวายบังคม ๓ ลา อำมาตย์ทั้งหลายที่ยืนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทได้คุกเข่าลงถวายบังคม ๓ ลา แลประนมหัตถ์นิ่งอยู่ เจ้าพระยายมราชกราบบังคมทูลพระกรุณา แสดงสวามิภักดิ์ในนามของอำมาตย์แล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ดำรัสตอบ เจ้าพระยายมราชรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อมแล้วถวายบังคมอีก ๓ ลา แลกลับไปยืนยังตำแหน่งที่เฝ้า ข้าทูลละอองธุลีพระบาทตำแหน่งอำมาตย์ทั้งปวงถวายบังคม แล้วจึงกลับยืนขึ้นเฝ้าตามตำแหน่ง

มหาเสวกเอกเจ้าพระยาสีหรัตนมนตรี ผู้แทนราชเสวก จึ่งได้เดินเข้าไปสู่ที่เฉพาะหน้าพระที่นั่ง ถวายบังคม ๓ ลา ข้าทูลละอองธุลีพระบาทตำแหน่งราชเสวกทั้งสิ้นจึ่งคุกเข่าถวายบังคม ๓ ลา ประนมหัตถ์นิ่งอยู่ เจ้าพระยาสีหรัตนมนตรีกราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงสวามิภักดิ์ต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในนามของราชเสวก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสตอบ เจ้าพระยาสีหรัตนมนตรีรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อม แลถวายบังคมอีก ๓ ลา กลับไปยืนยังตำแหน่งที่ ราชเสวกทั้งหลายถวายบังคมแล้วจึ่งยืนขึ้นเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามเดิม

เมื่อเสร็จการกราบบังคมทูลแสดงสวามิภักดิ์แล้ว พราหมณ์เป่าสังข์โหรลั่นฆ้องชัย ภูษามาลาพนักงานแสงในขับไม้บัณเฑาะว์ ชาวประโคม ๆ สังข์แตรมโหระทึกเครื่องดุริยดนตรี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก ทรงตั้งสัตยาธิษฐาน ตั้งพระราชหฤทัยทรงบำเพ็ญพระราชธรรมจริยา แผ่อาณาแด่ประชาชนเสร็จ ชาวประโคมหยุดประโคม

เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว จมื่นจงรักษาองค์ซ้ายได้ลงไปจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท เชิญพุ่มข้าวบิณฑ์ดอกไม้ทองคำยืนอยู่ที่ทิมคดตรงมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทหน้าข้าราชการเฝ้าคอยให้สัญญาแก่พนักงานชาวประโคม

เจ้าหมื่นสรรเพธภักดี พระอัศวบดีศรีสุรพาหะ หลวงศักดิ์นายเวร แลนายจ่าเรศได้เดินเข้าไปหน้าพระที่นั่ง ถวายคำนับแล้วคุกเข่าขวาลงรับพระแสงขรรค์ชัยศรี ธารพระกรพัดวาลวิชนีแลพระแส้หางช้างเผือกจากพระหัตถ์ตามลำดับแล้วเชิญกลับไปยืนตามที่ นายจ่ายงจึ่งเชิญพานฉลองพระบาท เดินเข้ามาถึงหน้าพระที่นั่งถวายคำนับแล้ว คุกเข่าขวาบนพระแท่นลา เลื่อนฉลองพระบาทเชิงงอนออก สอดฉลองพระบาทบักท้องถวายแล้ว เชิญฉลองพระบาทเชิงงอนกลับไปยืนอยู่ตามที่

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นจากพระที่นั่งมนังคศิลารัตนสิงหาสน์ ทรงพระดำเนินโดยขบวนนำแลตามเสด็จสู่มุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท

เสด็จขึ้นสถิตพระบรมราชอาสน์ภายในบุษบกมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท มีมหาดเล็กหุ้มแพรเชิญพระแสงรายตีนตอง ๔ นาย คือ คู่หน้า เบื้องขวาพระแสงดาบคาบค่าย นายรองสุจินดาเชิญ เบื้องซ้ายพระแสงดาบใจเพชร นายลิขิตสารสนองเชิญ คู่หลังเบื้องขวาพระแสงดาบอัษฎาพานร นายรองพลพันเชิญ เบื้องซ้ายพระแสงดาบนาคราช ๓ เศียร นายรองกวดเชิญ มีมหาดเล็กหุ้มแพรถวายอยู่งานพัดโบกเบื้องหลังพระที่นั่งบุษบก คือนายชิดกับนายเสนองานประพาส ๒ นาย เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับแล้ว เจ้าหมื่นศรีสรรักษ์รั้วกรับชาวม่านไขพระสูตร จมื่นจงรักษาองค์ชูพุ่มข้าวบิณฑ์ดอกไม้ทองคำให้สัญญา ชาวประโคมกระทั่งแตรมโหระทึกกลองชนะ กองทหารเฉลิมพระเกียรติยศทำวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายเสนาอำมาตย์แลราชเสวกชั้นรองลงมาซึ่งมิได้มีตำแหน่งเฝ้าในพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทนั้นสโมสรสันนิบาตพร้อมกันอยู่ในหว่างทิมคดแลปะรำชาลาหน้ามุขเด็จถวายคำนับพร้อมกัน เมื่อสุดเสียงประโคมแล้ว ข้าทูลละอองธุลีพระบาทคุกเข่าลงพร้อมกันถวายบังคม ๓ ลา ประนมหัตถ์นิ่งอยู่ พระยาศรีสุนทรโวหารเจ้ากรมพระอาลักษณ์ซึ่งคุกเข่าอยู่ใกล้เฉพาะหน้าพระที่นั่งกราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงสวามิภักดิ์ในนามของข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายทหารพลเรือนแลในพระราชสำนัก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการดำรัสตอบแล้ว พระยาศรีสุนทรโวหารรับพระบรมราชโองการใส่เกล้าใส่กระหม่อม แลถวายบังคมพร้อมกันอีก ๓ ลา แล้วเจ้าหมื่นศรีสรรักษ์รั้วกรับ ข้าทูลละอองธุลีพระบาทยืนขึ้นพร้อมกันถวายคำนับ จมื่นจงรักษาองค์ชูพุ่มข้าวบิณฑ์ดอกไม้ทองคำให้สัญญา ชาวประโคมกระทั่งแตรมโหระทึกกลองชนะ กองทหารเฉลิมพระเกียรติยศถวายวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ชาวม่านชักพระสูตรปิด พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงจากบุษบกคืนเข้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ทรงพระดำเนินโดยขบวนนำแลตามเสด็จคืนเข้าสู่พระที่นั่งพิมานรัถยา

อนึ่งที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อพระสงฆ์สวดถวายชัยมงคลจบแลสุดเสียงประโคมแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสทรงอำนวยการพระราชพิธี พระราชาคณะสวดคาถาดับเทียนชัย สมเด็จพระมหาวีรวงศ์ดับเทียนชัยเสร็จแล้วเจ้าพนักงานได้ยกเตียงพระสวดภาณวารธรรมาสน์ แลเตียงนั่งปรกกับกระโจมเทียนชัยออก ย้ายพระราชบัลลังก์ทอดกลางพระอุโบสถถอนเก้าอี้ข้าราชการนั่งวันสวดมนต์ออก คงไว้แต่พระเก้าอี้เจ้านายเท่านั้นเตรียมการรับเสด็จไว้พร้อม

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นจากมุขเด็จพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทคืนเข้าสู่พระที่นั่งพิมานรัถยาแล้ว เจ้านานาประเทศแลอัครราชทูตพิเศษกับทูตานุทูตได้ลงจากพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาททางมุขเหนือ ออกพระทวารอัฒจันทร์ตะวันตก ขึ้นรถที่ประตูชาลากำแพงแก้วตรงประตูศรีสุนทร รถไปออกประตูสุวรรณบริบาล เลี้ยวไปทางหลังศาลาลูกขุน หยุดรถลงประทับแลพักอยู่ที่หอพระสมุดวชิรญาณเพื่อเฝ้าเมื่อเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตรา แล้วรถได้ไปคอยรับอยู่ที่หน้าพระอารามตรงประตู หน้าพระพุทธปรางค์ปราสาท พระบรมวงศานุวงศ์ที่เสด็จไปหอพระสมุดวชิรญาณคอยเฝ้าด้วยกับเจ้านานาประเทศก็มี ที่เสด็จไปคอยรับเสด็จอยู่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดารามก็มี แลข้าราชการไปยืนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่วัดพระศรีรัตนศาสดารามตามตำแหน่งที่พระอุโบสถเหมือนวันสวดมนต์

ราชวิถีเสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนพยุหยาตรา แต่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาทออกประตูพิมานไชยศรี ถึงพลับพลาหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม มีกองทหารเฉลิมพระเกียรติยศ ๒ แห่ง ๆ หนึ่งที่หน้าห้องพระอาลักษณ์ อีกแห่งหนึ่งที่สนามหน้าหอพระสมุดวชิรญาณ มีธงประจำกองแลแตรวงพร้อม ทั้งมีทหารราบราย ๒ ข้างราชวิถีด้วยตลอด

เวลาบ่ายโมงหนึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องพระบรมราชาภิเษกทรงพระมหามาลาเส้าสูงสีดำ เสด็จออกทางพระทวารมุขกระสันพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท สู่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท ทรงเปลื้องพระมหามาลาทรงพระมหาพิชัยมงกุฎแล้ว เสด็จลงสู่เกยประทับพระราเชนทรยาน พรั่งพร้อมด้วยเสวกามาตย์ราชบพิตร กรมพระตำรวจกรมมหาดเล็ก แลกรมทหารมหาดเล็ก แห่นำแลตามเสด็จเป็น ๔ สาย ประกอบด้วยกลองชนะแตรสังข์มโหระทึก เครื่องสูงอภิรุมชุมสาย พระกันภิรมย์แลธงชัยราชกระบี่ธุชครุฑพ่าห์แห่เสด็จโดยขนาด เป็นขบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ เคลื่อนกระบวนแต่พระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท กองทหารเฉลิมพระเกียรติยศที่หน้าห้องพระอาลักษณ์ถวายวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ขบวนเสด็จพระราชดำเนินเลี้ยวออกประตูพิมานไชยศรี ทหารราบรายทางสองข้างตลอดถึงพลับพลาเปลื้องเครื่องหลังวัดพระศรีรัตนศาสดารามถวายวันทยาวุธเมื่อกระบวนเสด็จพระราชดำเนินเลี้ยวข้างหอพระสมุดวชิรญาณ กองทหารเฉลิมพระเกียรติยศที่สนามหน้าหอพระสมุดวชิรญาณถวายวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี ประทับราเชนทรยานที่เกยพลับพลาเปลื้องเครื่องเสด็จขึ้นพลับพลา เจ้าพนักงานชักพระสูตรปิด

พระบรมวงศานุวงศ์กับเจ้านานาประเทศ แลเอกอัครราชทูตพิเศษกับทูตานุทูตที่เฝ้าอยู่ที่หอพระสมุดวชิรญาณ ได้เข้าพระอารามไปคอยเฝ้าในพระอุโบสถ พร้อมด้วยข้าราชการฝ่ายเสนาอำมาตย์แลราชเสวกผู้ใหญ่ซึ่งคอยอยู่ก่อนนั้น

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเปลื้องพระมหาพิชัยมงกุฎ ทรงพระมหามาลาเส้าสูง ทรงพระดำเนินเข้าพระอารามเสด็จโดยทางลาดพระบาทภายในปะรำ มีขบวนพระตำรวจแห่นำเสด็จ แลขบวนภูษามาลากับมหาดเล็กเชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แลพระแสงอัษฎาวุธตามเสด็จในเวลาพระบรมราชาภิเษกนั้นมาตามเสด็จด้วย เว้นแต่เชิญพระมหาเศวตฉัตร เปลี่ยนเป็นเชิญพานพระมหามาลาแทน เมื่อเสด็จขึ้นหน้าพระอุโบสถ ทรงเปลื้องพระมหามาลา มหาดเล็กเชิญพานเข้ารับแล้วเสด็จขึ้นในพระอุโบสถโดยพระทวารกลาง ขบวนเชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์กับพระแสงอัษฎาวุธตามเสด็จเข้าในพระอุโบสถด้วย แลยืนเฝ้าอยู่ตามระเบียบเหมือนคราวบรมราชาภิเษก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนทองธูปเงินเครื่องนมัสการ ถวายต้นไม้ทองเงินพระมหามณีรัตนปฏิมากรเป็นพุทธบูชาแล้ว ประทับพระราชบัลลังก์ท่ามกลางเจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ แลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษทั้งเสนามาตย์ราชเสวกสโมสรสันนิบาตเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่พร้อมกัน

สังฆการีอาราธนาศีล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสถวายศีลแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงประกาศพระไตรรัตนสันนิยาตน์เป็นคำมคธ รับเป็นพระพุทธศาสนูปถัมภกผู้ทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้ถาวรวัฒนาการสืบไป พระสงฆ์ถวายสาธุการขึ้นพร้อมกันแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ถวายพระพรชัยอติเรกพิเศษ พระสงฆ์สวดประสิทธิ์พระพรถวายด้วยคาถาโสอัตถลัทโธแลสัพพุทธาภวตุสัพพมังคลังแล้ว สมเด็จฯ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสถวายพระพรลาเสร็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงนมัสการพระมหา-มณีรัตนปฏิมากร แล้วเสด็จกลับออกจากพระอุโบสถ เสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาทในปะรำตามทางเดิม ขึ้นพลับพลาทรงพระมหาพิชัยมงกุฎแล้วเสด็จออกเกยประทับพระราเชนทรยานเสด็จพระราชดำเนินกลับโดยขบวนพยุหยาตรา เข้าประตูพิมานไชยศรีเลี้ยวไปตามชาลาหน้าห้องกรมพระอาลักษณ์ เทียบพระราเชนทรยานที่เกย เสด็จขึ้นพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท ทรงเปลื้องพระมหาพิชัยมงกุฎแล้ว เสด็จขึ้นถวายดอกไม้ธูปเทียนสมเด็จพระบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนีเสร็จ เสด็จเข้าสู่พระราชมนเทียรสถาน เวลาบ่าย ๒ โมง เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศา

นุวงศ์ แลเอกอัครราชทูตพิเศษกับทูตานุทูต ได้กลับจากวัดพระศรีรัตนศาสดารามทางประตูหน้าพระพุทธปรางค์ ออกประตูสวัสดิโสภากลับยังพระที่นั่งแลตำหนักที่พัก

ที่ในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จกลับ เจ้านานาประเทศแลเอกอัครราชทูตพิเศษกับทูตานุทูตกลับแล้ว เจ้าพนักงานได้ตั้งบายศรี แก้ว ทอง เงิน เครื่องเวียนเทียนสมโภชเวลาบ่ายเกือบ ๓ โมงพราหมณ์เบิกแว่น ข้าราชการเวียนเทียนสมโภชพระมหามณีรัตนปฏิมากรแล้ว

ครั้นเวลาบ่าย ๕ โมง ได้ตั้งบายศรี แก้ว ทอง เงิน บายศรีตองลองทองขาวที่หน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาท ชีพ่อพราหมณ์เบิกแว่นข้าราชการเวียนเทียนสมโภชเครื่องราชกกุธภัณฑ์ แลพระราชมนเทียรสถานตามพระราชประเพณี

เวลาค่ำทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเลี้ยงพระบรมวงศานุวงศ์ พร้อมด้วยเจ้านานาประเทศที่มุขกระสันตะวันออก พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

ครั้นเวลาใกล้ ๒ ทุ่ม พระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านานาประเทศแต่งพระองค์เต็มยศข้าวประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เข้ามาในพระบรมมหาราชวังขึ้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เสด็จทางพระทวารมุขกระสันองค์ตะวันตกประทับพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ ข้าราชการต่างประเทศที่ตามเสด็จเจ้านานาประเทศมา ได้ไปรับพระราชทานเลี้ยงอาหารกับข้าราชการในพระราชสำนักที่กระทรวงวัง เวลา ๒ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวง กับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินทร มีพระราชปฏิสันถารด้วยเจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์ตามสมควรแล้ว เสด็จออกประทับโต๊ะเสวยทางพระทวารท้องพระโรงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เมื่อเสวยแล้วเสด็จประทับพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ เสวยพระสุธารส แลมีพระราชดำรัสตามสมควร ข้าราชการผู้ตามเสด็จเจ้านานาประเทศพร้อมด้วยข้าราชการในพระราชสำนัก เมื่อรับพระราชทานเลี้ยงแล้ว ขึ้นไปคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ที่ท้องพระโรงกลางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกท้องพระโรงกลางพร้อมด้วยเจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์ มีพระราชดำรัสแก่ข้าราชการพอสมควรแก่เวลาแล้วเสด็จขึ้น เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จกลับออกทางพระทวารกลางขึ้นทรงรถที่อัฒจันท์มุขเด็จ กลับไปยังพระที่นั่งแลตำหนักที่พักตามเดิม

ครั้นเวลา ๔ ทุ่มพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงรถพระที่นั่งยนต์เสด็จพระราชดำเนินประพาสทางสถลมารค ทอดพระเนตรการจุดประทีปแลการมโหรสพ ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชแล้ว เสด็จไปประทับในพระอุโบสถวัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม ทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการบูชาพระพุทธชินราชแล้ว เสด็จพระราชดำเนินยังสวนมิสกวันทรงเปิดการสโมสรกาลานุการออกร้านขายของงานปีนมัสการพระพุทธชินราช ซึ่งเริ่มตั้งแต่วันนี้ เสด็จประพาสทอดพระเนตรร้านขายของ พอเวลาสมควรแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

เสด็จเลียบพระนครทางสถลมารค

วันที่ ๓ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เป็นวันกำหนดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินด้วยขบวนพยุหยาตราเลียบพระนครโดยสถลมารคตามราชประเพณี เจ้าพนักงานได้แต่งพลับพลาทองจตุรมุข ณ ท้องสนามหลวง ที่ประชาชนจะได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทกราบถวายบังคมแลถวายชัยมงคล ทอดพระราชบัลลังก์ที่มุขเด็จด้านทักษิณ แลทอดพระราชอาสน์ที่ประทับสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวงที่มุขลดฝ่ายขวา ทั้งตั้งพระเก้าอี้พระบรมวงศานุวงศ์และเจ้านานาประเทศเฝ้าบนพลับพลาด้วย ที่ปะรำหน้าพลับพลาตั้งเก้าอี้เป็นที่เอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษกับทูตานุทูต ทั้งเก้าอี้ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แลที่พลับพลาถนนราชดำเนินกลางตั้งตรงสี่แยกถนนดินสอ ช่องข้างใต้พ่อค้าชาวยุโรปประเทศจะได้เฝ้าถวายชัยมงคลอีกแห่งหนึ่งนั้น ก็ได้แต่งไว้ทำนองเดียวกันกับพลับพลาท้องสนามหลวง

ตามระยะทางราชวิถีซึ่งเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนคร เสนาบดีเจ้ากระทรวงทบวงการทุกกระทรวงแบ่งปันท้องที่ปักเสาประดับดวงตราปักฉัตร แต่งธงทิวแลผูกเฟื่องทั้งห้อยผ้ามีครุยมีพู่ประดับบุปผามาลาเป็นระยะ กระทรวงละอย่าง ๆ ต่าง ๆ กัน แลประกอบด้วยพระอารามหลวงตามระยะทางที่ตั้งซุ้มแต่งประดับธงทิวที่ประตูกำแพงแลศาลา ซึ่งพระสงฆ์ออกมารับเสด็จคอยสวดถวายชัยมงคลในเวลาเสด็จผ่านไป ตลอดทั้งบ้านเรือนประชาชนแต่งประดับธงบุปผามาลาตั้งเครื่องสักการะบูชาตลอดราชวิถี มีกองทหารบกตั้งแถวรายทางทั้งสองข้างถนนตลอด แลดูการแต่งประดับรับเสด็จในราชวิถีงามสล้างสละสลวยครึกครื้นเป็นที่เจริญตาเจริญใจยิ่งนัก

เวลาบ่ายเจ้าพนักงานได้ตั้งริ้วขบวนแต่หน้าพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท ไว้พร้อมพรั่ง

เหมือนอย่างขบวนวันที่ ๒ ธันวาคม เว้นแต่ขบวนมหาดเล็กเชิญเครื่องตามเสด็จ ไม่ได้เชิญเครื่องราชกกุธภัณฑ์กับพระแสงอัษฎาวุธตามเสด็จ เปลี่ยนเป็นเชิญพระแสงดาบกับเครื่องบรมราชูปโภคแทนรวมกัน ๒๐ นาย แลมีขบวนทหารกองทัพบกแห่นำเสด็จตั้งริ้วแต่หน้าประตูวิเศษไชยศรีไปตามถนนหน้าพระธาตุ เลี้ยวไปตามถนนราชินีจนถึงเชิงสะพานเสี้ยว แลมีขบวนกรมทหารเรือตามเสด็จอยู่สุดท้ายขบวน

เวลาบ่ายโมงครึ่ง สมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวงกับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งยนต์ที่หน้าอัฒจันทร์ มีราชองครักษ์แลรถท้าวนางข้าราชการในพระราชสำนักตามเสด็จ ๆ พระราชดำเนินไปตามถนนหน้าพระธาตุ ประทับรถพระที่นั่งที่พลับพลาท้องสนามหลวงเสด็จขึ้นประทับบนพลับพลามุขตะวันตก เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าบนพลับพลามุขตะวันออก ส่วนเอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษกับทูตานุทูต แลข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระ-บาทในปะรำหน้าพลับพลาตามลำดับ

เวลาบ่าย ๒ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องอย่างวันบรมราชาภิเษกเปลี่ยนแต่งเป็นสีแดงตามกำลังวัน ทรงประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์พระดารานพรัตนราชวราภรณ์ แลพระดารามหาจักรีพร้อมทั้งสายสะพายกับพระสังวาล แลประดับพระดารามหาปรมาภรณ์ภายในสวมฉลองพระองค์ครุยกรองทองแลพระสังวาลเครื่องราชอิสริยาภรณ์ช้างเผือกสยามชั้นนอก เสด็จออกพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท ทรงพระชฎามหากฐินน้อย เสด็จลงสู่เกยสะพรั่งพร้อมด้วยขบวนเสนาอำมาตย์ราชเสวกคู่เคียงพระราชยาน ทั้งกรมพระตำรวจ กรมมหาดเล็ก ยืนประจำริ้วขบวนตามตำแหน่ง ผนักพักตร์สู่เฉพาะหน้าพระที่นั่ง จมื่นจงรักษาองค์รัวกรับให้สัญญา ข้าทูลละอองธุลีพระบาทในริ้วขบวนถวายคำนับพร้อมกันแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระที่นั่งพุดตาลทองคำ ชาวประโคม ๆ แตรสังข์กลองชนะแลมโหระทึก เคลื่อนขบวนเสด็จพระราชดำเนินสะพรั่งด้วยเครื่องสูง อภิรุม ชุมสาย บังแทรก พระกันภิรมย์ทั้งธงชัยกระบี่ธุช แลพระครุฑพ่าห์เป็นขบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ออกประตูพิมานไชยศรี ทหารปืนใหญ่ที่ตั้งกองอยู่ในท้องสนามหลวงยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศ ๑๐๑ นัด เมื่อขบวนเสด็จพระราชดำเนินออกประตูวิเศษไชยศรีบรรจบกันกับขบวนทหารกองทัพบกยาตราไปตามถนนหน้าพระธาตุ ทหารรายทางถวายวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีตลอดไป ขบวนวงท้องสนามหลวงยังถนนราชินี เทียบพระที่นั่ง

รูป ดอน ลุวิส พาสเทอร์ อีย์ เดอ โมระ
อัครราชทูตพิเศษ แทนสมเด็จพระเจ้ากรุงสเปญ

ฮิส รอแยล ไฮเนส ปรินซ์วิลเลียม ดุ๊ก ออฟ สุเดอร์มาเนีย
เจ้าผู้แทนพระองค์สมเด็จเจ้ากรุงสวีเดน กับเจ้าหญิงพระชายา

พุดตาลที่เกยหลังพลับพลา เสด็จขึ้นเกยทรงพระราชดำเนินสู่พลับพลาเข้าในพระฉากมุขเหนือ ทรงเปลื้องพระชฎามหากฐินน้อยแล้วเสด็จออกพลับพลาประทับพระราชบัลลังก์มุขใต้ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวงแลพระบรมวงศานุวงศ์ เจ้านานาประเทศเฝ้าบนพลับพลา เอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษกับทูตานุทูตพร้อมทั้งข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในปะรำหน้าพลับพลาทั้ง ๒ ข้างตามลำดับ เจ้าพระยายมราชเสนาบดีกระทรวงนครบาลได้นำพ่อค้าประชาราษฎรเข้ามายังท่ามกลางปะรำหน้าพระที่นั่ง กราบบังคมทูลเบิกราษฎรเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ประชาราษฎรนั่งลงคุกเข่าทั้งสองข้างถวายบังคม ๓ ลาแล้วประนมหัตถ์นิ่งอยู่ เจ้าพระยายมราชเสนาบดีกระทรวงนครบาล จึงอ่านคำกราบบังคมทูลพระกรุณาในนามของไพร่ฟ้าประชาราษฎร์ที่ได้สโมสรชุมนุมกันเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายชัยมงคลดังต่อไปนี้

คำถวายชัยมงคลของพวกไพร่ฟ้าประชาราษฎร

ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าไพร่ฟ้าอาณาประชาราษฎรชาติไทย ซึ่งได้สมัครสโมสรสันนิบาตมาประชุมพร้อมกัน เพื่อถวายพระพรชัยในมหามงคลสมัยวันพระบรมราชาภิเษกสมโภช ณ ที่นี้ มีน้ำใจเอิบอาบซาบซ่านเต็มไปด้วยความปรีดาปราโมทย์เป็นล้นเกล้า ฯ หาที่สุดมิได้ ก่อนที่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย จะถวายพระพรชัยมงคลนี้ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณา ถึงเหตุผลอันชักนำกระทำให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดีเพื่อทรงทราบฝ่าละอองธุลีพระบาท

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายอันสืบสายโลหิตติดเนื่องมาจากบุรพบุรุษชาติไทย ที่เกิดมาในพระราชอาณาจักรสยาม อันมีความรักชาติศาสนาแลพระมหากษัตราธิราชเจ้ามั่นคงอยู่ในสันดานเป็นเนืองนิตย์ อาจจะสละชีวิตต่อสู้ศัตรูอันจะมาลบหลู่ต่อชาติหรือศาสนาแลพระมหากษัตราธิราชเจ้าได้ เมื่อได้พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวผู้มีพระราชหฤทัยต้องตามลักษณะของคนชาติไทย มาสนองพระองค์สมเด็จพระบรมชนกนาถ แลพระปิยมหาราชเจ้า ดังได้ฝ่าละอองธุลีพระบาทมาเป็นพระมหาราชปกเกล้า ฯ อยู่ฉะนี้แล้ว ก็รู้สึกยินดีมีน้ำใจอาจหาญยากที่จะหาสิ่งใดมาเปรียบปานได้ ด้วยมาสำคัญมั่นหมายเป็นหนึ่งแน่ว่า ชาวสยามทั้งหลายนับวันก็จะได้ประสบแต่สิ่งซึ่งจะเป็นประโยชน์

สำหรับชาติยิ่งขึ้นเปนลำดับ เพราะข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเชื่อแน่ในพระปรีชาสามารถแลพระบรมราชกฤษฎาภินิหารแห่งใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทในการที่จะทรงทำนุบำรุงพระราชอาณาจักร แลทรงชักนำชาติไทยให้ไปสู่ความเจริญสมบูรณ์ด้วยศิลปวิทยามั่งคั่งด้วยโภคทรัพย์สมบัติเทียมเท่ากับมหาประเทศทั้งหลายที่ได้เจริญมาแล้วตามคราวตามสมัย ข้อนี้ก็มีพยานปรากฏแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายแล้ว จำเดิมแต่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้เถลิงถวัลยราชสมบัติบรมราชาภิเษกเปนเอกอัครบรมราชาธิราชในพระราชอาณาจักรนี้มา แม้พึ่งเริ่มรัชเวลาก็ได้เพียง ๑ ปีกับ ๒๓ วันเข้าวันนี้ ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้ทรงสำแดงความทรงพระเมตตากรุณา แก่เหล่าประชาชนทั้งหลายเปนอย่างยิ่ง แลทั้งได้ทรงพระราชดำริกระทำสิ่งซึ่งเปนประโยชน์แก่ชาติเปนหลายประการ ที่ควรยกขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณา ณ ที่นี้ ก็มีทรงตั้งกองเสือป่าขึ้น พระราชทานพระบรมราชานุญาตให้พระบรมวงศานุวงศ์ข้าทูลละอองธุลีพระบาทตลอดลงมาจนถึงประชาราษฎรผู้มีหลักฐานมั่นคงแลมีความประพฤติดี ให้เข้าเปนสมาชิกได้ร่วมสมัครสโมสรซึ่งกันแลกัน ทั้งได้รับพระบรมราโชวาทสั่งสอนในข้อจริยาวัตร แลฝึกหัดวิชาเสือป่าอันเปนธรรมนิยมของชาติไทยมาแต่โบราณ หากอันตรธานสูญหายไปเสียคราวหนึ่งให้กลับคืนคงขึ้นอีกเปนต้น แลกองเสือป่านี้ก็ได้มีผู้นิยมเข้าเปนสมาชิกนับด้วยหลายพันแล้ว ผู้ที่เปนสมาชิกนั้นเล่าก็ได้กระทำการช่วยเจ้าหน้าที่จับกุมโจรผู้ร้ายอันกระทำการทุจริตมามากมาย นับว่ามีประโยชน์แก่บ้านเมืองสะดวกแก่ทางปกครองป้องกันภัยอันตรายอันมีแก่ประชาราษฎรขึ้นเปนอันมาก ใช่แต่เท่านั้น ยังทรงพระเมตตาอารีแผ่เผื่อแก่บุตรหลานเหลนของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายต่อไป โดยได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ตั้งกองลูกเสือขึ้น ซึ่งในเวลานี้กำลังเด็กนิยมสมัครเข้าเปนลูกเสือนับด้วยหลายพันคนแล้ว ในข้อนี้ก็เปนสิ่งสำคัญเปนเครื่องปลุกใจให้เหล่าดรุณกุมารอันบังเกิดภายหลังตั้งอยู่ในสัมมาอาชีวะ ปลูกฝังน้ำใจให้ประพฤติแต่สิ่งที่ดี หมั่นศึกษาเล่าเรียน แลมั่นคงอยู่ในความรักชาติรักศาสนารักพระมหากษัตราธิราชเจ้าของตน ย่อมเปนผลแก่อาณาประชาราษฎรแลบ้านเมืองเปนอเนกประการ

ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงมีพระราชกฤษฎาภินิหาร เปนอัจฉริยบุรุษอันล้ำเลิศประเสริฐสุดในมนุษยนิกรชาติไทย แม้แต่ในเวลาเริ่มรัชสมัยก็มีสิ่งซึ่งเปนสิริสวัสดิมงคลบันดาลดลมาสู่พระบารมีเปนหลายประการ คือ กระบี่ธุช พระครุฑพ่าห์ พระแสงศรกำลังราม แลช้างพลายสำคัญอันเปนสิ่งที่นิยมกันว่าเปนของคู่พระบารมีของพระมหากษัตราธิราชเจ้าอันอุดมด้วยพระเดชานุภาพแต่โบราณมา นับว่าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท มีพระบุญญาภินิหารสร้างสมอบรมมาแล้วเปนอันมาก แลนับว่าเปนพระมหากษัตริย์สมมติเทวราชอันสมบูรณ์ทุกประการแล้ว

อีกประการหนึ่ง ทางพระราชไมตรีระหว่างกรุงสยามกับมหาประเทศในเวลานี้ก็สนิทสนมยิ่งนัก จนถึงพระเจ้าแผ่นดินแลมหาประธานาธิบดี ต่างส่งเจ้านายชั้นสูงในพระราชวงศ์แลผู้แทนชั้นผู้ใหญ่ในรัฐบาลมาช่วยในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ณ ครั้งนี้ ซึ่งนับว่ายังไม่เคยมีมาในพระราชพงศาวดารสยามแต่สักครั้ง ๑ เลย ข้อนี้ก็กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย มีน้ำใจเบิกบานชื่นชมยินดีต่อเกียรติยศแห่งชาติ จะหาสิ่งมาเปรียบปานมิได้ ด้วยมารู้สึกแลเห็นเป็นพยานปรากฏอยู่ว่า มหาประเทศทั้งหลายยอมรับนับถือชาติไทยแลกรุงสยามว่า เป็นประเทศที่ควรนับถือประเทศหนึ่ง ทั้งนี้ก็ด้วยเดชะอำนาจพระบารมีในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ชาติไทยจะดำเนินขึ้นสู่ความวัฒนาสถาพร หรืออาณาประชาราษฎรทั้งหลายจะได้รับความสุขสำราญได้ด้วยประการใด ก็ต้องอาศัยพระวิจารณญาณแลพระปรีชาสามารถ พระบรมเดชานุภาพของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทผู้เป็นใหญ่เป็นประธานแต่พระองค์เดียวเท่านั้น

ส่วนข้าพระพุทธเจ้าเหล่าอาณาประชาราษฎร ขอถวายความสัตย์สวามิภักดิ์แลความจงรักภักดี ขอได้ทรงไว้วางพระราชหฤทัยว่า พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายคงจะตามเสด็จพระบรมบาทยุคลในทางที่จะเกิดศุภผลแก่ชาติศาสนาแลพระมหากษัตริย์อยู่เนืองนิตย์ แม้จะถึงแก่ชีวิตก็ไม่ถอยหลัง

อนึ่งที่ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายพระพรชัยมงคล ณ เวลาวันนี้ ต่างคนต่างเต็มตื้นไปด้วยความปีติยินดีทั้งผู้ที่ได้เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ ณ ที่นี้แลผู้ที่มิได้มา ขอพระราชทานถวายพระพรชัยในมหามงคลพระบรมราชาภิเษกสมโภช ณ บัดนี้

ด้วยเดชะอำนาจแห่งความสัตย์ที่กราบบังคมทูลพระกรุณามาแล้วแต่หลัง ทั้งอำนาจแห่งความกตัญญูกตเวทีซึ่งมีอยู่ในสันดานของข้าฝ่าละอองธุลีพระบาท เหล่าชาติไทยอันประกอบพร้อมด้วยความเชื่อความเลื่อมใสในพระไตรรัตน์ทั้ง ๓ ประการ จงบันดาลดลให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสวยรมย์สิริสมบัติเป็นบรมสุขสถาพรยิ่งยืนนาน ไพโรจน์ชัชวาลย์ด้วยพระเกียรติยศเกียรติคุณอยู่ทุกทิวาราตรีกาล ขอให้พระเกียรติยศเกียรติคุณแผ่ไพศาลไปทั่วทุกทิศานุทิศ แม้มีพระราชประสงค์จำนงหมายสิ่งใด ก็ให้สำเร็จลุล่วงดั่งพระบรมราชประสงค์ทุกประการ

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

กรุงเทพมหานคร

วันที่ ๓ ธันวาคม รัตนโกสินทร ศก ๑๓๐

เมื่อเจ้าพระยายมราชกราบบังคมทูลแล้ว มีพระราชดำรัสตอบดังนี้

พระราชดำรัสตอบประชาราษฎร

เราได้ฟังถ้อยคำอันไพเราะ ซึ่งเจ้าพระยายมราชได้กล่าวมา ในนามของประชาราษฎร อันได้พร้อมกันมาสโมสรชุมนุมเพื่ออวยชัยให้พรแก่ตัวเราในวันนี้ ทำให้ความปีติยินดีบังเกิดขึ้นในใจของเรา จนจะหาถ้อยคำอันใดมากล่าวเพื่อแสดงให้ปรากฏชัดได้โดยยาก

เรารู้สึกอยู่ดีว่าบัดนี้เราได้รับภาระอันใหญ่แลสำคัญยิ่ง คือ เป็นผู้ที่ได้รับมอบความสุขแลความเป็นไทยแห่งชาติไว้ในมือ เราก็ถืออยู่ว่าเราได้เกิดมาเป็นคนไทยแลในตระกูลกษัตริย์ อันชาติไทยเรานี้บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้ช่วยกันตั้งขึ้นไว้แล้ว แลได้ช่วยกันรักษาสืบต่อกันมา ท่านะสู้สละความสุขสำราญในร่างกาย ความสะดวกโดยเฉพาะตัว แลสู้ยอมสละเลือดเนื้อ แลชีวิตเป็นที่สุด เพื่อรักษาความเป็นไทยแห่งชาติไว้ให้สมนาม ฝ่ายเรารู้สึกว่าเป็นทายาทรับมรดกสำคัญอันนี้ไว้แล้ว ก็จะต้องตั้งใจรักษาไว้ให้มั่นคง ทั้งต้องอุตสาหะทำนุบำรุงให้มรดกอันนั้นเจริญเพิ่มพูนทวีขึ้นกว่าเก่าอีกได้เพียงใด ก็นับว่าเป็นกำไรเพียงนั้น การใด ๆ ที่เราได้เริ่มจัดขึ้นแล้ว แลซึ่งจะได้จัดอีกต่อไป ก็ล้วนทำไปด้วยความมุ่งหมายที่จะให้เป็นประโยชน์นำความเจริญมาสู่ชาติ อย่างน้อยก็เพียงไม่ให้ต้องอายเพื่อนบ้าน เช่นการที่ตั้งเสือป่าขึ้นก็ด้วยความมุ่งหมายจะให้คนไทยทั่วกันรู้สึกว่า ความจงรักภักดีต่อผู้ดำรงรัฐสีมาอาณาจักรโดยต้องตามนิติธรรมประเพณีประการ ๑ ความรักชาติบ้านเมืองแลนับถือพระศาสนาประการ ๑ ความสามัคคีในคณะแลไม่ทำลายซึ่งกันแลกันประการ ๑ ทั้ง ๓ ประการนี้เป็นมูลรากแห่งความมั่นคง จะทำให้ชาติเราดำรงอยู่เป็นไทยได้สมนาม มิให้เสียทีที่บรรพบุรุษของเราทั้งหลายได้สู้ก่อสร้างปลูกฝังชาติเราไว้ในแว่นแคว้นแดนสยามนี้ ถึงการที่ได้คิดจัดให้มีลูกเสือขึ้น ก็โดยปรารถนาที่จะให้เด็กไทยได้ศึกษาและจดจำข้อสำคัญทั้ง ๓ ประการอันกล่าวมาแล้วนั้น ให้ฝังมั่นอยู่ในดวงจิตตั้งแต่ยังมีอายุอยู่ในประถมวัย เพื่อว่าเมื่อเติบโตขึ้นแล้วก็จะได้คงรู้สึกเช่นนั้นจนตลอดชีวิต และจะได้ตั้งจิตประพฤติตนเป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินอันประเสริฐ มิให้เสียทีที่ได้กำเนิดมาในชาติไทย จะได้ตั้งใจไว้ชื่อในโลกนี้ ให้มีผู้นับหน้าถือตา แลให้เขาทั้งหลายเห็นปรากฏว่า ชาติเราเป็นชาติที่ยังไม่ตาย ยังจะถาวรแลเจริญยิ่งขึ้นไปทุกวัน

ส่วนสิ่งสำคัญทั้งปวงซึ่งได้ภายในปีแรกแห่งรัชสมัยของเรานี้ เราก็รู้สึกว่ามาเป็นเครื่องแสดงเป็นพยานให้ประจักษ์แก่ตาชนทั้งหลาย ว่าชาติไทยเรายังไม่ถึงที่อับจนจะจำเริญรุ่งเรือง

สืบไป ธงชัยกระบี่ธุช แลครุฑพ่าห์น้อยกับพระแสงศรกำลังราม เป็นสิ่งซึ่งมาแสดงว่า เมืองไทยยังไม่สิ้นเชื้อทหาร จะดำริการเพื่อป้องกันความเป็นไทยของเราในเมื่อคราวจำเป็นก็เห็นถ้าจะสำเร็จได้ ส่วนพระยาช้างเผือกนั้นเล่า ก็ดูประหนึ่งจะมาแสดงให้เราทั้งหลายเห็นประจักษ์ว่ากรุงสยามจะไม่ตกอยู่ในที่เลวทรามน้อยหน้าเขา ความรู้สึกของเรามีอยู่เช่นนี้ แลเชื่อว่าคนไทยทุกคนก็คงจะรู้สึกเช่นเดียวกันกับเรา

เราได้กล่าวแล้วว่า เราจะตั้งใจทำนุบำรุงอาณาประชาชน แลเอาใจใส่ดำริการงานทั้งปวงเพื่อเป็นประโยชน์แห่งชาติเรา เพื่อให้คงเป็นไทยอยู่ชั่วกาลนาน เรามิได้เสียดายความสำราญ หรือความสุขในส่วนตัวของเราเลย เพราะเรารู้อยู่แก่ใจว่า ถ้าแม้นชาติปราศจากความเป็นไทยลงเมื่อใดบุคคลทุก ๆ คนที่เป็นส่วนหนึ่งแห่งชาติ ก็คงจะไม่สามารถดำรงความเป็นไทยของตน ๆ ไว้ได้เลยเป็นแน่แท้ ในส่วนตัวเราถึงแม้ว่าเราจะตั้งใจแลพยายามคิดแลเริ่มการอย่างใด ๆ ขึ้นก็ดี หรือจะให้การซึ่งได้เริ่มลงมือทำแล้วแลจะต้องทำต่อไปอีกจนกว่าจะเป็นผลประโยชน์จริงก็ดี แต่ลำพังตัวเราผู้เดียวที่ไหนเลยจะทำให้สำเร็จตลอดไปได้ ย่อมจะต้องอาศัยความสามัคคีปรองดองในหมู่คนไทยทั่วไป แลทุก ๆ คนต้องต่างเต็มใจปฏิบัติให้เต็มตามหน้าที่ของตนที่ควรจะปฏิบัติ ผู้ที่มีหน้าที่ช่วยเหลือในแผนกปกครองก็ต้องกระทำการโดยสุจริต ฝ่ายผู้ที่เป็นพสกนิกรก็ต้องพยายามที่จะประพฤติให้ต้องตามพระราชกำหนดกฎหมาย แลต้องไม่กระทำการขัดขวางหนทางเดินสะดวกแห่งราชการแผนกปกครอง ทุก ๆ คนต้องทำใจยอมผ่อนผันให้กันแลกัน ไม่ดื้อเอาแต่อย่างใจของตนเองฝ่ายเดียว ถ้าชวนกันตั้งใจคิดถึงประโยชน์ของชาติบ้านเมือง แลชวนกันยอมสละความสะดวกชั่วคราวโดยเฉพาะตัว เพื่อให้เป็นประโยชน์แก่ชาติเช่นนี้ไซร้ เราก็เชื่อได้ว่า ชาติเราจะได้เป็นไทยต่อไปอีก ขอคนไทยทั้งหลายจงอย่าได้ลืมข้อสำคัญอันนี้เลย เราทั้งหลายได้เกิดมาแล้วเป็นคนไทย ชาติเราได้มีชื่อปรากฏอยู่ว่าชาติไทย ต้องช่วยกันตั้งใจให้ชาติของเราทั้งหลายคงเป็นไทยอยู่จนกว่าจะสิ้นดินฟ้า

เมื่อมีพระราชดำรัสตอบแล้ว ประชาชนราษฎรโห่แลรับฮิวพร้อมกัน ๓ ลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นประทับในพระฉากมุขเหนือ ทรงพระชฎามหากฐินน้อยแล้วเสด็จออกสู่เกยประทับพระที่นั่งพุดตาลทองคำ เคลื่อนขบวนพยุหยาตราตามราชวิถีข้ามสะพานเสี้ยวไปตามถนนจักรพงศ์ เลี้ยวถนนพระสุเมรุ เทียบพระที่นั่งเกยพลับพลา เปลื้องเครื่องวัดบวรนิเวศวิหาร เสด็จขึ้นประทับบนพลับพลา ทรงเปลื้องพระชฎามหากฐินน้อย ทรงพระมหามาลาเส้าสูง เสด็จพระราช

ดำเนินโดยทางลาดพระบาทเข้าในพระอุโบสถ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส กับพระสงฆ์สมณศักดิ์ ฝ่ายคณะธรรมยุติกนิกาย ซึ่งได้ชุมนุมกันรับเสด็จอยู่ในพระอุโบสถ สวดพระคาถาถวายชัยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการถวายต้นไม้ทองเงิน บูชาพระพุทธชินสีห์แล้วพระยาเทพาภรณ์ภูษามาลา เชิญพานทองรองทรงสะพักตาดริมกรุยทองทูลเกล้า ฯ ถวาย ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เชิญทรงสะพักนั้นถวายพระพุทธชินสีห์ แลทรงถวายดอกไม้ธูปเทียนแด่สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส พระบรมราชอุปัธยาจารย์ กับทรงธูปเทียนดอกไม้จบพระหัตถ์ให้มหาดเล็กเชิญขึ้นไปถวายสักการบูชาพระอัฐิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาปวเรศวริยาลงกรณ์ที่ตำหนัก แลทรงถวายวัตถุจตุปัจจัยสำหรับบำรุงพระอารามเป็นมูลค่าราคาเงินร้อยชั่งแล้ว สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสถวายอติเรก พระสงฆ์สวดภวตุสัพพมังคลังแล้ว เสด็จออกจากพระอุโบสถขึ้นยังพลับพลาทรงพระชฎามหากฐินน้อย เสด็จออกสู่เกยประทับพระที่นั่งพุดตาล ยาตราขบวนต่อไปตามถนนพระสุเมรุ เลียบข้างกำแพงพระนครแต่หน้าวัดบวรนิเวศวิหาร ไปเลี้ยวถนนราชดำเนินกลางจนถึงพลับพลาเทียบพระที่นั่งที่เกย เสด็จขึ้นพลับพลาประทับในพระฉาก ทรงเปลื้องพระชฎามหากฐินแล้ว เสด็จออกประทับพระราชบัลลังก์มุขเด็จพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี พระพันปีหลวง แลเจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ทั้งทูตานุทูต แลข้าทูลละอองธุลีพระบาทเฝ้าตามตำแหน่งเหมือนพลับพลาท้องสนามหลวง

เจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล กราบบังคมทูลพระกรุณาเบิกกรรมการชาวยุโรปประเทศซึ่งเข้ามาค้าขายในพระนครเฝ้ายังท่ามกลางปะรำเฉพาะหน้าพระที่นั่ง มิสเตอร์ แฮมิลตันไปรซ์ ผู้เป็นหัวหน้าในกรรมการสภา อ่านคำทูลถวายชัยมงคลในนามของชาวยุโรปประเทศดังนี้

คำถวายชัยมงคลชาวยุโรปประเทศ

May it please Your Majesty,

Sire,

We, as members of the European Community residing in Siam, venture, with the highest respect and Your Majesty's gracious permission, to present this

address of congratulation to Your Majesty on this memorable and auspicious occasion of Your Majesty's Coronation. Whatever be the pursuits and occupations we follow while residing in Your Majesty's Domminions, we all, with united hearts beg to tender our most respectful congratulations to Your Majesty on this joyful occasion, when Your Majesty assumes the Crown of this fertile and prosperous Kingdom of Siam, handed down through a long and ancient line of illustrious Forefathers.

We rejoice to think that the Royal Crown of Siam has descended to one who is versed in the traditions and habits of thought of our peoples, and on whose wise judgement both the people of Siam as well as we may implicitly rely. We pray that, Your Majesty's reign, so auspiciously commenced may continue over a long period of years and ever redound to the increasing happiness and prosperity of Siam, the Siamese Nation and the various friendly peoples gathered within its borders. We also pray that Your Majesty may be long blessed with health and strength to guide the helm, and steer the vessel of State and lead your peoples in the paths of progress and of peace.

คำแปลคำถวายชัยมงคล ของชาวยุโรปประเทศ

ขอเดชะ ฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าเหล่าคณะชาวชาติยุโรปทั้งหลาย ที่ได้เข้าพำนักอาศัยอยู่ในประเทศสยาม โดยความสวัสดิภาพ ขอพระราชทานนอบน้อมถวายความเคารพอันสูงสุด โดยหวังด้วยเกล้า ฯ ใน พระมหากรุณาธิคุณที่จะทรงโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้ถวายคำชัยมงคลแด่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เพื่อเป็นเครื่องระลึกในมงคลสมัยกาลศุภฤกษ์ งานสมโภชสิริรัตนราชสมบัติพระบรมราชาภิเษกในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ได้มาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในพระราชอาณาจักร แห่ง ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้ปฏิบัติในสรรพสิ่งทั้งปวง ซึ่งยังประโยชน์ให้เป็นผลแลเป็นโอกาสอันจะให้สำเร็จดังมโนหวังได้ให้ต้องตามมรรคาอันจะยังให้สรรพสิ่งนั้น ๆ สำเร็จไป

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้ร่วมใจอันหนึ่งอันเดียวกัน ขอพระราชทานน้อมเกล้า ฯ ถวายพระพรใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ในสมัยกาลมหามงคลฤกษ์ที่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทได้เสด็จเถลิงราชสมบัติสืบสันติวงศ์ ทรงปกครองพระราชอาณาจักรสยามอันสมบูรณ์วัฒนาเนื่องมาแต่โบราณกาลตามพระราชประเพณีนั้น

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความปิติยินดีที่พระราชสมบัติได้ต่อเนื่องเป็นลำดับมาถึงพระองค์ผู้ทรงพระปรีชาสามารถแลทรงดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรม ประกอบไปด้วยพระมหากรุณาธิคุณแก่ไพร่ฟ้าประชาราษฎรทั่วไป แลเป็นที่พึ่งอันมั่นใจของไพร่ฟ้าประชาราษฎรทั้งหลายได้โดยแน่แท้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายพร้อมกันขอให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้ทรงรับพระพรให้ทรงดำรงอยู่ในสิริราชสมบัติอันประเสริฐให้เจริญสืบต่อไปชั่วกาลนาน แลขอความเกษมสำราญแลความเจริญแห่งประเทศสยามที่ทวียิ่งขึ้นไปนั้น จงมีแก่ชาวชาติสยามแลแก่บรรดาประชาชนชาติทั้งปวงอันเป็นมิตรสหายที่ได้เข้ามาประชุมพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่ในพระราชอาณาเขต แลขอให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทดำรงอยู่ในความสุขสิริสวัสดิพิพัฒนมงคล ปราศจากโรคาพาธภยันตรายทั้งปวง มีพระเดชานุภาพที่ทรงตั้งหางเสือถือท้ายนาวาแห่งประเทศ แลทรงแนะนำไพร่ฟ้าประชาราษฎรในทางสิริเจริญแลความสุขสวัสดิ์ทุกประการ

ด้วยเกล้า ฯ

ขอเดชะ

เมื่อมิสเตอร์แฮมิลตัน ไปรซ์ อ่านคำถวายชัยมงคลจบแล้ว มีพระราชดำรัสตอบ ดังนี้

พระราชดำรัสตอบชาวยุโรป

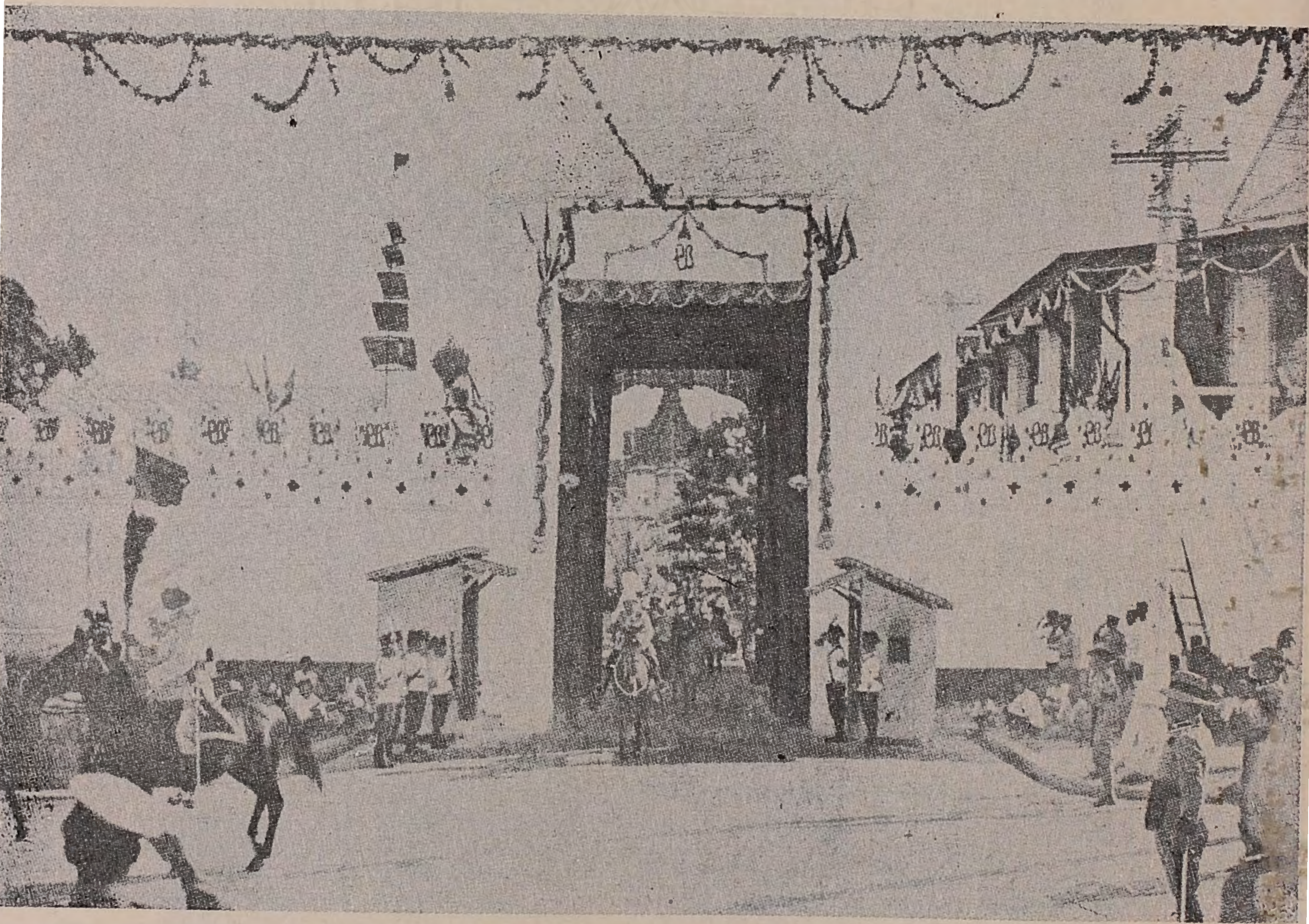
ดูกรท่านทั้งหลาย

เราได้ฟังถ้อยคำอันไพเราะซึ่งท่านได้กล่าวอวยชัยให้พรแก่ข้าพเจ้าในวันนี้ เป็นที่จับใจยิ่งนัก ทั้งแลเห็นเป็นพยานแน่ชัดอยู่ว่า ท่านทั้งหลายมีน้ำใจไมตรีต่อข้าพเจ้า ต่อกรุงสยาม แลต่อพสกนิกรของข้าพเจ้า

อันความเจริญแห่งบ้านเมืองย่อมมีมาโดยทางพานิชการมากกว่าอย่างอื่น เมื่อพานิชการจำเริญอยู่แล้ว ธนทรัพย์ก็บริบูรณ์ขึ้นเป็นลำดับ ก็ความเจริญแห่งพานิชการนั้นเล่า ก็ย่อมประกอบไปได้โดยสะดวก โดยอาศัยความไมตรีระหว่างพานิชทุกชาติทุกภาษาทำมาค้าขายเป็นที่ปรองดองกัน

ไฟแฮร์ ฟอน เดอ คอลท์ส
อัครราชทูตพิเศษ แทนพระองค์สมเด็จพระเจ้าราชาธิราชเยอรมัน

พระบรมรูปเสด็จทรงม้าออกตรวจพลสวนสนาม

การที่ท่านได้พร้อมใจกันมาอวยชัยให้พรแก่ข้าพเจ้าในครั้งนี้ก็เป็นพยานปรากฏอยู่ว่า ท่านตั้งจิตจะรักษาไมตรีอันนั้นให้เป็นไปเสมอ ในระหว่างท่านทั้งหลายแลพสกนิกรของข้าพเจ้า

เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าที่จะอนุเคราะห์ท่านทั้งหลายให้ได้ประกอบพาณิชยการโดยปราศจากอุปสรรคทั้งปวงทุกเมื่อไป ในที่สุดนี้ ข้าพเจ้าขอขอบใจท่านทั้งหลายที่ได้มาประชุมพร้อมกันให้พรข้าพเจ้าในวันนี้

เมื่อมีพระราชดำรัสตอบแล้ว เสด็จในพระฉาก ทรงพระชฎามหากฐินน้อยแล้ว เสด็จออกสู่เกยประทับพระที่นั่งพุดตาล เคลื่อนขบวนพยุหยาตราต่อไปตามราชวิถี ข้ามสะพานผ่านพิภพลีลาไปตามถนนราชดำเนินใน ถนนสนามไชย เทียบพระที่นั่งที่เกยหน้าวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เสด็จเข้าพระอารามประทับพลับพลาเปลื้องพระชฎามหากฐิน ทรงพระมาลาเส้าสูง เสด็จทรงพระราชดำเนินขึ้นบนพระอุโบสถ พระสงฆ์สมณศักดิ์มหานิกายวัดฝั่งตะวันออกซึ่งรับเสด็จอยู่ในพระอุโบสถสวดพระคาถาถวายชัยมงคล ทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการพระพุทธเทวปฏิมากร แลเครื่องทองน้อยเครื่อง ๕ ถวายสักการบูชาพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกแล้ว ทรงจุดธูปเทียนดอกไม้จบพระหัตถ์ให้มหาดเล็กเชิญไปถวายสักการพระอัฐิสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระปรมานุชิโนรสที่ตำหนัก แลโปรดให้ภูษามาลาเชิญทรงสะพักตาดถวายพระพุทธเทวปฏิมากรเหมือนที่วัดบวรนิเวศวิหาร แลทรงถวายวัตถุจตุปัจจัยสำหรับบำรุงพระอารามเป็นมูลค่า ราคาเงินร้อยชั่งแล้ว สมเด็จพระวันรัตน์ถวายอติเรก พระสงฆ์สวดภวตุสัพพมังคลังเสร็จ เสด็จกลับมาประทับที่พลับพลาเปลื้องเครื่อง ทรงพระชฎามหากฐินน้อย เสด็จขึ้นสู่เกยประทับพระที่นั่งพุดตาล เคลื่อนขบวนเสด็จพระราชดำเนินเลี้ยวถนนเชตุพนมาโดยถนนมหาราช ประทักษิณพระบรมมหาราชวัง เลี้ยวถนนหน้าพระลานคืนเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ทางประตูวิเศษไชยศรี แลประตูพิมานไชยศรี ประทับเทียบเกยพระที่นั่งอาภรณ์พิโมกข์ปราสาท เสด็จขึ้นทรงเปลื้องพระชฎามหากฐินแล้ว เสด็จคืนเข้าสู่พระราชมนเทียรสถาน

เวลาค่ำวันนี้ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ได้เชิญเจ้านานาประเทศไปเสวยที่วังเฉลิมพระเกียรติยศ ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชนี้ แล้วได้นำเจ้านานาประเทศเสด็จประพาสทอดพระเนตรการแต่งประทีปโดยชลมารค ล่องลงทางล่างแลกลับขึ้นมาทางบน พอสมควรแก่เวลาแล้ว เสด็จกลับยังที่ประทับ

เสด็จเลียบพระนครทางชลมารค

วันที่ ๔ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เป็นวันกำหนดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินด้วยขบวนพยุหยาตราเลียบพระนครโดยชลมารคตามราชประเพณี

เจ้าพนักงานได้แต่งที่สะพานท่าราชวรดิษฐ์ เป็นพลับพลาประทับทอดพระเนตรเรือขบวนถวายลำ ทอดพระราชบัลลังก์ที่มุขเหนือ แลทอดพระราชอาสน์สมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวงประทับทางมุขใต้ แลตั้งพระเก้าอี้เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ ข้างหลังที่ประทับทั้ง ๒ ข้าง เว้นช่องทางกลางเป็นที่เสด็จพระราชดำเนินลงประทับเรือพระที่นั่ง กับตั้งพระเก้าอี้สำหรับเจ้านายประทับ (หลบแดดเวลาเย็น) ที่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยอีกด้วย

ในท้องน้ำตามระยะชลมารคที่เสด็จ กระทรวงนครบาลจัดให้กรมเจ้าท่า กับกรมกอง ตระเวนวางระเบียบการเดินเรือแลจอดเรือ ซึ่งประชาชนได้มาเฝ้าแลทัศนาขบวนพยุหยาตราให้เป็นระเบียบเรียบร้อย แลเรือรบซึ่งทอดสมออยู่เหนือน้ำท้ายน้ำ ทั้งเรือค้าขายในเขตท่าได้ชักธงขึ้นเสาประกอบด้วยธงบริวาร แลบ้านเรือนประชาชนริมลำน้ำทั้งแพเรือที่จอดอยู่ทั้ง ๒ ฝั่งก็แต่งประดับธงทิวตั้งเครื่องสักการบูชารับเสด็จเป็นการครึกครื้นตลอดทั่วไป

กระทรวงทหารเรือได้แต่งเรือพระที่นั่ง แลจัดขบวนเรือนำแลตามเสด็จโดยขบวนพยุหยาตราตามราชประเพณี เตรียมพร้อมอยู่เหนือน้ำ ซึ่งจะได้พายถวายลำเมื่อเสด็จประทับพลับพลาท่าราชวรดิษฐ์

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จมาประทับที่พลับพลาท่าราชวรดิษฐ์ แลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษผู้แทนพระเจ้าแผ่นดินแลประธานาธิบดีต่างประเทศทั้งทูตานุทูต แลข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนแต่งเต็มยศขาวประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์มาคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ที่ปะรำหน้าพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยตามตำแหน่ง

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ สมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวงพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงรถพระที่นั่งยนต์ มีราชองครักษ์กับรถท้าวนางข้าราชการในพระราชสำนักตามเสด็จออกประตูวิเศษไชยศรีไปตามถนนหน้าพระลานเลี้ยวถนนมหาราช ประทับพลับพลาท่าราชวรดิษฐ์พร้อมด้วยเจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องพระราชภูษิตาภรณ์อย่างวันบรมราชาภิเษก ทรงฉลองพระองค์แลพระภูษาสีขาวตามสีกำลังวัน ทรงสวมฉลองพระองค์ครุยกรองทองแลพระสังวาลมหาสุราภรณ์ภายนอก ทรงพระมหามาลาเส้าสูง เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับเหนือพระราชยานทองคำลงยาราชาวดี เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบเข้าในประตูกำแพงแก้วด้านตะวันออกผ่านหน้าพระที่นั่งดุสิตมหาปราสาทไปออกประตูด้านตะวันตก ออกประตูศรีสุนทรแลประตูเทวาภิรมย์ไปตามถนนมหาราชเลี้ยวไปประทับเกยพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย แล้วเสด็จไปประทับราชบัลลังก์ ณ พลับพลาท่าราชวรดิษฐ์ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวง แลเจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าอยู่ในพลับพลา แลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษแลทูตานุทูต ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าในปะรำหน้าพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย โปรดเกล้า ฯ ให้เคลื่อนเรือขบวนริ้วหน้าพายถวายลำทอดพระเนตรตามลำดับ คือ เริ่มต้นขบวนเรือพิฆาตแลเรือแซ แล้วถึงเรือกลองนอกลำ ๑ พระยาราชสงครามลงในเรือนั้น แล้วถึงขบวนเรือดั้ง (คู่ชัก) เรือบ้าบิ่นกับเรือทองแขวนฟ้าเส้าแดงคู่ ๑ แล้วถึงขบวนเรือรูปสัตว์คือ เรือกระบี่ราญรอนราพณ์ เรือกระบี่ปราบเมืองมารคู่ ๑ เรืออสูรวายุภักษ์ เรืออสูรปักษีสมุทรคู่ ๑ เป็นเรือกลองชนะเงิน เรือพาลีล้างทวีป เรือสุครีพครองเมืองคู่ ๑ เป็นเรือกลองชนะทอง มีจ่าปี่จ่ากลอง เรือครุฑเหินเห็จ เรือครุฑเตร็จไตรจักรคู่ ๑ เป็นเรือแตรสังข์ เรือพระที่นั่งศรีประภัศรไชยมีบุษบกประดิษ-ฐานผ้าทรงสะพักถวายพระพุทธรูป แล้วถึงเรือกลองในนำ พระยาเทพอรชุนลงในเรือนั้นอีกลำหนึ่ง แล้วถึงเรือเอกชัยเหินหาว เอกชัยหลาวทอง เป็นเรือคู่ชัก มีมโหระทึกในนั้นคู่ ๑

ในขณะระหว่างเมื่อเรือครุฑเหินเห็จ เรือครุฑเตร็จไตรจักรผ่านไปแล้วถึงเรือเอกชัยเหินหาว เรือเอกชัยหลาวทองคู่ชักถวายลำนั้น เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งพลับพลาได้เลื่อนเข้ามาประทับท่าแล้ว เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ ซึ่งเป็นเรือพระที่นั่งทรงก็ตามเข้ามาประทับเทียบเรือพระที่นั่งพลับพลา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จลงประทับเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ ทรงพระชฎามหากฐินน้อยแล้ว เสด็จลงเรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ ประทับบนพระบรมราชอาสน์ภายในบุษบกประดับด้วยเครื่องอภิรุมรายลำ มีนักสราชถือธงชายหักทองขวางท้ายเรือพระที่นั่งพร้อมทั้งพนักงานภูษามาลาถวายอยู่งานพระกลดและบังสูรย์ แลชาวอภิรุมถวายอยู่งานพัดโบก สมุหองครักษ์กับจางวางมหาดเล็กตามเสด็จนั่งหน้าพระที่นั่ง หัวหมื่นมหาดเล็กเชิญพระแสงรายต้นตอง มหาดเล็กหุ้มแพรเชิญเครื่องราชูปโภคตามเสด็จ กับมหาดเล็กเชิญพระแสง

หอกมหากฐินกับพระแสงทวนนั่งอยู่ตอนข้างท้าย นายทหารเรือต้นบทผีพายเกริ่นเห่ เรือพระที่นั่งเคลื่อนออกจากท่าราชวรดิษฐ์ ยาตราขบวน เรือพระที่นั่งอนันตนาคราชเปนเรือพระที่นั่งรอง แลพระที่นั่งสง่างามกระบวนเปนพระที่นั่งรองตามเสด็จด้วย ทหารในเรือรบยิงปืนใหญ่เฉลิมพระเกียรติยศลำละ ๒๑ นัด เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนเรือพิฆาต เรือดั้ง เรือรูปสัตว์ แลเรือเอกชัยคู่ชักนำเสด็จ ชาวประโคม ๆ กลองชนะแตรสังข์มโหระทึก มีเรือกราบกันยาเจ้ากรม ปลัดกรม พระตำรวจ กับทหารเรือรักษาองค์แซงตามเสด็จพระราชดำเนินเปนขบวนพยุหยาตราอย่างใหญ่ในชลมารควิถีข้ามฟากไป ณ วัดอรุณราชวราราม เรือพระที่นั่งพลับพลาเทียบท่าพระฉนวนวัดอรุณราชวรารามแล้ว เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ลำทรงจึงเทียบเรือพระที่นั่งพลับพลา เสด็จลงประทับในเรือพลับพลา เปลื้องพระชฎามหากฐิน ทรงพระมหามาลาเส้าสูงแล้ว เสด็จขึ้นท่าพระฉนวนประทับพระราชยานงา เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวน ราบไปเทียบพระราชยานที่เกยหน้าประตูพระอาราม ทรงพระดำเนินโดยทางลาดพระบาทขึ้นประทับในพระอุโบสถพระสงฆ์สมณศักดิ์มหานิกายวัดฝั่งตะวันตกซึ่งรับเสด็จอยู่ในพระอุโบสถสวดพระคาถาถวายชัยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงจุดเทียนธูปเครื่องนมัสการแลเครื่องทองน้อยถวายสักการบูชาพระบรมอัฐิพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัยแล้ว โปรดเกล้า ฯ ให้ภูษามาลาเชิญทรงสะพักตาดถวายพระพุทธปฏิมากร แลทรงพระราชอุทิศวัตถุจตุปัจจัยถวายสำหรับบำรุงพระอารามเปนมูลค่าราคาเงินร้อยชั่งสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ถวายอติเรก พระสงฆ์สวดภวตุสัพพมังคลังเสร็จ เสด็จพระราชดำเนินออกจากพระอุโบสถตามทางลาดพระบาทขึ้นสู่เกยที่หน้าประตูพระอาราม ประทับพระราชยาน เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบมายังท่าพระฉนวน เสด็จลงประทับเรือพระที่นั่งพลับพลา

อนึ่งเมื่อเวลาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จประทับในพระอุโบสถ เรือขบวนได้กลับลำตั้งริ้วขบวนกลับขึ้นมาตามลำน้ำ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระชฎามหากฐินแล้ว เสด็จลงประทับเรือพระที่นั่งอนันตนาคราชเปนลำทรง สถิตเหนือพระบรมราชอาสน์ภายในบุษบกประดับด้วยเครื่องเฉลิมพระราชอิสริยยศประจำเรือพระที่นั่งพร้อมต้นบทผีพายเกริ่นเห่ เรือพระที่นั่งเคลื่อนขบวนพยุหยาตราจากท่าพระฉนวนวัดอรุณราชวรารามข้ามกลับขึ้นมายังท่าราชวรดิษฐ์ เสด็จแต่เรือพระที่นั่งประทับเรือพลับพลา ทรงเปลื้องพระชฎามหากฐินน้อย ทรงพระมหามาลาเส้าสูงแล้วเสด็จขึ้นท่าราชวรดิษฐ์ ทรงพระดำเนินสู่เกยประทับพระราชยาน เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนราบคืนเข้าสู่พระบรมมหาราชวังทางประตูเทวาภิรมย์แลประตูศรีสุนทรตามทางเดิม เทียบพระราชยานที่เกยหน้าอัฒจันท์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เสด็จขึ้นคืนเข้าสู่พระราชมนเทียรสถานเวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง

พระราชทานเลี้ยงลูกขุน

เวลา ๒ ทุ่ม ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเลี้ยงลูกขุน ณ พระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย แต่งเต็มยศขาว

ครั้นเวลาใกล้ ๒ ทุ่ม เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายหน้า เสด็จมาเข้าทางประตูสนามราชกิจประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณ พระบรมวงศานุวงศ์ฝ่ายในเสด็จมาประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณด้วยเจ้านานาประเทศ แต่เอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษกับทูตานุทูตแลข้าทูลละอองธุลีพระบาททั้งฝ่ายเสนาอำมาตย์แลราชเสวก ผู้ได้รับหมายเชิญ เข้าประจำที่นั่งโต๊ะในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย

เวลา ๒ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพระที่นั่งไพศาลทักษิณ มีพระราชปฏิสันถารแก่เจ้านานาประเทศ แลมีพระราชดำรัสแก่พระบรมวงศานุวงศ์ตามสมควร แล้วเสด็จออกพระทวารเทวราชมเหศวร์ เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ตามเสด็จประทับโต๊ะเสวยในพระที่นั่งอมรินทรวินิจฉัย รวม ๑๕๖ ทั้งที่ประทับ

เมื่อเสวยแลเลี้ยงแล้วเสด็จขึ้นพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เจ้านานาประเทศพระบรมวงศานุวงศ์ ตามเสด็จไปประทับเสวยพระสุธารส ณ พระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน ทูตานุทูตกับข้าทูลละอองธุลีพระบาทเข้าทางประตูสนามราชกิจ คอยเฝ้าอยู่ในพระที่นั่งไพศาลทักษิณ เมื่อเสวยพระสุธารสแลมีพระราชดำรัสกับเจ้านานาประเทศพระบรมวงศานุวงศ์ตามสมควรแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จออกจากพระที่นั่งจักรพรรดิพิมาน เจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ตามเสด็จประทับพระที่นั่งไพศาลทักษิณ มีพระราชปฏิสันถารแก่เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษ ทูตานุทูตแลข้าทูลละอองธุลีพระบาทพอเวลาสมควรแล้ว เสด็จขึ้น

เจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์แลอัครราชทูตพิเศษ ทูตานุทูตข้าทูลละอองธุลีพระบาทกลับออกทางประตูสนามราชกิจ

พิธีทรงตรึงธงชัยเฉลิมพล

วันที่ ๕ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เวลากลางวัน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ได้เชิญเสด็จเจ้าประเทศญี่ปุ่นกับเจ้าเดนมาร์กไปเสวยที่วัง แลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ ได้เชิญเสด็จเจ้าประเทศสวีเดน

เจ้าประเทศรัสเซียกับประเทศอังกฤษ ไปเสวยที่วังทั้ง ๒ แห่ง เวลาบ่ายกำหนดเสด็จวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงตรึงหมุดธงชัยเฉลิมพลซึ่งจะพระราชทานแก่กรมทหารกองต่าง ๆ แล้วเสด็จออกพลับพลาท้องสนามหลวง นักเรียนในพระนครเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท พระราชทานเสมาดอกพิกุลเป็นที่ระลึกในงานพระบรมราชาภิเษกสมโภช เจ้าพนักงานแต่งพลับพลาท้องสนามหลวงเหมือนวันที่ ๓ ธันวาคม

เวลาบ่าย ๓ โมง กระทรวงกลาโหมได้เชิญธงชัยเฉลิมพล พร้อมทั้งคันธงมาวางไว้บนโต๊ะที่หน้าพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม เสนาบดีกระทรวงกลาโหมพร้อมด้วยนายทหารบกผู้บังคับกรมหรือประจำกองที่จะรับพระราชทานธงนั้น มาชุมนุมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทด้วย

เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศขาวกรมพระตำรวจ ประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งเทียมม้า ๔ เสด็จพระราชดำเนินไปประทับรถพระที่นั่งที่ประตูหลังวัดพระศรีรัตนศาสดาราม ทรงพระดำเนินโดยทางลาดพระบาทเข้าในวัด ทหารบกที่ตั้งกองเฉลิมพระเกียรติยศ รับเสด็จอยู่ที่ชาลาตะวันออกหน้าพระอุโบสถกระทำวันทยาวุธ เป่าแตรสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นบนพระอุโบสถ ทรงจุดเทียนธูปนมัสการพระมหามณีรัตนปฏิมากรแล้ว เสด็จลงประทับหน้าพระอุโบสถตรงพระทวารกลาง นายพลเอก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ทูลเกล้า ฯ ถวายค้อนซึ่งวางบนเบาะเหนือพานทองพร้อมทั้งหมุดทรงตรึงหมุดติดธงชัยเฉลิมพลกับคันธงเป็นปฐม แลทรงหลั่งน้ำพระพุทธมนต์ในพระมหาสังข์แลทรงเจิมธงชัยเฉลิมพลทุก ๆ ธงแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เสนาบดีกระทรวงกลาโหมกับนายทหารตรึงหมุดธงต่อไป

เวลาบ่าย ๔ โมง ระหว่างเวลาเสด็จประทับตรึงหมุดธงชัยเฉลิมพลอยู่ในวัดพระศรีรัตนศาสดารามนั้น สมเด็จพระราชินีพระพันปีหลวง พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร เสด็จพระราชดำเนินโดยรถพระที่นั่งยนต์ ไปประทับพลับพลาท้องสนามหลวง พร้อมด้วยเจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์คอยรับเสด็จ

นักเรียนเฝ้า ฯ

เวลาบ่าย ๔ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระอุโบสถวัดพระศรีรัตน

ศาสดาราม ประทับรถม้าพระที่นั่งที่ประตูหลังพระอาราม เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนกองทหารม้านำแลตามเสด็จออกประตูวิเศษไชยศรีไปตามถนนหน้าพระลาน เลี้ยวถนนราชดำเนินใน วงเข้าถนนราชินี ประทับรถพระที่นั่งที่หลังพลับพลาท้องสนามหลวง เสด็จขึ้นพลับพลา มีพระราชปฏิสันถารแก่เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์แล้ว เสด็จออกมุขเด็จประทับพระราชบัลลังก์ พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวง เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าบนพลับพลา เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษทูตานุทูต แลข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทที่ในปะรำหน้าพลับพลาทั้ง ๒ ข้างสะพรั่งพร้อมตามลำดับ

พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์ ผู้รั้งเสนาบดีกระทรวงธรรมการ กราบบังคมทูลพระกรุณาเบิกนักเรียนทั้งชายแลหญิง เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียน มีจำนวนนักเรียนแจ้งอยู่ในคำกราบบังคมทูลพระกรุณาดังต่อไปนี้

คำพระยาวิสุทธสุริยศักดิ์กราบบังคมทูลเบิกนักเรียนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบบังคมทูลเบิกนักเรียนทั้งหญิงชาย แลทั้งฝ่ายทหารพลเรือน ซึ่งได้มาชุมนุมกันอยู่เฉพาะหน้าพระที่นั่ง คือ นักเรียนฝ่ายทหาร ๑๓๒๓ คน ลูกเสือ ๒๘๓๖ คน นักเรียนชายฝ่ายพลเรือน ๕๖๑๖ คน นักเรียนหญิง ๑๔๐๖ คน นักเรียนชายชั้นเล็ก ๑๔๕๗ คน เป็นนักเรียนเฉพาะแต่ในกรุงเทพ ฯ แลหัวเมืองในมณฑลกรุงเทพ ฯ ที่ใกล้ ๆ พอจะมาได้ รวมทั้งสิ้นเป็นนักเรียน ๑๒๖๓๘ คน เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ขอพระราชทานทูลเกล้า ฯ ถวายดอกไม้ธูปเทียนด้วยความสวามิภักดิ์ต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ณ เวลาบัดนี้

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

มีพระราชดำรัสพระบรมราโชวาท พระราชทานแก่นักเรียน ที่พลับพลาท้องสนามหลวงดังนี้

พระราชดำรัสตอบนักเรียน

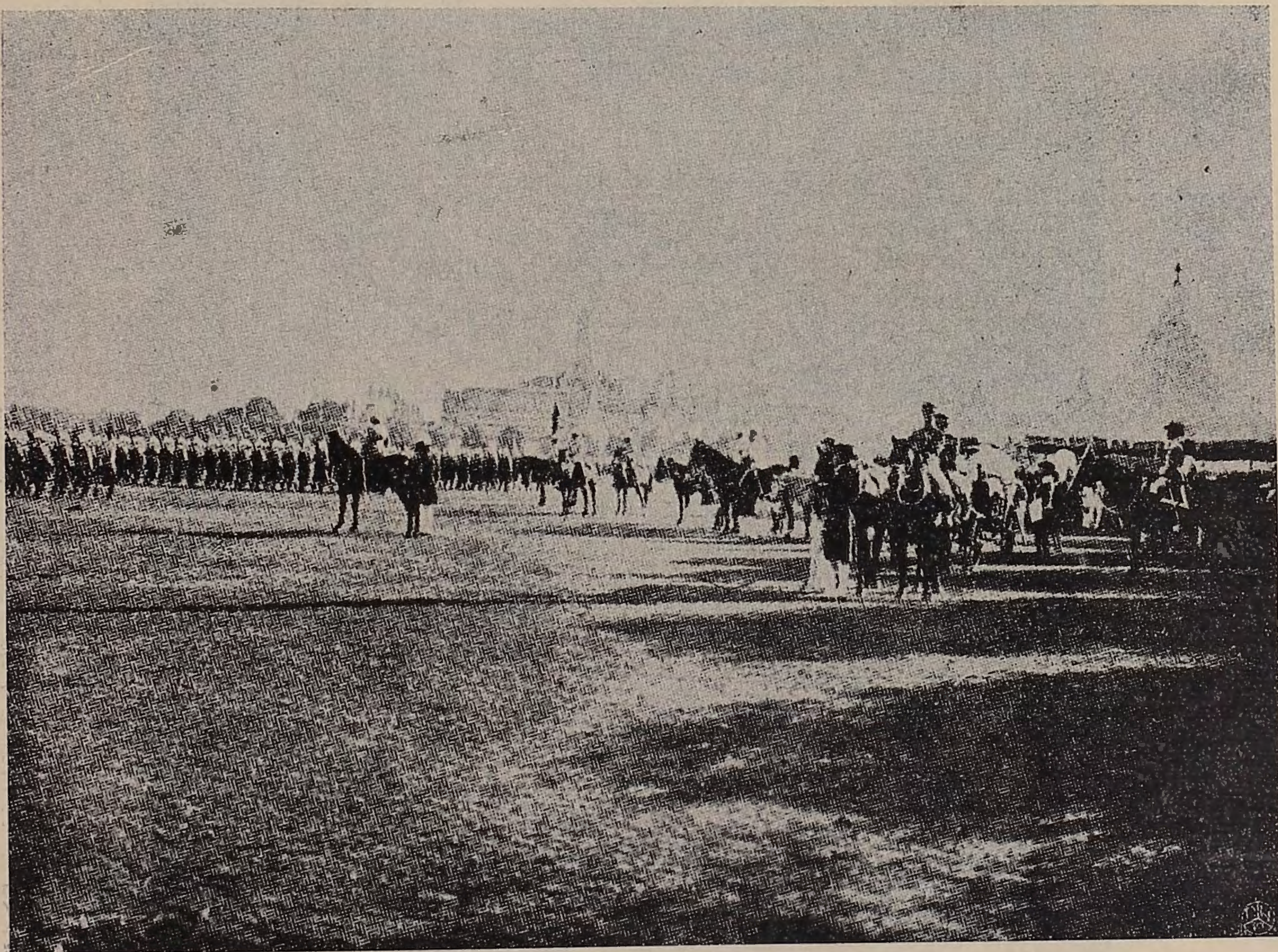
นักเรียนทั้งหลาย

เรามีความยินดีอย่างยิ่ง ที่ได้แลเห็นเจ้าทั้งหลายมาประชุมอยู่พร้อมกันเฉพาะหน้าเราวันนี้ ยินดีเพราะรู้สึกว่าต่อไปเจ้าและจะเป็นกำลังแห่งชาติเราจะเป็นผู้บันดาลให้ชาติเราตั้งมั่นคงอยู่ได้ และให้มีความจำเริญขึ้นทุก ๆ วัน พอเทียมทันเสมอหน้าเพื่อนบ้านเขา มิให้ต้องอายเขาต่อไปในเบื้องหน้า

ขอเจ้าทั้งหลายจงจำไว้ว่า วิชาเป็นสิ่งสำคัญอันจะหาค่ามิได้ คนเราถึงจะมีกำลังวังชาปานใด ถ้าไม่มีวิชาอยู่แล้ว ก็นับว่าแพ้เปรียบผู้อื่น เพราะการงานโดยมาก จะใช้แต่กำลังกายถมลงไปฝ่ายเดียว ย่อมจะไม่สำเร็จไปได้โดยเรียบร้อย ถ้าแม้มีวิชาอยู่บ้างแล้ว ถึงแม้ว่ากำลังกายจะบกพร่องบ้างก็ยังไม่สู้กระไร เพราะอาจจะใช้วิชาเป็นเครื่องผ่อนผันให้ใช้กำลังได้ในที่อันถูกอันควร ไม่ใช้ในที่อันไม่จำเป็น กล่าวแต่โดยย่อเท่านี้ก็พอที่จะเห็นได้แล้วว่าการหาวิชาใส่ตัว จะเป็นประโยชน์ดีแก่ตัวได้เป็นอเนกประการ

แต่ขออย่าให้เข้าใจผิด การเรียนวิชาไม่ใช่เฉพาะแต่เรียนหนังสือ การที่รู้แต่หนังสือเท่านั้นไม่พอเลย เพราะคนเราจะเป็นเสมียนไปหมดทุกคนไม่ได้ จำเป็นต้องมีคนทำการงานหาเลี้ยงชีพทางอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เพราะฉะนั้นทุก ๆ คนควรจะนึกดูในใจของตัวว่า จะเป็นอะไร จะหาเลี้ยงชีพทางใดแน่ ถ้าตรองไม่ตก ควรปรึกษาหารือผู้ใหญ่ดู เพื่อให้เขาช่วยแนะทางให้บ้าง เมื่อตกลงแน่แล้วว่าจะหาเลี้ยงชีพทางใดต่อไป ก็ควรตั้งหน้าเขม้นขะมักหาวิชาที่จะเป็นประโยชน์แก่การซึ่งตนจะกระทำต่อไปนั้น มุ่งไว้อย่างใดแล้วไม่ควรย่อท้อ ควรกัดฟันทนความลำบากไปจนตลอดจงได้

ในเวลาที่ยังมีอายุน้อยอยู่เช่นเจ้าทั้งหลายนี้ เป็นเวลาอันสมควรที่จะเล่าเรียน เพราะกำลังกายยังไม่พอที่จะทำการงานจริง ๆ อย่างผู้ใหญ่ได้ แต่ถ้าจะนั่งรออยู่เปล่า ๆ คอยกว่าจะมีกำลังพอทำการงานได้ ก็เสียเวลาเปล่า ไม่ควรทิ้งโอกาสให้สูญไป ควรตั้งใจเรียนจริง ๆ อย่าเชือนแชบิดพลิ้ว การบิดพลิ้วนั้นถึงแม้ผู้ใหญ่เขาจะจับไม่ได้ก็ยังเป็นการผิดอยู่นั่นเอง การที่บิดพลิ้วต้องเข้าใจว่า ทำให้เสียประโยชน์ของตนเอง นั้นและยิ่งกว่าอื่น เพราะถ้าบิดพลิ้วมากเท่าใด ก็คงได้วิชาน้อยลงเท่านั้น ผู้ที่ไม่บิดพลิ้วเขาก็จะเดินหน้าเรื่อยไป จะไล่ตามเขาไม่ทัน เลยต้องแพ้เปรียบเขาเรื่อยไปไม่มีที่สุด การเรียนก็ดี หรือการงานที่กระทำหาเลี้ยงชีพก็ดี เปรียบเหมือนการแข่งขัน

พระบรมรูปตรวจพลสวนสนาม

มองชิเออ โดเมลา นิวเวนฮุยส์
อัครราชทูตพิเศษ แทนสมเด็จพระราชินีกรุงฮอลันดา

กันอยู่เสมอ ถ้าใครเดินตรงไปตามทางเสมอ ไม่เชือนแชแวะเวียนตามทาง ก็คงจะไปถึงหลักชนะได้เร็วกว่าผู้ที่แวะเวียน การเขม้นขะมักเรียนก็เหมือนกัน ผู้ที่เขม้นขะมักเปรียบเหมือนคนเดินเกร็งข้อ ผู้ที่ไม่เขม้นขะมักเหมือนคนเดินทอดน่อง ย่อมแพ้กันอยู่ในตัว การเกียจคร้านเป็นข้าศึกของการเรียนอย่างร้ายกาจมาก เป็นโรคร้ายซึ่งนักเรียนทุกคนจะต้องคิดกำจัดเสียจากตัวให้จงได้ จึงนับว่าดี

ประการหนึ่งนอกจากการบิดพลิ้วและเกียจคร้าน สิ่งไรที่จะทำให้ขัดแก่ความสะดวกแห่งการเรียน ควรระวังอย่าประพฤติเลยจึงจะดี การทำเป็นผู้ใหญ่ก่อนเวลาที่ควร เป็นเครื่องทำให้เสียประโยชน์แห่งการเล่าเรียนได้เป็นอันมาก นักเรียนไม่ควรประสงค์เป็นผู้ใหญ่ทำผู้ใหญ่เกินอายุของตน การเป็นผู้ใหญ่ต้องเข้าใจว่าไม่ใช่เป็นไปได้เพราะประพฤติเรียนอย่างผู้ใหญ่ จะเป็นไปได้ต่อเมื่อมีอายุสมควรประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งต้องมีความคิดพอที่จะระวังรักษาตัวเองได้แล้ว จึงจะนับว่าเป็นผู้ใหญ่ได้จริง คนบางคนมีอายุมาก แต่ปราศจากความคิดและความสามารถ ก็ไม่มีใครเขาเรียกว่าเป็นผู้ใหญ่ เด็กที่ทำเป็นผู้ใหญ่นั้นไม่มีใครเขาเรียกว่าผู้ใหญ่จริงๆเลย เขาเรียกว่าเด็กซุกซนหรือเด็กชั่วเท่านั้น จึงขอแนะนำว่า ในเวลาที่อายุยังเป็นเด็กอยู่ควรยอมเป็นเด็กจริง ๆ ประพฤติตนอย่างเด็กและคิดอย่างเด็ก อย่าประพฤติหรือคิดเป็นผู้ใหญ่ก่อนเวลา ควรตั้งหน้าเล่าเรียนเพื่อเตรียมตัวไว้ เมื่ออายุถึงกำหนดสมควรจะเป็นผู้ใหญ่ก็ให้เป็นผู้ใหญ่ได้จริง ๆ และให้เป็นผู้ใหญ่อย่างดี ให้มีคนนับหน้าถือตาว่าเป็นผู้ใหญ่ อย่าเป็นสักแต่ว่ามีชื่อว่าเป็นผู้ใหญ่ ไหน ๆ จะเป็นผู้ใหญ่ทั้งที ต้องเป็นผู้ใหญ่ที่ดีจึงควรเป็น

ถึงในการอื่น ๆ ก็เช่นกัน เมื่อจะทำอะไร จะเป็นอะไร ก็ควรมุ่งหมายให้ดียิ่งไว้เสมอ ไม่ควรมักง่ายพอใจง่าย ถ้าตั้งใจไว้ว่าจะทำการอย่างใด ก็ควรมุ่งให้ตนดีกว่าผู้อื่นในทางนั้น อย่าลังเลจับโน่นฉวยนี่ การที่จับวาง ๆ ไม่เป็นประโยชน์เลย จะจับอะไรก็จับให้มั่นถือให้มั่น ไม่ควรลืมว่าสิ่งซึ่งอยู่ในมือแล้วดีกว่าสิ่งซึ่งอยู่บนสวรรค์ มะพร้าวผลเดียวที่ถืออยู่ในมือดีกว่ามะพร้าวทั้งเครือบนยอดไม้ ถ้ามัวไปใฝ่ฝันถึงมะพร้าวบนยอดไม้ ไม่กินผลที่ในมือ บางทีกว่าจะรู้แน่ว่าเก็บบนต้นไม่ถึงแน่แล้วก็พอผลไม้ในมือจะเน่าเสีย เลยต้องอด ที่ควรคือควรใช้มะพร้าวในมือของตนนั้นทำอาหารให้ดีเต็มฝีมือ และกินให้อร่อยอิ่มหนำสำราญ และคิดหาทางเก็บมะพร้าวบนต้นต่อไปในคราวหน้า ดังนี้เป็นตัวอย่าง การที่รู้จักใช้สิ่งซึ่งอยู่ในมือแล้วให้เป็นประโยชน์มากที่สุดนี้ เป็นองค์ของการเป็นผู้ใหญ่ดีอันหนึ่ง

ยังมีข้อสำคัญอันควรจดจำใส่ใจไว้อีกคือ เด็กก็ดี ผู้ใหญ่ก็ดี ย่อมต้องมีธรรมเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวใจจึงจะมั่นคง เป็นผู้ควรนับถือได้ ข้อสำคัญมีอยู่ ๓ ข้อ ซึ่งเราได้กำหนดลงไว้แล้วให้เป็นข้อกำกับใจผู้ที่เข้าเป็นลูกเสือ แต่ซึ่งเราเห็นว่าควรนักเรียนทุกคนทั้งชายและหญิงจะตั้งใจกำหนดจดจำไว้ในใจ ตั้งแต่ในกาลบัดนี้ไปจนตลอดชีวิต ข้อสำคัญทั้ง ๓ นี้ คือ

ข้อ ๑. ต้องมีความจงรักภักดีต่อสมเด็จพระมหากษัตริย์ผู้เป็นพระเจ้าอยู่หัวของตน เพราะท่านเป็นผู้ทำนุบำรุงประชาชนให้อยู่เย็นเป็นสุขทั่วกัน

ข้อ ๒. ต้องมีความรักชาติบ้านเมืองของตน เพราะตนเป็นส่วนหนึ่งแห่งชาติ ถ้าชาติเสื่อมเสียยับเยินไปแล้ว เราทั้งหลายก็ต้องพากันยับเยินตามกันไปหมด และควรจะมีความเคารพนับถือพระศาสนาอันเป็นเครื่องผูกน้ำใจให้มั่นอยู่ในทางดีทางงาม

ข้อ ๓. ต้องมีความซื่อตรงต่อพวกพ้องร่วมคณะกัน เช่นร่วมโรงเรียนกันเป็นต้น เพราะถ้าไม่ซื่อตรงต่อกันแล้วก็จะอยู่เย็นเป็นสุขด้วยกันไม่ได้ คงต้องแตกกระจัดกระจายป่นปี้ ผู้ที่ทำลายคณะก็เท่ากับทำลายตัวเองด้วยเหมือนกัน เพราะเสียก็พากันเสียด้วยกัน ดีก็ดีด้วยกัน

ทั้ง ๓ ข้อนี้ เป็นความสัตย์อันควรจะถือไว้ให้มั่นอย่างยิ่ง มิให้มีเวลาลดหย่อนผ่อนลงเลยแม้แต่เล็กน้อย ผู้ที่รักษาความสัตย์มั่นคงคือคนดีที่ควรคบ ผู้ที่ไม่รักษาความสัตย์ ผ่อนผันตามใจตนเอง คือ คนชั่วไม่ควรคบ เราเชื่อว่าถ้านักเรียนทั้งหลายถือมั่นอยู่ในใจดังนี้ คงจะมีความเจริญใน อายุ วรรณะ สุขะ พละ ชั่วกาลนาน

ขออำนาจคุณพระรัตนตรัยอันเป็นที่เคารพเป็นที่พึ่ง และอำนาจความมุ่งดียังมีอยู่ในดวงจิตของเรา จงบันดาลให้เจ้าทั้งหลายได้รับผลอันดี คือพรทั้ง ๔ นั้น จงทั่วหน้ากันเทอญ ฯ

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่นักเรียนแล้ว นักเรียนได้โห่ถวายชัยขึ้น ๓ ลา แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี นักเรียนฝ่ายทหารแลลูกเสือได้เดินสวนสนามถวายตัวเป็นกอง ๆ เสร็จแล้ว กลับยืนแถวยังที่เดิม นักเรียนดรุณสตรีได้เดินเข้ามายืนแถวหน้าพลับพลาเฉพาะหน้าพระที่นั่ง ถวายคำนับแลร้องเพลงถวายชัยมงคล ๓ ครั้งแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเสมาดอกพิกุลแก่นักเรียน พระราชทานให้พระยาวิสุทธสุริยศักดิ์นำไปแจก พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นแต่มุขเด็จพลับพลา

ประทับรถพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวังโดยทางถนนหน้าพระธาตุ นักเรียนได้โห่ถวายชัยส่งเสด็จจนรถพระที่นั่งเข้าประตูวิเศษไชยศรี เสด็จขึ้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เวลาบ่าย ๕ โมงครึ่ง

เวลาค่ำ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระดำรงราชานุภาพ ได้เชิญเจ้าประเทศสวีเดน เจ้าประเทศรัสเซีย กับเจ้าประเทศอังกฤษไปเสวยพระอาหารที่วัง อัครราชทูตญี่ปุ่นได้เชิญเจ้าประเทศญี่ปุ่นไปเสวยที่สถานราชทูตญี่ปุ่น อัครราชทูตรัสเซียได้เชิญเจ้าประเทศเดนมาร์กไปเสวยพระอาหารที่สถานราชทูตรัสเซีย

งานมหรสพโขนหลวง

เวลาค่ำวันนี้มีมหรสพวิเศษโขนหลวงเฉพาะการบรมราชาภิเษกสมโภชเฉลิมพระเกียรติยศที่โรงโขนหลวง ณ สวนมิสกวัน ครั้นเวลายามครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศขาวทหารรักษาวัง ทรงประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงรถพระที่นั่งเทียมม้า ๔ เสด็จพระราชดำเนินโดยขบวนทหารม้าแห่นำตามเสด็จออกแต่พระบรมมหาราชวังไปตามถนนหน้าพระลานเลี้ยวถนนราชดำเนิน ข้ามสะพานผ่านพิภพลีลา สะพานผ่านฟ้าลีลาศ แลสะพานมัฆวานรังสรรค์ไปตามถนนเบญมาศ เข้าสวนมิสกวัน เสด็จขึ้นประทับพระราชบัลลังก์บนโรงโขนหลวง เจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์แลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษ ทูตานุทูต แลเสนา อำมาตย์ ราชเสวก ทั้งคฤหบดีพ่อค้าประชากร มาสโมสรสันนิบาตชุมนุมเฝ้าอยู่ในโรงโขนตามลำดับ โขนหลวงได้จับเรื่องเล่นชุดที่ ๑ ระบำตอนปรศุรามกับเมขลาฟ้อนรำถวายทอดพระเนตร หมดตอนต้นแล้ว เวลา ๒ ยาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จในพระฉากพร้อมด้วยเจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ประทับโต๊ะเสวยเครื่องว่าง ส่วนเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษ ทูตานุทูต ได้รับพระราชทานเลี้ยงของว่างพร้อมด้วยกับเสนาอำมาตย์ราชเสวก เมื่อเสวยแลเลี้ยงแล้ว เสด็จออกพร้อมด้วยเจ้านานาประเทศพระบรมวงศานุวงศ์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ประทับพระราชบัลลังก์อย่างเดิม ทอดพระเนตรโขนหลวงเล่นชุดที่ ๒ เรื่องรามเกียรติ์ชุดทศกัณฐ์ขาดเศียรขาดกรตอนปลายถวายทอดพระเนตรอีกตอนหนึ่ง พอเวลาสมควร เสด็จขึ้นประทับรถพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินกลับโดยขบวนรถม้าตามทางเดิม คืนเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

พิธีพระราชทานธงชัยเฉลิมพล

วันที่ ๖ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เป็นกำหนดวันทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานธงชัยเฉลิมพลแก่กรมทหารบกกองต่าง ๆ ที่พลับพลาท้องสนามหลวง เจ้าพนักงานได้ตั้งพระแท่นรองเครื่องพระคชาธารตรงท่ามกลางพลับพลา ผันหน้าออกทางมุขเด็จด้านใต้ บนพระคชาธารปักพระเศวตฉัตร ๗ ชั้น กับปักธงยันต์ตามระเบียบ ที่พนักข้างทั้ง ๒ ทอดพระแสงสำหรับพระคชาธารกับแพนหางนกยูงพร้อมเชิญพระชัยวัฒน์ประจำรัชกาลปัจจุบัน ประดิษฐานบนม้าทอง ภายใต้พระเศวตฉัตร ข้างหลังพระชัยวัฒน์ตั้งพานทอง ๒ ชั้นรองพระมหามาลา (เบี่ยง) พิชัยสงคราม (เบี่ดคลุม) เบื้องขวาซ้ายหน้าพระชัยวัฒน์ตั้งหีบพระเครื่องพิชัยสงคราม (บี่ดคลุม) แลทอดถุงพระชนักเครื่องต้นบนพระแท่นรองพระคชาธารนั้นด้วย ที่ตรงกลางหน้าพระคชาธารตั้งโต๊ะหมู่ทองเครื่องบูชา แลตั้งม้าทองเบื้องขวาแลเบื้องซ้าย ตั้งบาตรน้ำพระพุทธมนต์ หน้าโต๊ะหมู่ทองเครื่องบูชาตั้งเครื่องนมัสการแลทอดพระแท่นทรงกราบ ตั้งฐานปักธงชัยกระบี่ธุชแลพระครุฑพ่าห์เบื้องขวาแลซ้ายตามแนวหน้าโต๊ะหมู่เครื่องบูชา เบื้องหลังพระคชาธารตั้งฐานปักพระกันภิรมย์ ๓ องค์ ต่อเข้าไปตั้งฐานปักธงชัยเฉลิมพลที่จะพระราชทานประจำกรมแลกองทหารต่าง ๆ รายเรียงกันตามแนวพระฉากแลตั้งรายต่อเข้าไปทั้ง ๒ ข้างพระฉากรวมกัน ๓๒ ธง ตั้งอาสนสงฆ์ตามแนวหน้าเสาในประธานพลับพลาแถวเหนือมุขตะวันออก แลวงสายสิญจน์แต่พระคชาธารยังธงชัยเฉลิมพลตลอดถึงอาสนสงฆ์ไว้พร้อม

ในวันนี้เวลากลางวัน สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมขุนลพบุรีราเมศวร์ ได้เชิญเจ้านานาประเทศไปเสวยพระอาหารที่วัง เฉลิมพระเกียรติยศในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชนี้

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ พระสงฆ์ที่จะเจริญพระพุทธมนต์ ๑๐ รูป มาพร้อม ณ อาสนสงฆ์บนพลับพลาท้องสนาม มีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสเป็นประธาน เมื่อใกล้เวลาบ่าย ๓ โมง สมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวง พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธรเสด็จโดยรถพระที่นั่งยนต์ ข้าราชการในพระราชสำนักตามเสด็จ ๆ แต่ในพระบรมมหาราชวัง ไปประทับที่พลับพลาท้องสนามหลวง พร้อมด้วยเจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์ ส่วนเอกอัครราชทูตพิเศษทูตานุทูตเฝ้าที่ปะรำหน้าพลับพลาด้วยกันกับข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนตามตำแหน่ง ทหารบกกองต่าง ๆ ที่จะรับพระราชทานธงได้ตั้งแถวเป็นหมู่กองอยู่ในท้องสนามหลวงหน้าพลับพลา

เวลาบ่าย ๓ โมง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องเต็มยศขาวกรมทหารม้า ทรงประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งเทียมม้า ๔ กองทหารม้าแห่นำแลตามเสด็จ ออกประตูพิมานไชยศรีแลประตูวิเศษไชยศรี ไปตามถนนหน้าพระลานแลถนนราชดำเนินใน เลี้ยวถนนราชินี ประทับรถพระที่นั่งตรงเกยหลังพลับพลา เสด็จพระราชดำเนินขึ้นบนพลับพลาออกประทับมุขเด็จ กองทหารถวายวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีรับเสด็จแล้ว เจ้าพนักงานประโคมแตรสังข์พิณพาทย์ฆ้องชัยกลองแขก เสด็จมาทรงจุดเทียนเครื่องนมัสการ สุดเสียงประโคมแล้ว เสด็จประทับพระราชบัลลังก์มุขตะวันตกพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี พระพันปีหลวง แลเจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสถวายศีลแล้ว พระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ ในขณะนี้ทหารที่ตั้งกองอยู่ในท้องสนามหน้าพลับพลาเปิดหมวกออกทั่วกันด้วยความเคารพ ฟังพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสด้วยเจ้านานาประเทศแลพระบรมวงศานุวงศ์ เมื่อพระสงฆ์เจริญพระพุทธมนต์จบ โปรดเกล้า ฯ ให้พระยาอัพภันตริกามาตย์จัดโต๊ะตั้งตรงหน้าเครื่องนมัสการ เชิญบาตรน้ำพระพุทธมนต์ตั้งบนโต๊ะ เชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงประน้ำพระพุทธมนต์ นายพันเอกพิเศษแลผู้บังคับการกรมทหารต่าง ๆ ได้เชิญธงเฉพาะกรมเข้าไปรับน้ำพระพุทธมนต์ที่ทรงประแล้วเชิญกลับไปไว้ยังที่เดิม ในขณะนี้พระสงฆ์สวดชัยมงคลคาถา ชาวประโคม ๆ แตรสังข์ฆ้องชัยพิณพาทย์กลองแขก เมื่อสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงประน้ำพระพุทธมนต์ธงชัยเฉลิมพลทั่วแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกมุขเด็จพลับพลา นายพลเอกพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม ทรงยืนเฝ้าที่หน้าพลับพลาอ่านนำคำสาบานรับธงเป็นระยะ ๆ แลทหารทั้งปวงถวายคำสาบานตลอดแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระบรมราชโองการ พระราชทานพระบรมราโชวาทแก่ทหารพอสมควรเสร็จ พระราชทานธงชัยเฉลิมพลแก่นายทหารผู้บังคับการแลผู้บังคับกองพันประจำกรมแลกองทหารต่าง ๆ ตามลำดับรวม ๓๒ ธง ทั้งมีพระบรมราชโองการประสิทธิ์พระพรชัยด้วยแล้ว นายทหารผู้ได้รับพระราชทานธง เชิญไปมอบแก่ทหารผู้เชิญธง แม่ทัพพิเศษผู้บัญชาทหารทั่วไป ได้บอกให้กองทหารถวายวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงมหาชัย นายทหารผู้เชิญธงได้เดินธงไปเข้าประจำกอง แล้วถอยออกไปตั้งแถวเดินสวนสนามถวายตัวทุก ๆ กองแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นจากมุขเด็จประทับพระราช

บัลลังก์กลางพลับพลา ทรงประเคนเครื่องไทยธรรมแก่พระสงฆ์ ๆ สวดถวายอนุโมทนาเสร็จ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาวชิรญาณวโรรสถวายอติเรก ในขณะนี้พระบรมวงศานุวงศ์ แลเจ้านานาประเทศทรงยืนขึ้นพร้อมกัน เมื่อถวายอติเรกเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับรถม้าพระที่นั่ง เสด็จพระราชดำเนินกลับโดยราชวิถีถนนหน้าพระธาตุ เข้าสู่พระบรมมหาราชวัง เสด็จขึ้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

พระราชทานเลี้ยงนายทหาร

ค่ำวันนี้เวลาทุ่มครึ่ง มีการเลี้ยงพระราชทานแก่นายทหารในงานพระราชพิธีพระบรมราชาภิเษกสมโภชที่พระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้เชิญเจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ แลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษทั้งทูตานุทูต รับพระราชทานเลี้ยงด้วย

เวลาทุ่มเศษเอกอัครราชทูตพิเศษ แลทูตานุทูตกับข้าราชการแต่งเต็มยศขาวประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์เข้ามาในพระบรมมหาราชวัง ขึ้นทางอัฒจันท์มุขเด็จพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พักอยู่ที่มุขกระสันตะวันออก เมื่อพร้อมกันแล้วกรมวังได้นำเข้าไปนั่งประจำโต๊ะ ณ ท้องพระโรง

เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ เสด็จขึ้นทางอัฒจันท์มุขเด็จหน้าพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ทรงพระดำเนินทางมุขกระสันตะวันตก เข้าไปประทับในพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติ เมื่อพร้อมกันแล้วเสด็จเข้าเฝ้าสมเด็จพระบรมราชินี พระพันปีหลวง ซึ่งประทับอยู่กับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร ในพระที่นั่งราชปริดิวโรทัย

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกประทับในที่สมาคม พระบรมวงศานุวงศ์แลเจ้านานาประเทศ จนข้าราชการนายทหารเข้าประจำโต๊ะพร้อมแล้ว เสด็จออกทางพระทวารห้องเขียวยังห้องเลี้ยงในพระที่นั่งบรมราชสถิตย์มโหฬาร พร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินี พระพันปีหลวง เจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ตามเสด็จประทับโต๊ะเสวย เมื่อเสร็จการเสวยแลเลี้ยงแล้ว เสด็จประทับยังพระที่นั่งสมมติเทวราชอุปบัติโดยทางท้องพระโรง พร้อมด้วยพระบรมวงศานุวงศ์กับเจ้านานาประเทศ ส่วนเอกอัครราชทูตพิเศษแลทูตานุทูตกับข้าราชการพักอยู่ที่ท้องพระโรง แล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกพร้อมด้วยเจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ มีพระราชปฏิสันถารแก่เอกอัครราชทูตพิเศษ ทูตานุทูตแลข้าราชการพอสมควรแล้ว แล้วเสด็จขึ้น

งานกระทรวงนครบาล

ค่ำวันนี้เวลายามหนึ่ง กระทรวงนครบาลได้มีการเต้นรำเฉลิมพระเกียรติยศในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชที่กระทรวงนครบาล

เจ้านานาประเทศเมื่อเสร็จการรับพระราชทานเลี้ยงแล้ว ได้เสด็จไปยังที่เต้นรำณกระทรวงนครบาล ทั้งพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการก็ได้เสด็จแลไปสมาคมในที่เต้นรำเฉลิมพระเกียรติยศนั้นด้วย

เวลา ๔ ทุ่มครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จออกทรงรถพระที่นั่งเทียมม้า ๔ มีกองทหารม้าแห่นำตามเสด็จ ๆ ออกจากพระบรมมหาราชวังไปตามถนนหน้าพระลาน เลี้ยวถนนสนามไชย ถนนบำรุงเมือง แลถนนอัษฎางค์ ประทับรถพระที่นั่งที่หน้าสมาคม เสด็จประทับในมุขที่ยกพื้นพิเศษท่ามกลาง พระบรมวงศานุวงศ์กับเจ้านานาประเทศ เจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล ได้นำกรรมการเจ้าหน้าที่ผู้จัดการเต้นรำ เฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแล้ว กรรมการได้จัดระเบียบให้ผู้ที่มาสมาคมยืนเฝ้า พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จทรงพระราชดำเนินผ่าน เจ้าพระยายมราชตามเสด็จกราบบังคมทูลพระกรุณา เบิกให้ผู้ที่มาสมาคมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทรอบที่สมาคมเสร็จแล้ว ประทับพระราชบัลลังก์ทอดพระเนตรการเต้นรำอยู่ในที่นั้นพอเวลา ๒ ยาม เสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

เสด็จออกตรวจพลสวนสนาม

วันที่ ๗ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เวลาบ่าย เป็นกำหนดที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จพระราชดำเนินตรวจพลสวนสนามที่ท้องสนามหลวง

กระทรวงกลาโหม ได้ปักกระโจมผ้าใหญ่น้อยเป็นระยะๆกัน ตามแนวริมท้องสนามหลวงด้านตะวันตก ปูเสื่อดาดผ้าตั้งเก้าอี้สำหรับพระบรมวงศานุวงศ์ที่ไม่ได้ทรงม้าตามเสด็จประทับกับเป็นที่พักของเอกอัครราชทูตอัครราชทูตพิเศษทั้งทูตานุทูตแลข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท เวลาบ่ายกองทัพใหญ่ได้มาตั้งในท้องสนามหลวงผันหน้าทางด้านตะวันตกคอยรับเสด็จ

เวลาบ่าย ๒ โมงเศษ เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ที่จะทรงม้าตามเสด็จพระราชดำเนินพร้อมกันที่หอพระสมุดวชิรญาณ ราชองครักษ์นายม้าต้น แลข้าราชการที่จะขึ้นม้าตามเสด็จพร้อมกันอยู่ภายในประตูพิมานไชยศรี

เวลาบ่าย ๒ โมงครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องเต็มยศจอมพลทหารบก ทรงประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์ เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทพร้อมด้วยสมเด็จพระบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนี กับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงม้าพระที่นั่ง มีเสนาขี่ม้าเชิญธงชัยราชกระบี่ธุชพระครุฑพ่าห์นำเสด็จ สมเด็จพระบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนี กับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร ประทับรถพระที่นั่งเทียมม้า ๔ ตามเสด็จในขบวนพร้อมด้วยม้าเสนา สมุหราชองครักษ์ นายม้าต้นกับพลม้าตามเสด็จ ๆ พระราชดำเนินออกประตูพิมานไชยศรี ถึงหน้าหอพระสมุดวชิรญาณ เจ้าชายนานาประเทศกับพระบรมวงศ์ที่ทรงม้าเดินม้าออกมาแต่ข้างหอพระสมุดวชิรญาณเข้าสมทบขบวนม้าตามเสด็จ แลรถพระที่นั่งสมเด็จพระบรมราชินีหยุดรับเจ้าหญิงประเทศสวีเดน ขึ้นประทับข้างในด้วย สมเด็จพระบรมราชินีนาถพระบรมราชชนนี เจ้าหญิงประเทศอังกฤษขึ้นประทับข้างหน้าด้วยกันกับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร เมื่อขบวนเสด็จพระราชดำเนินออกประตูวิเศษไชยศรี นายพลเอก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหม พร้อมด้วยนายทหารในคณะรับเสด็จที่มุมสนามหน้าประตูวิเศษไชยศรี แล้วตามเสด็จไปในขบวน เสด็จพระราชดำเนินโดยราชวิถีถนนหน้าพระธาตุ ทหารเรือตั้งแถวรายทางอยู่ริมถนนด้านข้างวัดมหาธาตุ กองตระเวนรายทางริมถนนด้านข้างท้องสนามหลวง ทหารเรือถวายวันทยาวุธ พลตระเวนถวายวันทยาหัตถ์แล้วโห่ถวายชัยตลอดราชวิถี ขบวนเสด็จเข้าท้องสนามหลวงด้านเหนือ นายพลโท สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ แม่ทัพใหญ่พร้อมด้วยนายทหารในคณะบัญชาการรับเสด็จที่สนาม เสด็จพระราชดำเนินตรวจพลทุกกองไป เมื่อถึงหน้ากองใดกองนั้นถวายวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เมื่อเสด็จตรวจพลทั่วทุกกองตลอดแล้ว ประทับม้าแลรถพระที่นั่งในสนามด้านตะวันตกหน้ากระโจมพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการเฝ้า กองทัพแปรขบวนออกเดินสวนสนามเป็นตอนกองร้อยถวายโดยขบวนพลผ่านหน้าพระที่นั่งแล้วกับตั้งขบวนพร้อมกัน กระทำการเคารพแสดงความยินดีแห่งสมัยการบรมราชาภิเษกสมโภชด้วยโห่ถวายชัยตลอดทั่วทั้งกองทัพ

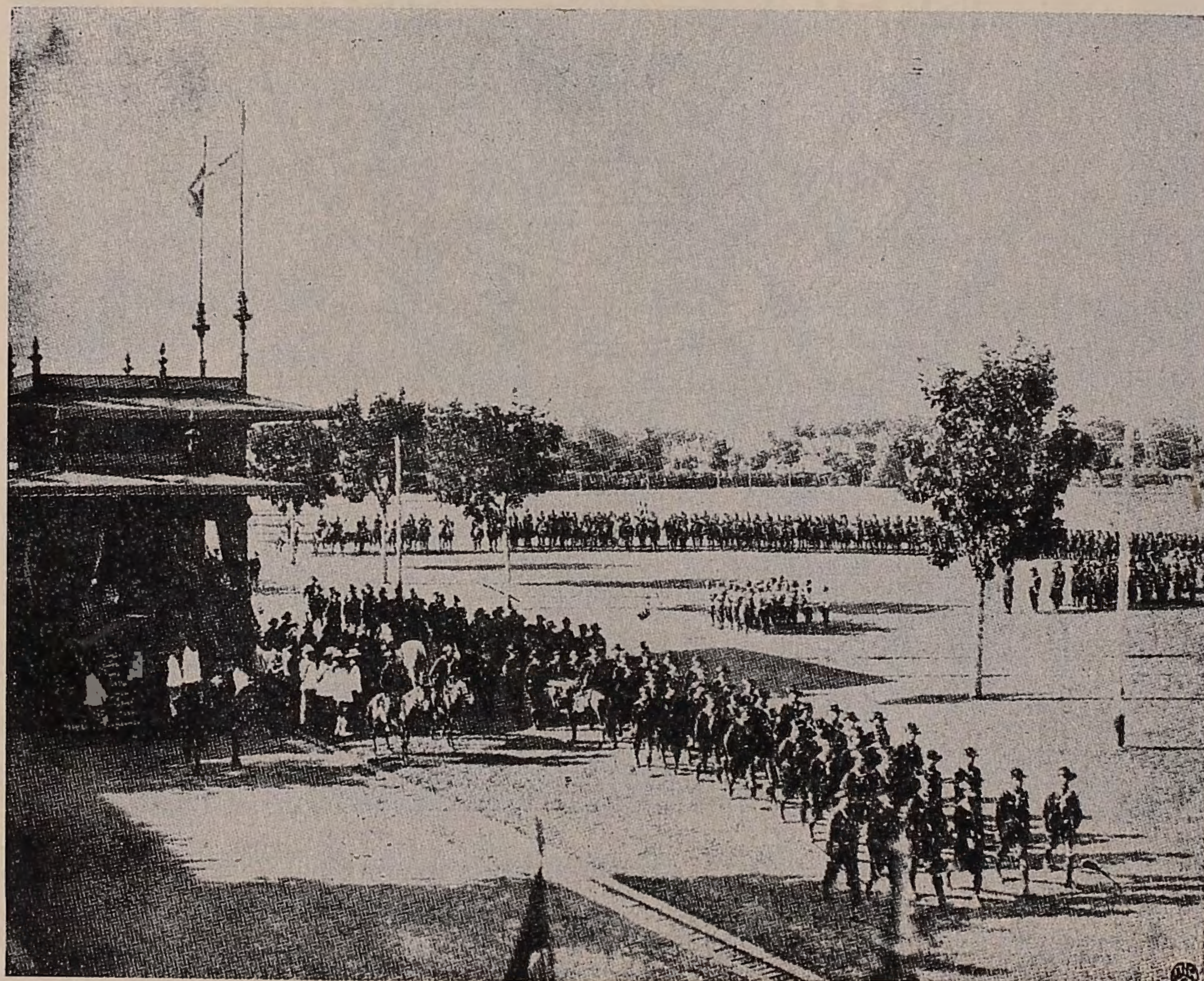
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสแสดงความพอพระราชหฤทัยในการที่กองทัพบกปฏิบัติราชการนั้นแล้ว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรทหารบกให้นาย

พระรูปหมู่เจ้านายต่างประเทศที่มาช่วยงาน

ยืนแถวหลัง ปรินซ อักเซล เดนมาร์ก ปรินซ ฟุชิมิ ญี่ปุ่น ปรินซ์ โอเค เดนมาร์ก ปรินซ์ เอริก เดนมาร์ก

นั่งแถวหน้า ปรินซ์ อาเลกซานเดอร์ ออฟ เต็ก อังกฤษ แดรนดยุคบอริส รุสเซีย ปรินเซส วิลเลี่ยม สวีเดน ปรินเซส อาเล็กซานเดอร์ ออฟ เต๊ก อังกฤษ ปรินซ์ วัลเดมา เดนมาร์ก ปรินซ์ วิลเลี่ยม สวีเดน

รูปเสด็จออกสวนสนามเสือป่า ที่สวนดุสิต

พลเอกพระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดชเป็นจอมพลทหารบก ให้นายพลโทสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เป็นนายพลเอกในกรมทหารบก แล้วเสด็จพระราชดำเนินขบวนม้าแลรถพระที่นั่งกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง ขึ้นทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท เวลาบ่าย ๕ โมง ๓๐ นาที พระบรมวงศานุวงศ์กับเจ้านานาประเทศลงจากม้าแลรถพระที่นั่งแล้ว ต่างองค์ก็ขึ้นทรงรถกลับสู่พระที่นั่งแลตำหนักที่พักตามเดิม

งานสโมสรกระทรวงกลาโหม

เวลา ๔ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องจอมพลทหารบก เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งเทียมม้า ๔ พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร มีกองทหารม้าแห่นำตามเสด็จ ๆ พระราชดำเนินไปประทับในการราตรีสโมสร ที่กระทรวงกลาโหมจัดขึ้นเฉลิมพระเกียรติยศในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชที่กระทรวงกลาโหม ขบวนรถม้าพระที่นั่งเสด็จพระราชดำเนินออกประตูวิเศษไชยศรีไปตามถนนหน้าพระลานเลี้ยวถนนสนามไชย เข้าสู่ที่สมาคมศาลาว่าการกระทรวงกลาโหมทางประตูใต้ กองทหารเฉลิมพระเกียรติยศที่หน้าศาลากระทำวันทยาวุธ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี รถพระที่นั่งประทับหน้าบันไดมุขในสนาม จอมพล พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมหลวงนครไชยศรีสุรเดช เสนาบดีกระทรวงกลาโหมเฝ้ารับเสด็จ ทรงพระดำเนินขึ้นบนมุข เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าแลตามเสด็จพระราชดำเนินไปตามเฉลียงชั้นกลาง นายทหารเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แล้วเสด็จขึ้นชั้นบน เอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษทูตานุทูตกับข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตามลำดับ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวประทับพระราชอาสน์มุขตะวันตก กองทหารบกได้เดินขบวนแห่ไฟมาจากกรมทหารม้าที่ ๑ รักษาพระองค์หน้าวัดพระเชตุพนตามถนนสนาม-ไชยไปเลี้ยวถนนหลักเมืองแลถนนราชินี เข้าทางประตูหลังกระทรวงกลาโหมหมดขบวนแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จประทับมุขตะวันออก ทหารที่เดินขบวนแห่ไฟมานั้นถือดอกไม้เพลิงเดินยันต์ถวายชัยมงคลในนามของกองทัพบกแล้วยืนเป็นตัวอักษรพระบรมนามาภิไธยย่อ แล้วโห่ถวายชัยมงคลด้วยเสร็จแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จลงชั้นกลางประทับโต๊ะ เสวยเครื่องว่างพร้อมด้วยเจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์แลมีเลี้ยงเอกอัครราชทูตแลอัครราชพิเศษทูตานุทูตกับข้าราชการด้วย เมื่อเสวยแลเลี้ยงแล้วประทับมีพระราชดำรัสกับเจ้านานาประเทศพระบรมวงศานุวงศ์แลข้าราชการพอสมควรแก่เวลาแล้วเสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

พ่อค้าจีนแลแขกถวายชัยมงคล

วันที่ ๘ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เป็นวันกำหนดพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครโดยขบวนรถม้าพระที่นั่ง พ่อค้าจีนแลแขกชุมนุมพร้อมกันเฝ้าถวายชัยมงคล เจ้าพนักงานได้แต่งพลับพลาที่ประทับตรงสามแยกถนนเจริญกรุง แลประชาชนบรรดาที่อยู่ริมราชวิถีได้แต่งบ้านเรือนประดับธง กับพวงบุปผามาลาแลตั้งเครื่องสักการบูชารับเสด็จเฉลิมพระเกียรติยศตลอดราชวิถี

เวลาบ่าย ๓ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องภูษิตาภรณ์พระสนับเพลาเชิงงอน พระภูษาสังเวียน ฉลองพระองค์เยียรบับ แลทรงรัดประคดประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์พระดารามหาจักรีพร้อมด้วยพระสังวาล พระดาราปฐมจุลจอมเกล้ากับพระดารามหาปรมาภรณ์พร้อมทั้งสายสะพายด้วย แลทรงสอดสังวาลนพรัตนราชวราภรณ์ ทรงพระมหามาลาเส้าสูง เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งเทียมม้า ๘ ที่หน้าอัฒจันทร์ นายทหารขี่ม้าเชิญธงชัยราชกระบี่ธุชพระครุฑพ่าห์นำเสด็จ สะพรั่งพร้อมด้วยเจ้ากรมปลัดกรมพระตำรวจถือหอกเงินแห่เสด็จสมุหราชองครักษ์กับนายม้าต้นขี่ม้าตามเสด็จ แลมีรถมหาดเล็กเชิญเครื่องแต่งเต็มยศสอดสนับเพลานุ่งสังเวียน สวมเสื้อเยียรบับสี สวมหมวกทรงประพาส เคลื่อนขบวนเสด็จพระราชดำเนินออกประตูพิมานไชยศรี มีกองทหารม้าแห่นำตามเสด็จพระราชดำเนินออกประตูวิเศษไชยศรีไปตามถนนหน้าพระลาน ถนนสนามไชยเลี้ยวถนนเจริญกรุง แลถนนตรีเพชร ไปตามถนนพาหุรัด ถนนมหาไชยข้ามสะพานภาณุพันธุ์ไปตามถนนเยาวราช เลี้ยวถนนลำพูนไชยออกถนนหัวลำโพงใน ขบวนเลี้ยวกลับเข้ามาทางถนนเจริญกรุง หยุดประทับรถพระที่นั่งที่พลับพลาสามแยกถนนเจริญกรุง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จขึ้นประทับพระราชบัลลังก์ที่มุขพลับพลา พระบรมวงศานุวงศ์ที่ทรงดำรงพระอิสริยยศชั้นเจ้าฟ้า กับที่ดำรงตำแหน่งเสนาบดีเฝ้าบนพลับพลา ข้าราชการฝ่ายทหารพลเรือนเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในปะรำหน้าพลับพลาทั้ง ๒ ข้าง แต่งเต็มยศขาวทั้งนั้น พวกหัวหน้าพ่อค้าจีนแลแขกเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในปะรำกลางเฉพาะหน้าพระที่นั่ง เจ้าพระยายมราช เสนาบดีกระทรวงนครบาล กราบบังคมทูลพระกรุณาเบิกพ่อค้าจีนแลแขกเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทแล้ว พระโสภณแพ่ชร์รัตน์ (กิ๊) อ่านคำถวายชัยมงคลในนามของพ่อค้าจีนกราบบังคมทูลพระกรุณา ดังนี้

คำถวายชัยมงคลของพวกพ่อค้าจีน

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้า ฯ

ข้าพระพุทธเจ้าผู้ได้รับฉันทานุมัติของบรรดาราษฎรจีนพ่อค้า ซึ่งได้พร้อมกันมาคอยเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ ณ ที่นี้ ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทพระราชอาญาไม่พ้นเกล้า ฯ

ด้วยข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดีเป็นล้นเกล้า ฯ ที่ทรงพระมหากรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้มีโอกาสถวายพระพรชัย ในมหามงคลสมัยพระบรมราชาภิเษกสมโภชครั้งนี้ สมกับความมุ่งหมายที่ได้ตั้งใจไว้ แต่เดิมคิดด้วยเกล้า ฯ ว่า เพียงแต่จะขอพระราชทานพระบรมราชานุญาต ให้เจ้าหน้าที่นำพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายเข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายชัยมงคลยังพระราชสำนักก็จะเป็นพระมหากรุณาอยู่แล้ว มิได้คิดคำนึงถึงเลยว่าใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทจะทรงพระอุตสาหลำบากพระสรีรกายเสด็จพระราชดำเนินเลียบพระนครมาประทับถึง ณ ที่นี้ อันเป็นท่ามกลางตำบลที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ ให้พวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายตั้งเคหสถาน ประกอบการค้าขายอยู่มาแต่โบราณ ด้วยพระราชหฤทัยกรุณาเพื่อจะพระราชทานพระบรมราชวโรกาสให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายกราบถวายบังคมชมพระบารมีแต่ต้นทางมา ถึงสถานที่อันวิจิตรที่ประดิษฐ์ขึ้นเพื่อพวกข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายจะได้ประชุมกันถวายชัยมงคลโดยสะดวกอีก ทั้งนี้ก็เป็นที่แลเห็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างล้นพ้น ปรากฏความยินดีเสียวซ่านตามเส้นโลหิตทั่วหน้ากันอยู่ ณ บัดนี้

ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายขอพระราชทานกราบบังคมทูลพระกรุณาทราบฝ่าละอองธุลีพระบาทด้วยน้ำใสใจจริงของข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายว่า บรรดาพวกจีนไม่เลือกว่าชาติใดภาษาใด ที่ได้เข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ในพระราชอาณาจักรสยามนี้ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทุก ๆ รัชกาลตลอดจนถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ ได้ทรงพระมหากรุณาทำนุบำรุง ให้ได้ประกอบการค้าขายแลทำเรือกสวนไร่นาโดยความสุขสำราญไม่ขัดสน จนได้มีโอกาสอุดหนุนบิดามารดาแลวงศาคณาญาติ ตลอดไปถึงประเทศจีนในปีหนึ่ง ๆ ก็มากหลาย แลที่กลับชาติเป็นไทยจนถึงได้บวชเรียนในพระพุทธศาสนาแลทำราชการสนองพระเดชพระคุณมามากมายหลายชั่วบุคคลตามควรแก่ฐานานุรูป อีกประการหนึ่งประเทศอื่น ๆ มีหลายประเทศเมื่อรัฐบาลจะออกกำหนดกฎหมายอันใด ก็มักจะเป็นพิเศษไม่ให้คนชาติจีนได้รับความชอบธรรมเสมอหน้าเหมือนราษฎรในประเทศนั้นๆ แม้แต่

ในประเทศซึ่งเป็นที่เกิดของบุรพชน แลตัวข้าพระพุทธเจ้าก็ยังเป็นบ้าง แต่ในส่วนพระราชอาณาจักรนี้ได้ทรงพระกรุณาแก่บรรดาจีนทั้งหลายเหมือนราษฎรของใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท เมื่อจะออกพระราชกำหนดกฎหมายอันใดก็เป็นอย่างเดียวเสมอหน้ากันหมดไม่แบ่งแผนกว่าเป็นจีน ในข้อนี้กระทำให้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีน้ำใจรู้สึกระลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณอยู่เนืองนิจ ด้วยมาสำคัญมั่นจิตว่า ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายได้เข้ามาพึ่งพระบรมเดชานุภาพโพธิสมภาร ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่ในกรุงสยามนี้ ก็ได้รับความชอบธรรมตามพระราชกำหนดกฎหมายเหมือนไทยแท้ เมื่อจะพรรณนาถึงพระเดชพระคุณที่ได้ปกเกล้าฯ แก่บรรดาข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมาแล้วแต่หลังๆ ก็ยังมีอีกเป็นอเนกประการไม่สิ้นสุด ซึ่งปรากฏอยู่แก่น้ำใจข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่กระทำตนเป็นพลเมืองอันสุจริตอยู่แล้วทุก ๆ คน เพราะเหตุฉะนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายที่ได้มีโอกาสมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แลทั้งที่มิได้มีโอกาสมาเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทจำเพาะหน้าพระที่นั่ง ณ ที่นี้ พร้อมกันขอพระราชทานถวายชัยมงคลแด่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ในวโรกาสมหามงคลพระบรมราชาภิเษกสมโภชนี้

ด้วยเดชะอำนาจอันศักดิ์สิทธิ์ มีเง็กเซียงฮ่องเต้เป็นอาทิ ซึ่งเป็นใหญ่เป็นประธานในสกลโลกแลอำนาจฟ้าแลดินอันได้บันดาลให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเสด็จมาประดิษฐานในโลกนี้ ให้คงเป็นใหญ่เป็นประธานในมนุษยนิกรชาวสยามสิ้นกาลนาน ขอให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาททรงจะเริญด้วยพระราชอิศริยยศบริวาร แลพระเดชานุภาพปรากฏไปทั่วทุกทิศานุทิศ ทรงสมบูรณ์ด้วยนานาพิธศฤงคารอันโอฬาร ทรงพระชนมายุยืนนานกว่าหมื่นปี พระพรทั้ง ๓ ประการนี้ คือ ฮก ๑ ลก ๑ ซิ่ว ๑ ซึ่งชนชาติจีนนิยมว่า เป็นพระพรอันล้ำเลิศประเสริฐสุดในมนุษยชน ขอให้บันดาลดลเป็นพระคุณสมบัติในใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นนิตยกาล

ด้วยเกล้าด้วยกระหม่อม ขอเดชะ

กรุงเทพพระมหานคร

วันที่ ๘ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

เมื่อพระโสภณเพ็ชรรัตน์อ่านคำถวายชัยมงคลจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสตอบ ดังนี้

พระราชดำรัสตอบพ่อค้าจีน

เราได้ฟังถ้อยคำอวยชัยให้พรของพวกจีนที่ได้มาประชุมพร้อมกันในที่นี้เป็นที่ไพเราะจับใจของเรายิ่งนัก

เรามีความพอใจอย่างยิ่งที่ได้ยินถ้อยคำสำแดงความรู้สึกของท่านทั้งหลายผู้เป็นหัวหน้าจีนพาณิช ว่าพวกจีนได้รับความยุติธรรมสม่ำเสมอตลอดมา ส่วนตัวเราเองก็ได้ตั้งมั่นไว้ในใจว่า เราจะดำเนินตามเยี่ยงพระราชบรรพบุรุษของเรา เรามิได้มีความคิดที่จะให้พวกจีนได้รับอาณาหย่อนไป หรือจะให้ต้องถูกบีบคั้นยิ่งไปกว่าคนไทยของเราเองเลย พระราชกำหนดกฎหมายใด ๆ ที่เราจะได้ให้ออกต่อไป ก็คงจะให้ใช้ได้สำหรับจีนเหมือนคนไทยของเราทุกประการ ขอท่านทั้งหลายผู้เป็นหัวหน้า จงช่วยอธิบายความข้อนี้แก่บรรดาพวกจีนให้เข้าใจจงแจ่มแจ้ง อย่าได้มีจิตระแวงสงสัยเราว่า จะลำเอียงหรือบีบคั้นอย่างหนึ่งอย่างใดอีกต่อไปเลย

ในที่สุดนี้เราขอขอบใจท่านทั้งหลาย ขอให้ทำมาค้าขึ้นแลมีความเจริญสุขสวัสดิ์ทั่วกันเทอญ

เมื่อทรงมีพระราชดำรัสตอบแล้ว พวกจีนโห่ถวายชัยมงคล ๓ ลา แล้วทูลเกล้า ฯ ถวายหนังสือคำถวายชัยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับแลพระราชทานหนังสือพระราชดำรัสตอบแก่พวกจีนแล้ว

พวกพ่อค้าแขก มีเอมมหมัดฮูเซ็น เป็นหัวหน้า ได้อ่านคำถวายชัยมงคลในนามของพวกแขกอีกตอนหนึ่ง ดังนี้

คำถวายชัยมงคลของพวกแขก

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ข้าพระพุทธเจ้าบรรดาพ่อค้าอิสลามอินเดียฝ่ายใต้ทั้งหลาย ซึ่งเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารประกอบการพาณิชยกรรมอยู่ในพระราชอาณาจักรสยาม ได้รับความสุขสวัสดิภาพมาช้านานหลายชั่วชั้นคนแล้ว

ขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลพระกรุณาแสดงความปีติยินดี ถวายชัยมงคลแด่พระบาทสมเด็จบรมนาถมหาราชาธิราชเจ้าสยาม

ด้วยข้าพระพุทธ เจ้าทั้งหลายมีความชื่นชมโสมนัสยินดีต่อพระบรมเดชานุภาพ ใน ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานพระบรมราชวโรกาสแก่ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ได้มีโอกาสเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทในสมัยมงคลเฉลิมสิริราไชศวริยบรมราชาภิเษกครั้งนี้ ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายมีความยินดีปรีดาปราโมทย์ โดยน้ำใจอันจงรักภักดีต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทเป็นล้นเกล้า ฯ ข้าพระพุทธเจ้าจึงพร้อมใจกันขออาราธนาอัลล่าห์เจ้าผู้ทรงไว้ซึ่งสรรพานุภาพในสกลโลกจงบันดาลความสุขสิริสวัสดิ์พิพัฒนสถาพร ให้ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทประสบสิ้นสิ่งพระราชประสงค์ แลทรงพระเจริญพระชนมพรรษายืนนาน สรรพภัยพิบัติโรคาพาธจงพินาศเสื่อมสูญ พระราชหฤทัยจงจำรูญเรืองโรจน์ทุกคืนวัน ขอให้ราไชศวรรยาธิปัติแลรัชทายาทสถิตมั่นอยู่ในสกลโลกสิ้นกาลนาน

กรุงเทพพระมหานคร

วันที่ ๘ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐

เมื่อพ่อค้าแขกอ่านคำถวายชัยมงคลจบแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบพ่อค้าแขก ดังนี้

พระราชดำรัสตอบพ่อค้าแขก

เราขอบใจบรรดาพ่อค้าแขก ผู้ที่ได้พร้อมใจกันมาอวยชัยให้พรแก่เราในวันนี้ แลรู้สึกยินดีที่แลเห็นเป็นพยานปรากฏอยู่ว่า ท่านทั้งหลายมีไมตรีจิตต่อเราแลชนชาวไทย การที่พวกท่านทั้งหลายประกอบพาณิชยการได้โดยสวัสดิภาพ ก็โดยอาศัยไมตรีจิตอันมีในระหว่างพวกท่านแลประชาชนของเรา เพราะฉะนั้นเราจะตั้งใจรักษาความปรองดองอันนี้ให้มั่นคงอยู่เสมอ เพื่อประโยชน์แลความสุขทั่วกัน

พวกแขกได้ถวายชัยมงคลเป็นภาษาแขกพร้อมกันอีกครั้ง ๑ แล้วทูลเกล้าฯ ถวายหนังสือคำถวายชัยมงคล พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงรับแลพระราชทานพระราชดำรัสตอบแก่แขกแล้ว เสด็จแต่พลับพลาประทับรถม้าพระที่นั่ง เคลื่อนขบวนเสด็จพระราชดำเนินมาตามถนนเจริญกรุง ข้ามสะพานดำรงสถิตย์ เลี้ยวถนนมหาไชยเข้ามาตามถนนบำรุงเมือง เลี้ยวถนนสนามไชยแลถนนหน้าพระลาน เข้าประตูวิเศษไชยศรี ประตูพิมานไชยศรี ขึ้นพระที่นั่งจักรีมหาปราสาทสู่พระราชมนเทียรสถาน

อนึ่ง วันนี้เวลาเช้า เจ้านานาประเทศทุกองค์ได้เสด็จรถไฟไปประพาสกรุงเก่าด้วยกับสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถ เทศาภิบาลมณฑลกรุงเก่า จัดการรับเสด็จ ไปประพาสทอดพระเนตรพระราชวังในกรุงแลวัดโบราณแล้ว เสด็จกลับมาประทับเสวยกลางวันที่พระราชวังบางปะอิน เวลาเย็นเสด็จโดยรถไฟกลับถึงกรุงเทพ ฯ

การเลี้ยงที่กระทรวงการต่างประเทศ

เวลาค่ำวันนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงว่าการต่างประเทศ ได้มีการเลี้ยงเจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ ทั้งเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษทูตานุทูตแลข้าราชการที่ศาลาว่าการต่างประเทศ เฉลิมพระเกียรติยศในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ จะเสด็จประทับโต๊ะเสวยให้เป็นพระเกียรติยศในสมาคมนั้นด้วย

เวลา ๒ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ทรงเครื่องราตรีสโมสรทหารเรือ ทรงประดับเครื่องราชอิสริยาภรณ์มหาจักรีบรมราชวงศ์ เสด็จออกทางพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร ประทับรถพระที่นั่งเทียมม้า ๔ เสด็จพระราชดำเนินออกประตูพิมานไชยศรี มีขบวนทหารม้าแห่นำตามเสด็จ เลี้ยวทางหน้าศาลาลูกขุนในไปหยุดประทับรถพระที่นั่งหน้าศาลาว่าการต่างประเทศ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระเทวะวงศ์วโรปการ เสนาบดีกระทรวงว่าการต่างประเทศรับเสด็จขึ้นประทับยังห้องสโมสร มีพระราชปฏิสันถารด้วยเจ้านานาประเทศ แลพระบรมวงศานุวงศ์ข้าราชการตามสมควรแล้ว ประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยเจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ แลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษทูตานุทูตแลข้าราชการ เมื่อเสวยแลเลี้ยงแล้วประทับมีพระราชดำรัสด้วยพระบรมวงศานุวงศ์เจ้านานาประเทศตามสมควร ในขณะนี้เจ้านานาประเทศแลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษพร้อมกันได้ทูลลาเพื่อกลับยังประเทศของตนตามโอกาสอันเหมาะที่กลับได้ก็ต่างจะทูลลาไปนั้น พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสแสดงความขอบพระทัยแก่เจ้าแลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษโดยเฉพาะพระองค์แลเฉพาะตน

การราตรีสโมสรที่กระทรวงทหารเรือ

เมื่อเสร็จการเลี้ยงที่ศาลากระทรวงการต่างประเทศแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จทรงรถม้าพระที่นั่งพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร

กองทหารม้าแห่นำตามเสด็จ ๆ พระราชดำเนินออกทางประตูพิมานเทเวศร์ เลี้ยวขวาไปตามถนนหน้าพระลาน ถนนสนามไชย เลี้ยวถนนท้ายวังแลถนนมหาราช หยุดรถพระที่นั่งที่พลับพลายกในสนามหน้าที่ว่าการกรมเรือกลและบ้อม สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือเฝ้ารับเสด็จ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นพลับพลาประทับที่มุขทหารกองเฉลิมพระเกียรติยศทหารเรือตั้งอยู่ท้ายพลับพลาถวายวันทยาวุธ นายทหารกับพลทหารเรือซึ่งยืนเฝ้าอยู่ในสนามหน้าพลับพลาถวายวันทยาหัตถ์ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์เฝ้าบนพลับพลา เอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษ ทูตานุทูตแลข้าราชการเฝ้าที่ปะรำท้ายพลับพลา เมื่อสุดเสียงแตรวงแล้ว แตรยาวกับกลองคู่ได้กระทั่งเพลงประกาศพอจบลงแล้ว สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสรรค์วรพินิต เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ อ่านคำถวายฉลองพระเนตรทหารเรือแลถวายชัยมงคล ดังนี้

คำถวายชัยมงคลทหารเรือ

ขอเดชะฝ่าละอองธุลีพระบาทปกเกล้าปกกระหม่อม

ในวาระนี้ ข้าพระพุทธเจ้าขอพระราชทานพระบรมราชวโรกาส กราบบังคมทูล ในนามของนายทหารเรือแลพลทหารเรือ ผู้เป็นข้าทูลละอองธุลีพระบาท พร้อมสำเสนามาตย์ราชบุรุษฝ่ายนาวายุทธกรรม

ด้วยกาลนี้ได้กำหนดขวบฉนำ จำเดิมแต่ใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาท สถิตในรัตนราไชศวริยราชสมบัติ เป็นบรมกษัตริย์สืบสันตติวงศ์สนองพระองค์สมเด็จพระบรมราชชนกาธิเบศร์ผ่านพิภพสยามประเทศทรงมเหศรศักดิ์ เป็นที่พึ่งพำนักแก่สมณชีพราหมณาจารย์ พร้อมสรรพทวยหาญเสวกามาตย์ราชนิกรประชา ซึ่งอาศัยในพระโพธิสัมภารบารมี ทั่วสยามปฤถวีทุกจังหวัดนิคมสถาน ดุจจะดวงพระสุริยฉานส่องหล้านภากาศ เพื่อประโยชน์แก่สัตวชาติในสากลเมทนี เมื่อถึงวาระดิถีศุภมงคลการ งานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ควรปรีดาปราโมย์ชื่นชมพระราชบุญญาภินิหาร เป็นประการที่หนึ่ง

เมื่อได้ระลึกไปถึงพระราชจริยานุวัตร ก็ย่อมประจักษ์ชัดว่าพระองค์ดำรงอยู่ในทศพิธราชธรรมอันควรแก่พระมหากษัตริย์ มีพระราชหฤทัยประดิพัทธ์มุ่งต่อความไพบูลย์แห่งชาติ จึงพระราชทานพระบรมราโชวาทานุศาสน์แก่ราชบริพารทั้งฝ่ายทหารแลพลเรือน เตือนให้ทรงไว้ซึ่งความสัตย์

สุจริต คิดแต่การที่เป็นประโยชน์วัฒนานุเคราะห์ให้เกิดมีแต่เฉพาะชาติแลบ้านเมือง ให้รุ่งเรือง อิสรภาพตราบชั่วกัลปาวสาน พระคุณสมบัติอันนี้ไซร้เป็นแต่เอกเทศแห่งพระคุณพิเศษอย่างอื่นอีก อเนกประการ เป็นพระราชธรรมาภินิหารควรมนสิการปรีดีในวาระครั้งนี้เป็นประการที่คำรบสอง

ฝ่ายราชกิจปกครองพระราชอาณาจักรนั้นไซร้ ถึงแม้จะอยู่ภายในเวลาอันน้อยเพียงเท่านี้ ก็ได้ทรงพระอุตสาหะแสวงหาอุบายอันดี ที่จะขยายการอันดำเนินอยู่แล้วให้เจริญยิ่งขึ้นตามความ สมควรแก่กาลสมัย สิ่งใดที่พ้นความสมควรแก่สมยวาร ได้โปรดเกล้า ฯ มีพระราชปริหารให้เลิก ถอนอนุโลมตามสมควรแก่เหตุ ส่วนการป้องกันพระราชอาณาเขตมีพระปัจเวกขณ์เห็นตระหนัก ว่า ความพรักพร้อมแห่งกำลังทหารย่อมเป็นการสำคัญในความมั่นคงของชาติ จึงมีพระบรมราชโองการ ดำรัสสั่งให้ตั้งสภาการทัพ สำหรับหน้าที่ดำริการป้องกันพระราชอาณาจักรสยามประเทศ ยังการ ยุทธนาเวศให้ประสานกับทหารบก ยกกรมทหารเรือขึ้นเป็นกระทรวง ดำเนินการให้ลุล่วงสำเร็จไป โดยเต็มกำลังของบ้านเมืองควรทำได้ แลในขวบหลังนี้ไซร้ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระ-หม่อมให้ต่อการสร้างเรือรบเพิ่มกำลังทหารเรือ มีเรือพิฆาตเสือคำรนสินธุ์เป็นอาทิ อีกพระราช กรณียกิจส่วนราชการุญ ทรงอุดหนุนแก่เหล่าทหารยุทธนาวาด้วยพระราชนุเคราะห์บำเหน็จบำนาญ ได้มีพระบรมราชโองการดำรัสสั่งให้ยกเหล่าทหารประจำเรือพระที่นั่งตั้งขึ้นเป็นกองทหารรักษาพระองค์ ทรงไว้วางพระราชหฤทัยในความสวามิภักดิ์ ทั้งได้โปรดเกล้า ฯ ตั้งตำแหน่งราชองครักษ์ฝ่ายทหาร เรือ เพื่อรับราชการใกล้ชิดพระองค์ จัดว่าได้ทรงพระกรุณาพระราชทานเกียรติยศอันใหญ่หลวงแก่ บรรดาทหารเรือทั้งปวงทั่วคณะทั่วหน้า ทั้งนี้เป็นพระราชกฤษฎาภินิหาร ยังใจให้ชื่นบานเปรมปรีดิ์ ในวาระนี้เป็นประการที่คำรบสาม

บัดนี้ข้าพระพุทธเจ้าทั้งหลายผู้มีความสวามิภักดิ์จงรักในเบื้องยุคลบาท ขอพระราชทาน พระบรมราชวโรกาสกราบบังคมทูลอัญเชิญ ทรงรับฉลองพระเนตรทองคำราชาวดีแห่งเหล่านาวิกเสนี ได้ร่วมสมานจิตให้ช่างประดิษฐ์บรรจงถวาย ถ่ายเป็นรูปพระเพชราวุธ หวังให้เป็นเครื่องอุตมมังคล ราชสักการ ขออำนาจพระรัตนตรัยและอมรเทเวศร์ทุกสถาน จงอภิบาลรักษาพระบาทสมเด็จพระปร-เมนทรมหาวชิราวุธ พระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ให้สำราญในพระอิริยาบถปรากฏเดชผริตสถิตเนานาน ในพิชัยราชบัลลังก์รัตน์ เป็นมิ่งมหามงกุฎกษัตริย์พิสิษฐ์ศักดิ์เดโชชัย ขอจงสรรพอุปัทวภัยประลาต ไกลสยามรัฐมณฑล ให้ยืนยงคงทนในอิสรานุภาพไพบูลย์ จรูญด้วยโภคทรัพย์ศฤงคารจงทั่วทุก สถานสยามรัฐชนบท ขอพระเกียรติคุณอดุลยยศจงปรากฏทั่วทิศานุทิศในสาธุดลสากลโลก

ได้มหาพิชัยสิทธิโชคอันอุดม เหล่าทวยหาญทุกหมู่กรมจงพร้อมกันเปล่งอุทาน โห่ร้องก้องกัมปนาทสาธุการถวายพระพรชัยประสิทธิ์แด่สมเด็จบรมนาถบพิตรเจ้าหล้า ณ กาลบัดนี้ เทอญ

เมื่ออ่านคำถวายฉลองพระเนตรแลถวายชัยมงคลตลอดแล้ว นายทหารกับพลทหารเรือพร้อมกันโห่ถวายชัย แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีอีกครั้งหนึ่ง เมื่อสุดเสียงแตรวงแล้ว แตรยาวกลองคู่ได้กระทั่งเพลงประกาศอีกครั้งหนึ่งแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบตามควร

เมื่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบแล้ว บรรดาทหารเรือทั้งหมดได้ถวายวันทยาวุธแลวันทยาหัตถ์ แตรวงบรรเลงเพลงมหาชัยจบ ๑ แล้วทำเพลงเดิน บรรดาทหารซึ่งประชุมเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่หน้าพลับพลา ได้ถอยออกไปทางด้านเหนือแลด้านใต้แล้ว เจ้าพนักงานได้เบิดเครื่องแต่งประทีปกลางสนามแลแตรวงบรรเลงเพลงสังคีตต่อไป

เวลา ๕ ทุ่มครึ่ง พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินโดยทางลาดพระบาท มีราชองครักษ์ทหารเรือคู่หนึ่งกับกรมพระตำรวจนำเสด็จแต่พลับพลาสู่พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย เจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ตามเสด็จ ข้าราชการเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทตลอดรายทาง ประทับโต๊ะเสวยเครื่องว่างพร้อมด้วยเจ้านานาประเทศกับพระบรมวงศานุวงศ์ แลเอกอัครราชทูตกับอัครราชทูตพิเศษ ทั้งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ ณ พระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย แลได้เลี้ยงทูตานุทูตกับข้าราชการชั้นผู้น้อยที่ปะรำข้างเหนือพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัย ในขณะนี้ได้เริ่มการมหรสพสมโภชที่สนามท่าพระ

เมื่อเสวยแลเลี้ยงแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จโดยทางลาดพระบาท พร้อมด้วยเจ้านานาประเทศ พระบรมวงศานุวงศ์ตามเสด็จประทับพลับพลาพระฉนวนท่าราชวรดิษฐ์ เอกอัครราชทูตแลอัครราชทูตพิเศษ กับข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ตามลงไปเฝ้า ณ ที่นั้นด้วย ข้าราชการชั้นผู้น้อยไปสโมสรที่สนามด้วยข้าราชการทหารเรือ เจ้าพนักงานได้จุดดอกไม้เพลิงพุ่มขึ้นเป็นสัญญาแล้ว เจ้าพนักงานปล่อยเรือกิ่ง เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ กับเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช ซึ่งตามประทีปตลอดลำพายขึ้นมา เมื่อเรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์พายขึ้นมาถึงหน้าพระที่นั่ง หยุดเกริ่นถวายชัยแล้ว ลงพายเหขึ้นไปเหนือน้ำอ้อมทุ่นสายกลางน้ำพายล่องลงไปแล้ว พายวนกลับขึ้นมาผ่านหน้าพระที่นั่งวงรอบทุ่น ๓ ครั้ง ในระหว่างเห่เรือนั้นเจ้าพนักงานได้จุดดอกไม้เพลิงพุ่มของพระ

ราชาคณะที่จัดมาฉลองพระเดชพระคุณเฉลิมพระเกียรติยศ กับทั้งดอกไม้เพลิงต่าง ๆ ขึ้นที่เรือทุ่นกลางลำน้ำถวายทอดพระเนตรเป็นลำดับตลอดไป แล้วได้ปล่อยเรือแจวเรือพายของประชาชนที่แต่งประทีปโคมไฟเข้ามาเกาะทุ่นเรือดอกไม้เพลิงเพื่อเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท แลดูการมหรสพนั้นด้วยทอดพระเนตรอยู่พอสมควรแล้ว เวลา ๘ ทุ่มเสด็จขึ้นประทับรถม้าพระที่นั่งพร้อมด้วยสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร จะเสด็จพระราชดำเนินกลับเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง นายทหารแลพลทหารเรือได้แสดงความปีติยินดีจงรักสวามิภักดิ์ต่อใต้ฝ่าละอองธุลีพระบาทพร้อมกันโห่ร้องถวายชัยเข้าห้อมล้อมรถพระที่นั่ง แลปลดม้าเทียมพระที่นั่งออกพร้อมใจกันเข้าเป็นราชพาหนะชักรถพระที่นั่ง ทั้งเบียดเสียดกันเข้าประคองคันรถพระที่นั่งแวดล้อมโห่ร้องถวายชัยตลอดทางไปส่งเสด็จ ตั้งแต่หน้าพระที่นั่งราชกิจวินิจฉัยไปตามถนนมหาราช เลี้ยวถนนหน้าพระลานเข้าประตูวิเศษไชยศรี ประตูพิมานไชยศรี จนถึงหน้าอัฒจันท์พระที่นั่งจักรีมหาปราสาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว มีพระราชดำรัสชมเชยความจงรักสวามิภักดิ์ของนายทหารแลพลทหารเรืออันเป็นที่พอพระราชหฤทัยแล้ว เสด็จขึ้นบนพระที่นั่งเข้าสู่พระราชมนเทียรสถาน

วันที่ ๔ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงนครสวรรค์วรพินิต ได้เชิญเจ้าประเทศสวีเดน เจ้าประเทศรัสเซียกับเจ้าประเทศอังกฤษไปเสวยพระอาหารกลางวันที่วัง แลสมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงพิษณุโลกประชานาถได้เชิญเจ้าประเทศญี่ปุ่น กับเจ้าประเทศเดนมาร์ก ไปเสวยพระอาหารกลางวันที่วังทั้ง ๒ แห่ง

เสด็จออกตรวจพลสวนสนามเสือป่า

เวลาบ่ายวันนี้สมาชิกกองเสือป่า ได้ประชุมเสือป่าในกรุงเทพ ฯ แลหัวเมืองเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทถวายชัยมงคลในสมัยพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช ที่สโมสรเสือป่าพระราชวังสวนดุสิต

เวลาบ่าย ๓ โมง ผู้ที่ได้รับเชิญกองเสือป่าได้มาพร้อมกันที่สโมสรเสือป่า

เวลาบ่าย ๓ โมงครึ่ง เจ้านานาประเทศที่ยังไม่ได้เสด็จกลับ เสด็จมาประทับที่มุขใหญ่สโมสรเสือป่า เวลาบ่าย ๓ โมง ๔๕ นาที สมเด็จพระบรมราชินีพระพันปีหลวง เสด็จพระราชดำเนินโดยรถพระที่นั่งยนต์กับสมเด็จพระเจ้าน้องนางเธอ เจ้าฟ้ากรมหลวงเพ็ชรบุรีราชสิรินธร แต่ในพระบรมมหาราชวังไปยังสโมสรเสือป่า รถพระที่นั่งเข้าทางประตูด้านเหนือปลายถนนใบพร มาประทับรถพระที่นั่งที่มุขหน้าพระตำหนัก เสด็จขึ้นประทับบนพระตำหนัก

เวลาบ่าย ๔ โมง กองเสือป่าได้เดินขบวนเข้าไปตั้งแถวอยู่ในสนามสโมสรเสือป่าคอยรับเสด็จ

เวลาบ่าย ๔ โมงเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเครื่องครึ่งยศเสือป่า (เสด็จออกพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท ประทับรถพระที่นั่งยนต์ เสด็จพระราชดำเนินไปประทับที่โรงทหารราบที่ ๑ ถนนดวงตะวัน) ทรงม้าพระที่นั่งพร้อมด้วยกองม้าเสือป่า นายหมู่เสือป่าเชิญธงชัยราชกระบี่ธุช พระครุฑพ่าห์นำเสด็จพระราชดำเนินสะพรั่งพร้อมไปด้วยม้าราชองครักษ์ กับม้าเสือป่ากองม้าหลวงรักษาพระองค์หมวด ๑ ถือทวนพู่จามรีตามเสด็จ ๆ เข้าในบริเวณสโมสรเสือป่าทางหน้าพระลาน นายกองเอก พระยาสุรเสนา ปลัดกองเสือป่ารับเสด็จ แลกราบบังคมทูลรายงานจำนวนเสือป่าที่มาตั้งแถวเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาทอยู่ในสนาม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินผ่านหน้าสโมสรเลี้ยวเข้าในสนาม กองเสือป่าถวายวันทยาวุธแลวันทยาหัตถ์ แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญเสือป่าแล้วเสด็จตรวจพลทั่วทุกกอง แล้วประทับยืนม้าพระที่นั่งอยู่ท่ามกลางกองเสือป่า นายกองเอก พระยาสุรเสนา กราบบังคมทูลพระกรุณาถวายชัยมงคลในนามของเสือป่าตลอดแล้ว พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวมีพระราชดำรัสตอบ แลพระราชทานพระบรมราโชวาทตามสมควร แลทรงพระกรุณาโปรดเกล้า ฯ พระราชทานเข็มไอยราพตแก่นายกองนายหมู่เสือป่า รวมไปแจกสมาชิกเสือป่าทุกหมู่ทุกกองทั่วกันแล้ว เสด็จพระราชดำเนินกลับโดยม้าพระที่นั่ง แลม้ากองเสือป่าม้าหลวงรักษาพระองค์ตามทางเสด็จเดิมเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง

เวลาค่ำวันนี้ อัครราชทูตอังกฤษได้เชิญเสด็จเจ้าประเทศอังกฤษไปเสวยที่สถานราชทูตอังกฤษ แลอัครราชทูตรัสเซีย ได้เชิญเสด็จเจ้าประเทศรัสเซียกับเจ้าประเทศสวีเดนทั้ง ๒ ประเทศไปเสวยที่สถานราชทูตรัสเซียด้วย

การเลี้ยงถวายเฉลิมพระเกียรติยศนายกเสือป่า แลการราตรีสโมสรเสือป่าที่สโมสรเสือป่า พระราชวังสวนดุสิต

ด้วยนายกอง นายหมู่ กองเสือป่า ได้มีการเลี้ยงถวายเฉลิมพระเกียรติยศนายกเสือป่า แลมีการราตรีสโมสรสมาชิกเสือป่าทั่วไป ณ สโมสรเสือป่า ได้จัดการแต่งจุดประทีปประดับธงแลปักรั้วผูกโคมกระดาษห้อยธงตามถนนเป็นซุ้มในบริเวณสโมสรเสือป่าอย่างงดงาม แลปลูกปะรำร้านไว้สิ่งของเสือป่า ๆ ทุกหมู่ได้จัดของมาทูลเกล้า ฯ ถวายเฉลิมพระเกียรติยศในการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เป็นของสำหรับเลี้ยงแลแจกสมาชิกเสือป่าทั่วไป

วันที่ ๑๐ ธันวาคม รัตนโกสินทรศก ๑๓๐ เวลาทุ่มหนึ่ง นายกอง นายหมู่ที่ได้รับเชิญเลี้ยงแต่งเครื่องสโมสรเสือป่ามายังสโมสร ครั้นเวลาใกล้ ๒ ทุ่ม พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นายกเสือป่าทรงเครื่องสโมสรเสือป่า เสด็จพระราชดำเนินโดยรถพระที่นั่งยนต์แต่ในพระบรมมหาราชวัง ไปประทับ ณ สโมสรเสือป่า เวลา ๒ ทุ่มเศษประทับโต๊ะเสวยพร้อมด้วยนายกองนายหมู่เสือป่า เมื่อเลี้ยงถึงของหวาน พระยาสุรเสนา นายกองเอก ปลัดกองเสือป่ากราบบังคมทูลถวายชัยมงคลแล้วโห่ถวายชัย ๓ ลา แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว นายกเสือป่ามีพระราชดำรัสตอบตามสมควรแล้ว เสือป่าได้โห่อีก ๓ ลา แตรวงบรรเลงเพลงสรรเสริญเสือป่า เมื่อเลี้ยงแล้วได้รับพระราชทานฉลากของแจกทั่วกัน พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเสด็จพระราชดำเนินประพาสทอดพระเนตรร้านของต่าง ๆ ซึ่งสมาชิกเสือป่าได้จัดมาทูลเกล้าฯ ถวาย เป็นของเลี้ยงแลของแจกสมาชิกเสือป่าทั่วไป ส่วนสมาชิกเสือป่านอกกอง ได้พร้อมใจกันจัดดอกไม้เพลิงมาฉลองพระเดชพระคุณ เฉลิมพระเกียรติยศในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภช เวลา ๒ ยามได้จุดดอกไม้เพลิงต่าง ๆ เวลา ๗ ทุ่มเศษ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เสด็จกลับโดยรถพระที่นั่งเข้าสู่พระบรมมหาราชวัง เป็นเสร็จการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสมโภชเพียงนี้

แจ้งความ

จดหมายเหตุนี้ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนเรศวรฤทธิ ได้ทรงรวบรวมไว้แต่เมื่อยังเสด็จดำรงตำแหน่งเสนาบดีกระทรวงมุรธาธร เมื่อจะพิมพ์คราวนี้ก็ได้ทรงรับเป็นพระธุระตรวจต้นฉบับด้วย

หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร

วันที่ ๓๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๖๖

พิมพ์ที่ ห.จ.ก. เทพนิมิตการพิมพ์ 670/102 ซอยเทพนิมิต ถนนจรัลสนิทวงศ์ กรุงเทพฯ
นายธวัช ว่องธวัชชัย ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา โทร. 49091